

Uludağ University International Journal of Social Inquiry

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Cilt / Volume: 10

Sayı / Issue: 2

Aralık / December 2017

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Özetlenme,
Harmanlanma ve İndekslenme Bilgileri:
*Uludağ University International Journal of Social Inquiry is Abstracted,
Harvested and Indexed in:*

DergiPark

AKADEMİK

Uludağ Üniversitesi yayını olan International Journal of Social Inquiry / Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi yılda iki kez yayımlanan ve EBSCO / Academic Search Complete - Academic Search Ultimate, SOBIAD, İdealonline ve Araştırmamax tarafından taranan uluslararası hakemli bir dergidir.

The International Journal of Social Inquiry, a publication of Uludağ University, is an internationally recognized peer-reviewed journal published twice a year and scanned by EBSCO/Academic Search Complete - Academic Search Ultimate, SOBIAD, İdealonline and Araştırmamax.

Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler eser sahiplerine aittir. Uludağ Üniversitesi sorumlu tutulamaz.

The opinions, thoughts, postulations or proposals within the articles are reflections of the authors and do not, in any way, represent those of the Uludağ University.

İletişim / Correspondence

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Görükle Kampüsü 16059
Nilüfer / Bursa / TÜRKİYE
Tel: +90 224 2942420 Fax: 0224 2942434
Web: <http://www.uludag.edu.tr/sbedergi>
E-posta: sbedergi@uludag.edu.tr

Dizgi-Baskı/ Printed by

Uludağ Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü
Bursa-2017
Telefon: (224) 294 05 30 - 294 05 32
Belgegeçer: (224) 294 05 31
E-posta: basimevi@uludag.edu.tr

© Uludağ Üniversitesi Yayınları © *Uludağ University Press*

Her hakkı saklıdır. All rights reserved.

ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ
INTERNATIONAL PEER REVIEWED JOURNAL

**ULUDAĞ UNIVERSITY INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL
INQUIRY**

CİLT - VOLUME: 10 • SAYI - ISSUE: 2 • ARALIK - DECEMBER 2017

ISSN: 1307-8364

e-ISSN: 1307-9999

Uludağ Üniversitesi Adına Sahibi
Owner on behalf of Uludağ University
Prof. Dr. Yusuf ULCA Y

İmtiyaz Sahibi / Owner
Prof. Dr. Filiz GİRAY

Editör / Editor
Prof. Dr. Kamuran REÇBER

Editör Yardımcıları / Assistant Editors
Prof. Dr. Barış ÖZDAL
Doç. Dr. Derya ŞAHİN

Yayın Kurulu / Editorial Board
Prof. Dr. Serpil AYTAÇ
Doç. Dr. Özlem ERCAN
Doç. Dr. Çağatan TAŞKIN

Yayın Koordinatörü / Publication Coordinator
Araş. Gör. Nur Deniz ÜNSAL
Araş. Gör. Serap ALA
Cüneyt AKAL

Kapak Tasarım / Book Cover Design
Prof. Dr. Ahmet Şinasi İŞLER

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD*

- Prof. Dr. Oktay AHMED:** SS. Cyril& Methodius University in Skopje/MK
Doç. Dr. Mehmet Emin ALTUNDEMİR: Sakarya Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Veysel BOZKURT: İstanbul Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Mehmet GENÇ: Işık Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN: Ege Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Carole HILLANBRAND: University of Edinburg/UK
Prof. Dr. Çiğdem İYÇİL: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi/TR
Doç. Dr. Eric M. JAMELSKE: University of Wisconsin-Eau Claire/USA
Prof. Dr. Şenol KANTARCI: Akdeniz Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Faruk KARACA: Atatürk Üniversitesi/TR
Doç. Dr. R. Kutay KARACA: İstanbul Gelişim Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Ulvi KESER: Girne Amerikan Üniversitesi/KKTC
Prof. Dr. Klara KUZMOVA: Trnava University/SK
Prof. Dr. Yahya MICHOT: Hartford Seminary/USA
Prof. Dr. İrina NEVSKAYA: Goethe Universität/DE
Prof. Dr. Jean A. PRATT: University of Wisconsin-Eau Claire/USA
Prof. Dr. Fırat PURTAŞ: Gazi Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Intisar A. RABB: Harvard University/USA
Doç. Dr. Sevinç RUINTAN: Bakü Devlet Üniversitesi/AZ
Prof. Dr. Martina SEIFERT: Hamburg University/DE
Prof. Dr. Nazan SUSAM: İstanbul Üniversitesi/TR
Doç. Dr. Meirambek TASTANOV: The State Kostanoy University/KZ
Prof. Dr. Timothy S. VAUGHAN: University of Wisconsin Eau Claire/USA
Prof. Dr. John WALBRIDGE: Indiana University/USA
Prof. Dr. Asım YAPICI: Çukurova Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Ahmet Burçin YERELİ: Hacettepe Üniversitesi/TR
Prof. Dr. İbrahim Mohamed ZEİN: International Islamic University/MY

*Soyisme göre alfabetik sırada / In alphabetical order by family name

Dr. Emel ADAMIŞ: Uludağ Üniversitesi/TR
Yrd. Doç. Dr. Öner AKGÜL: Ahi Evran Üniversitesi /TR
Prof. Dr. Serpil AYTAÇ: Uludağ Üniversitesi/TR
Prof. Dr. İsmail BEKÇİ: Süleyman Demirel Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Yücel BULUT: İstanbul Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Özhan ÇETİNKAYA: Uludağ Üniversitesi/TR
Doç. Dr. Aydem ÇİFTÇİOĞLU: Uludağ Üniversitesi/TR
Dr. Ali Burak DARICILI: Başbakanlık/TR
Yrd. Doç. Dr. Cuma ERCAN: Kilis Üniversitesi/TR
Doç. Dr. Serhat ERKMEN: Ahi Evran Üniversitesi /TR
Dr. Mine ERSEVİNÇ: Uludağ Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Filiz GİRAY: Uludağ Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ: Uludağ Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Selçuk İPEK: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/TR
Doç. Dr. Kutay KARACA: Nişantaşı Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Ulvi KESER: Kıbrıs Amerikan Üniversitesi /KKTC
Yrd. Doç. Dr. Serkan KILIÇ: Uludağ Üniversitesi/TR
Yrd. Doç. Dr. Çiğdem AYDIN KOYUNCU: Uludağ Üniversitesi/TR
Doç. Dr. Esra KÖTEN: Okan Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Mahir NAKİP: Çankaya Üniversitesi/TR
Yrd. Doç. Dr. Eda YAŞA ÖZELTURKAY: Çağ Üniversitesi/TR
Yrd. Doç. Dr. Kader ÖZLEM: Trakya Üniversitesi/TR
Doç. Dr. Yücel SAYILAR: Uludağ Üniversitesi/TR
Öğr. Gör. Dr. Aysu SERDAR: Uludağ Üniversitesi/TR
Yrd. Doç. Dr. Sertaç SERDAR: Uludağ Üniversitesi/TR
Doç. Dr. Çağatan TAŞKIN: Uludağ Üniversitesi/TR
Yrd. Doç. Dr. Memet ZENCİRKIRAN: Uludağ Üniversitesi/TR

***Soyisme göre alfabetik sırada / In alphabetical order by family name**

Makale İstatistikleri/Article Statistics				
Cilt-Sayı / Volume-Issue	Gelen - Received	Reddedilen - Rejected	Düzeltilme Alan - Corrected	Kabul Edilen - Accepted
Cilt/Volume 9 Sayı/Issue 1	13	5	3	5
Cilt/Volume 9 Sayı/Issue 2	20	10	4	6
Cilt/Volume 10 Sayı/Issue 1	23	15	4	8
Cilt/Volume 10 Sayı/Issue 2	23	9	4	11

EDİTÖR'DEN

2017 yılında International Journal of Social Inquiry / Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin Cilt: 10, Sayı: 2'yi çıkarmanın haklı heyecanını yaşıyoruz.

Değerli okuyucular bildiğiniz üzere sosyal bilimler alanında köklü bir geçmişe sahip olan dergimizi yeni bir ekip ve dinamizm ile yeniden çıkarmaya başladık. Birinci sayımızda temel amacımız dergimizi periyodik bir biçimde çıkarmak ve hızla önemli akademik veri tabanlarında taranmasını sağlamaktı. Bu bağlamda dergimiz ilk sayıdan itibaren birçok bilim insanının yanı sıra önemli akademik veri tabanlarının da dikkatini çekmiş olup, bu kurumlar ile dergimizin izlenme süreçleri başlamıştır. Bu durumun en büyük göstergesi ise hiç şüphesiz dergimize bu sayıda yayımlanması için yirmi beş aday makalenin gönderilmiş olmasıdır. İlgili makaleler titiz bir değerlendirme sonucunda derginin ilgili sayısına kabul edilmiş ve okuyuculara sunulmuştur.

International Journal of Social Inquiry / Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin Cilt: 10, Sayı: 2'sinde ilgiyle okuyacağınız toplam onbir makale bulunmaktadır. Makale gönderen değerli bilim insanlarına, makale inceleme aşamasında desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen hakem heyetine, dergi yayın ve danışma kurulu üyelerine, yazı kuruluna ve emeği geçen herkese şahsım ve ekibim adına teşekkür ederim.

Bir sonraki sayıda buluşmak umuduyla saygılar sunarım.

Prof. Dr. Kamuran REÇBER

EDITOR'S NOTE

We are excited to release Uludağ University International Journal of Social Inquiry, Volume 10 Issue 2, at the end of 2017.

Dear Readers, we have begun to recreate our journal with a new team and dynamism, which has a long history in the field of social sciences. Our main objective in the first issue was to publish the journal periodically, and to be rapidly indexed in important academic databases. Therefore, the journal has attracted attention of many scholars as well as important academic databases. The journal is now monitored by these databases. The most important indicator of this situation is undoubtedly the fact that twenty-five candidate-articles have been sent to the journal in this issue. The relevant articles have been accepted to the journal after meticulous evaluation, and presented to the readers.

There are eleven articles in the International Journal of Social Inquiry, Volume 10 Issue 2. I would like to thank contributing scholars and researchers, reviewers who always supported us, Editorial and Advisory Boards, and all contributors in the name of my team.

Best regards in the hopes of meeting next issue.

Prof. Dr. Kamuran REÇBER

İÇİNDEKİLER - CONTENTS

Editör'den.....	vii
Editor's Note.....	viii
İçindekiler-Contents	ix
Hedonik (Hazcı) Tüketimin Özel Günlerdeki Alışveriş Kültürü Üzerindeki Etkisi ve Ülkelerarası Karşılaştırmalı Bir Araştırma <i>The Effect of the Hedonic Consumption on Shopping Culture in the Special Occasions and an Intercountry Comparative Research</i> Deniz AKGÜL, İnci VARİNLİ.....	1
Edebiyat Sosyolojisinin Sınırları <i>Limits in the Sociology of Literature</i> Neslihan ŞEN ALTIN	37
Accountability through the Annual Reports of State Universities in Turkey <i>Türkiye'de Devlet Üniversitelerinin Faaliyet Raporları Aracılığıyla Hesap Verme Yükümlülüğü</i> Tolga DEMİRBAŞ, Rıdvan ENGİN	59
Self-Help Literature in Turkey from the Perspective of Translation Studies <i>Türkiye'de Kişisel Gelişim Yazınına Çeviribilim Açısından Bir Bakış</i> Volga YILMAZ GÜMÜŞ.....	93
Hatay'ın Anavatana Katılması Hakkında Yeni Bir Belge <i>A New Document Concerning the Integration of Hatay</i> Adem KARA.....	117
Tweetlerin Etkinliğinin Sosyal Ağlar ile İrdelenmesi <i>Effectiveness of Tweets with Social Networks</i> Yusuf Murat KIZILKAYA, Ayşe OĞUZLAR.....	135

Turist Rehberliği Meslek Kuruluşlarının Web Sitelerinin İçerik Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi <i>The Evaluation of the Web-Sites of the Tourist Guiding Official Chambers with the Method of Content Analysis</i> Özlem KÖROĞLU, Hasret ULUSOY, Selin MANAV	151
İlk Çağ Uygarlıklarında Diplomasi <i>Diplomacy in First-Age Civilizations</i> Ulaş Töre SİVRİOĞLU, Muzaffer Ercan YILMAZ	179
Kaynak Tüketim Muhasebesinin Gelişim Süreci, Maliyet Avantajları ve Teorik Bir Uygulama <i>The Development Process of Resources Consumption Accounting, Cost Advantages and a Theoretical Application</i> Müslime SÖZEN	229
Adil Dünya İnancı Üzerine Bir Polemos <i>A Polemos on Just World Belief</i> Arzu GÜL TOPUZ, Metin TOPUZ, Onur UCA.....	257
Küresel Politik Sistemde Liderlik: George Modelski ve Dünya Politikasında Uzun Döngüler <i>Leadership in Global Political System: George Modelski and Long Cycles in World Politics</i> Samet YILMAZ	277
Yayın İlkeleri ve Yazım Kuralları / Author Guide and Writing Standarts....	315
Eski Sayılar / Old Issues.....	327

**HEDONİK (HAZCI) TÜKETİMİN ÖZEL GÜNLERDEKİ
ALIŞVERİŞ KÜLTÜRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE
ÜLKELERARASI KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA***

*Deniz AKGÜL **, İnci VARİNLİ****

Makale Geliş Tarihi-Received: 03.06.2017
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 07.10.2017

ÖZ

Özel günlerin önemi hızla artmaktadır. Tüketiciler, özel günlerin taşıdıkları anlamları duygusallaştırmaktadır. Hedonik güdülenmeler nedeniyle, tüketiciler, kendilerini tüketmeye yönelten şeyin farkına varamamaktadırlar. Bu çalışmada, hedonik ve faydacı güdülenmelerin, tüketim kültürünü nasıl etkilediğini, ABD, Avustralya ve İngiltere ile Türkiye'yi karşılaştırarak değerlendirmek ve bu ülkeler arasında demografik ve kültürel açıdan ne gibi farklılıklar olduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır.

Çalışmada 2045 adet anket analize tabi tutulmuştur. Anketler, LISREL istatistik programı kullanılarak yapısal eşitlik modeli ile analiz edilmiştir. Tüketicilerin, hediye alışverişi yaparken nelerden etkilendikleri belirlenmiş ve tüm ülkelerde, hediye alışverişine yönelik olumlu bir tutum olduğu görülmüştür. Kolektivist bir yapıya sahip olan Türkiye'nin, kültürel anlamda, ABD, Avustralya ve İngiltere'den ayrıldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hedonizm, Hedonik Tüketim, Tüketim Kültürü, Özel Günler, Hediyeleşme.

JEL Kodları: M30, M31, M39.

* Bu çalışma; Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından SDK-2013-4701 kodlu proje ile desteklenmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, deniz.akgul@ahievran.edu.tr

*** Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, varinli@erciyes.edu.tr

THE EFFECT OF THE HEDONIC CONSUMPTION ON SHOPPING CULTURE IN THE SPECIAL OCCASIONS AND AN INTERCOUNTRY COMPARATIVE RESEARCH

ABSTRACT

The importance of special occasions are remarkably increasing at the present time. The consumers sensationalize those of special occasions in both their meanings that they carry. Due to the hedonic motivations, they cannot notice what the things that directing them to buy more.

In this study, it is aimed to explain how the utilitarian and hedonic motives affect the consumption culture with making a comparison among Turkey and the USA, Australia, and Britain and also expressing the demographic and cultural differences among these countries. 2045 surveys had been evaluated for this study. Surveys are analyzed with structural equation model by using LISREL Statistical program. It is determined that which factors effects consumers while gift shopping and it is seen that all countries have a positive attitude towards gift shopping. As a collectivist country, Turkey is separated in a sense of culture from USA, Australia, and Britain.

Keywords: Hedonism, Hedonic Consumption, Consumption Culture, Special Occasions, Gift Giving.

JEL Codes: M30, M31, M39.

2

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

GİRİŞ

Toplumsal yaşamda özel günlerin önemi hızla artmaktadır. Her yıl özel günlerin tarihleri yaklaştıkça, tüketicilerin zihinlerinde bir zil çalmaktadır. Tüketiciler, gelişen teknolojilerin yardımıyla, farklı kültürlerin de etkileri ile özel günlerin taşıdıkları ve onlara atfedilen anlamları duygusallaştırmaktadır. Tüketimi daha da teşvik eden bu duygusal anlamların olumsuz yanları tüketiciler tarafından görmezden gelinmekte ve hediyeleşme trafiği her geçen gün artmaktadır. Tüketiciler, bilinçli davrandıklarını ve kendilerini kandıramayacaklarını iddia etseler de, hedonik güdülenmeler nedeniyle, kendilerini çok tüketmeye yönelten şeyin ne olduğunun farkına bile varamamaktadırlar.

Firmalar, bu güdüleri ve duygusal tepkileri bir yöntem olarak kullanarak özelde bireylerde, genelde toplumda bir tüketim çılgınlığı yaratarak yeni bir hediye alışverişi kültürü yaratmaya çalışmaktadır. Çeşitli gün ve haftalarda, yeni, duyu ve duygulara hitap eden tutundurma yöntemleri kullanarak, tüketicilerin hedonik güdülenmelerden oluşan satın alma isteklerini tüketime dönüştürmeyi başarmaktadırlar.

Hedonik güdülenmeler, ürünlere atfedilen duygusal ve duyusal anlamlar nedeniyle tüketiciler için vazgeçilmez ürünlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Tüketicilerin ürünlere yükledikleri kişisel anlamlar, ürünün temel fonksiyonlarını aşabilmekte ve tüketiciler için bağlılık yaratarak satın alma nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece, özel günler kendilerine özel bir ekonomi yaratmıştır. Söz konusu özel günlere yönelik reklamlar ve pazarlama çabaları ile bu dönemlerde satışlar artmaktadır.

Tüketimin artmasıyla, tüketicilerde, hazzın devamlı artması isteği ortaya çıkmıştır. Bu da hedonizm ve tüketim arasındaki ilişkilerin araştırılmasına yönelik çalışmaların artmasına sebep olmuştur. Bu çalışmada, hedonik ve faydacı güdülenmelerin, tüketim kültürünü nasıl etkilediği ve bu etkinin hediye alışveriş davranışı üzerinde ne gibi bir etkisi olduğunun araştırılması amaçlanmıştır.

1. KONUYA İLİŞKİN KAVRAMLAR VE LİTERATÜR

Bu bölümde çalışmayla ilişkili kavramlara yer verilmiştir. Öncelikle, kültür ve GLOBE (Global Leadership and Organizational Behavior Effectiveness-Küresel Liderlik ve Örgütsel Davranışın Geçerliliği) projesi kapsamında gruplandırılan ülkeler kültürel boyutlarına göre sınıflandırılmış; daha sonra da hedonizm açıklanmıştır. Hedonizmin yapısı ve özellikleri, hedonik tüketim kavramı üzerinden açıklanmıştır. Hedonik tüketimin amaç ve nedenleri belirlenmiş ve günümüzde önemli tüketim mecraları olan elektronik alışveriş ve medya alanlarında hedonik tüketimin etkisi irdelenmiştir.

4

1.1. Kültür ve Kültür Boyutları

Birlikte yaşayan insanlar, aralarındaki günlük faaliyetlerini yürütebilmek için amaçlarını, deneyimlerini, isteklerini ve ilişkilerini, kendilerine ve kendileri ile birlikte olanlara aktarırlar. Her topluluk kendi yaşadığı koşullara bağlı olarak kendi yaşam tarzını, dilini ve kültürünü geliştirmiştir. Bu bölümde öncelikle kültür kavramından bahsedilecek, daha sonra kültür boyutları açıklanarak GLOBE kültür boyutları irdelenecek ve son olarak da kültür ve tüketim ilişkisi üzerinde durulacaktır.

Temel tanımlardan biri olarak kabul edilebilecek olan bir tanım kültürü, “öğrenilmiş bazı davranışların ilgili toplumun üyelerinin birbiriyle paylaşması ve aktarımı” olarak belirtmiştir (Linton, 1945: 27). Bu tanım bakış açısıyla, toplumun içinde yer alan insanlar tarafından yaratılmış olan her değer, mal, moral değerler birer kültür ögesidir. Ancak, bu çalışma kapsamında “insanların, dünyaya bakış açısını, olayları ve bireyleri algılama biçimini belirleyen ve aynı topluluğa ait bireylerce paylaşılan, bir nesilden diğerine geçen tutum, davranış, inanç ve yaşam biçimlerini yorumlamayı sağlayan olgu” (Özdemirci, 2012: 169) tanımının kullanılması uygun bulunmuştur.

Her birey davranışlarında yaşadığı toplumun ve içinde bulunduğu tabakanın kültüründen etkilenmektedir. Dolayısıyla birey, dâhil olduğu kültürel katmanın davranış kalıplarını yansıtmaktadır. Bireye tüketici olarak bakıldığında, sahip olduğu değerler satın almasını etkilerken, kişinin dâhil olduğu toplumsal tabaka, yaşadığı ülkedeki bakış açısı da satın alma davranışı üzerinde büyük etki bırakmaktadır.

Kişiler, kendi değer yargıları ile içinde buldukları her kültür katmanının etkisinde kalarak kendi değerlerini şekillendirmektedirler. İçinde buldukları çevrelerin genel kabul koşullarına göre satın alma davranışları değişmektedir. Örneğin, kişi çalıştığı kurumda, özel günlerde birbirlerine hediye alışverişi yapıldığını gördüğünde, bu topluluğun bir parçası olarak çevresindekilere hediye satın alacaktır.

Kültürün birçok boyutu bulunmaktadır. Bu konuda pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada, GLOBE projesi kapsamında geliştirilen kültür boyutları temel alınmıştır. Küreselleşme ve kültürler arasında diyalogun artması, kültürel farklılıkların yok olduğu anlamına gelmemektedir. Tam tersine, ekonomik bariyerlerin inmesi, kültürel bariyerlerin yükselmesine, daha zorlu bir piyasanın ortaya çıkmasına neden olmuştur (House vd., 2004: 5). Tüketiciler, iletişim araçlarının da etkisiyle pek çok kültürden haberdar olmuşlar ve yeni istekler geliştirmişlerdir. Aynı zamanda küreselleşen firmalar, tüketicilerin ait oldukları kültürlere hitap etmek durumunda kalmışlardır (House vd., 2004: 5). Kültürel farklılıkların ölçülmesi ve ülkelerin belirli boyutlara göre sınıflandırmaları ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalardan en önemlilerden biri de, yukarıda da bahsedildiği gibi House vd. tarafından yapılan GLOBE (Global Leadership and Organizational Behavior Effectiveness-Küresel Liderlik ve Örgütsel Davranışın Geçerliliği) Projesidir. (House vd., 2004: 5) Bu proje, Hofstede'nin çalışmasının boyutlarının yetersiz olduğunu ve geliştirilmesi gerektiğini iddia etmektedir. Bu kapsamda, 1991 yılında başlayan çalışma, 62 ülkeden 17.000 firma ile yürütülmüş (Hofstede, 2006: 882) ve 2004 yılında tamamlanan çalışma ile bu 62 ülke kültürel yapılarına göre sınıflandırılmıştır (House vd., 2004: 9). Hofstede'den farklı olarak dokuz farklı boyutta sınıflama yapılmıştır. Bu boyutlar; Girişkenlik, Örgütsel kolektivizm, grup içi kolektivizm, gelecek odaklılık, cinsiyet eşitliği, insan odaklılık, performans odaklılık, güç mesafesi ve belirsizlikten kaçınmadır (Javidan, Dastmalchian, 2009: 45). Grup-içi kolektivizm boyutu, ülkeleri sınıflandırmak için çalışmamızda kullanılmış olan boyuttur.

Bu boyutta bahsedilen kolektivizm, bireylerin yaşadıkları grubun içindeki davranışları ile ilgilidir. Bireylerin, bağlı oldukları aile veya toplumsal gruptan dolayı duydukları gurur, gruba karşı sadakat ve bağlılık önemlidir. Grup-içi kolektivizm skoru yüksek olan ülkeler, bir ailenin veya bir arkadaş grubunun üyesi olmanın önemli olduğu, grup içi tatminin insanlar için kritik olduğu ülkelerdir. Ters olarak,

grup-içi kolektivizm skoru düşük ülkeler, aile bireylerinin veya arkadaşlarının özel bir muamele beklemediği, insanların yakın arkadaşlarını ya da aile bireylerini kollamak için kuralları çiğnemek zorunda hissetmedikleri ülkelerdir (House vd., 2004: 437). Modernleşme, genellikle bireyselleşme ve sosyal birliğin, grup için kolektivizmin bitmesi anlamında kullanılmaktadır (Mooij, 2004: 69). Skorlara bakıldığında, ABD, Avustralya ve İngiltere düşük grup-içi kolektivizm skoruna sahiptir; Türkiye diğerlerine göre çok yüksek grup-içi kolektivizm skoruna sahiptir. Bu durumda çalışmada şekillenecek olan ayırmda, Türkiye kolektivist ülke olarak; Avustralya, ABD ve İngiltere ise bireyci ülkeler olarak sınıflandırılmıştır.

Tablo 1: GLOBE Projesi Grup-içi Kolektivizm Skorları

	Grup-içi Kolektivizm*
Avustralya	4,14
İngiltere	4,08
ABD	4,22
Türkiye	5,79

* Yüksek değerler, boyutlardaki yüksek skorları göstermektedir.

Kaynak: House, Hanges, Javidan, Dorfman and Gupta, p.742-744.

GLOBE Projesi anket çalışmasını gerçekleştirirken soruları “olan” ve “olması gereken” olarak ayırmıştır. “Olan”ı ölçmesi beklenen sorular “uygulama-practices” ve “olması gereken”i ölçmesi beklenen sorular “değerler-values” olarak isimlendirilmiştir (Hofstede, 2006: 885). Burada, anketi uygulayanların önce somut olarak mevcut normlar ve uygulamalar hakkındaki görüşleri istenmiş; daha sonra da soyut olarak olmasını bekledikleri sorulmuştur (Brewer, Venaik, 2010: 1317).

Çalışmamızda, olması gereken yerine olanı ölçmek istediğimiz için “uygulama-practices” değerleri esas alınmıştır. Söz konusu değerlerde grup-içi kolektivizm temel alındığında, yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere Avustralya, İngiltere ve ABD bir grup; Türkiye ise tek başına bir grup olarak ayrılmaktadır. Bu değerlere göre, Avustralya, İngiltere ve ABD bireyci ülkeler; Türkiye de kolektivist ülke olarak görülmektedir.

1.2. Hedonizm (Hazcılık) ve Hedonik Tüketim

Bireylerin davranışlarına temel teşkil eden değerleri araştıran pek çok *aksiyolojik (axiological)*¹ teori bulunmaktadır. Hedonizm de, bu aksiyolojik teorilerden birisidir (Feldman, 1997: 79). Artık günümüzde, insanlar sahip oldukları şeyden zevk alma beklentisi içindedir. Bu beklentideki tüketiciler, satın almış oldukları ürün veya hizmetin kendilerini mutlu etmesini ve rahatsızlıktan uzaklaştırmasını beklemektedirler. Modern tüketim toplumlarında tüketimin duygusal boyutları da gitgide önem kazanmaya başlamıştır. Tüketiciler rasyonel karar almanın yanı sıra duygularını da işin içine katarak, kendilerine mutluluk, haz verecek alışverişler yapmayı tercih etmektedirler.

Hedonizmi, zevkin peşinde koşma, duyumsal zevklere kendini adama ya da psikolojik olarak zevk arama arzusuyla ve acıdan kaçma şeklinde güdülenmiş davranış biçimini savunan doktrin olarak tanımlamak mümkündür (Çelik, 2009: 47). Diğer bir ifadeyle, hedonist düşünürler, yaşamın anlamının hazda olduğunu ileri sürerler. Bu haz, uzun sürmelidir. Uzun süren hazlar tercih edilmelidir. Bu anlamda insan, doğası gereği acı veren şeylerden kaçınıp hazzıya yönelen bir varlıktır.

Geleneksel olarak bakıldığında, iki tür hedonizmden bahsetmek mümkündür. Bunlar felsefi hedonizm ve psikolojik hedonizmdir (Fromm, 2008: 3). Felsefi hedonizme göre hazzın en yüksek seviyeye getirilmesi tüm bireylerin ulaşmak istediği bir amaçtır. Bireyler bunun için çaba harcarlar. Hedonistlere göre haz veren şeyler mutluluk ve iyilik verir (Odabaşı, 2009: 108). Bu öğretiye göre, iyi demek haz demektir. Haz veren şey iyi, acı veren şey kötüdür (Akça, 2009: 40).

Psikolojik hedonizm ise, güdülenme ile açıklanmaktadır. Bu görüşte haz, iyi bir şeydir. Tüm bireyler hazzıya ulaşmak için bir arzuya sahiptir. Bu arzunun varlığını ve her insanın, onu tatmin etmeye hakkı olduğunu kabul etmek gerekir (Odabaşı, 2009: 109). Bu yaklaşıma göre bireylerin bencillikleri psikolojik hedonizm ile

¹ *Aksiyoloji*, değer yargılarının özünü ve niteliğini araştıran ahlak disiplini. Değer felsefesi de denen aksiyoloji, insanların yaşamları boyunca vardıkları yargıların kaynağı olan değerler sistemi ile ilgilenir.

birleştğinde, insan doğasının kendisi için en iyiyi isteyeceği, bireylerin sonsuz ihtiyaç ve isteklerinin olduğu ve daha fazla tüketmeye meyilli oldukları konusuna odaklanır (Ceylan, 2007: 33).

Modern tüketimin hazcı yapısı, romantik dönemin başlangıcı olan 18. yüzyıl Batı Avrupası'na, özellikle de İngiltere'ye dayanmaktadır (Odabaşı, 2009: 112). Hedonik tüketim kavramı, tüketimin haz boyutundan zevk alma veya bilinçaltının etkisinde ürün ile duygusal ve hayal gücüne dayalı bir tecrübe olarak tanımlamak mümkündür (Penbece, 2006: 89). Modern toplumlarda tüketiciler, yaşadıkları hayatın düzenini ve hedeflerini, sahip oldukları hedonik değerlere göre şekillendirmeye başlamışlardır (Possamai, 2002: 210).

8

Holbrook ve Hirschman tarafından yapılmış araştırmalarda, tüketicinin ürün ile iletişimde eğlence, haz ve estetik kaygılar gibi daha önemli geri bildirimler bulunduğu ortaya koyulmuştur. Bu çalışmalar, tüketiciye bakış açısını da değiştirerek hedonik beklentilerin de incelenmesini sağlamıştır (Posavac, 2011: 163). Holbrook ve Hirschman'a göre hedonik tüketim, birçok duyuya hitap eden, duygu ve fantezi içeren, tüketici davranış şekilleridir (Hirschman, Holbrook, 1982: 93). Hedonist yaklaşım, duyguların ötesine geçerek, hazzın kaynağının, tüketim deneyimindeki duyuların rolüne önem vermektedir. Modern hedonizmin gelişmesi ile temel ilgi, duylardan duygulara geçmiştir. Bu yüzden hazcı tüketim, ürün ve hizmetlerin duygusal önemlerinden elde edilen tatmin olarak düşünülebilir (Odabaşı, 2009: 113). Eğlendirici boş zaman aktiviteleri, görsel zevkler, gündüz düşleri ve estetik de alışverişlerde söz sahibidir. Tatlar, sesler, kokular, bakışlar ve dokunmaya ilişkin olan ve kişinin kendisini tanımlaması için kullandığı özellikler kişiye özel tercihlerdir ve hedonik tüketimin temel unsurlarıdır (Ünal, Ceylan, 2008: 267). Hedonik tüketimde insanların, kendilerine haz verecek ürünleri veya hizmetleri satın alma eğiliminde oldukları düşünüldüğünde, bireylerin, kendilerine göre yaptıkları ihtiyaç tanımından yola çıkarak yarattıkları ruhsal gerilimlerini azaltmak için bir takım ürünleri tüketme yönünde davranış sergileyecekleri ileri sürülebilir (Özgül, 2011: 26).

Holbrook ve Hirschman tarafından derinlemesine araştırılan tüketici davranışlarındaki bu hedonik görüş, uzun zamanlar göz ardı edilen ürünlerin görselleri, üründen alınan keyfin çoklu duygusal yönü, sözlü iletişim, hazzın tüketici tarafından anlık talep edilmesi, ürünle

bağlantılı fantezi ve hayaller, tüketimden doğan duygular ve eğlence ve keyfin rolü konuları dikkate alarak tüketici davranışlarını açıklamaya çalışmaktadır. (Holbrook, Hirschman, 1982: 139).

Hedonik tüketim görüşüne göre, ürünler nesnel varlıklar olarak değil, öznel semboller olarak tanımlanırlar. Ürünün ne olduğundan çok, neyi temsil ettiği ve yarattığı imaj önemlidir. Burada dikkat edilmesi gereken, tüketicinin duygusal tepkisidir. Tüketici açısından, ürünün yaratacağı öznel semboller, onun açık ve belirgin niteliklerinden daha önemlidir (Odabaşı, 2009: 116). Bireyler, dışsal uyaranlardan gelen çoklu algısal etkilere tepki vermekle kalmaz; aynı zamanda kendileri bu çoklu algısal uyaranlara yönelik imajlar yaratırlar. Örneğin, bir parfümü koklamak tüketicide sadece kokuyu algılama ve kodlama yaratmaz, bunun yanı sıra, deneyimlenmiş olan elle tutulur intibaları, görüşleri ve sesleri de kapsayan içsel imajların da oluşmasına neden olur (Lageat vd., 2003: 100).

Hedonik alışveriş değeri, alışverişin potansiyel eğlence ve duygusal değerini yansıtmaktadır. Söz konusu bu değer, ürüne ilgilenimin artırılması, özgürlük algısının artırılması ve fantezi tamamlama ile artırılabilir (Akturan, 2010: 110). Ayrıca, tüketicinin algılanan hedonik değeri, tüketicinin sözlü geri bildirimde bulunma konusundaki istekliliği ve bağlılığı üzerinde de olumlu bir etki yaratmaktadır (Kazakeviciute, Banyte, 2012: 538).

Bu şekilde oluşan tüketim faaliyetleri, tüketici ve diğer bireyler arasında bir iletişim aracı olma özelliği taşımaktadır. Bu iletişimi sağlamak için öncelikle ürünün bu etkileşimi sağlayacak şekilde zihinlerde yer etmiş olması gerekir. Bu da markaların önemini göstermektedir. Böylece tüketiciler, kişiliklerini kullandıkları ürünler aracılığı ile açıklarlar (Grubb, Grathwohl, 1967: 25). Birçok tüketici kullandığı ürünler ile kendilerini bağdaştırır. Özellikle ürün imajı ve kişisel imajın uyduğu otomobil, giyim, bakım ürünleri gibi ürünlerde bu durum daha çok kendini göstermektedir. Bu gibi ürünleri alırken tüketiciler her zaman faydalarına bakarak ürünleri satın almazlar. Tüketiciler, alacakları ürünlerde duygusal faktörleri de dikkate alarak, arzu ve fantezilerini gerçekleştirmek için rasyonel olmaktan uzak kararlar da verebilirler (Çelik, 2009: 78). Bu gibi ürünlerin satış çabaları ve reklamları bu noktada devreye girmektedir. Ürünün nasıl konumlandırıldığı ve kullanıcıya ne gibi bir imaj

vereceği ne kadar iyi yansıtılırsa, tüketicinin o duygusal bağı kurup hedonik güdülenmelerle satın alma ihtimali de o kadar yüksek olur.

Sembolik tüketimde, tüketiciler öncelikle “ben” kavramlarını en iyi yansıtan ürünü tercih ederler. Ürünü kullanan tüketicilerin beklentisi, çevresindekilerin bu ürünün sembolik anlamını algılamasını ve bunu kendisinde görmesini bekler. Son olarak da içinde buldukları ve kendilerini ait hissettikleri grubun, kişinin kullandığı ürünün sembolik anlamını görmelerini beklerler (Çelik, 2009: 79). Bu tip tüketiciler, her mutsuz olduklarında veya kötü bir olay yaşadıklarında kendilerini alışverişe yönlendirirler (Faber vd., 1987: 134). İhtiyaçları olmayan ve belki de hiç kullanmayacakları ürünleri, kullanabileceklerinden daha fazla miktarlarda, sadece o anda kendilerini rahatlatmak için satın alırlar. Bu kişiler satın almak için engel olunamaz bir dürtü hissederler ve paraları yetmeyecek olsa bile bir şekilde satın almaya çalışırlar (Yurchisin, Johnson, 2004: 312). Plansız bir şekilde yapılan bu alışverişte tüketiciler, yenilik, değişiklik, sürpriz arama arzuları gibi birçok hazzal isteklerini tatmin ederler (Kırcı, 2014: 92). Yani, plansız satın alma eğilimindeki tüketiciler, yüksek hedonik değere sahiptirler (Eren vd., 2012: 1374). Attmann ve Johnson tarafından yapılmış olan çalışmaya göre, dış görünüşlerine önem veren, başkalarının kendileri hakkındaki düşüncelerini dikkate alan genç kadınlar, plansız satın alma davranışına daha yatkındırlar (Attmann, Johnson, 2009: 270).

Çakmak ve Çakır tarafından yapılan araştırmaya göre, tüketiciler, macera yaşadıkları, kendilerini rahatlatan, sosyal ilişkilerini güçlendiren ve başkaları tarafından tasvip edilip beğenilen alışverişler yaptıklarında ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra, haz da duymaktadırlar. Yine aynı çalışmaya göre, tüketicilerin hedonik tüketim davranışı sergilediği ürünlerin başında, giyim, gıda ve elektronik eşyalar gelmektedir. Kadınların erkeklerden daha yüksek hedonik alışveriş eğilimi gösterdiği görülürken, gelirin hedonik tüketim üzerinde etkisi bulunmuştur (Çakmak, Çakır, 2012: 187).

Günümüzde ön plana çıkan tüketimin hazzcı yönelimli olmasının altında yatan en önemli neden, insanların mutluluk arayışındır. Gelişen teknolojinin bir sonucu olarak insanlar, yabancılaşma, yalnızlaşma ve günlük rutinlerinden sıkılma gibi nedenlerle kendilerine düş dünyalarındakileri sunacak, fantezilerini gerçekleştirecek ve zevk verecek ürün, hizmet ve deneyimlere yönelmektedir (Papatya,

Özdemir, 2012: 179-180). Bu konu ile ilgili, insanların en çok mutluluk aradıkları özel gün olan sevgililer günü ile ilgili olarak Kazançoğlu ve Aytekin tarafından yapılan araştırmada hazcı alışveriş değeri sevgililer günü ritüelleri aracılığı ile açıklanmıştır. Bu kapsamda, kadınların erkeklere göre daha çok alışveriş deneyimi yaşadıkları ve daha fazla hazcı alışveriş değerine sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Kazançoğlu, Aytekin, 2014: 88).

Hedonik tüketimin nedenleri ile ilgili ilk çalışmalardan biri, Tauber'ın 1972 yılında yaptığı çalışmadır. Tauber, ürüne sahip olma ile ilgili olmayan ancak yine de tüketicileri satın almaya yönelten psikolojik ihtiyaçları incelemiştir. Tauber'ın iddiası, tüketicilerin ürüne ihtiyaç duymalarının yanı sıra vakit geçirmeye, rahatlamaya ihtiyacı olduğunda veya yenilikleri öğrenmek, arkadaşlarla vakit geçirmek veya sadece dolaşmak istediklerinde alışveriş yapabildikleridir (Özgül, 2011: 26).

Kişiler sürekli aynı alışveriş nedenleri ile alışveriş yapmayabilirler. Aynı kişi, kimi zaman neşelenmek için veya sosyalleşmek için alışveriş yaparken, kimi zaman başkaları için alışveriş yapar. Ya da kimi zaman hedonik alışveriş yaparken, kimi zaman faydacı bir alışveriş yapar. Bir kişi alışverişten keyif alıyor diye tüm ürünlerin alışverişini sevmek zorunda değildir. Örneğin, genel olarak kadınlar, giysi alışverişinden haz alırken, araba satın alırken aynı hazzı duymayabilir. Burada tabii ki cinsiyet veya gelir gibi demografik özelliklerin de etkisi büyüktür (Solomon, 2003: 183).

Hedonizmde önemli olan, alışveriş yapmaktaki beklentilerdir. Alışveriş veya satın alma eyleminden beklenti faydacı veya hedonik olabilir. *Faydacı* beklentilerde, tüketici ürünün işlevine ve nesnel özelliklerine önem verirken; *hedonik* beklentilerde, duygusal tepkiler, duygusal hazlar, estetik ve düş kurma ön plandadır. Hedonik beklentiye sahip tüketicilerde beklentiler, işlevsel yararlardan fazlasını içerir. Babin, Darden ve Griffin'e göre, yükseltilmiş uyarma, genişletilmiş ilgilenim, algılanan özgürlük, fantezileri gerçekleştirme ve gerçeklerden kaçma (Babin vd., 1994: 646) gibi faktörlerin hepsi hedonik alışveriş deneyiminin belirtileridir. Bu nedenle de, hedonik beklentiler, öznel olduğu kadar semboliktir (Çelik, 2009: 49).

Kimi yazarlar, hedonik ve faydacı tüketimi karşılaştırırken daha basite indirgeyerek "lüksler ve ihtiyaçlar" olarak nitelendirirler. Bu

şekilde lüks olarak nitelenen ürün ve hizmetlerin aslında hedonik beklentilerle satın alındıklarını; ihtiyaçların ise faydacı beklentilerle satın alındıklarını ifade etmektedirler (Mick, Ratneshwar, 2005: 146). Faydacı beklentilerle alışveriş yapan tüketiciler için alışveriş bir “görev”, hedonik beklentilerle alışveriş yapan tüketiciler için alışveriş “keyif verici”dir (Khan, 2006: 106).

Faydacı tüketimde ürünlerin somut fayda ve işlevleri olan ürünler değerlendirilirken; hedonik tüketimde üzerinde durulan, ürünlerin daha öznel karakteristikleri ve sembolik anlamlarıdır. Ayrıca hedonik tüketimde dikkate alınan duygusal ve duygusal kanallardır. Faydacı beklentilerle yapılan tüketimde iletişimin anlamsal içeriği dikkate alınırken, hedonik beklentilerle yapılan tüketimde her tür mesaj içeriği dikkate alınır (Bujok, 2007: 13).

Satın alma öncesi ruh hallerine bağlı olarak, tüketim öncesinde hedonik olarak değerlendirilebilecek bir ürün, tüketim sırasında faydacı hale dönüşebilmektedir (Crowley vd., 1992: 242). Ürünlerin hedonik veya faydacı olarak nitelendirilmeleri, aynı zamanda kişinin geliri ile de bağlantılıdır. Düşük gelirli bir tüketici için lüks mal olabilecek bir ürün, yüksek gelirli bir tüketici için normal mal olabilmektedir. Gelirin değişimine bağlı olarak değişen lüks ürün nitelendirmesi, hedonik ve faydacı ürün nitelendirmesi için de geçerlidir. Tüketicilerin gelirlerindeki değişmeye bağlı olarak, ürünlere verdikleri değer de değişmektedir.

Tüketici birçok durumda, hem hedonik hem faydacı beklenti içine girebilmektedir. Örneğin lüks marka bir arabayı satın almak, güvenlik, rahatlık ve sürat gibi faydacı beklentilerin yanı sıra, tüketiciye kazandıracığı prestij, sosyal statü ve sürerken elde edilecek keyif gibi hedonik beklentiler de yaratabilmektedir (Çelik, 2009: 50). Bununla birlikte, bir ürün veya hizmetin hedonik veya faydacı olarak algılanmasında, satın alma esnasındaki o kısa karar verme süresinde nasıl tasvir edildiğinin etkisi büyüktür. Tüketiciler, hedonik ve faydacı alternatifler kendilerine aynı anda sunulduğunda faydacı güdülerle satın alma gerçekleştirirken; hedonik alternatif tek başına sunulduğunda faydacı bir güdülenmeye ihtiyaç duymadan satın alma kararı verebilmektedir (Okada, 2005: 51).

Bireyin kolektivist veya bireyci olmasının da hedonik tüketim üzerinde etkisi bulunmaktadır. Daha bireyci tüketiciler, çevrelerinde

hedonik güdülerini tatmin edecek sosyal çevreleri fazla olmadığından, yaşamak istedikleri hazzı tüketim aracılığı ile yaşamaktadırlar. Bununla birlikte, kolektivist bireyler ise, sevdiklerine bir şeyler almak için hedonist eğilimlerde bulunabilmektedir (Lee vd., 2010: 570).

1.3. Hediyeleşme

Hediyeleşme, modern batı toplumlarında sürekli, önemli ilişkilerin varlığında tamamlayıcı bir role sahip, karmaşık psikolojik ve sosyolojik bir olgudur. Modern çağdan öncelerde de hediye verme, hediye sunma önemli bir kültürel adet olarak karşımıza çıkmaktadır. Mauss (1966) tarafından pek çok eski kültürde yapılan araştırmaya göre, hediye alışverişi eski kültürlerin de temelini oluşturmaktadır. Hediye karşılıklı olarak yapılan bir değişimdir ve pek çok kültürde kabul gören görüş “aldığından fazlasını geri vermelisin”dir. (Mauss, 1966: 63) Hediye verme, önemli sosyal ilişkileri sağlamak, güçlendirmek ve geliştirmek niyetini açıkça belli eden bir süreçtir (Clarke vd., 2005: 61). Hediye, dolayısıyla hediyeleşme, kültürü oluşturan bir gelenek, sosyal yaşamı meydana getiren ve ayakta tutan karmaşık bir sistem olarak kabul edilmektedir. Hediyeleşme, ilişkilerin pekiştiricisi, geleneksel toplumlarda cömertliğin ve sosyalleşmenin işaretidir. Kişiler arası sosyal ilişkiler sisteminin somutlaştırılmasında kurucu, yenileyici ve güçlendirici bir görev üstlenmektedir. Bu olumlu görüşlerin aksine ekonomik yorumuyla bakıldığında, hediye, karşılıksız olarak görülen ancak aslında zorlayıcı ve öz-yararalı, bireyi tüketime yönelten ve verenin özelliklerini yansıtan sembollerdir (Özdemir, 2008: 468).

Hediyeler, kur yapma (yemeğe davet, evlilik teklifi vs.), var olan bir ilişkinin kutlaması (sevgililer günü, evlilik yıldönümü vs.) ve hatta özellikle batı toplumlarında görülen mevcut ilişkinin bitmesinin kutlanması (boşanma hediyesi) sırasında bu süreçlerin bir parçası olarak sembolleşmişlerdir. Her ülkenin kendi kültürlerinde yer alan çeşitli özel günler ve hediyeleşme dönemleri bulunmaktadır. Hediye verme aslında, insan doğasının ayrılmaz bir parçası ve evrensel bir ritüel olarak karşımıza çıkmaktadır (Saad, 2011: 15). Hediyeler, hediyeyi veren ile hediyeyi alanın ilgi alanı ve kişilik özelliklerinden parçalar barındırır. Hediyeğin felsefesinde, karşılıkine değer verdiğini göstermek olduğu için hediyeğin maddi değerinden çok hediye verilen kişiye ne anlam ifade ettiği daha önemlidir. Hediyeye

kadar, sunum şekli de, ayrı bir hedonik beklenti içerir. Farklı şekillerde sunulan hediyelerde, kişilerin haz alma şansı yükselmektedir (Carrier, 2005: 150).

Fischer ve Arnold tarafından yapılmış olan çalışmaya göre, kadınlar erkeklerden daha fazla hediye alma eğilimindedir. Kadınlar sevgilerini göstermeye daha meyilli olduklarından dolayı, sevgilerini ifade etmek için özel günlerde genellikle hediye alırlar. Kadınların sahip olmak istedikleri, “değer veren” imajını hediye vererek kazandıklarını düşünürler ancak erkekler, sahip olmak istedikleri öz saygıya hediye alarak sahip olamayacaklarını düşündüğünden kadınlar kadar tercih etmezler (Fischer, Arnold, 1990: 334).

14

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Belirli günler ile sınırlandırılmayacak olan hediyeleşme gelenekleri pek çok ülkede pek çok şekilde yer almaktadır. Dolayısı ile insanların yılın belli dönemlerde hediye aldığı ifade edilmesi yerine, hediyeleşmenin küresel bir ritüel olduğunu düşünmek gerekmektedir. Özel günlerde hediyeleşmenin kapitalizme ve materyalizme ait olduğunu belirten görüşe göre ise hediyeleşme, hedonizmin bir kutlaması ve bu günlerin gerçek anlamlarından uzaklaşması anlamına gelmektedir. Özel günlerin ticari yönleri arttıkça bu günlerin gerçek duygusal anlamlarının ortadan kaybolduğu ifade edilmektedir (Bayuk, 2009: 189). Özellikle 1960’lardan sonra, hedonist hediye harcamalarına vurgu yapan ve lüks yaşantıyı vurgulayan yayın ve kampanyalar aracılığı ile yeni bir yaşam tarzı yaratılmıştır (Goodman, Cohen, 2004: 34).

Hediye verme süreci, pek çok duygunun yaşandığı bir süreçtir. Otnes v.d. tarafından yapılmış olan çalışmaya göre, hediye verme sırasında haz, aşk (sevgi), hayal kırıklığı, suçluluk ve kızgınlık da dâhil olmak üzere pek çok duyguyu yaşamaktadırlar. Ayrıca, yine aynı çalışmaya göre, hediye verme sürecinde, erkekler kadınlardan daha karmaşık duygular hissetmektedirler (Otnes vd., 1994: 161). Bir kişiye hediye seçerken insanlar genellikle, kişi ile olan bağlarını dikkate alırlar. Kişilerin hediye alacakları kişi ile olan duygusal bağları alınacak hediyeyi etkilemektedir. Sherry, McGrath ve Levy tarafından yapılmış olan bir çalışmaya göre, kişiler aile fertlerine genellikle mali değeri ve duygusal değeri yüksek olan hediyeler alırlar. Ayrıca, kişinin geniş çevresinde yer alan ofis arkadaşları veya tanıdıklarına da mali ve duygusal değeri düşük hediyeler aldıkları görülmüştür (Sherry vd., 1993: 238). Teknolojinin gelişmesi ile birlikte, işletmeler de pazarlama

stratejilerini değiştirmiş, daha çok dijital araçlar kullanılmaya başlanmıştır. Yapılan çalışmalar göstermiştir ki, bu dijital ortamları en çok kullananlar Y kuşağıdır. Özeltürkay ve Özyiğit'in yapmış olduğu çalışmada üniversite öğrencilerini hediye vermeye iten faktörler ile dijital alışveriş arasındaki bağlantı araştırılmış ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Öğrenciler kendilerini hediye vermeye zorunlu hissettikçe online alışveriş ve dijital reklamlar daha çok dikkatlerini çekmiştir. (Özeltürkay, Özyiğit, 2015: 287)

Yapılan çalışmalardan da anlaşıldığı üzere, hediyeleşme süreci, yazılı kuralları olmadığı halde, görülmez bir kurallar bütününe sahiptir. Her özel güne ait bir kurallar süreci varmış gibi kişiler özel günler yaklaştığında, bu kurallar dâhilinde hediyeleşme sürecini işletirler. Bu da tüketicilerin zihnine bu kuralların yerleşmesini sağlayan başta reklam olmak üzere, yazılı, sözlü ve sosyal medya aracılığı ile olmaktadır (Mortelmans, Sinardet, 2004: 177).

2. YÖNTEM

Her ülkenin farklı bir kültüre sahip olduğu ve her ülkedeki hediye alışveriş davranışının farklı olduğu bu çalışma kapsamında ileri sürülen görüştür. Birçok çok uluslu firma, özel günlerdeki hediye kampanyalarını belirlediği kriterlere göre farklılaştırmaktadır. Sınırlı sayıda ülkede yapılırsa da bu araştırma kapsamında yapılan ülkeler arası karşılaştırmanın, hem firmalara, hem de literatüre önemli katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, öncelikle ülkelerdeki hediye alışverişine bakış açısının tespit edilmesi, bu bakış açısına hedonik veya faydacı güdülenmelerin etkisi ve bu güdülenmelerin tüketim kültürü üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

2.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Günümüzün artan rekabet koşullarında tüketicilerin davranışlarının analiz edilerek uygun pazarlama stratejileri geliştirmek önemli hale gelmiştir. Dolayısı ile tüketicilerin söz konusu özel günlerde hediye almalarını sağlamak ve bunun temelinde yatan hedonist eğilimleri belirleyerek bu duygulara hitap etmek gerekmektedir.

Bu araştırma çerçevesinde Avustralya, İngiltere, ABD ve Türkiye olmak üzere dört farklı ülke, dolayısıyla dört farklı tüketim kültürü

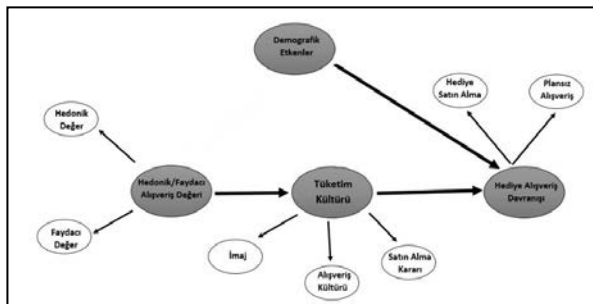
belirlenerek tüketicilerin özel günlere yönelik tutumları belirlenmeye çalışılmış ve bu tutumların hedonik (hazcı) alışveriş davranışını ne şekilde etkilediği incelenmiştir.

Çalışmanın temel amacı, hedonik veya faydacı güdülenmelerin tüketim kültürü üzerindeki etkisini ve tüketim kültürünün de özel günlerde yapılan hediyeye alışverişleri üzerindeki etkisine ilişkin oluşturulan modelin her bir ülkede test edilmesi ve ülkeler arasındaki farklılıkların karşılaştırılmasıdır. Türkçe literatürde bu konuya ilişkin ülkelerarası bir karşılaştırma yapan çalışmaya rastlanmamıştır. Bu konuda detaylı çalışma olmadığı için, ilgili alan derinlemesine bir araştırma yapmaya değer görülmüştür. Çalışma bu yönü ile yerli literatür için özgün bir nitelikte olduğu düşünülmektedir.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Özel günlerde yapılan alışverişler, genellikle insanların duygularının devreye girdiği alışverişlerdir. Sevgililer günü, anneler/babalar günü, yılbaşı, öğretmenler günü ve doğum günlerinde insanlar aldıkları hediyeleri faydalı olmasından çok duygusal tatmin yaşamak veya yaşatmak için satın almaktadırlar. Bunun yanında hediyeleşme ve özel günlerde hediye verilmesi ile ilgili yabancı literatürde çok sayıda çalışma bulunmakla birlikte yerli literatürde bu konuda sadece tüketim çılgınlığını eleştiren ve hediyeleşmenin sadece tüketim kültürünün yarattığı bir dayatma olduğu görüşünü ileri süren çalışmalar mevcuttur. Aşağıda önerilen model, yukarıda incelenen bütün ampirik çalışmalardan yararlanılarak ve hazcı tüketim ile hediyeleşme alışkanlıkları arasında ilişki göz önüne alınarak oluşturulmuştur.

Şekil 1: Araştırma Modeli

Anket beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde tüketicilerin özel günlerdeki alışverişlerine yönelik yorumlayıcı sorular yer almaktadır. İkinci bölümde, tüketicilerin, özel günlerde yapmış oldukları hediye alışverişlerine yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla beşli likert ölçekli 9 ifadeden oluşan bir ölçek kullanılmıştır. Söz konusu hediye alışveriş davranışı ölçeği, tarafımızdan gerekli ölçek oluşturma, geçerlilik ve güvenilirlik testleri yapılarak oluşturulmuştur. Üçüncü bölümde Babin, Darden ve Griffin tarafından 1994 yılında oluşturulmuş olan 15 ifadeden oluşan hedonik ve faydacı alışveriş değeri ölçeği kullanılmıştır (Babin vd., 1994: 649). Anketin dördüncü bölümünde, Çubukçu tarafından 1999 yılında geliştirilmiş olan 17 ifadeden oluşan tüketim kültürü ölçeği, çalışmamıza göre uyarlanmıştır (Çubukçu, 1999: 179). Anketin son kısmında ise, demografik sorular bulunmaktadır.

Ankette kullanılan ölçeklerin ön test sonucundaki Cronbach's Alpha değerleri; Ölçek 1 (Hediye Alışveriş Davranışı): %78; Ölçek 2 (Hedonik/Faydacı Alışveriş Değeri): %76 ve Ölçek 3 (Tüketim Kültürü): %90,2 olarak bulunmuştur. Yine bu ölçeklere uygulanmış "Hotelling T² Testi" testinde tüm ölçekler için anlamlı çıkmıştır. Anket bu yönüyle kabul edilebilir, güvenilirlik düzeyleri ile uygulanabilir durumdadır.

Araştırmanın örnekleminin seçimi için evren olarak Türkiye (İstanbul), ABD (Güney Carolina), İngiltere (Sheffield) ve Güney Avustralya (Adelaide) seçilmiştir. Örnekleme yöntemi katmanlı örneklemedir. Söz konusu yöntem belirlenirken iki aşamalı olmasına özen gösterilmiştir. Birinci aşamada katmanlı örnekleme seçilmiş, böylece her ülkeden seçilen şehrin nüfus sayısı dikkate alınmıştır. Bu yolla her bir ülkeye belirlenmiş olan toplam örneklem sayısından kaçının düşeceği belirlenmiştir. İkinci aşamada ise, kolayda örnekleme yöntemiyle söz konusu şehirlerde anketler uygulanmıştır (Nakip, 2006: 212).

Tablo 2: Örneklem Sayıları

	Katmanlı Örneklemeye Göre Olması Gereken Örneklem %95 güven düzeyi; 0,05 hata payı	Analize tabi tutulan anket sayısı
İstanbul	950	957
Güney Carolina	365	386
Adelaide	131	275
Sheffield	90	234
Toplam	1536	2045

18

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Yapılacak olan anket sayısı 1536 olarak belirlenmiştir. Ancak bazı ülkelerde anket sayısının çok az belirlenmesinden dolayı bu ülkelerde anket fazla olarak uygulanmıştır. Ayrıca hatalı/eksik anketler olacağı göz önüne alınarak 2045 adet anket uygulanmıştır. Anketler yurt dışında da uygulanacağından, ihtimalsiz bir şekilde seçim yapılmış ve kimlere uygulanacağı kolayda örnekleme metoduna göre belirlenmiştir. Verilerin toplanmasında her bir ülkeye gidilerek yüz yüze anket metodu kullanılmıştır.

Toplanmış olan anketlerden eksik veri olanlar ayrılarak, LISREL 9.1² ve IBM SPSS 20 istatistik paket programları ile analiz edilmiştir. Araştırmanın kapsamını Türkiye, ABD (Güney Carolina), İngiltere (Sheffield) ve Güney Avustralya (Adelaide)'de yaşayan ve özel günlerde alışveriş yaptıklarını ifade eden kişiler oluşturmaktadır. Yapılacak olan uygulama için, seçilen dört ülkede de kutlanan ve insanların birbirlerine hediye aldıkları özel günler belirlenerek araştırma sınırlandırılmıştır. Bu özel günler; Yılbaşı, Sevgililer Günü, Anneler Günü, Babalar Günü, Doğum Günü ve Öğretmenler Günüdür. Bunun dışında yer alan özel günler araştırma dışı bırakılmıştır.

2.2.1. Araştırmanın Hipotezleri

H₁: Demografik özellikler ile hediye alışverişine yönelik bakış açısı arasında anlamlı bir fark vardır.

² SSI No: DP-13-111213-1139.

H₂: Hedonik alışveriş değeri boyutu tüketim kültürü boyutlarını pozitif yönde etkilemektedir.

H₃: Faydacı alışveriş değeri boyutu tüketim kültürü boyutlarını negatif yönde etkilemektedir.

H₄: Tüketim kültürü boyutları, hediye alışverişi boyutunu etkilemektedir.

H₅: Tüketim kültürü boyutları plansız alışveriş boyutunu negatif etkilemektedir.

H₆: Hedonik alışveriş değeri boyutu hediye alışverişi boyutunu pozitif yönde etkilemektedir.

H₇: Hedonik alışveriş değeri boyutu, plansız alışveriş boyutunu pozitif yönde etkilemektedir.

H₈: Faydacı alışveriş değeri boyutu hediye alışverişi boyutunu negatif yönde etkilemektedir.

H₉: Faydacı alışveriş değeri boyutu plansız alışveriş boyutunu negatif yönde etkilemektedir.

H₁₀: Kolektivist ülkelerin hediye alışverişine yönelik bakış açısı ile bireyci ülkelerin hediye alışverişine yönelik bakış açısı arasında fark vardır.

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Anketlerin analizinde kullanılan model aşağıdaki gibidir. Bu kapsamda tüm ülkeler, tek tek analize tabi tutulmuş ve karşılaştırma sonuçları aşağıda detaylı olarak verilmiştir.

Bu çalışma kapsamında, ülkelerin hedonik ve faydacı güdülenmelerle yapacakları hediye alışverişi ve bu hediye alışverişine tüketim kültürünün yapacağı etkinin karşılaştırmasının yapılması ve bu etkide demografik değişkenlerin rolünün belirlenmesi amaçlanmıştır.

Kolektivist bir ülke olan Türkiye ile bireyci ülkeler olan ABD, Avustralya ve İngiltere'nin hediye alışveriş davranışları arasındaki farklar karşılaştırılmış ve bireyci veya kolektivist olmanın hediye alışverişi üzerinde bir etkisi olup olmadığına bakılmıştır. Hedonik insan tüm dünyada hazdan zevk alan kişidir. Burada karşılaştırma yaparken amaçlanan bu hedonik veya faydacı güdülenmelerin, daha yerel ve ülkeden ülkeye değişen özellikler olan tüketim kültürü ve hediye alışveriş davranışı üzerindeki etkilerin incelenmesidir.

Bu açıdan yapılan analizler sonucunda ülkelerin her birinin kendilerine has modelleri oluşturulmuş ve her bir ülkenin hediye alışveriş davranışları tanımlayıcı istatistikler aracılığı ile belirtilmiştir. Bu kısımda, ülkelere ait tüm veriler özet tablolar yardımı ile karşılaştırılacaktır.

Özel günlerdeki hediyeleşmenin katılımcılara ne ifade ettiğine dair soruya katılımcıların verdiği cevap Tablo 3'de belirtilmiştir. Tüm ülkelerde %70'in üzerindeki oranlarda hediyeleşmeye olumlu bir bakış açısı bulunmaktadır.

Tablo 3: Hediye Satın Alma Yönelik Tutum Ülke Karşılaştırması

	Türkiye	ABD	Avustralya	İngiltere
İnsanların sevgilerini göstermelerinin en iyi yoludur.	% 72,00	% 76,20	%72,76	%71,16
Ekonomik sistemin bir oyunudur	% 28,00	% 23,80	%27,24	%28,84

Hediyelerin satın alma zamanlarına göre bakıldığında, genel eğilimin 1-2 hafta önce almak olduğu görülmektedir. Son gün hediye alma oranı en yüksek Türkiye'de çıkmıştır. Bu da genel olarak, Türk insanının Akdeniz kültüründen kaynaklanan her işi son ana bırakma alışkanlığından gelmektedir. Türkiye'nin sonuçlarına bakıldığında, %25 oranında da bir gün önceden hediye satın alma oranı vardır. 1 aydan uzun süre önce aldığını belirtenlerde en yüksek oran, İngiltere'ye aittir.

Tablo 4: Hediye Satın Alma Zamanı Ülke Karşılaştırması

	Türkiye	ABD	Avustralya	İngiltere
1 aydan daha uzun süre önce	% 4,60	% 4,82	% 6,34	%10,23
1 ay önce	% 7,31	% 15,01	% 10,45	%16,28
1-2 hafta önce	% 50,05	% 58,07	% 59,70	% 57,67
1 gün önce	% 25,60	% 17,85	% 16,04	%13,49
Aynı gün	% 12,43	% 4,25	% 7,46	%2,33

Hediye alınan özel günlere bakıldığında, tüm ülkelerde en çok hediye alma oranı doğum günlerindedir. Doğum günü her ülkede kişiye özel olarak kutlandığından hediye almak için öncelikli olarak tercih edilen günlerden biridir. Yine anneler/babalar günü ve sevgililer günü de hediye almak için ortalama olarak tercih edilen günlerdir. En düşük hediye alma oranı ise, meslek gruplarına atfedilen günlerdir. Bu tabloda asıl dikkat çeken özel gün yılbaşısıdır. Yılbaşı kutlamaları için en düşük oran, Türkiye’dedir. Bunda da, dini etkilerin olduğu düşünülmektedir. Çalışma kapsamında din dâhil edilmemiştir ancak din ve hedonik tüketim ile ilgili ileri bir çalışma yapılarak bu sonuçlar tekrar karşılaştırılacaktır. Yılbaşı için en yüksek oran Amerika Birleşik Devletleri’ne aittir. Bunda da, Amerika Birleşik Devletleri’nin tüketim çılgınlığının ve aşırı tüketimin bir merkezi olmasının etkisi bulunmaktadır.

Tablo 5: Hediye Satın Alınan Özel Günler Ülke Karşılaştırması

	Türkiye	ABD	Avustralya	İngiltere
Doğum Günü	%86,73	%96,32	%94,40	%94,88
Anneler/Babalar Günü	%67,19	%76,77	%76,87	%63,72
Yıldönümü	%40,23	%39,09	%32,09	%35,81
Sevgililer Günü	%36,57	%57,79	%37,69	%39,07
Yılbaşı	%29,78	%90,08	%87,31	%65,58
Meslek Gruplarına atfedilen günler	%13,38	%8,78	%5,97	%13,95
Diğer	%2,82	%6,23	%6,34	%4,19

Alınan hediyelere bakıldığında, genellikle giysinin tercih edildiği görülmektedir. ABD, Avustralya ve İngiltere’de kutlama kartı yine yüksek oranlarla tercih edilmektedir. Türkiye’de ise kutlama kartının tercih edilme oranı %7’dir. Kutlama kartları için yurt dışında özel

dükkânlar ve özel süsler bulunmaktadır. Ancak eskiden sıklıkla kullanılan kutlama kartları Türkiye’de unutulmaya yüz tutmuştur. Bunun yerine e-mail veya sosyal medya üzerinden kutlamalar yapılmaktadır. Yine neredeyse tüm ülkelerde pasta çikolata gibi yiyecekler hediye olarak tercih edilmektedir. Özellikle el yapımı kişiselleştirilmiş pastaların hediye olarak sunulduğu ABD’de özel dükkânlar bulunmaktadır.

Tablo 6: Satın Alınan Hediyeler Ülke Karşılaştırması

	Türkiye	ABD	Avustralya	İngiltere
Giyim	%84,01	%63,46	%67,16	%57,67
Kitap	%40,13	%36,26	%34,33	%48,84
Yiyecek (pasta, çikolata)	%35,32	%62,04	%52,99	%40,00
Elektronik	%33,23	%44,19	%43,66	%37,21
Züccaciye	%30,72	%11,05	%11,94	%7,91
Oyuncak	%28,42	%20,11	%26,87	%26,98
Kutlama Kartı	%7,31	%66,86	%55,22	%52,56
Hediye Çeki	%4,60	%28,33	%36,57	%25,12
Araba	%1,15	%1,42	%0,75	%0,93
Diğer	%8,78	%12,46	%20,90	%15,81

Demografik değişkenlerin de hediye alışverişi üzerinde etkisi olduğu varsayımı ile yapılan analizin sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Ki-kare analizinin sonucuna bakıldığında, Avustralya hariç, diğer tüm ülkelerde cinsiyetin hediye alışverişine yönelik tutuma etkisi bulunmaktadır. Avustralya ‘da meslek hediye alışverişine yönelik tutum üzerinde etki yaratmıştır. Bunun dışında Türkiye’de gelir de, hediye alışverişine yönelik tutum üzerinde etkili çıkmıştır. Yaş, medeni durum ve eğitim hediye alışverişine yönelik tutum üzerinde hiçbir ülkede etkili çıkmamıştır.

Tablo 7: Tüketicilerin Demografik Özelliklerine Göre Hediye Alışverişine Yönelik Tutumlarının Ülkeler Açısından Karşılaştırması

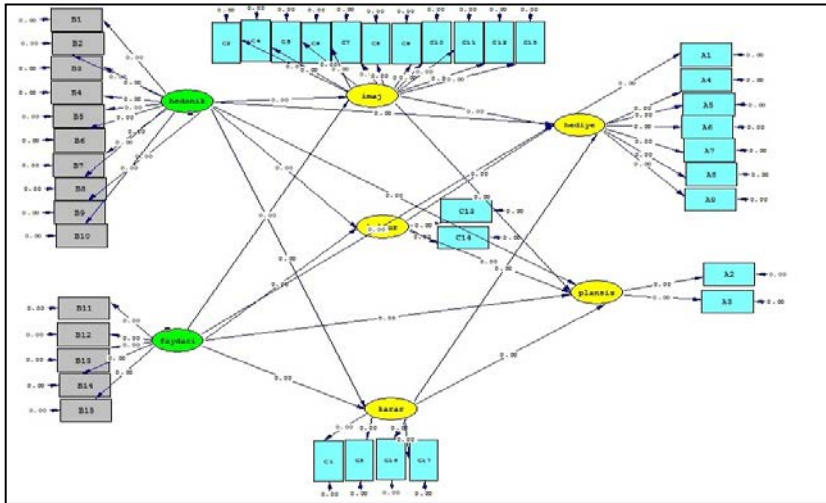
	Türkiye	ABD	Avustralya	İngiltere
Cinsiyet	VAR	VAR	YOK	VAR
Yaş	YOK	YOK	YOK	YOK
Medeni Durum	YOK	YOK	YOK	YOK
Gelir	VAR	YOK	YOK	YOK
Meslek	YOK	YOK	VAR	YOK
Eğitim	YOK	YOK	YOK	YOK

23

Diğer hipotezleri test etmek için yapılan yapısal eşitlik modeli analizinin sonuçlarına bakıldığında, tüm ülkeler için modelin uyum indeksleri belirlenmiştir. Tüm ülkeler için literatüre uygun olarak kurulan, kişilere ait olan hedonik ve faydacı beklentilerin, ülkeler arasında farklılık gösteren tüketim kültürünü etkilediği, tüketim kültürünün de hediye alışverişine yönelik tutumu etkilediği varsayımına ait model tüm ülkeler için test edilerek, tüm ülkeler için uygun bir model olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tüm ülkeler için modelin uyum indeksleri referans aralıklar içerisinde.

IJSl 10/2
Aralık
December
2017

Şekil 2: Yapısal Eşitlik Modeli Analiz Sonucu

Tablo 8: Yapısal Eşitlik Modeli Uyum İndeksleri Ülke Karşılaştırması

	Referans Aralıklar	Türkiye	ABD	Avustralya	İngiltere
Kritik Örneklem Sayısı (CN)	-	160	110	93	127
Ki-Kare (χ^2)	$0 \leq X^2 \leq 2$	1852,63	1164,64	1069,14	1028,282
Serbestlik Derecesi (sd)	-	754	765	765	766
Düzeltilmiş Ki-Kare (χ^2) / (sd)	$0 \leq X^2/sd \leq 3$	2,45	1,52	1,39	1,342
Anlamlılık Düzeyi (P)*	$0,05 \leq p \leq 1$	0,000	0,000	0,000	0,000
Yaklaşık Hataların Ortalama Kare Kökü (RMSEA)	$0 \leq RMSEA \leq 0,05$	0,03	0,05	0,03	0,04
Uyum İyiliği İndeksi (GFI)	$0,90 \leq GFI \leq 1,00$	0,98	0,96	0,95	0,94
Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi (AGFI)	$0,90 \leq AGFI \leq 1,00$	0,97	0,95	0,94	0,93
Standardize Edilmiş Kalıntıların Ortalama Kare Kökü (SRMR)	$0 \leq SRMR \leq 0,05$	0,05	0,06	0,08	0,07
Normlandırılmış Uyum İndeksi (NFI)	$0,90 \leq NFI \leq 0,95$	0,94	0,89	0,88	0,90
Normlandırılmamış Uyum İndeksi (NNFI) veya Tucker, Lewis İndeksi (TLI)	$0,90 \leq NNFI \leq 0,97$	0,95	0,91	0,90	0,93
Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI)	$0,90 \leq CFI \leq 0,97$	0,96	0,92	0,92	0,94

24

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Ülkeler arasındaki etkilerin miktarlarına bakıldığında, hedonik güdülenmelerin imaj üzerinde pozitif yönlü, İngiltere ve ABD için güçlü bir etkiye sahip olduğu, Avustralya için orta şiddette bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu ülkelerle zıt bir şekilde Türkiye’de hedonik güdülenmelerin pozitif ancak çok zayıf bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Yine hedonik güdülenmelerin satın alma kararı üzerinde tüm ülkeler için pozitif yönlü etkisi olmakla birlikte ABD için güçlü, diğer ülkeler için orta şiddette bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Kültür üzerinde de yine imaja benzer sonuçlar çıkmıştır. Türkiye, kültürün hedonik güdülenmelerden en az etkilendiği ülkedir. En yüksek etki ise, Avustralya’da görülmektedir.

Faydacı güdülenmelere bakıldığında, Türkiye dışındaki tüm ülkelerin imaj boyutları pozitif etkilenirken, Türkiye üzerinde negatif ve güçlü bir etkiye sahiptir. Satın alma kararına bakıldığında, Türkiye ve yakın bir oranda İngiltere negatif yönlü ve orta şiddetle etkilenmektedir.

Hedonik (Hazcı) Tüketimin Özel Günlerdeki Alışveriş Kültürü Üzerindeki Etkisi ve Ülkelerarası Karşılaştırmalı Bir Araştırma

Faydacı güdülenmelerin kültüre olan etkisine bakıldığında, tek negatif etki Türkiye’de görülmektedir. Bunun tam zıttı olarak İngiltere olumlu ve güçlü bir etkiye sahiptir. Diğer iki ülke olumlu bir etkiye sahipken, faydacı güdülenmelerin kültür üzerinde, ABD orta şiddette, Avustralya zayıf bir etkisi vardır. Hedonik ve faydacı boyutların kendi aralarındaki ilişkiye bakıldığında, Türkiye ve İngiltere yine iki zıt kutupta bulunmaktadır. Avustralya ve ABD ise zıt ilişki yönlerine sahip ancak zayıf bir ilişkidirler.

Tablo 9: Gizil Değişkenler SRK Değerleri Ülke Karşılaştırması

			Türkiye	ABD	Avustralya	İngiltere
Hedonik	➡	İmaj	0,10	0,76	0,59	0,99
	➡	Karar	0,48	0,77	0,38	0,38
	➡	Kültür	0,11	0,43	0,72	0,65
Faydacı	➡	İmaj	-0,86	0,31	0,08	0,50
	➡	Karar	-0,56	-0,16	0,11	-0,49
	➡	Kültür	-0,78	0,55	0,07	0,77
Hedonik	↔	Faydacı	-0,54	0,08	-0,04	0,63
İmaj	➡	Hediye	0,21	0,48	0,77	0,82
	➡	Plansız	-0,68	0,27	0,84	0,63
Karar	➡	Hediye	-0,12	0,38	-0,14	0,16
	➡	Plansız	0,79	0,43	-0,41	-0,15
Kültür	➡	Hediye	-0,68	-0,04	-0,07	-0,36
	➡	Plansız	-0,15	0,10	0,26	-0,03
Hedonik	➡	Hediye	0,56	0,26	0,38	0,53
	➡	Plansız	0,50	-0,09	0,38	0,68
Faydacı	➡	Hediye	-0,55	0,06	0,05	0,26
	➡	Plansız	-0,57	0,20	0,07	0,20

Tüketim kültürü boyutlarına bakıldığında, imajın hediye üzerinde en yüksek etkisi İngiltere’dedir. İngiltere’yi Avustralya ve daha düşük bir oranda ABD izlemektedir. Türkiye ise, diğer ülkelerden ayrılarak en az etkiye sahip olan ülke olmuştur. İmajın plansız alışveriş üzerindeki etkisine bakıldığında, Türkiye hariç diğer tüm ülkelerin pozitif etkiye sahip olduğu, Türkiye’nin ise negatif ve orta şiddette bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Satın alma kararı boyutunun hediye üzerindeki etkisi her ülke için zayıftır ancak Türkiye ve Avustralya negatif etkiye sahiptir. Satın alma kararının plansız alışveriş üzerindeki etkisine bakıldığında, en yüksek etkinin Türkiye’de olduğu görülmektedir. Türkiye ve ABD pozitif etkiye

sahipken, Avustralya ve İngiltere negatif etkiye sahiptir. Türkiye’de çıkan bu sonuca göre, kişiler kendilerini mutlu etmek istediklerinde ve satın alma kararını verirken kendilerine etki eden hedonik güdülenmelerle plansız alışveriş kararları verebilmektedir. Avustralya ve İngiltere için bu ilişki ters yönlüdür.

Kültür boyutunun hediye alışverişi üzerindeki etkisine bakıldığında, tüm ülkeler için negatif bir ilişki çıktığı, en yüksek etkinin de Türkiye’de olduğu görülmektedir. Türkiye’de kültürel değerlerin baskın olduğu ve kültürel etkenlerin önem kazandığı, bunun da hediye alışverişi üzerinde yüksek oranda negatif bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. İngiltere için bu ilişki nispeten orta seviyelerde iken Avustralya ve ABD’de bu ilişki zayıftır. Özellikle ABD’nin ve Avustralya’nın çok kültürlü yapısının bu sonuçta etkili olduğu düşünülmektedir. Kültürün plansız alışveriş üzerindeki etkisine bakıldığında, Türkiye ve İngiltere için negatif ve zayıf; Avustralya ve ABD için pozitif ve zayıf bir etki görülmektedir.

Hedonik ve faydacı güdülenmelerin, hediye alışverişi ve plansız alışveriş üzerindeki direk etkisine bakıldığında, Hedonik güdülenmelerin hediye alışverişinde tüm ülkeleri pozitif yönde etkilediği görülmektedir. En yüksek etki Türkiye ve İngiltere’dedir. Yine plansız alışverişte en yüksek etki, Türkiye ve İngiltere’dedir. Faydacı güdülenlerin hediye ve plansız alışveriş üzerindeki etkisi bir tek Türkiye için negatiftir. Bu da Türklerin plansız alışverişlerini ve hediye alışverişlerini, faydacı güdülenmelerle yapamadıklarını göstermektedir.

Türkiye ve İngiltere’nin bazı sonuçlarının bu derece benzeşmesinde, diğer ülkelere göre nispeten daha homojen toplumlar olmasının etkisi bulunmaktadır. ABD ve Avustralya, birçok ülkeye kucak açmış, çok sayıda farklı kültüre sahip insanın yaşadığı ülkelerdir. Dolayısı ile bu ülkelerin Türkiye ve İngiltere’de farklılaşması olağandır. Türkiye ve İngiltere’nin farklılaştığı alanlarda ise, yaşanan coğrafya ve dini etkilerin varlığının olduğu düşünülmektedir.

Tüm bu verilere bakıldığında, bireyci ülkeler olan İngiltere, ABD ve Avustralya’nın hediye alışveriş davranışlarının, kendi aralarında benzer özellikler göstererek; kolektivist bir ülke olan Türkiye’den farklılaştığı görülmektedir. Bireyci ülkelerin hediye alma davranışları

benzer bir seyir izlerken, Türkiye kolektivist bir ülke olarak diğerlerinden ayrılmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanlar, birbirlerine, değişik özel günlerde, farklı nedenlerle ve farklı beklentilerle çeşitli hediyeler vermektedir. Hediye, insanlar arasındaki kişisel ilişkileri yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra, verilen hediye, veren kişi ile alıcının da özelliklerini barındırmaktadır. Hediye boyutunun önemi yoktur. Önemli olan verilen hediye anlamıdır.

Modern tüketicilerin günlük yaşantılarını artık, “tüketiyorum öyleyse varım” deyişi ifade etmektedir. İnsanların doymak bilmez istekleri ve arzularına karşılık olarak pazar da onlara diledikleri kadar ürün ve hizmet sunmaktadır. Günlük yaşantı sürekli olarak satın alınacak olan ürünlere karar vermekle geçmektedir. Bu tüketim çılgınlığının içinde çok büyük bir pay da, kişilerin sevdiklerine aldıkları hediyeleri kapsamaktadır. Hem seçenekler sınırsız, hem de tüketici zihnine ait istek ve arzular sınırsız olunca, tüketicilerin hedonist güdülerle alışveriş yapması da kaçınılmaz olmaktadır.

Yoğun rekabet ortamında firmalar, özel günlerde çeşitli reklam ve kampanyalar yapmaktadır. Hediye alışverişinin çok yoğun yaşandığı özel günler öncesinde firmaların yapacağı kampanya ve reklamlar her toplumda farklı algılanmakta ve farklı tepkiler yaratmaktadır. Tüketim kültürü ve dolayısı ile kişilerin sevdiklerine aldıkları hediye alışveriş davranışı ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu nedenle de, ülkelerin hediye alışveriş davranışlarının belirlenmesi ve hangi özel güne ne anlamlar yüklediğinin tespit edilmesi, firmalar açısından da önem arz etmektedir. Bu çalışmada, Anglo-Celtic kökenli ve bireyci ülkeler olan, ayrıca, kültürleri birbirlerine yakın olan ABD, Avustralya ve İngiltere ile kolektivist bir ülke olan Türkiye’yi karşılaştırılarak ve bu ülkeler arasında demografik ve kültürel açıdan ne gibi farklılıklar olduğunu ortaya koyulmuştur. Çalışma kapsamında yapılan literatür taraması sonuçları dikkate alınarak, araştırma amaçlarına uygun bir araştırma modeli hazırlanmıştır. Araştırma modelinde hedonik/faydacı alışveriş değerini oluşturan iki boyutun, tüketim kültürünün üç boyutu üzerindeki etkileri ve tüketim kültürünün üç boyutunun hediye alışveriş davranışının iki boyutu üzerindeki etkileri yer almaktadır. Ayrıca demografik değişkenlerin etkisi de incelenmiştir. Çalışmada, nicel araştırma verilerinden yararlanarak

dört ülkede özel günlerden önce ve sonra yüz yüze 2045 anket uygulanmış ve aynı zamanda, bu dönemlerdeki alışveriş davranışları gözlemlenmiştir.

Yapılmış olan anket sonuçlarına bakıldığında, tüm ülkelerde, hediye alışverişine yönelik olumlu bir tutum olduğu görülmektedir. Oranlar birbirine çok yakın olmakla birlikte, hediye alışverişine en olumlu yaklaşan ülke ABD'dir. Bunu, Avustralya, Türkiye ve İngiltere izlemektedir. Hediye alma zamanına bakıldığında, tüm ülkelerde genel eğilimin, 1-2 hafta önce hediye alma olduğu görülmektedir. Aynı gün hediye alma oranı en yüksek ülke, Türkiye'dir. Bunun tersi olarak, İngiltere, bir aydan daha uzun süre önce hediye alma oranı en yüksek ülkedir. Yine, tüm ülkelerde, en çok hediye alınan özel gün doğum günleridir. ABD, Avustralya ve İngiltere için ikinci en çok hediye alınan gün yılbaşısıdır. Türkiye için yılbaşı beşinci sıradadır. Bunda, dinin etkisinin olduğu düşünülmektedir. Satın alınan hediyelere bakıldığında, giyim, Avustralya, Türkiye ve İngiltere için en fazla alınan hediyedir. ABD için ise, ikinci sıradadır. ABD hediye için ilk sıraya kutlama kartını koymuştur.

Demografik değişkenler ile hediye alışverişine yönelik tutum arasındaki ilişkiye bakıldığında, cinsiyet ile hediye alışverişine yönelik tutum arasında, Türkiye, ABD ve İngiltere için anlamlı bir fark bulunmaktadır. Bunun dışında, Türkiye için gelirden ve Avustralya için meslekte anlamlı bir fark bulunmuştur. Gelirin, sadece Türkiye için anlamlı çıkmasında, diğer ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve kişi başına düşen milli gelirin yüksek olmasının ve Türkiye'de gelir dağılımının çok değişken olmasının etkisi olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, düşük gelirli bir tüketici için lüks mal olabilecek bir ürün, yüksek gelirli bir tüketici için normal mal olabilmektedir. Gelirin değişimine bağlı olarak değişen lüks ürün nitelendirmesi, hedonik ve faydacı ürün nitelendirmesi için geçerlidir. Tüketicilerin gelirlerindeki değişmeye bağlı olarak, ürünlere verdikleri değer de değişmektedir. Yaş, medeni durum ve eğitim seviyesi ile hediye alışverişine yönelik tutum arasında hiçbir ülkede anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Yapısal eşitlik modeli analiz sonuçları, her ülke için ayrı ayrı analiz edilerek belirlenmiş, daha sonra bu veriler tüm ülkeler için karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçlarına göre kolektivist bir yapıya sahip olan Türkiye, kültürel anlamda, bireyci yapıya sahip olan ABD,

Avustralya ve İngiltere'den ayrılmıştır. Türkiye'de hedonist güdülenmeler hediye alışverişini yüksek oranlarda etkilemezken, faydacı beklentilerin hediye alışverişini negatif yönlü ve güçlü şekilde etkilemesi, Türkiye'nin tüketim kültürü anlamında diğer ülkelerden çok farklı bir seyir izlediğini göstermektedir. Bu verilere bakıldığında, Türkiye'nin birçok alanda diğer ülkelerden farklılaştığını, diğer üç ülkenin ise benzer özellikler gösterdiği görülmektedir. ABD, İngiltere ve Avustralya Anglo-Celtic kökene sahip ülkeler olduğundan benzer özellikler göstermesi mümkündür. Günümüzde gelişen teknoloji ile birlikte yabancı ülkelerde olanlardan haberdar olma, lojistik hizmetleri ve dış ticaretin artması ile yabancı ülkelerdeki ürünlerin kolay ve ulaşılabilir bir şekilde Türkiye iç piyasasında satışa sunulması ve yurt dışında okuma oranının artması ile bazı alanlarda Türkiye bu ülkelerle aynı özellikleri göstermeye başlamıştır.

Çalışma sonucunda, tüketicilerin, hediye alışverişi yaparken nelerden etkilendikleri ve motive olma nedenleri tespit edilmiştir. Firmaların, çalışma kapsamında değerlendirilen hedonik ve faydacı alışveriş boyutlarını dikkate alarak ve bu boyutları etkileyen kültürel etmenleri doğru bir şekilde analiz ederek, özel günlerde daha fazla satış yapmaları ve markalarının farkındalığını arttırmaları mümkündür. Söz konusu özel günlerde yapılacak olan promosyonlar ve ürün çeşitlendirmeleri ile çok uluslu firmaların ülkelerdeki kültürel farklılıkları dikkate alarak satış alanlarını genişletmesi mümkündür. Yoğun rekabet ortamında, tüketicilerin, ürünün mali değerinden çok, duygusal anlamı ile ilgilendiği özel günlerde, tüketicilere kendilerini değerli hissettirecek kampanyalar yapmak, rakiplerden sıyrılmasını sağlayacak bir yol olarak görülmektedir.

Sonuçlar göz önüne alındığında, Türkiye iç pazarına hitap eden firmaların, tüketicilerin fayda beklentilerini ön plana alarak karar aldıklarını dikkate almaları ve bu beklentileri tatmin edecek reklam ve ürün çalışmaları yapmaları gerekmektedir. Kültürel değişimlerin etkisi de gözetilerek, Türk tüketicilerin gelenekleri dikkate alınmalı, ürünün imajını etkileyecek bir kampanya yapılmamalıdır. Hediye alışverişi dönemlerinde, Türk tüketicilerin, plansız alışverişi nispeten daha az yaptıkları tespit edildiğinden, satın alma kararını önceden vermelerini sağlayacak şekilde tanıtım ve reklam çalışmaları yapmaları, özel gün öncesi alışveriş yapılan dönemde satışları arttıracaktır. Türk piyasasında faaliyet göstermek isteyen yabancı

markaların da Türk kültürü ve hediyeleşme geleneği hakkında bilgi alması, satışları için faydalı olacaktır.

ABD, İngiltere ve Avustralya pazarına girmeyi düşünen Türk markaların, Türkiye'nin aksine, tüketicilerin hedonik beklentilerine daha fazla önem vermeleri gerekmektedir. Plansız alışverişin daha fazla gerçekleştiği bu ülkelerde, mağaza atmosferi önem kazanmaktadır. Tüketiciler, satın alma kararlarını mağazalarda verecekleri için, mağaza içindeki yerleşim, sunum ve fiyat kampanya bilgilendirmeleri dikkat çekici olmalıdır.

30

IJSS 10/2
Aralık
December
2017

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, araştırma sorularına cevaplar bulunduğu ve çalışmanın sonuçlarının yeni sorular yarattığını ve araştırmacılar için yeni alanlar yarattığını söylemek mümkündür. Bu çalışmanın sonuçları ile pazarlama ve özelde tüketim kültürü literatüründe yer alan boşlukların doldurulduğunu ve önemli katkılar sağlandığı düşünülmektedir.

Araştırma sonucunda pek çok yeni araştırma sorusu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın en temel kısıtı, zaman ve maliyet kısıtıdır. Araştırmanın sonuçları dört ülke üzerinden genelleştirilmiştir. Bu nedenle daha geniş coğrafi alanlara yayılmak ve daha fazla ülkeyi karşılaştırmaya dâhil ederek sonuçların daha genel hale getirilmesi sağlanabilir. Bununla birlikte, GLOBE projesinin günümüzde tekrar yenilenerek kolektivist/bireyci ülke skorlarının güncellenmesi yapılabilir. Ayrıca nitel veri analizi de çalışmaya dâhil edilerek sonuçların daha güvenilir hale getirilmesi ve farklı boyutların göz önüne alınması sağlanabilir. Gelecekte yapılacak olan araştırmalarda, din boyutu da modele dâhil edilerek farklı bir model oluşturulabilir ve yeni bir karşılaştırma ortaya koyulabilir. Böylece, hedonik alışverişte daha bütüncül bir yapı ortaya koyularak farklı ülkelerdeki hediye alışveriş davranışı karşılaştırma tablosu yaratılabilir. Bu ölçümler belirli zaman aralıklarında tekrar edilerek zaman farkını da göz önüne alarak değişimler takip edilebilir.

KAYNAKÇA

Akça, Evren (2009). "Hedonik Tüketim Davranışını Belirleyen Demografik Faktörlerin Analizi", (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Akturan, Ulun (2010). "Hedonik Tüketim Eğiliminin Plansız Satın Alma Eğilimi Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesi". *Öneri Dergisi*, 9(33), 109-116.

Babin, Barry; Darden, William R.; Griffin, Mitch (1994). "Work and/or Fun: Measuring Hedonic and Utilitarian Shopping Value". *Journal of Consumer Research*, 20(4), 644-656.

Bayuk, Nedim (2009). "Özel Gün ve Haftaların Tüketim Üzerindeki Etkileri". *Kamu İş Dergisi*, 11(1), 185-197.

Bradley, Francis H. (1877). *Mr. Sidgwick's Hedonism: An Examination of the Main Argument of the Methods of Ethics*. London: Henry King Co Publishing.

Brewer, Paul; Venaik, Sunil (2010). "GLOBE Practices and Values: A Case of Diminishing Marginal Utility?". *Journal of International Business Studies*, 41(8), 1316-1324.

Bujok, Anna M. (2007). "The Importance of Hedonism in Consumer Behaviour and its Implications for the Affordable Fashion Apparel Industry in Poland", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Poland: The University of Nottingham.

Carrier, James G. (2005). *Gifts and Commodities: Exchange and Western Capitalism Since 1700*. London: Routledge Publishing.

Ceylan, Cem (2007). "Hedonik Tüketimin Nedenleri Üzerine Bir Araştırma", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Clarke, Peter; Herington, Carmel; Hussain, Rahim; Wong, Ho-Yin (2005). *Giving And Receiving Brands As Valentine's Day Gifts*. ANZMAC 2005 Conference: Consumer Behaviour, Western Australia.

Crowley, Ayn E.; Spangenberg, Eric R.; Hughes, Kevin R. (1992). "Measuring the Hedonic and Utilitarian Dimensions of Attitudes toward Product Categories". *Marketing Letters*, 3(3), 239-249.

Çakmak, Ali Ç.; Çakır, Merve (2012). "12-18 Yas Arası Gençlerin Hedonik Tüketim Davranışlarının İncelenmesi: Kocaeli Şehir Merkezinde Bir Araştırma". *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 171-189.

Çelik, Sabahattin (2009). *Hazsal ve Faydacı Tüketim*. İstanbul: Derin Yayınları.

Çubukçu, İhsan (1999). "Küreselleşme Süreci İçinde Tüketim Toplumu ve Tüketim Kültürü", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Eren, Selim S.; Eroğlu, Filiz; Hacıoğlu, Güngör (2012). "Compulsive Buying Tendencies Through Materialistic And Hedonic Values Among College Students in Turkey". 8th International Strategic Management Conference, 1370-1377.

Faber, Ronald J.; O'Guinn, Thomas; Krych, Raymond (1987). "Compulsive Consumption". *Advances in Consumer Research*, 14, 132-135.

Feldman, Fred (1997). *Utilitarianism, Hedonism and Desert: Essays in Moral Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.

32 Fischer, Eileen; Arnold, Stephen J. (1990). "More Than a Labor of Love: Gender Roles and Christmas Gift Shopping". *Journal of Consumer Research*, 17(3), 333-345.

Fromm, Eric (2008). *To Have or To Be?*. London: Continuum Publishing.

Goodman, Douglas; Cohen, Mirelle (2004). *Consumer Culture*. California: ABC-CLIO Publishing.

Grubb, Edward L.; Grathwohl, Harrison L. (1967). "Consumer Self-Concept, Symbolism and Market Behavior: A Theoretical Approach". *Journal of Marketing*, 31(4), 22-27.

Hirschman, Elizabeth C.; Holbrook, Morris (1982). "Hedonic Consumption Emerging Concepts, Methods and Propositions". *Journal of Marketing*, 46(3), 92-101.

Hofstede, Geert (2006). "What Did GLOBE Really Measure? Researchers' Minds versus Respondents' Minds". *Journal of International Business Studies*, 37(6), 882-896.

Holbrook, Morris B.; Hirschman, Elizabeth C. (1982). "The Experiential Aspects of Consumption: Consumer Fantasies, Feelings, and Fun". *Journal of Consumer Research*, 9(2), 132-140.

House, Robert J.; Hanges, Paul; Javidan, Mansour; Dorfman, Peter W.; Gupta, Vipin (2004). *Culture, Leadership and Organizations: The GLOBE Study of 62 Societies*. California: Sage Publications.

Javidan, Mansour; Dastmalchian, Ali (2009). "Managerial implications of the GLOBE project: A study of 62 societies". *Asia Pacific Journal of Human Resources*, 47(1), 41-58.

Kazakeviciute, Asta; Banyte, Jurate (2012). "The Relationship of Consumers Perceived Hedonic Value and Behavior". *Engineering Economics*, 23(5), 532-540.

Kazançoğlu, İpek; Aytakin, Pınar (2014). "Sevgililer Günü Ritüellerinin Alışveriş Deneyimi ve Hazcı Alışveriş Değerine Etkisi: Alışveriş Merkezlerinde Bir Uygulama". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(22), 67-93.

Khan, Matin (2006). *Consumer Behaviour and Advertising Management*. New Delhi: New Age International Publishing.

Khan, Uzma; Urminsky, Oleg (2004). "Navigating Between Virtues and Vices: Moderators of Decisions Involving Hedonic versus Utilitarian Choices". *Advances in Consumer Research*, 31, 358-361.

Kırcı, Hülya (2014). "Hedonik Tüketim Davranışları Ve Toplumsal Etkileri". *PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 10(1), 80-100.

Lageat, Thierry; Czellar, Sandor; Laurent, Gilles (2003). "Engineering Hedonic Attributes to Generate Perceptions of Luxury: Consumer Perception of an Everyday Sound". *Marketing Letters*, 14(2), 97-109.

Lee, Martyn J. (1993). *Consumer Culture Reborn: The Cultural Politics of Consumption*. London: Routledge Publishing.

Lee, Monle; Pant, Anurag; Ali, Abbas (2010). "Does the Individualist Consume More? The Interplay of Ethics and Beliefs that Governs Consumerism Across Cultures". *Journal of Business Ethics*, 93(4), 567-581.

Linton, Ralph (1945). *The Cultural Background of Personality*. Michigan: The Century Psychology Series.

Mauss, Marcel (1966). *The Gift: Forms and Functions of Exchange in Archaic Societies*. London: Cohen&West Publishing.

Mick, D. Glen; Ratneshwar, S. Ratti (2005). *Inside Consumption: Consumer Motives, Goals and Desires*. Newyork: Routledge Publishing.

Mooij, Marieke de (2004). *Consumer Behavior and Culture*. New Delhi: Sage Publications.

Mortelmans, Dimitri; Sinardet, Dave (2004). "Reflecting Culture And Society-Norms And Rules Governing Gift-Giving Practices". *The Netherlands' Journal of Social Sciences*, 40(2), 176-201.

Mowen, John C. (1999). *The 3M Model of Motivation and Personality*. New York: Springer Science Publishing.

Nakip, Mahir (2006). *Pazarlama Araştırmaları Teknikler ve (SPSS Destekli) Uygulamalar*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Odabaşı, Yavuz (2009). *Tüketim Kültürü: Yetinen Toplamdan Tüketen Topluma*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Okada, Erica M. (2005). "Justification Effects on Consumer Choice of Hedonic and Utilitarian Goods". *Journal of Marketing Research*, 42, 43-53.

Otnes, Cele; Ruth, Julie A.; Milbourne, Constance (1994). "The Pleasure and Pain of Being Close: Men's Mixed Feelings About Participation in Valentine's Day Gift Exchange". *Advances in Consumer Research*, 21, 159-164.

Özdemir, Nebi (2008). "Türk Hediyeleşme Geleneği ve Medya". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(4), 467-480.

Özdemirci, Ata (2012). *Popüler Kültür: Tüketim Psikolojisi ve İmaj Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları.

Özeltürkay, Eda Y.; Bozyiğit, Sezen (2015). "Y Kuşağı Tüketicilerinin Hediye Verme Güduları İle Geleneksel Ve Dijital Medyadaki Reklamlardan Etkilenmeleri Arasındaki İlişki". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(21), 275-290.

Özgül, Engin (2011). "Tüketicilerin Sosyo-Demografik Özelliklerinin Hedonik Tüketim ve Gönüllü Sade Yaşam Tarzları Açısından Değerlendirilmesi". *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 11(1), 25-38.

Papatya, Nurhan; Özdemir, Şefika (2012). "Hazcı Tüketim Davranışları ve Televizyon Programlarını İzleme Eğilimleri Arasındaki İlişki: Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(3-4), 161-183.

Penbece, Dilek (2006). "Tüketici Davranışlarını Belirleyen Etmenler: Kültürün Tüketici Davranışları Üzerindeki Etkisi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Posavac, Steven S. (2011). *Cracking the Code: Leveraging Consumer Psychology to Drive Profitability*. New York: M. E. Sharpe Publishing.

Possamai, Adam (2002). "Cultural Consumption of History and Popular Culture in Alternative Spiritualities". *Journal of Consumer Culture*, 2, 197-218.

Saad, Gad (2011). *Tüketim İçgüdüüsü*. Çev. Nadir Özata, İstanbul: Mediacat Yayınları.

Sherry, John F.; McGrath, MarryAnn; Levy, Sidney J. (1993). "The Dark Side of the Gift". *Journal of Business Research*, 28, 225-243.

Small, Garry; Vorgan, Gigi (2010). *Bir Psikiyatristin Gizli Defteri*. Çev. Duygu Akın, İstanbul: NTV Yayınları.

Solomon, Michael R. (2003). *Conquering Consumerspace: Marketing Strategies for a Branded World*. Newyork: AMACOM Publishing

Trautmann, Julianne; Johnson, Tricia W. (2009). "Compulsive Consumption Behaviours: Investigating Relationships Among Binge Eating, Compulsive Clothing Buying And Fashion Orientation". *International Journal of Consumer Studies*, 33, 267-273.

Hedonik (Hazcı) Tüketimin Özel Günlerdeki Alışveriş Kültürü Üzerindeki Etkisi ve Ülkelerarası Karşılaştırmalı Bir Araştırma

Ünal, Sevtap; Ceylan, Cem (2008). "Tüketicileri Hedonik Alışverişe Yönelten Nedenler: İstanbul ve Erzurum İllerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 265-283.

Yurchisin, Jennifer; Johnson, Kim K. (2004). "Compulsive Buying Behavior and Its Relationship to Perceived Social Status Associated with Buying, Materialism, Self-Esteem, and Apparel-Product Involvement". *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 32(3), 291-314.

SUMMARY

Considering on the dynamics of societal life, the importance of special occasions are remarkably increasing at the present time. By the effect of different cultures, the consumers sensationalize those of special occasions in both their meanings that they carry and the values attributed to them. The negative aspects of these emotional meanings which encouraged the consumption further are ignored by consumers and gift giving traffic increases day by day due to this. Even if the consumers claim that they will not be able to deceived and behave deliberately, they can not notice what are the things that directing them buying more due to their hedonic motivations as well. By the reason of increasing consumption, the existence of constant pleasure and ever-growing desire for satisfying it emerged on consumers. In this study, it is aimed to explain how the utilitarian and hedonic motives effect the consumption culture and how this effect influences the gift giving behavior.

The study explains of two concepts. The culture concept is clarified in the first part. Features of culture, cultural norms and popular culture are explained through the countries which are classified by GLOBE Project according to their cultural dimensions. In this part, where the relation between culture and consumption is examined, the construction of consumption culture is explained. The purchasing behavior of consumers and hedonism are explicated within the second part. The structure and features of hedonism are investigated by the way of the hedonic consumption. In the third part, there is an application which aims to measure the effects of hedonic and utilitarian motivations on the gift giving and consumption culture.

The aim of this study is to make a comparison between Turkey and culturally similar Anglo-Celtic originated countries as the USA, Australia and Britain. And also the demographic and cultural differences between these countries are presented in this study. The research model includes the influences of the two dimensions that constituting hedonic/utilitarian shopping values on the three dimensions of consumption cultures and the effect of the three dimensions of consumption culture on the two dimension of gift giving are analyzed. In addition, the effects of demographical variables are examined in this context.

The analysis results modeled with structural equation modal were assessed for each country on an individual basis and then these data are compared with all countries. According to the analysis results, Turkey that has a collectivist nature differs on a great deal of aspects from those of individually natured countries, the USA, Australia and Britain. It is asserted that Turkey is quite different with regard to the consumption culture and hedonic motives is less influential than those of the other countries.

EDEBİYAT SOSYOLOJİSİNİN SINIRLARI*

Neslihan ŞEN ALTIN**

Makale Geliş Tarihi-Received: 15.04.2017
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 07.10.2017

ÖZ

Bu çalışma, edebiyat sosyolojisi çalışmalarındaki eksiklikleri gündeme getirerek edebiyat sosyolojisindeki sorunları ortaya koymayı ve bir disiplin olarak edebiyat sosyolojisinin sınırlarını göstermeyi amaçlamaktadır. Bu maksatla öncelikle edebiyat sosyolojisi yaklaşımları tartışmaya açılmakta; edebiyat sosyolojisinin sınırları, sanatta biçimcilik akımıyla birlikte değerlendirilmektedir. Takiben edebiyat sosyolojisine yönelik eleştiriler, 19. yüzyıl gerçekçiliği ile birlikte ele alınmaktadır. Sonuç olarak edebiyattaki değişimler göz önünde bulundurularak, edebiyat sosyolojisinin yeni edebiyat analizlerine ihtiyaç duyduğu vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Toplum, Edebiyat Sosyolojisi, Rus Biçimciliği, 19. Yüzyıl Gerçekçiliği.

* Bu çalışma yazarın "Edebiyat Sosyolojisi Açısından Postmodern Romanın Toplumsal Temelleri" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, sen.neslihan@gmail.com

LIMITS IN THE SOCIOLOGY OF LITERATURE

ABSTRACT

This study puts forward the problems in the sociology of literature with its negations and aims to show limits in the sociology of literature as a discipline. For this purpose the study enters into a discussion about the approaches in the sociology of literature and evaluates its limits with the formalism movement in arts. It goes on to discuss the criticisms about the sociology of literature together with 19th century realism. In conclusion it emphasizes that the sociology of literature needs new literary analysis depending on changes in literature.

38

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Keywords: Literature, Society, Sociology of Literature, Russian Formalism, 19th Century Realism.

GİRİŞ

Edebiyat, toplumun kültürel bir ögesidir. Genel kabul görmüş bir ifadeyle, edebiyat, toplumun bir yansımasıdır. Ancak belirtmek gerekir ki, 19. yüzyıl gerçekçiliğinin kastettiği biçimde bir yansıma değildir bu sadece. Tarihin farklı dönemlerindeki farklı söylemler ve toplumsal çeşitlenmeler, farklı gerçeklik anlayışlarının belirmesine olanak tanır. Başka bir deyişle, toplumsal gerçeklik algısı, değişen bir şeydir ve edebiyatın yansıttığı gerçeklik anlayışı da toplumsal algıdaki bu değişimlere bağlı olarak farklılaşmaktadır.

Bu çalışma, edebiyatın toplumun bir yansıması olduğu konusunda hemfikirdir. Bununla birlikte edebiyatın toplumsal değişimlerde öncü niteliğine sahip olma işlevi de, toplumu yansıtmaya işlevi kadar belirgin ve önemlidir. Edebiyattaki biçimsel kırılmalar, toplumsal yaşamdaki kırılmalarla örtüşür niteliktedir. Kimi zaman edebiyat ve kimi zaman toplum, bu kırılmalarındaki öncü rolü üstlenir ve bu durum, edebiyat ve toplum arasındaki karşılıklı etkileşimle derinden bağlantılıdır.

Edebiyat ve toplum arasındaki ilişki çok boyutlu ve karşılıklı bir ilişkidir. Edebiyat sosyolojisi üzerine araştırmalar yapan Milton Albrecht bu ilişkiyi yansıma¹, etki ve toplumsal kontrol kavramlarına dayanan üç varsayımla birlikte tanımlamaya girişir. Birinci varsayıma göre, edebiyat toplumu yansıtmaktadır ve yansıtmaya teorisinin temel görevi, edebiyatı bireysel ve biçimsel terimlerden ziyade tarihsel ve toplumsal bir şekilde açıklamaktır. İkinci varsayım ise, etki kavramı üzerine temellenmekte ve edebiyatın toplumu etkilediği, onu şekillendirdiği görüşüne dayanmaktadır (Albrecht, 1954: 425-426). Edebiyat ve toplum ilişkisinde üçüncü ve son varsayım ise toplumsal kontrol teorisine dayanmaktadır. Bu varsayıma göre, edebiyat,

¹ Toplumun ifadesi ya da yaşamın aynası olarak da ifade edilebilen yansıma kavramının kökleri Platon'un taklit kavramına kadar götürülebilir; ancak kavramın sistematik bir şekilde uygulanışı Madame de Stael'in edebiyat ve toplum üzerine çalışmasıyla başlamıştır. De Stael, edebiyatın bir çağın, bir milletin ekonomisi, aile ilişkileri, ahlakı, toplumsal sınıfları, siyasi olayları, dini gibi toplumsal yaşamın farklı yönlerini ortaya koyabilme kapasitesini gündeme getirir. Onun çalışmasıyla birlikte, edebiyatın toplumun pek çok yüzünü yansıttığı ve yansıtmaya gerektiği tartışılmaya başlanır.

toplumda norm ve değerleri belirleyebilme ya da sınıf ya da grup kontrolünü sağlayabilme niteliğine sahiptir. Dahası toplumsal kontrol teorisine göre, edebiyat sayesinde, toplumdaki farklılıklar açığa çıkarılabilir ve ortadan kaldırılabirirler de. Albrecht, bu teori doğrultusunda toplumun çeşitli kurumlarında statükoyu koruma işlevine sahip olan edebiyatın, dinamik bir güç olmaksızın muhafazakâr bir nitelik kazanacağını altını çizmektedir (Albrecht, 1954: 432).

Wellek ve Warren, *Yazın Kuramı* adlı kitaplarında, edebiyat ve toplum ilişkisini farklı bir bölümlenmeyle açıklamaktadırlar: Yazarın toplumbilimsel açıdan değerlendirilmesi, yapıtların toplumsal içeriği ve yazının toplum üzerindeki etkisi. Wellek ve Warren'e göre, "Toplumun bir üyesi olduğuna göre her yazar toplumsal bir varlık olarak incelenebilir." (Wellek ve Warren, 2001: 111). Bu bağlamda onlara göre, yazarın bireysel ve sosyal yaşamöyküsü, edebi eseri toplumsal açıdan anlamada önem kazanmaktadır. Wellek ve Warren, bir edebiyat eseri ve toplum arasındaki ilişkiyi ise deneysel bir şekilde değerlendirmektedirler. Örneğin, onlara göre, bir yazın eseri, toplumsal gerçekliği yansıttığı varsayılan tablolar olarak incelenmelidir. Bir diğer deyişle "'Yazın, okurlarını nasıl etkiler?' sorusu deneysel bir sorudur; yanıtlanacaksa, bu sorunun deneyimlere başvurularak yanıtlanması gerekir (...)" (Wellek ve Warren, 2001: 119).

Gerek Albrecht'in gerekse Wellek ve Warren'in edebiyat ve toplum ilişkisini anlamak üzere yaptığı sınıflandırmalar, gerekli olmakla birlikte yetersizdirler. Sorun, yapıtların toplumsal içeriğinin değerlendirilmesiyle ilgilidir. Wellek ve Warren'in iddia ettiği üzere, yazarın bireysel ve sosyal yaşantısını anlamak, eseri toplumsal açıdan kısmen anlaşılır kılar. Aynı şekilde, Albrecht'in edebiyat ve toplum ilişkisini anlamada birinci varsayım olarak öne sürdüğü yansıma kavramının ele alınışında da birtakım sorunlar mevcuttur -daha net bir ifadeyle değişen edebi süreci tanımlayamayan tanımlamalar ve varsayımlar söz konusudur.

Elinizdeki bu çalışma, edebiyat ve toplum ilişkisini ele alan edebiyat sosyolojisi yaklaşımlarını tartışmaya açmakta; bir disiplin olarak edebiyat sosyolojisinin sınırlarını göstermeye çalışmaktadır. Dahası, edebiyatı bireysel ve biçimsel terimlerden uzaklaştırarak anlamaya çalışan bir toplumsal çalışmanın, verili dönemin edebi eserleriyle

sınırlı kalacağını iddia etmektedir. Halbuki değişen edebi süreç ve edebiyattaki biçimsel kırılmalar, edebi eseri toplumsal açıdan anlamak üzere bireysel ve özellikle biçimsel terimleri sosyolojik olarak tanımlamayı gerektirmektedir. Bu anlamda bu çalışma, halihazırdaki edebiyat sosyolojisi çalışmalarındaki bu eksikleri gündeme getirerek edebiyat sosyolojisindeki sorunları ortaya koymaktadır.

1. EDEBİYAT SOSYOLOJİSİNDE TEMEL YAKLAŞIMLAR

Edebiyat sosyologlarının çoğu, edebiyat sosyolojisi disiplininin temellerinin -ilk modern çalışma olarak niteledikleri- Robert Escarpit'in 1958'de yayımladığı *Edebiyat Sosyolojisi*'yle atıldığında hemfikirdir. Fransız edebiyat eleştirmeni ve sosyolog Escarpit, sosyolojik analizlerinde edebiyatın üretim süreciyle ilgilenmiştir. Bir diğer deyişle, edebiyat ilişkilerinin araştırmasını içeren analizi, edebiyat sosyolojisi çalışmalarının temel yöntemi olarak benimsemiş; bu yöntemle, edebiyat eserinin ortaya çıkma ve okuyucuya ulaşma sürecinin sosyal boyutlarını araştırmıştır. Escarpit, edebiyatı ticari-toplumsal bir vaka olarak ele almaktadır. Ona göre, üretim boyutu ön plana çıkarılan edebiyat, sadece sanatın bir parçası olarak değil; aynı zamanda ticaretten ve teknolojiden de pay alan bir devredir (Escarpit, 1968: 5). Kitabında, edebiyatın bir tarihçesini vererek, edebiyat üretimindeki toplumsal farklılıkları göstermeye çalışmıştır. Escarpit, özellikle Fransa örneğinden yola çıkarak sayısal verilere dayanan bir çalışma yapma yoluna gitmiştir. Ona göre, bu türlü sayısallaştırmalar edebiyatın sosyolojik analizini kolaylaştıracak verilerdir. Fakat bununla birlikte, okuma ve kitap durumu hakkındaki sayısal verilerin azlığı, Escarpit'in yakındığı önemli bir sosyolojik eksikliklerdir.

Escarpit çalışmasında, farklı ülkelerdeki, sayfa sayısına göre belirlenen kitap tanımlamalarından, kitap basım sayılarına kadar pek çok sayısal veri ortaya koymaktadır. Onun için önemli olan, okuma analizinin yapılabilmesidir (Escarpit, 1968: 20-23). Bu hedefe yönelik olarak Escarpit, okuyuculara sorular sorarak okuma alışkanlığının öğrenilebilmesinin zor olduğunu -eksik ve yanıltıcı cevaplar alınabileceğini- belirtmiş; bu yöntemlerden ziyade yayıncılar, kitapçılar ya da kütüphaneciler gibi kitap araçlarından bilgi almanın daha elverişli bir metot olduğunu vurgulamıştır (Escarpit, 1968: 28-30). Dolayısıyla edebiyat, Escarpit'e göre eserin üretimi ve

tüketiminden oluşan bir ilişkidir. Üretim yazar, yayıncı, dağıtımçı ve kitapçıyı, tüketim ise eser ve okuyucuyu içermektedir.

Escarpit'in edebiyat sosyolojisi çalışmaları pek çok eleştiriye maruz kalmıştır. Edebiyat sosyolojisine yaklaşımıyla ilgili olarak ilk eleştiri, onun edebi eser ve toplumsal gerçeklik arasında bir bağ kurmaya çalışmasından ziyade eserin sınırları dışında çalışmalarını sürdürmesidir. Trevor Noble de bununla ilgili olarak eleştirisini şu şekilde ifade etmiştir: "(...) kurguya dayalı olanla hayattaki olayların gerçek dünyası arasındaki merkezi ilişkinin genel bir izahını vermez ve bunun sonucunda da oluşturduğu edebiyat sosyolojisi, edebi olgunun sınırları dışında kalmaya devam eder." (Noble, 2004: 36). Ivan Ruff da makalesinde, Escarpit'in kitapta yer alanlardan daha fazlasıyla uğraşmadığını söylemektedir (Ruff, 1974: 370). Lucien Goldmann'a göre, Escarpit'in çalışmaları edebiyat tarihi ile ilgili çalışmalardır ve edebiyat tarihi, edebiyat sosyolojisiyle ilgisi olmayan bir disiplindir (Goldmann, 1973: 109). Elizabeth Burns ve Tom Burns ise, Escarpit'in çalışmasında yer alan temsili olarak seçilmiş yazarların sayısının az olduğunu, istatistikî bilgilerin güvenilirmez olduğunu ve bu sonuçların sosyolojik incelemeyi ayakta tutmayacağını vurgulamaktadır (Burns ve Burns, 1973: 401).

Escarpit'in edebiyat sosyolojisine yönelik yaklaşımı, edebiyat sosyologlarınca genel kabul gören önemli bir eğilimdir. Bununla birlikte edebiyat sosyolojisi çalışmalarına bakıldığında, bu çalışmalara yönelik yaklaşımların fark edilebilir iki eğilimde yoğunlaştığı görülmektedir. Birinci yaklaşım, edebiyatın, çağın toplumuna ayna tuttuğu görüşüne dayanmaktadır. Ayna simgeselleştirmesiyle, edebiyatın, çağının farklı toplumsal görünümünü yansıtacağı kabul edilir. Ve bu anlayışa uygun bir şekilde edebiyat sosyolojisinin görevinin de, edebiyat ve tarihsel/toplumsal şartlar arasındaki ilişkiyi kurmak olduğu düşünülür. İkinci yaklaşım, edebiyat çalışmalarının üretim yanıyla ilgilidir. Özellikle Escarpit'in edebiyat sosyolojisi üzerine yaptığı çalışmasıyla temelleri ortaya atılan bu yaklaşıma göre, edebiyat, yazar, eser, yayıncı ve okuyucu olmak üzere dört temel öge ekseninde incelenmektedir (Swingewood, 2004: 79-87). Eserin içeriğinin toplumsal olanla bağıntısının aranmasından ziyade, edebiyat eserinin ortaya çıkma ve okuyucuya ulaşma sürecinin sosyal boyutu araştırılır. Denilebilir ki, edebiyat çalışmalarının üretim yanıyla ilgili olan yaklaşımın öncülüğünü Escarpit yapmaktadır. Edebiyatın çağın toplumuna ayna tuttuğu görüşünü savunan diğer

yaklaşım ise, Marx ve Engels'in düşüncelerinden türeyen ve ardıllarınca geliştirilen Marksist yaklaşımdır. Dolayısıyla edebiyat sosyolojisi çalışmalarında biri Escarpit'in öncülüğünü yaptığı, diğeri Marx ve Engels'in düşüncelerine dayanan iki yaklaşım olduğu söylenmelidir.

Ne Marx ne de Engels edebiyat ve toplum ilişkisi üzerine sistematik bir şekilde düşüncelerini ortaya koymuş ve bu konuda bir eser vermişlerdir. Fakat başka eserlerinde ya da mektuplarında, edebiyatla ilgili olarak ardıllarına öncülük eden bazı görüşleri bulunmaktadır. Bu görüşler çoğu zaman muğlak, çelişkili ve yetersizdir. Onlar problemleri ortaya koymuşlar, fakat bir yöntem geliştirememişlerdir. Bununla birlikte tipik olan, partacılık ve realizm gibi konular üzerine geliştirdikleri problemler, Marksist edebiyat teorisi ve Marksist estetiğin gelişmesinde temel ilkeleri sağlamıştır. Marksist bir edebiyat sosyolojisinin geliştirilmesi ise, ancak ardıllarınca gerçekleştirilebilmiştir (Swingewood, 1977: 131; Laurenson, Swingewood, 1972: 50).

Bir Rus devrimcisi ve Marksist teorisyen olan George Plehanov, estetik üzerine yaptığı sistematik çalışmalarıyla Marksist estetiğin kurucusu sayılır. Ortodoks grubun ekonomik nedensellik ilkesini benimseyen Plehanov, sanat ve edebiyat konuları üzerine materyalist bir açıklama geliştirir. Plehanov'a göre sanat ve edebiyatın temel ilkesi yararlılıktır ve sanat eserlerinin değeri, yararlılığı ölçüsünde belirlenir. Bu durum ona göre, sanatın toplumcu yanıyla ilgilidir ve sanatın toplumsal yanı, edebi ve estetik yanından üstündür. Ancak Plehanov, sanat ve edebiyatın üretim araçları ve mülkiyet ilişkilerine bağlı olduğunu ifade eden bu materyalist yorumdan tatmin olmaz. Marksist estetiğe güzellik ve zevk kavramlarını eklemeler. Nitekim ona göre Marksist estetiğin iki edimi söz konusudur. Bunlardan ilki, bir eserdeki sanat dilinin sosyoloji diline çevrilmesi zorunluluğudur. İkinci edim ise, edebi çalışmanın estetik değerini ortaya koymakla ilgilidir. Plehanov'a göre birinci edimin bir uygulamasıyla, edebi çalışmanın sosyo-ekonomik belirleyicileri ve yazarın sınıfsal konumu açığa çıkarılabilir (Plehanov, 1967: 23). Bu iki edim -sanat eserinin sosyolojik karşılığı ve estetik değeri- birbirini tamamlayan niteliklerdir ve Plehanov'a göre bir eseri değerli kılan bu iki niteliğin bir arada yer almasıdır (Rubin, 1956: 527).

Plehanov'dan sonra Marksist estetik kuramının en önemli teorisyeni Georg Lukacs'tır. 20. yüzyılın önemli edebiyat eleştirmenlerinden olan Lukacs kuramını, bütünlük kavramını gerçekçilik üzerine oturtarak oluşturur. Ona göre bütünlük, tarihsel ve toplumsal değişmelerin edebiyat eserinde doğru/gerçek bir şekilde yansımadır. Gerçekçi bir yazar, kapitalist dünyanın ekonomik ve toplumsal gelişmelerini nesnel bir şekilde verebilmelidir (Swingewood, 1977: 136-138). Ona göre, gerçekliğin temsili sadece yaşamın bir yansıması değil; bir çağ için tipik olan, sınıf ya da bir grup insanı temsil eden bir ilişkiler bütünüdür (Orr, 1977: 111-112). Lukacs, edebiyat eserinin bütünlüğüne biçimsel olarak değer biçmektedir ve ona göre, bütünselliğin sağlanmasında gerçekçilik önemli bir estetik kategoridir. Lukacs için, "Tipik olan nedir?" sorusu önemlidir. Çünkü tipik olanın doğru bir şekilde yansıtılmasıyla, edebiyat eseri değer kazanabilir. Ve Lukacs'a göre, bir edebiyat eseri, toplumsal gerçekliği doğru bir şekilde yansıtabiliyorsa eğer, toplumsal yaşamın problemlerinde etkili bir araç ve ideolojik anlamda bir silah olabilir. Bu bağlamda ona göre, eserin eğitim değeri, edebi değerine göre daha fazla önem kazanmalıdır (Swingewood, 1977: 136).

Lukacs'ın toplumcu gerçekçilik kuramının etkileriyle edebiyat sosyolojisi üzerine sistemli bir çalışma geliştiren bir diğer isim Lucien Goldmann'dır. Goldmann, Lukacs'ın erken dönem pre-Marksist çalışmalarından ve Jean Piaget'in genetik psikolojisinden etkilenerek 'genetik yapısalcılık' olarak adlandırdığı Marksist bir yaklaşım geliştirmiştir. Genetik yapısalcılık², diyalektik materyalizm ve yapısal

² Goldmann'a göre genetik yapısalcılık, insan davranışlarının belli bir kültür sahasında tek bir karakteristiğe sahip olduğunu varsayan bir yaklaşımdır. Başka bir deyişle, tek tek birey-öznelerin özel davranışlarını değil; insanların bağlı oldukları grupların ortak bilinçlerini içeren kültürel davranışları konu alan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım içerisinde Goldmann, toplum içindeki radikal farklılıkları -farklı bireysel düşünce ve eleştirileri- araştırma konusunun sınırları dışına iter. Çünkü Goldmann'a göre bireysel bilinç, günlük hayatta, karşılaştığı sorunlara kendi duygu ve düşüncelerine en uygun çözümler geliştirerek eylemde bulunur ve bu nedenle bireysel bilinci çalışmak, toplumun genel yapısını kavrayabilmek üzere kolay olmayan bir yöntemdir. Goldmann'a göre, ortak bilinci çalışmak ise bireysel bilinci çalışmaya göre metodolojik olarak çok daha kolaydır (Goldmann, 1973: 111-114).

analizleri birlikte içeren kendine özgü bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımla birlikte Goldmann'ın sosyolojiye taşıdığı en önemli kavram 'bütünsellik' kavramı olmuştur (Laurenson, Swingewood, 1972: 63). Goldmann, edebiyat eserinin özgül yapısı ile toplumsal yapı arasında diyalektik bir ilişki geliştirilmesi gerektiğini öngörür. Goldmann'a göre edebiyat sosyolojisinin birinci kuralı, edebi çalışmanın içeriğini çalışmak değil; içeriğin, biçimini aynı anda ortaya koyabilmektir. Genetik yapısalcı bir edebiyat analizinin ikinci kuralı ise, bireysel sanatçının/yazarın bir dünya görüşü yaratmadığını -onun bir grubun ortak zihinsel yapılarını ifade ettiğini bilmektir (Mayrl, 1978: 29). Zihinsel yapılar, tarihselliği içinde bir toplumdaki bireylerin birlikte yaşamaları sonucu aynı yönelime sahip olmalarıyla oluşur. Bireysel değil, toplumsal yapılarıdır. Bu yapılar ortak bilinç genetiğine sahiplerdir. Kolektif/ortak bilinç olarak ifade edilebilecek olan zihinsel yapılar, bir toplum içindeki bireylerin tarihsel deneyimlerinden doğarlar. Birlikte yaşamının, birlikte düşünmenin ve eylemde bulunmanın pratik sonuçlarıdır. Tarihsel/toplumsal gerçeklik denilen şey ise, bu zihinsel yapıların bir toplamıdır (Goldmann, 1981: 86). Goldmann'a göre büyük edebiyat, bir toplumun dünya görüşünü temsil eder nitelikteki eserleri içerir. Tarihsel ve toplumsal özgünlüğü içinde toplumunun dünya görüşüne hâkim bir eser, temsil özelliği olan bir eserdir ve ona göre, edebiyatın çözümlenmesi aşamasında temsil özelliğine sahip eserlerin seçilmesi gereklidir (Noble, 2004: 41-42).

Edebiyat sosyolojisi üzerine sistematik olarak çalışmalarda bulunan en önemli isimlerin yukarıda bahsedilen edebiyat sosyolojisinin kurucu ismi Escarpit ve Marksist yaklaşımın temsilcileri olan Plehanov, Lukacs ve Goldmann olduğu söylenebilir. Edebiyat sosyolojisi çalışmaları genel olarak bu önemli isimler ekseninde ortaya konmaktadır. Bu çalışmalara katkı sağlayan elbette pek çok başka isimden de bahsedilebilir. Fakat bu isimler, edebiyat sosyolojisi alanında sistematik bir şekilde çalışmalar yapan isimler değildir. Bir anlamda edebiyat sosyolojisi çalışmalarında farklılık yaratmak, felsefe, sosyoloji, edebiyat tarihi, dilbilim gibi farklı alanlarda pek çok düşünürün edebiyat ve toplum üzerine yazdıklarını aramakla mümkündür. Çünkü edebiyat sosyolojisi üzerine yukarıda bahsedilen isimler, edebiyatın sürekli değişen karakterini ortaya koyabilecek derecede sistemli ve geniş çerçevede bilgiler öne sürememişlerdir.

Escarpit'in çalışmalarına baktığımızda, bu çalışmaların edebiyat ve toplum arasındaki bağı kurmada yetersiz olduğu görülmektedir. Escarpit, edebiyat eseri ile toplum arasında bir bağ kurmaktansa, eserin dışında -onun üretim süreciyle ilgili- çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarda, eserin ortaya çıkması ve okuyucuya ulaşmasıyla ilgili bir sosyal süreç anlatılır. Dahası edebiyat sosyolojisinin temellerinin atıldığı varsayılan kitabı, edebiyatın bir tarihçesi ve edebi eserin üretim süreciyle ilgili sayısallaştırmalarla doludur ve eserin içeriği ile ilgili herhangi bir toplumsal bir bağ kurmaz. Dolayısıyla, edebiyat ve toplum arasındaki ilişkiyi anlayabilmek üzere, Escarpit'in yeterli bir çalışma yaptığı söylenemez.

Edebiyat sosyolojisi yaklaşımlarında ikinci eğilimden bahsederseniz, edebiyatın çağın toplumuna ayna tuttuğu gerçeği yadsınamaz. Bununla birlikte, bu eğilimin öncüleri olan Marksist düşünürler, çalışmalarında çok önemli noktalara değinmekle birlikte, edebiyat ve toplum ilişkisinin çözümlenmesinde Marksist düşünme biçiminin sınırları içinde kalmışlardır. Çalışmaları, Marksist estetik anlayışının ürünleridir ve doğal olarak ideolojik bakış açısı, edebiyat eseri ve toplum ilişkisinin önüne geçmiştir.

Plehanov'un çalışmasına baktığımızda, "sanat eserini değerli kılan unsurlar"ın ön plana çıktığını görürüz. Ona göre, sanat eseri yararlı olduğu sürece toplumsal olarak anlamlıdır. Marksist bir dilde bunun anlamı, ideolojik yararlılıktır. Ancak belirtmek gerekir ki, Plehanov'un sanat dilinin sosyolojik dile çevrilmesi gerektiği görüşü, Marksist öğelerden arındırılarak geliştirilmesi gereken önemli bir ifadedir.

Lukacs'a geldiğimizde, onun edebiyat ve toplum ilişkisi arasında öngördüğü ifadelerin Plehanov'la benzer şekilde problemlere sahip olduğu söylenebilir. Ona göre de bir edebiyat eserinin değerliliği konusu müphem bir konudur. Hatta öyle ki, Lukacs'a göre, tipik olanın bir temsiliyle edebiyat eseri ideolojik anlamda bir silah olabilir.

Goldmann'ın çalışmalarının sistematik ve teorik yanının daha geniş olduğu söylenebilir. Edebiyat sosyolojisi çalışmalarına farklı anlamlar katabilecek düşüncelere yer vermiştir çalışmalarında. Nitekim ona göre, edebiyat eseri ve toplumsal yapı arasında diyalektik bir ilişki olmalıdır. Bununla birlikte Goldmann, edebiyat sosyolojisinin birinci kuralının, edebi çalışmanın sadece içeriğinin değil, içeriğin biçiminin

de aynı anda ortaya koyabilmek olduğunu söyler. Goldmann her ne kadar Marksist estetiğin önemli bir ismi olsa da onun çalışmalarında değişen edebi süreci ifade edebilecek bir teorik kurgulama söz konusudur.

Edebiyat sosyolojisinin sınırlarının bu tartışmasında, öncelikle edebiyat sosyolojisindeki temel yaklaşımlardan ve sorunlarından bahsedilmiştir. Görüldüğü gibi bu yaklaşımlar 19. yüzyılın bağlı koşullarınca edebiyat sosyolojisini ele almışlardır. O halde öncelikle edebiyat sosyolojisinin gelişememe nedenlerini ortaya koymak ve sonra 19. yüzyıl gerçekçiliğini tartışmaya açmak, edebiyat sosyolojisinin sınırlarını ortaya koyabilmek için önemli ve gereklidir.

2. EDEBİYAT SOSYOLOJİSİNİN GELİŞEMEME NEDENLERİ

Edebiyat sosyolojisi çalışmaları, sosyoloji disiplinin içine çok geç bir tarihte dahil edilmiştir. İlk sosyologlar çalışmalarında edebiyata göndermelerde bulunmuşlarsa da kapsamlı bir araştırma içine girmemişlerdir. Swingewood ve Laurenson'a göre, pek çok alanda sosyolojik çalışmalar yapılırken ve bu çalışmalar gelişmeler gösterirken, edebiyat sosyolojisinin geç bir tarihte ortaya çıkışı ilginçtir. Onlara göre, bu gecikmenin ve edebiyat sosyolojisinin gelişmemesinin temel nedenlerinden biri de edebiyat sosyolojisi üzerine yapılan çalışmaların sayıca az ve nitelikten yoksun bir düzeyde olmalarıdır (Laurenson, Swingewood, 1972: 13). Edebiyat sosyolojisi çalışmalarının özellikle 1960 ve 1970 yılları arasında yoğunlaştığı söylenebilir. Bu tarihlerin öncesinde ve sonrasında sanattaki biçimci etkiler, edebiyat sosyolojisinin gelişememe nedenleri olarak gösterilebilir. Robert Escarpit'e göre 1930'lu yıllarda Sovyetler Birliği'nde "şekilcilik" in sanatta ana akım haline gelmesi, edebiyat sosyolojisinin bir disiplin olarak kurulamamasının ana nedenlerinden biridir:

"S.S.C. Birliğinde sosyolojik metoda karşı başlıca direnme "şekilcilik" akımından gelmiştir. 1930 yıllarında resmen kınanan kuvvetli şekilci okul, edebiyat sanatının yol ve şekillerine bir estetik ilmi uyguladığını ileri sürüyordu. Şekilcilik, esasında, kaynakları Almanya'da bulunan Wilhelm Dilthey'in yeni-hegelci felsefesini, dilci tenkidi ve gestaltçı psikolojiyi birleştiren geniş bir hareketin bir yüzüydü. Bu Literaturwissenschaft veya edebiyat ilmi XIX. yüzyıldan günümüze kadar, gerçek bir edebiyat sosyolojisinin belirmesine set çeken en önemli engellerden biri olmuştur." (Escarpit, 1968: 11-12).

Rus biçimciliği 1915-1930 yılları arasında etkin olan bir yazınsal eleştiri akımıdır (Todorov, 2005: 17). Bilimler Akademisi'nin desteğiyle kurulan Moskova Dilbilim Çevresi ve kısaltması *Opoyaz* olan "Şiir Dilini İnceleme Derneği"nin, dilbilim ve yazınbilim çalışmaları ekseninde gelişen bir akımdır. Amaçları kural koyucu bilimlere ulaşmak adına, yazının dilsel yapısındaki şiirsel işlevini, başka bir deyişle yazının ortak bir paydasını bulmaktır (Jakobson, 2005: 13-14). Biçimciler, bir baş ilke olarak sanat yapıtını çalışmalarının merkezine yerleştirmişler ve onun toplumla olan ilişkiseliliğini görmezden gelmişlerdir. Nitekim dönemin Rus eleştiri anlayışını belirleyen psikolojik, felsefi ya da toplumbilimsel yaklaşımları yadsıyan biçimcilere göre, bir yapıtın ne yazarın yaşam öyküsüyle ne de dönemin toplumsal yaşamının çözümlenmesiyle açıklanması mümkün değildir (Todorov, 2005: 18-19). Denilebilir ki edebiyat sosyoloji çalışmalarına ket vuran ilk hamle budur: Biçimcilerin sanatsal yapıtın toplumsal olanı dışlaması.

Biçimcilere göre, yapıtın dışarıdan gelecek herhangi bir müdahale, yaratma edimini ve yapıtın kendisini gölgelemekten başka bir işe yaramayacaktır. Bu bağlamda Rus biçimciliğinin öncü isimlerinden biri olan V. Şklovski'nin "Teknik Olarak Sanat" yazısından yola çıkan biçimciler, yapıtın teknik terimlerle yapımını betimlemeye çalışmışlardır ve teknik, bundan böyle Sovyet kültüründe önemli derecede güçlü bir sanatsal unsur haline gelmiştir (Todorov, 2005: 19). Teknik kavramı biçimcilere, aynı zamanda, şiirsel dil ve gündelik dil arasındaki ayrımı sağlamada da etkin bir aracı rolü üstlenmiştir (Todorov, 2005: 45).

Rus biçimciliğinin kurucu isimlerinden olan Boris Eyhenbaum, biçimcilere yönelik eleştirilerin farkındadır. İlkelerinin anlaşılmasız olduğu; estetik, ruhbilim ve toplumbilim gibi genel sorunlara ilgisiz kalıyor oluşlarıyla suçlandıklarını ve bu suçlamaların kısmen yerinde suçlamalar olduğunu kabul etmektedir. Ancak Eyhenbaum'a göre, biçimcilerin bu tavırları, sanatta poetikanın (şüirbiliminin/ yazınbiliminin) yeniden doğuşunu sağlamıştır. Bununla birlikte ona göre, poetikanın yeniden gündeme gelmesinde tarihsel olayların da önemli bir katkısı söz konusudur. Felsefi estetikte yaşanan bunalım, Rusya'da sanatta şiirin ön plana çıkması ve fütürist akımın katkıları biçimcilerin amaçlarını ve ilkelerini doğrular niteliktedir (Eyhenbaum, 2005: 33-34).

Biçimcileri bir araya getiren ilk adım, yazınbilimi simgecilerin felsefi ve dini eğilimlerinden kurtarmak olmuştur. Biçimciler, yazınbilimini simgecilerin estetik ve felsefi öznelcilik kuramlarından kurtararak bilimsel incelemeler alanında yer alabilmesi için mücadele etmişlerdir. Eyhenbaum'a göre fütüristlerin simgecilere karşı başlattıkları devrim de, biçimcilerin mücadelelerine güncel bir nitelik kazandırmıştır. Biçimciler ve fütüristleri bir araya getiren bu mücadelede önemli olan, simgecilerin estetik ilkelerine karşı, sanatsal yapıtın incelemelerinde bilimsel ve nesnel bir tutumun kazandırılması gerekliliğidir (Eyhenbaum, 2005: 35-36). Sonuç olarak denilebilir ki, biçimciler sanatsal incelemelere bilimsel bir mahiyet kazandırmak istemişlerdir. Biçimcilerin bu amaçları göz önünde bulundurulursa, sanat yapıtını neden merkeze aldıkları ve toplumsal öğelerden neden arındırdıklarını anlamak kolaylaşabilir. Ancak Rus biçimciliğinin bu etkileri edebiyat sosyolojisi çalışmalarını olumsuz yönde etkilemiştir.

49

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

60'lı ve 70'li yıllardan sonra, edebiyatın farklı bir sürece girdiği ve bir disiplin olarak edebiyat sosyolojisinin gelişimini sekteye uğratan ikinci bir aşama yaşandığı söylenebilir. Bu aşama edebiyatta modernist ve postmodernist eğilimlerin belirginleşmesidir. Nitekim modernist romana edebiyat sosyolojisi açısından bakıldığında, dönemin edebiyat sosyolojisi yaklaşımlarının edebi eserde aradığı dışsal gerçekliğin bu roman türünde olmadığı görülür. Modernist romanın hala yansıtmacı bir niteliğe sahip olduğu söylenebilse de ayna olunan gerçeklik bireyin iç dünyasıdır. Ayrıca kullanılan teknikler, metni dizgesel kılmaktan uzak tutar. Bu sebeple modernist edebiyatın geliştiği yılların edebiyat sosyolojisinin işlevsizleşmeye başladığı yıllar olduğu da söylenebilir. Dahası edebiyat sahnesinde postmodernist söylemin belirmesiyle birlikte, edebiyat sosyolojisi çalışmalarının bu metinlerin analizinde geri planda kaldığı eklenmelidir. Edebiyatın içinde olduğu bu yeni yönelimle birlikte, biçimsel estetiğin hâkim duruma geldiği postmodern edebiyat metinleri, edebiyat sosyolojisi çalışmalarının dışında tutulmuş; bu metinler, edebiyat tarihi, karşılaştırmalı edebiyat ve kültürel incelemeler gibi alanların araştırma konusu olmuştur. Edebiyatın yaşanan bu gelişmelerin edebiyat sosyolojisi çalışmalarına ket vuran ikinci bir biçimci hamle olduğu söylenebilir. Ancak edebiyat sosyolojisinin bu hamlelerde etkisiz kalıyor oluşu, Swingewood'un - edebiyat sosyolojisi çalışmalarının sayıca az ve nitelikten yoksun olduğu- eleştirisiyle birlikte düşünülmelidir.

Edebiyat sosyolojisi yaklaşımlarına getirdiğimiz eleştirilerde görüldüğü gibi, edebi eser ve toplum arasındaki ilişkinin kurulmasında teorik bir boşluk söz konusudur. Bu yaklaşımlarda edebi eser, yalnızca toplumsal içerik ve ilişkiler çerçevesinde ele alınmış; toplumsal hayatın dolaysız bir yansıması olarak görülmüştür. Edebiyat eleştiri ve incelemeleri, 19. yüzyıldan itibaren toplumsal zihniyetli bir pratik yönelime sahip olmuştur. Edebiyat sosyolojisi, edebiyatı gerçek hayatla özdeşleştirmiş ve onu özgül, ayırıcı özelliklerinden tamamen kopartmıştır (Bakhtin vd., 2001: 275-276). Bu nedenle 19. yüzyıl gerçekçiliği, edebiyat sosyolojisi çalışmalarında bir diğer önemli handikaptır.

50

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

3. 19. YÜZYIL GERÇEKÇİLİĞİ, ROMAN VE EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ

19. yüzyıl gerçekçiliğinin edebiyat sosyolojisi açısından bir eleştirisini yapmak için, Marksist yaklaşımı yeniden ele almak gereklidir. Edebiyat sosyolojisinde Marksist yaklaşımlar, “edebiyatın toplumun bir yansıması” olduğu görüşünü farklı teorik düzlemlerde ele almışlardır. Bir önceki bölümde anlatılanları yinelersek, Plehanov estetik eleştiri anlayışında, sanattaki “güzellik” kavramını “yararlılık” kavramıyla buluşturarak edebi eserin toplumun bir parçası olduğu görüşüne varmıştır. Lukacs, toplumsal bütünlük anlayışından yola çıkarak, tarihsel ve toplumsal değişimlerin edebiyat eserinde doğru/gerçek bir şekilde yansıması gerektiğini vurgulamıştır. Goldmann ise, genetik yapısalcılık kuramıyla edebiyat sosyolojisine farklı bir yaklaşım getirmiş, edebiyat ve toplum arasındaki ilişkiyi yapılar aracılığıyla ortaya koymaya çalışmıştır. İnsanların ortak eylemlerinden yola çıkarak, edebiyatın bu eylemlerin ve zihinsel yapıların bir toplamı olması gerektiği sonucuna varmıştır. Görüldüğü üzere, Marksist yaklaşımların kuramsal yöntemleri farklılaşsa da her birinin edebiyatı, toplumun ortak bir bilinci olarak ifade ettikleri söylenebilir. Her birinin edebiyattan ortak bir beklentisi vardır: Edebiyatın toplumda tipik olanı yansıtabilmesi. Dahası bu yaklaşımların 19. yüzyılın gerçekçilik akımıyla örtüştüğü, hatta genel olarak edebiyat sosyolojisinin bu yüzyıla özgü çözümler getirdiği söylenebilir.

Bu yaklaşımlar Marx ve Engels’in öncülüğünü yaptığı, edebiyatta gerçekçilik akımının uzantıları olan sosyolojik yaklaşımlardır. Marksist estetikte gerçekçilik/realizm önemli bir yere sahiptir.

Engels'e göre realizm, basit bir anlamda dünyanın bir portresini ortaya koymak değil; fakat sınıf çatışmasının toplumda nasıl değişikliklere yol açtığıнын bir resmini vermektir. Aynı zamanda, edebiyat, proletaryanın toplumdaki devrimsel pratiğine de aynı şekilde yer vermelidir (Birchall, 1977: 96, 98). Engels'e göre realizm, "(...) ayrıntıların doğruluğundan başka, tipik karakterlerin tipik durumlar içinde doğru bir biçimde yeniden verilışı demektir." (Marx-Engels-Lenin, 2006: 59). Nitekim Engels, Balzac'ın *İnsanlık Komedyası* üzerine incelemelerinde, bu eseri realizmin bir zaferi olarak nitelendirmektedir. Çünkü ona göre, bir Fransız soylusu olan Balzac kendi sınıfsal konumunu ve ideolojisini bir yana atarak, toplumun içinde bulunduğu durumu çok gerçekçi bir şekilde ifade edebilmiştir (Swingewood, 1977: 132).

Romanın genel karakteristiklerinin belirlendiği bir yüzyıl olan 19. yüzyılda gerçekçilik, edebi bir tür olarak romanla özdeş hale gelmeye başlamıştır. Hatta romanın gerçekçi karakteristiğinden yola çıkarak edebiyat sosyolojisi çalışmalarında, romanın ne olduğu, amacının ve işlevlerinin neler olduğu, gerçekçiliğın söylemlerine uygun bir şekilde tanımlanmaya; bir diğer deyişle, romanın 19. yüzyılda beliren karakteristik özellikleri, edebiyatın bilimsel doğrularımışçasına kabul edilmeye başlanmıştır. Ancak böyle bir söylemden yola çıkarak, romanın "ne olduğu" sorusunun cevabını sadece 19. yüzyılda aramak yanlış olacaktır. 19. yüzyılın gerçekçilik akımı doğrultusunda şekillenen roman anlayışını, romanın genel bir tanımlaması için önkoşul olarak belirlemek, romanın tamamlanmış bir tür olduğunu kabul etmektir. Hâlbuki roman dinamik bir edebi tür olarak yaşamaya devam etmektedir. Hatta denilebilir ki roman, ortaya çıkışından günümüze değin farklı gerçeklik anlayışları doğrultusunda farklı içerik ve biçim özelliklerine sahip olmuştur.

20. yüzyılın değışen toplumsal yapısı edebiyatta yeni biçimsel yönelimleri gündeme getirmiştir. Bu bağlamda denilebilir ki edebiyat sosyolojisi, 20. yüzyılla birlikte farklılaşan edebiyat anlayışını, 19. yüzyılın sosyolojik yaklaşımlarıyla çözümleyemez. Edebiyatın bugün geldiği nokta, çoğulcu/biçimsel bir estetik anlayışı benimseyen, farklılıkları gündeme getiren, gerçekçilikten ziyade göreceliği kabullenen bir edebiyat anlayışdır. Bu durumda postmodern edebiyat denilen bu anlayışın, bir disiplin olarak edebiyat sosyolojisi içinde değerlendirilebilmesi mümkün görünmemektedir.

SONUÇ

Edebiyat nedir? Edebiyatın işlevi nedir? Edebiyatın toplumla ilişkisi nasıl olmalıdır? gibi sorular ve “Edebiyat toplumun aynası olmalıdır” gibi bir önvaryasım edebiyat sosyolojisini monolojik kılar. Bu ne demektir? Edebiyatı, kapalı, tekil sınırlar içine yerleştirmek ve bu bağlamda edebiyatı anlamayı ummaktır. Halbuki edebiyat gelişimini sürdürmeye ve toplumun yeni gerçeklikleri doğrultusunda değişmeye devam etmektedir. Nitekim toplumsal anlamda yeni bir gerçeklik alanının edebiyata yansıyan yeni bir ürünü olan postmodern roman, monolojik bir kanonun bakış açısından bütünlüğü parçalayıcı bir türdür ve kaotik bir biçimsel yapıya sahiptir. Bu nedenle postmodern roman edebiyat dünyasına girdiğinde, edebiyat sosyolojisi çalışmaları, bu metinleri değerlendirmede -onun biçimsel özelliklerini açıklayabilmede-yetersiz kalmışlardır.

52

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Edebiyat gelişimini sürdürmeye devam etmekte, ancak bir disiplin olarak edebiyat sosyolojisi bu gelişmeleri takip edememektedir. Edebi eser ve toplum arasındaki ilişkide eserin içeriğine yoğunlaşan edebiyat sosyolojisi yaklaşımları, biçimsel yapının önem kazandığı modernist ve postmodernist yapıtları çözümlenememektedir. Biçimsel sanat yapıtının kaotik örgüsünün gerçekliği parçalı kıldığı doğru olabilir. Ancak öncelikle kabul edilmesi gereken, toplumsal gerçeklik anlayışının değişmiş/değişebilir olduğudur. Ve edebiyat da buna koşut olarak kendini ifade etmektedir. Biçimsel edebiyat kaotik toplumsal gerçeklik anlayışının kaotik bir görünümüdür sadece. Başka bir deyişle ne modern edebiyat ne de postmodern edebiyat toplumun bir yansıması olmaktan vazgeçmiş değildir. Bu konuda Yıldız Ecevit’in sözleri manidardır:

“Sanatın gelişme çizgisini yönlendiren etmenlerin başında, onun gerçeklikle kurduğu ilişki gelir. Her sanat eğilimi kendi gerçeğini anlatır, bu nedenle de gerçekçidir. Ve gerçeklik de çoğu kez, içinde yaşanan dönemin kozmolojik görüşünün gerçeğe bakış açısına bağlı olarak biçime dökülür. (...) Sanat yapıtı, içinde bulunduğu koşulların bir ürünüdür. Sanatçı bin yıllardır, içinde yaşadığı tarihsel kesitin, yaşama/doğaya/evrene/insana ilişkin sorulara verdiği doğabilimsel ve düşünsel yanıtlara koşut olarak oluşan estetik değer ölçütleri çerçevesinde biçimlendirir yapıtını. Dönemin egemen gerçeklik anlayışı, sanat ürününün gerek biçim gerekse konu/motif düzlemlerinin oluşmasındaki ana belirleyicisidir.” (Ecevit, 2006: 17-18).

Sonuç olarak, içeriğin analizini hedefleyen edebiyat sosyolojisi yaklaşımları, edebiyattaki değişimleri göz önünde bulundurarak yeni edebiyat analizlerinin arayışı içinde olmalıdır. Başka bir söyleyişle, edebiyat sosyolojisinde metin analizlerine, içeriğin analizine ek olarak biçimsel işlemlerin dâhil edilmesi ve biçimin sosyolojik olarak nasıl bir toplumsal gerçekliği imgelediği çözümlenmelidir. Ancak bu yolla edebiyatın günümüzde kazandığı postmodernist yönelim, sosyolojik olarak bir anlam ifade edebilir.

KAYNAKÇA

Albrecht, M. C. (1954). "The Relationship of Literature and Society". *The American Journal of Sociology*, 59(5), 425-436.

Bakhtin, M. M.; Medvedev, P. N.; Voloflinov, V. N.; Titunik, I. R. (2001). "Rus Edebiyat Teorisi ve İncelemesinde Biçimsel Yöntem ve Sosyolojik Yöntem". *Marksizm ve Dil Felsefesi*, V. N. Voloşinov, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 269-305.

Birchall, I. H. (1977). "Marxism and Literature". *The Sociology of Literature: Theoretical Approaches*, Jane Routh; Janet Wolff (Eds.), University of Keele, 92-108.

Burns, E. T. (1973). *Sociology of Literature and Drama*. Elizabeth-Tom Burns (Ed.), Penguin Books.

Ecevit, Y. (2006). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Escarpit, R. (1968). *Edebiyat Sosyolojisi*. Çev. Ali Türkay Yazıcı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Eyhenbaum, B. (2005). "Biçimsel Yöntemin Kuramı". *Yazın Kuramı Rus Biçimcilerinin Metinleri*, Tzvetan Todorov, Çev. Mehmet Rifat; Sema Rifat, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 31-70.

Goldmann, L. (1973). "Genetic Structuralism in the Sociology of Literature". *Sociology of Literature and Drama*, Elizabeth Burns; Tom Burns (Eds.), Penguin Books, 109-123.

Goldmann, L. (1981). *Method in the Sociology of Literature*. Translated by William Q. Boelhower, Oxford: Basil Blackwell.

Jakobson, R. (2005). "Önsöz: Bir Şiir Sanatı Bilimine Doğru". *Yazın Kuramı Rus Biçimcilerinin Metinleri*, Tzvetan Todorov, Çev. Mehmet Rifat; Sema Rifat, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 13-16.

Laurenson, D.; Swingewood, A. (1972). *The Sociology of Literature*. London: Paladin.

Marx-Engels-Lenin (2006). *Sanat ve Edebiyat*. Çev. Aziz Çalışlar, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Mayrl, W. W. (1978). "Genetic Structuralism and the Analysis of Social Consciousness". *Theory and Society*, 5(1), 19-44.

Noble, T. (2004). "Edebiyat ve Sosyoloji". *Edebiyat Sosyolojisi*, Köksal Alver (Ed.), Ankara: Hece Yayınları, 33-53.

Orr, J. (1977). "Georg Lukacs", *The Sociology of Literature: Theoretical Approaches*, Jane Routh; Janet Wolff (Eds.), University of Keele, 109-130.

Plehanov, G. V. (1967). *Sanat ve Sosyalizm*. Çev. Selim Mimoğlu, İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Rubin, B. (1956). "Plekhanov and Soviet Literary Criticism". *American Slavic and East European Review*, 15(4), 527-542.

Ruff, I. (1974). "Can There Be a Sociology of Literature?". *The British Journal of Sociology*, 25(3), 367-372.

Swingewood, A. (2004). "Edebiyat Sosyolojisine Yaklaşımlar". *Edebiyat Sosyolojisi*, Köksal Alver (Ed.), Çev. Kaya Bayraktar, Ankara: Hece Yayınları, 77-90.

Swingewood, A. (1977). "Marxist Approaches to the Study of Literature", *The Sociology of Literature: Theoretical Approaches*, Jane Routh; Janet Wolff (Eds.), University of Keele, 131-149.

Todorov, T. (2005). *Yazın Kuramı Rus Biçimcilerinin Metinleri*. Çev. Mehmet Rifat; Sema Rifat, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Wellek, R.; Warren, A. (2001). *Yazın Kuramı*. Çev. Yurdanur Salman; Suat Karantay, İstanbul: Adam Yayınları.

SUMMARY

This study aims to demonstrate some of the problems in the sociology of literature and accordingly to its limits. For this purpose, first of all, the interaction between literature and society is evaluated by the theories of Albrecht and Wellek&Waren. Then, the different approaches in the sociology of literature are opened up for discussion. These approaches consist of two distinguishable trends, that Robert Escarpit leads first of them and the other one is based on Marxist thought. Escarpit analyses social dimension of the appearance of literary work and its arrival process to reader in his studies. In this study Escarpit's sociological approach is seen as insufficient in the meaning of the relationship between literary work and society. Therefore, Escarpit's approach is criticised in this study.

56

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

In the Marxist approach, Plehanov, Lukacs and Goldmann are prominent figureheads in the studies of literature within the discipline of sociology. These names, who claim that literature is the mirror of society, touch upon notable sociological points in their works. However they sit within the boundaries of Marxist thought in the analysis of relationship between literature and society. Their studies are the products of Marxist aesthetics and as a matter of course; their ideological viewpoints preclude to understand the links between literary work and society.

Another chapter of this article focuses on why sociology of literature is articulated to sociological studies so late. Escarpit's words have been a starting point in order to bring up this subject. According to him, formalism, which was the main art movement in the Soviet Union in 1930's, is one of the primary reasons why the sociology of literature could not be established as a discipline. In this context, Russian formalism is briefly mentioned in the framework of this study and it is sought an answer on why it could not be studied sociologically on literary works.

It is observed that studies of literature within the discipline of sociology intensified in 1960's and 1970's and after this period, these studies have weakened due to a new formalist approach in arts. This new approach is a result of modernist and postmodernist aspects in literature.

In the next chapter of the study, it is evaluated 19th century realism, which the approaches in sociology of literature represent primarily this age, with novel and sociology of literature. Here it is emphasized that 19th century realism cannot be enough to understand a literary work.

In conclusion, it can be said that the approaches in sociology of literature have to be in search of new literature analyses by taking into consideration

progresses in literature. If formalism became a problem for the sociology of literature in history, the formal methods must be added to studies of the sociology of literature. It must be scrutinized to which social reality represents the form sociologically.

ACCOUNTABILITY THROUGH THE ANNUAL REPORTS
OF STATE UNIVERSITIES IN TURKEY*

Tolga DEMİRBAŞ**, Rıdvan ENGİN***

Makale Geliş Tarihi-Received: 10.07.2017
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 20.10.2017

ABSTRACT

State universities in Turkey have been implementing performance-based budgeting system for about ten years. The system aims to improve the effectiveness of service delivery by enabling universities to allocate their resources according to their own specific objectives taking into account the views of their stakeholders. This system, which is based on outputs and results, requires state universities to disclose their performance level to the public through annual reports. The evidence on the accountability level of state universities in Turkey is very scarce. Therefore, this study aims to demonstrate to what extent the state universities in Turkey can account for their stakeholders through the annual reports they published. The authors conducted a content analysis of performance audit reports on 59 state universities published by the Turkish Court of Accounts, the external audit body, to achieve this goal.

Keywords: Accountability, Annual Reports, Turkish State Universities, External Audit, Performance-Based Budgeting.

JEL Codes: H11, H83, I23, M42.

* An earlier version of this paper was presented at the 2nd International Annual Meeting of Sosyoekonomi Society, Amsterdam, October 29-30, 2016.

** Associate Prof., Uludağ University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Finance, tolga@uludag.edu.tr

*** Research Assist., Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Finance, ridvanengin@comu.edu.tr

TÜRKİYE'DE DEVLET ÜNİVERSİTELERİNİN FAALİYET RAPORLARI ARACILIĞIYLA HESAP VERME YÜKÜMLÜLÜĞÜ

ÖZ

Türkiye'deki devlet üniversiteleri yaklaşık 10 yıldır performans esaslı bütçeleme sistemini kullanmaktadır. Bu sistem üniversitelerin paydaşlarının görüşlerini alarak kaynaklarını belirli amaçlara göre tahsis etmelerini böylece hizmet sunumunda etkinliğin artmasını hedeflemektedir. Çıktı ve sonuç esaslı olan bu sistem, devlet üniversitelerinin ulaştıkları performans düzeyini faaliyet raporları yoluyla halka açıklamalarını yani hesap vermelerini gerektirmektedir. Türkiye'de devlet üniversitelerinin hesap verebilirlik düzeyine ilişkin çalışma sayısı oldukça azdır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki devlet üniversitelerinin yayınladıkları faaliyet raporları aracılığıyla paydaşlarına ne ölçüde hesap verebildiklerini ortaya koymaktır. Yazarlar, bu amaca ulaşmak için dış denetim organı olan Sayıştay'ın 59 devlet üniversitesine ilişkin 2015 performans denetim raporlarını içerik analizine tabi tutmuşlardır.

60

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Anahtar Kelimeler: Hesap Verme Yükümlülüğü, Yıllık Faaliyet Raporları, Türkiye'deki Devlet Üniversiteleri, Dış Denetim, Performans Esaslı Bütçeleme.

JEL Kodları: H11, H83, I23, M42.

INTRODUCTION

Universities that carry out the tasks of scientific research, education and social service have a significant impact on the development of a country. In Turkey, which is a developing country, higher education is offered mostly by state universities. In recent years, the demand for higher education has increased rapidly, and the government has established many new state universities to meet the demand. Thus, the number of students enrolled in state universities has increased. However, state universities, which are financed mostly by taxes, have not provided the desired improvement in quality. For this reason, there has been increasing public debate regarding what state universities should be doing. Now, in state universities in Turkey, input-based traditional accountability is no longer sufficient. The universities need to explain to the public what outputs and results they have produced with their resources, that is, they have to give an account of their performance.

In 2003, the Turkish Parliament adopted a new law called the Public Financial Management and Control Act (PFMCA). This Act is an important step forward in changing the understanding of input-based traditional accountability by adopting a strategic planning and performance-based budgeting system (PBBS). A PBBS allows public officials to allocate resources according to predetermined medium- and long-term goals. This system, which is based on performance measurement, allows public agents to record and monitor their level of performance. In this respect, public agents can see what outcomes they generate as well as how much money they have spent on the inputs. The new fiscal management law also obliges public agents to disclose their level of performance to the public through annual reports.

State universities in Turkey have been using a PBBS for about ten years. Therefore, it can be assumed that the relevant institutions are producing important accountability information that will be useful to the public. Nevertheless, the number of studies on the accountability of state universities in Turkey is extremely limited. For this reason, this research aims to examine how much state universities account to the public through the annual reports as a basic accountability tool. Understanding the problems related to state universities'

accountability will clarify what measures can be taken to make these institutions work more effective.

It is not an easy job to understand the accuracy and reliability of the information in an annual report. For this reason, instead of examining the annual reports of the state universities themselves, the authors preferred to examine the findings of the Turkish Court of Accounts (TCA), which subjects the information in these reports to performance audits. In this study, the 2015 performance audit reports of the 59 state universities published by the TCA were subjected to a content analysis. In this way, the accountability performance of state universities in Turkey has been evaluated.

62

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

The first part of the work emphasizes the importance of accountability and higher education. The second part explains the developments in the Turkish higher education system and the pressures on state universities to be accountable. The third section describes the PBBS that enables state universities to produce annual reports. In the fourth part, the reports of the TCA are analyzed and findings are presented. Finally, in the fifth section, findings are discussed.

1. ACCOUNTABILITY AND HIGHER EDUCATION

Accountability can be described briefly as “the obligation to report to others, to explain, to justify, to answer questions about how resources have been used and to what effect” (Trow, 1996: 310). Institutions in the public sector work with the powers they receive from the public. Their expenditures are financed mostly by taxes paid by the citizens. In this respect, the citizens are principals, and the public institutions are their agents. For this reason, public institutions have an obligation to explain to citizens how effective and efficient their resource use is. This is called public accountability. As we can see, public accountability is a concept based on the right of citizens who delegate authority to public institutions to get information about what those institutions do (Coy et. al., 2001: 8).

Accountability is one of the key concepts of public sector reforms (Bovens, 2007: 448; Haque, 2007: 434). Accountability, an essential element of good governance (Cameron, 2004: 59), is one of the fundamental building blocks for every society that claims to be

democratic (Hughes, 2013: 340) because it strengthens the links between rulers and citizens (Hughes, 2013: 332). Accountability prevents abuse of power (Cameron, 2004: 59; Coy et al., 2001: 7; Trow, 1996: 311). It can also increase the performance of institutions by forcing them to examine their operations critically. Accountability can also be used as a regulatory tool by predicting the necessary information to be disclosed in the institutions' reports. Accountability reports or annual reports often contribute to the development of institutions, even if they refer to actions in the past because being accountable also leads to institutional behavior. In other words, it allows organizations to regulate themselves (Trow, 1996: 311).

Higher education institutions add value to the country by undertaking education, research, social responsibility and entrepreneurial missions. Obtaining the benefits expected from higher education is, of course, closely linked to effective accountability. However, accountability in higher education is not a simple concept because universities have a large number of stakeholders and each stakeholder has different demands. For example, students demand a quality education, a social campus atmosphere, and the ability to find jobs easily. Demands from politicians are generally that educational institutions comply with legal regulations and contribute to economic development. The general public can have a wide range of expectations for universities, from the success of a football team to a good citizenship behavior. All such requests are based on the fact that universities offer public services and are financed directly or indirectly by taxes paid by citizens. For this reason, the concept of accountability at universities is broad and includes almost everything from reduced costs to professional ethics (Kearns, 1998: 140-141).

There are several dimensions of accountability in higher education (Trow, 1996: 315-316): The first is external and internal accountability. Universities and colleges have an obligation to account to their supporters, their stakeholders and more generally to the public. This is described as external (or public) accountability. In this context, higher education institutions are obliged to act in accordance with their missions, to use their resources honestly and wisely and to meet the reasonable expectations of their stakeholders. On the other hand, universities and colleges also have internal accountability. Such accountability concerns the responsibilities of the units of higher education institutions to each other.

Another distinction is financial and academic accountability. Financial accountability is closely related to whether a university spends money in accordance with its duties under the law. The financial audits of internal and external auditing institutions target such accountability. Academic accountability is the obligation of a higher education institution to explain what it accomplishes or fails to achieve with its resources. Accordingly, the academic accountability of a university is concerned with what outputs and results are achieved through its teaching, learning, research and public service.

64

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Accountability is a concept associated with responding to the needs of stakeholders. However, there is concern that responding to all the requests of stakeholders in educational institutions will blight academic freedom and critical thinking. Indeed, while the students' need for a high-quality education is justified, having students determine what should be taught is incompatible with the idea of being a university. For this reason, universities need to be designed so that their accountability systems do not have an adverse effect on academic freedom (Kearns, 1998: 141).

All over the world, the concept of accountability in the field of higher education is becoming increasingly important. This results from several global developments that occurred after the 1980s. The first of these developments was the shift in close ties between governments and higher education institutions. Governments that had a say in the planning, decision-making and financing of higher education opened this area to market mechanisms. Thus, higher education institutions have been given greater autonomy, but those institutions also need to explain to the public what it is they in accordance with the ex-post accountability criteria. The second development has been the questioning of the quality and value for money of higher education. With the increase of student numbers in higher education, efficiency and effectiveness problems have surfaced. Financing problems in many countries have led to higher education being seen more as a private good, so the burden of financing has shifted towards students and families. Students and taxpayers who have to pay more tuition have begun to demand a higher quality education. The internationalization of higher education through the influence of globalization can be seen as a third factor. On the one hand, globalization has facilitated the entry of foreign higher education institutions into the national arena, and on the other hand, it has

encouraged student exchange between institutions. This has led to competition in higher education and to the questions of to whom are foreign higher education institutions accountable and how should they give an account of themselves? (Huisman & Currie, 2004: 532-533).

Employers now demand higher educated graduates from higher educational institutions. In addition, higher education institutions are being increasingly questioned by the public as to what universities and colleges are contributing to their graduates (Kallison & Cohen, 2010: 40).

These developments have inevitably influenced the accountability of higher education institutions. In general, higher education institutions have shifted from an internally oriented accountability to a more external accountability. In other words, higher education institutions have experienced a change from professional accountability to political accountability in order to gain public approval for their actions (Huisman & Currie, 2004: 535). This trend is in line with reforms in the public sector, especially during the 1990s. Under the principles of new public management, citizens are seen as customers, and public institutions are required to take into account the demands and expectations of clients. For this reason, it is not a coincidence that the questions of performance, value for money and student or employer satisfaction in higher education have come to the forefront (Haque, 2007: 436-437).

Today, higher education institutions are obliged to explain the outcomes they have achieved in the context of the duty to be accountable. This imposes six important tasks on universities (Burke, 2004: 20):

1. Demonstrate that they are using their authority and resources correctly and legally,
2. Demonstrate that they are trying to reach their mission,
3. Describe how well they work for the public and their stakeholders,

4. Try to achieve effectiveness and efficiency by comparing the results obtained with the resources used,
5. Try to provide a quality education and
6. Ensure that they respond to the public's needs.

Looking at the tasks listed, it appears that "performance" is at the center of accountability. Indeed, accountability systems that have evolved in higher education institutions in recent years require performance measurement, especially based on output and outcomes. The main objective of performance measurement is to define the desired performance levels, to measure and monitor the performance achieved and to make comparisons with similar educational institutions. Performance measurement in education provides a significant contribution to institutional accountability by providing information on performance to students, deans, the legislative body, regulators and the public (Haque, 2007: 436; Kearns, 1998: 140).

66

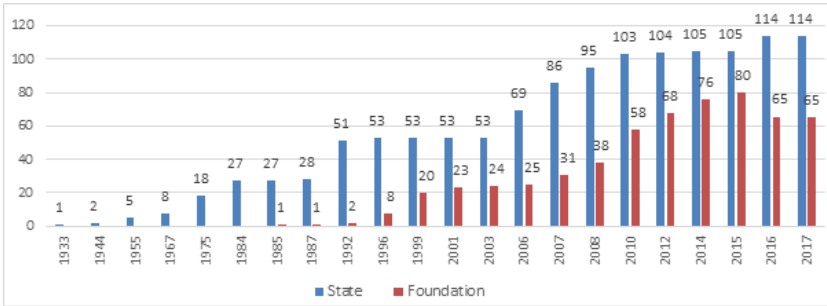
IJSI 10/2
Aralık
December
2017

2. ACCOUNTABILITY PRESSURES ON TURKISH STATE UNIVERSITIES

Today, in Turkey as in the rest of the world, the issue of the accountability of higher education is of rising concern. Now, in state universities -as in all public sectors- it is insufficient to apply only an input-based accountability approach, and it is also necessary that universities establish a link between their resources and their performance. In recent years, the developments leading to the issue of accountability in higher education in Turkey have come to the forefront:

Demand for higher education is increasing in Turkey, as it is worldwide. For this reason, governments prefer to increase the number of universities in order to meet demand and increase access to higher education (see Figure 1).

Figure 1. Numerical distribution of universities in Turkey* (1933-2017)

* Except academies

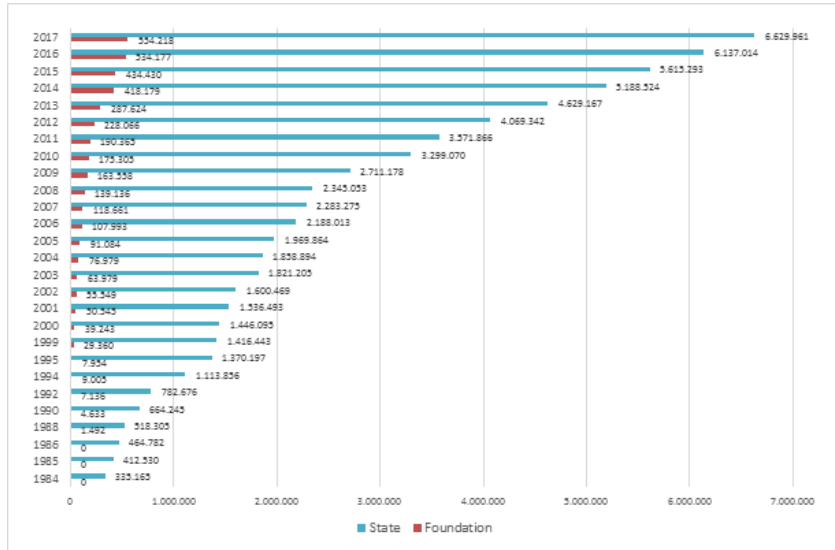
Source: Günay & Günay, 2011: 6-7; YÖK (2017)

In 1933, there is only one state university in Turkey. Istanbul University was established through the university reform realized by Atatürk in the 10th year of the Republic (İstanbul Üniversitesi, 2014: 17). The number of universities reached twenty in the 1980s, and in 1985, İhsan Doğramacı Bilkent University, the first example of a foundation university, was established.

While the number of state universities reached 50 in the 1990s, the most substantial increase occurred in the 2000s. The number of state universities reached 103 in 2010 and 114 in 2017 and was especially influenced by the motto “a university in every province.”

Due to the fact that a large number of university-aged students had increasing expectations as to what could be expected from higher education, the number of students enrolled at universities increased in line with university expansions abovementioned (see Figure 2). While the number of students enrolled in state universities (in associate, undergraduate, and graduate programs) was one million in 1994, it reached two million in 2006. This figure reached three million in 2010, only four years later, and there was a million an increase of a million students every two years thereafter. For the first time, in 2012, the total quotas for higher education programs in Turkey were higher than the number of new high school graduates. However, because not all previous graduates had been accepted to universities, not all willing students have embarked on a higher education program (Çetinsaya, 2014: 49).

Figure 2. Distribution of the number of students enrolled in tertiary education (1984-2017)

Source: YÖK (2017)

The developments mentioned above have resulted in a significant increase in the number of students at many state universities. For this reason, today, a substantial number of the state universities in Turkey resemble a medium-sized city (Şenses, 2007: 27).

The increase in the number of students at state universities undoubtedly requires substantial funding. Table 1 shows the course of state universities' budget expenditures and its percentage of the central government budget in 2006-2016. The table displays that there has been a slight increase in the macrolevel of public resources allocated to the expanding state universities. The share of higher education expenditures in the central government budget increased from 2.23% in 2000 to 3.34% in 2005. The percentage was approximately 3% in 2005-2015, has risen to 4.17% in 2016. The table reflects a slight increase in the share allocated to expenditures of state universities from the GDP. In the period of 2000-2008, the share of GDP transferred to state universities was in the range of 0.57-0.80%, but this percentage has increased to 0.85-1.10% for the 2009-2016 period.

Table 1. Expenditures of state universities in Turkey (2000-2016)

Year	State universities and Council of Higher Education (1) TL	Central government (2) TL	(1) / (2) (%)	(1) / GDP (%)
2000	1 046 544 700	46 827 436 000	2.23	0.63
2001	1 364 910 550	48 519 490 000	2.81	0.57
2002	2 495 967 700	98 131 000 000	2.54	0.71
2003	3 408 608 000	147 230 170 000	2.32	0.75
2004	3 894 070 670	150 658 129 000	2.58	0.70
2005	5 218 467 000	156 088 874 910	3.34	0.80
2006	5 846 822 761	174 958 100 699	3.34	0.77
2007	6 586 692 000	204 988 545 572	3.21	0.78
2008	7 318 284 650	222 553 216 800	3.29	0.77
2009	8 772 719 225	262 217 866 000	3.35	0.92
2010	9 335 457 600	286 981 303 810	3.25	0.85
2011	11 503 927 500	312 572 607 330	3.68	0.89
2012	12 743 603 000	350 898 317 817	3.63	0.90
2013	15 227 760 500	404 045 669 000	3.77	0.98
2014	16 939 010 000	434 995 765 000	3.89	0.99
2015	18 493 252 000	472 943 000 000	3.91	0.95
2016	24 356 029 000	584 071 431 000	4.17	1.10

Source: Milli Eğitim Bakanlığı (2016: 241, 245); Muhasebat Genel Müdürlüğü (2017).

The rapid increase in the number of universities and students has brought about important problems in higher education. The first of these problems is the decline in the quality of education. The problem of finding qualified staff to accompany the rapid increase in the number of universities has undesirably reduced the quality of education. In addition, graduates in various fields have become unable to respond adequately to the expectations of their employers. In contrast, well-equipped graduates have been forced to work in fields outside of their field of expertise because of the difficulty of finding jobs (Kahraman, 2012: 50; Acer & Güçlü, 2017: 29; Sallan Gül & Gül, 2014: 51; Doğan, 2013: 109).

The purpose of this study is not to examine all the problems of higher education in Turkey. However, it should be noted that the problems mentioned have led to questioning the public accountability of state universities. This necessitates that state universities provide greater

explanations to the public about the reasons for their successes or failures.

As a matter of fact, some authors and institutions emphasize that state universities in Turkey do not adequately account for their performance to the public. For example, the Special Commission for Higher Education in the 9th Development Plan emphasizes that higher education institutions have deficits in accountability. Additionally, the commission argues that autonomy and accountability must be linked in state universities (DPT, 2006: 77). Küçükcan and Gür (2009: 49-50) state that university autonomy is misinterpreted in Turkey; therefore, universities do not have a strong enough tradition of accountability to parliament, government, and society. According to them, "as an institution, the university is far from being accountable to the public" (p. 50). According to Doğan (2015: 2), there is a need for a "functional accountability system that will protect academic freedom in higher education institutions" to overcome the problems faced by universities. Additionally, in the 2016-2020 Strategic Plan of the Council of Higher Education, it is emphasized that global developments in the field of higher education "require higher education institutions to be more transparent, accountable and take more responsibility at all levels" (YÖK, 2015: 22).

Briefly, recent developments have made it necessary for state universities to give greater account to the public of what they accomplish. State universities, financed mostly by taxpayers, may respond to criticism directed towards them only if they comply with the principles of transparency and accountability.

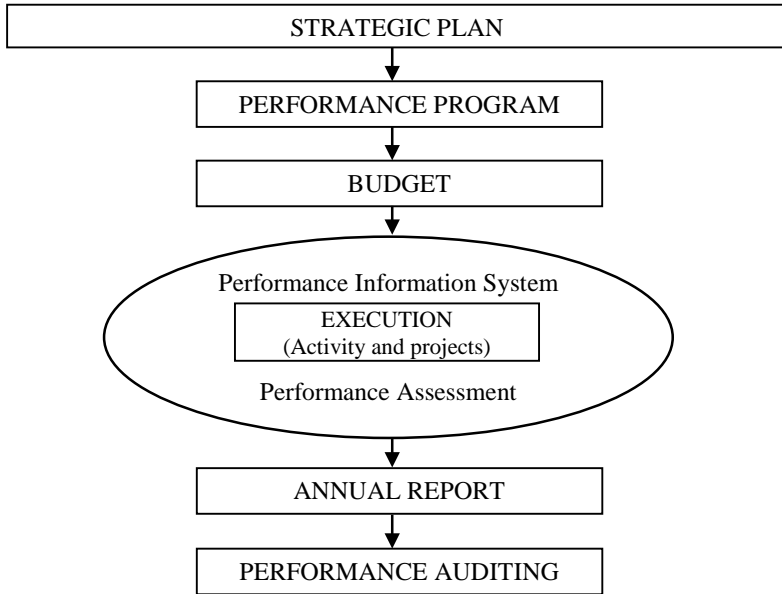
3. ACCOUNTABILITY FRAMEWORK OF TURKISH STATE UNIVERSITIES: PERFORMANCE-BASED BUDGETING AND REPORTING

Strategic management and a performance orientation are crucial for functional accountability in the public sector. In Turkey, centralized and bureaucratic management has been dominant until recently, and public institutions have become opaque entities. Undoubtedly, the effect of this structure on the state universities' relationship with the public has been great.

The two major financial crises in the early of 2000s and efforts to become a member of the EU have brought about a restructuring of the public administration in Turkey (Demirbaş, 2009: 291-293). One of the key steps in this restructuring is the PFMCA, which was adopted by Parliament in December 2003. With this Act, the system of strategic planning and performance-based budgeting in public administration was adopted. Thus, public institutions (including state universities) need to make outcomes-based strategic plans and use their resources efficiently, effectively and economically.

The term accountability was legally defined for the first time in Turkey by the PFMCA. Article 8 of the Act, entitled accountability, states that “those who are assigned duties and vested with authorities for the acquisition and utilization of public resources of all kinds are accountable vis-à-vis the authorized bodies and responsible for the effective, economic and efficient acquisition, utilization, accounting and reporting of the resources on the basis of law, as well as for taking necessary measures to prevent the abuse of such resources”. The Act also adopted some reform elements such as multiyear budgeting, accrual-based accounting, internal controls, performance measurement and auditing to provide fiscal discipline, fiscal transparency, and accountability. Thus, state universities, like other public institutions in Turkey have been included in the new accountability framework. Figure 1 shows the outline of this new framework:

Figure 1. The system of strategic planning and performance-based budgeting in Turkish public administration

Source: Drawn by the authors based on Erüz (2005).

The new management and budgeting approach is based on five main elements: the strategic plan, performance program, performance information system, annual report, and performance audit.

1. Strategic plan: According to the new framework, state universities have to use their resources in accordance with a strategic plan covering a 5-year period. This plan includes the mission, vision, strategic aims and targets, which are the basis of strategic management. The strategic plan should be based on the outcomes of public services rather than inputs. In addition, the plan has to be prepared using participatory methods. As such, the strategic plan is a document that guides the accountability of state universities (DPT, 2006b: 7).

2. Performance program: This document is the annual implementation tool of the strategic plan. The performance program demonstrates the annual performance targets for the five-year goals

and the costs required to achieve those targets. For this reason, the performance program is the forerunner of the annual budget (Maliye Bakanlığı, 2009: 1-2). The annual performance programs ensure that strategic aims are achieved at the end of the plan period, i.e., five years.

3. Performance information system: Institutions should measure and record their performance to understand whether they have achieved their goals. Such information, which indicates the level of attainment of the targets that were established, is called performance information. For the new management approach to be functional, it is necessary to establish a system for recording, analyzing, evaluating and reporting the performance information in each public institution (Erüz, 2005: 54).

4. Annual report: The principles of accountability and transparency invite public institutions to disclose the extent to which they have achieved their objectives annually. For this reason, the annual report is an important accountability tool. Information that is required to be disclosed in the annual report of the public institutions in Turkey is specified in a regulation (Maliye Bakanlığı, 2006). According to the regulation, the first part of the annual report should consist of general information about the administration (mission, vision, organizational structure, etc.). The second part addresses the medium- and long-term goals and targets of the institution. The third part contains financial and performance information. This section should include the main financial tables, the extent to which targets have been reached and the reasons for deviations. The fourth part is the assessment of institutional capability and capacity. In the last part, it is necessary to explain the proposals related to the planned changes in the coming years and the measures to be taken against the risks. According to Article 11 of the Regulation, annual reports prepared in accordance with this content must be made public by state universities by the end of February.

5. Performance auditing: An essential complementary element of the accountability framework is the performance audit. Performance auditing is a type of audit that examines whether public resources are being used economically, efficiently and effectively. The performance audit adopted in Turkey is based on the performance information disclosed by the public administration (PFMCA / a. 9). Today, as the

external audit body, the Turkish Court of Accounts conducts performance audits on public institutions' strategic plans, performance programs and annual reports on behalf of the Turkish Grand National Assembly (TGNA). These audits provide information to the TGNA and the public about the accuracy and reliability of the information contained in these documents (Sayıştay, 2014: 6).

4. INVESTIGATION OF PUBLIC ACCOUNTABILITY IN STATE UNIVERSITIES

4.1. The Purpose and Importance of the Study

As stated earlier, some publications have mentioned that the accountability of Turkish state universities to the public is limited. However, most of these studies are not empirical. As a result of the literature review, the authors found only one empirical study on the accountability of higher education institutions in Turkey. In the doctoral dissertation written by Doğan (2015), a scale of accountability for higher education was developed. In this dissertation, a survey of 790 academics from 12 state universities showed that universities are generally perform below average in the area of accountability (Doğan, 2015: 139). No work has been found that directly addresses the public accountability of state universities in Turkey within the framework of performance-based reporting.

With the PFMCL, state universities in Turkey have implemented a PBBS for almost ten years. Undoubtedly, the most important element of this system, with respect to public accountability, is the annual reports because a well-written, accurate and reliable report is the building block of accountability and sound management. The annual report is a key instrument through which both the parliament and the public can see whether a state university has achieved its goals. For this reason, this research aims to examine the public accountability of state universities by analyzing their annual reports (Cameron, 2004: 61).

4.2. Method and Scope of the Study

In this study, instead of directly examining the information disclosed in the annual report, the authors preferred to explore the performance

audit findings of the TCA, which audits these reports because the audit has a big role in ensuring accountability. Auditors objectively review the information that public agencies disclosed in accordance with their accountability requirements and certify the accuracy and reliability of such information. Thus, the credibility of the information disclosed by the public managers increases. (Gören, 2000: 129). Moreover, the fact that auditors have more access to information than ordinary individuals increases the importance of the findings and recommendations in the audit reports.

As mentioned before, the TCA in Turkey conducts performance audits on public institutions' strategic plans, performance programs, and annual reports. In these audits, the annual reports are examined through the application of several criteria such as existence, timeliness, presentation, consistency, and validity. Auditors also review the performance measurement system that generates the information for reporting. These reviews mainly address the presence and reliability of the data recording system (Sayıştay, 2014: 28-39).

The performance audit reports by the TCA on the state universities are very important documents concerning the universities' accountability. For this reason, this research has analyzed the contents of the 2015 performance audit reports issued by the TCA on 59 state universities. In the analysis, the information in the "annual report," "findings on the measurement of activity results," "general evaluation" and "summary" sections of the audit reports were scanned and accountability problems were grouped according to audit criteria. Naturally, it is possible for a university to be placed in more than one group. Findings were determined by collecting the number of universities that were placed in related problem groups. It is, therefore, possible for a university to be a member of more than one problem group.

4.3. Findings

In this study, the TCA' performance audit reports for 2015 were analyzed and 56 of the 59 state universities were found to have some problems. The distribution of these problems according to the audit criteria is shown in Table 2.

Table 2. Accountability problems of state universities in their annual reports as presented by TCA's performance audits (N=56)

Criteria & Problems	Number of problem/university	Percentage (%)
Existence <i>Definition: Having an annual report</i>	0	0
Timeliness <i>Definition: Completing the annual report within the legal deadline and submitting it to the relevant authorities</i>	14	25,0
Completing the annual report after the legal deadline	13	23,2
Never submitted annual report to the relevant authorities	4	7,1
Delayed submission to the relevant authorities	2	3,6
Presentation <i>Definition: Preparing the annual report in both form and content according to the legislative requirements</i>	33	58,9
No performance information in the annual report	11	19,6
No explanations of the reasons for deviations from the performance targets	10	17,9
No performance targets or list of achievements	9	16,1
No evaluation of the performance information system	6	10,7
No financial audit results	4	7,1
No basic financial statements or descriptions	3	5,4
No explanations of the reasons for deviations from the budgetary targets	2	3,6
No appropriate the SWOT analysis presented in the annual report	1	1,8
Consistency <i>Definition: Using performance targets / indicators consistently in planning and reporting documents.</i>	8	14,3
Accuracy <i>Definition: Tracking reported performance information to its source.</i>	5	8,9
Validity <i>Definition: Be credible and persuasive in the causes of deviation from the performance targets</i>	19	33,9
Presence of data recording system <i>Definition: Having a system for producing, collecting, analyzing and reporting performance information.</i>	20	35,7
Reliability <i>Definition: Ensure the accuracy and completeness of information in the data recording system and present reliable data in the annual report.</i>	9	16,1

76

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Existence criteria

During the performance audit, auditors first at whether the annual report exists. According to this criterion, the auditors examine whether the auditee has prepared the annual report for the past year (Sayıştay, 2014: 36). When the performance audit reports are examined, it is clear that all of the 59 state universities have prepared an annual report for the year 2015. Meeting this criterion is a significant step towards fulfilling the state universities' accountability requirements.

Timeliness Criteria

The preparation of an annual report alone is not sufficient for state universities to account to their stakeholders. According to the criterion of timeliness, it is also necessary to prepare the report within the legal deadlines and to publicize it (Sayıştay, 2014: 35-36). Article 11 of the regulation on annual reports to be prepared by public institutions regulates the timeliness criterion:

The annual reports of the general budgeted public institutions, special budgeted public institutions, and social security institutions shall be announced by the top managers at the latest by the end of February of the following the financial year. A copy of these reports is submitted to the TCA and the Ministry [of Finance] within the same period.

Since state universities are within the scope of special budgeted institutions, it is necessary to publicize their annual reports by the end of February. At the same time, according to the timeliness criterion, the reports must also be submitted to the TCA and the Ministry of Finance.

Based on the performance audits carried out by the auditors of the TCA, it was determined that there are 14 universities that did not comply with the timeliness criterion. Thirteen universities failed to prepare the annual report on time. This is a major failure in terms of fulfilling accountability requirements by the relevant state universities. In addition, it has been determined that 4 of the universities did not send their annual report to the TCA at all and 2 universities submitted them late. This situation points to a problem in terms of the administrative accountability of the relevant state universities.

Presentation Criteria

The presentation criterion requires that the form and content of the annual report must be prepared in accordance with the relevant legislation. Requirements for the annual reports of state universities are found in the regulation on annual reports to be prepared by public institutions (Maliye Bakanlığı, 2006). Table 3 shows the headings that should be included in an annual report according to this regulation.

Table 3. The headings that must be included in the annual reports of the state universities

Foreword
I - GENERAL INFORMATION
A. Mission and vision
B- Mandate, duties, and responsibilities
C- Information about institution
1- Physical Structure
2- Organizational Structure
3- Information and Technological Resources
4- Human resources
5- Services offered
6- Management and Internal Control System
D- Other issues
II- AIMS and TARGETS
A- Aims and targets of institution
B- Basic policies and priorities
C- Other issues
III- INFORMATION ON THE ACTIVITIES
A- Fiscal information
1- Budget implementation results
2- Explanations on the basic financial tables
3- Financial audit results
4- Other issues
B- Performance Information
1- Information on activities and projects
2- Performance results table
3- Evaluation of performance results
4- Evaluation of performance information system
5- Other issues
IV- EVALUATION OF CORPORATE CAPABILITY and CAPACITY
A- Strengths
B- Weaknesses
C- Evaluation
V- RECOMMENDATIONS and MEASURES
ANNEXES

Source: Maliye Bakanlığı (2006), Annex 1.

Performance audit reports show that state universities are most criticized for their failure to meet the presentation criterion (see Table 2). According to the content analysis, the number of universities that could not meet the presentation criterion is 33. This number corresponds to the 58.9% of state universities for which auditors reported problems.

The largest number of problems with the presentation criterion were related to the "performance information" part of the annual reports. According to the regulation, state universities should present the performance indicators and targets for the performance program, in the performance information section of the annual reports (III.B). In addition, they should give information in that section on performance achievements, and deviations from the performance targets, if any (a. 18/c). The content analysis shows that the TCA auditors have found problems with the performance information from 30 of the 56 universities (53.6%). When we look at the details of these problems related to performance information, it is clear that there is no key performance information in the annual reports of 11 of the state universities. The fact that state universities did not give any key performance information in the annual reports, even though they are using a PBBS, indicates important problems in the operation of the system.

The auditors also identified some problems with the state universities that provided performance information in their annual report. According to reports, eight universities did not provide the performance targets or any information as to their achievement in the annual report. For this reason, based on the annual reports, it cannot be determined whether these universities are successful in terms of achieving the targets. For example, a university has stated in its annual report that one of its targets is the increased satisfaction of its academic and administrative staff by 1% for 2015. However, the extent to which this target was achieved is unknown because this state university did not present any information in its report as to whether, or to what extent, the target was realized.

Some universities did not disclose their reasons for deviating from the targets, although they did list their performance targets and achievements in the annual reports. For example, a university identified the number of students participating in the international

student exchange programs as a performance indicator. While the target for 2015 was 50 students, in actuality only 24 students participated. Nevertheless, there was no explanation in the annual report as to the reasons for a deviation of approximately 52% from the performance target. The content analysis has shown that 10 universities did not explain the reasons for deviations from the targets. Auditors also found that 6 universities did not include an assessment of the performance information system in the annual report.

Finally, it was also found by the auditors that 4 of the universities did not present the financial audit results in the annual report; 3 did not disclose financial statements such as the balance sheet, activity results table or explanations, 2 did not show reasons for budgetary deviations, and 1 did not do a robust SWOT analysis (see Table 2).

Consistency Criteria

Another criterion used in the evaluation of the annual report is consistency. Consistency means that public agencies must explain the results they achieved as being compatible with their targets in the strategic plan and performance program. In performance auditing, auditors review the consistency between performance indicators /targets presented in such documents. (Sayıştay, 2014: 37). This criterion is crucial in establishing a sound relationship between the strategic plan, performance program and the annual report, which are the basic elements of the PBBS.

In evaluating the annual report, auditors reported that the consistency criterion was not met in the reports of 8 out of 56 of the state universities. For example, in a state university's strategic plan, the number of projects to be supported for 2015 was targeted at 259, but in the 2015 annual report the target number was listed as 149. Beyond that, the university declared in the annual report that the number actually achieved was 240 and that the target was met. In fact, the university did not achieve its target but it appears successful due to the changed target. This is contrary to the essence of the PBBS and provides inaccurate information to stakeholders.

Accuracy Criteria

Accuracy refers to whether the performance information contained in the annual report conforms to the data in the data recording systems. To assess this criterion, the auditor examines whether the actual data in the data recording systems are transferred correctly to the annual report. Additionally, the auditors also take into account the compatibility between annual reports of the units (i.e., faculty and institutes) and the annual report of university (Sayıştay, 2014: 35-38). According to the performance audit reports, it was determined that 5 universities do not comply with the accuracy criterion of the annual report.

Validity Criteria

Validity requires that explanations regarding any deviation between the planned and actual performance are convincing and persuasive. The auditors examine the reasons for the deviation and may request supporting evidence if necessary (Sayıştay, 2014: 35-39).

The performance audits show that 19 out of the 56 universities could not meet the validity criterion. For example, one university did not achieve the target of completing its distance education program infrastructure. The university explained this deviation in its annual report as follows: "In 2015, the project design was initiated but the project was not completed. It is planned to be completed in 2016". However, this disclosure does not explain the root cause of the deviation from the target and therefore is not persuasive.

Presence of a data recording system

The data recording system is "the whole process of producing, collecting, and analyzing all performance information for a performance target or indicator." The data recording system may be a predetermined internal correspondence process for the measurement of performance or a computer program that tracks the follow-up of achievements (Sayıştay, 2014: 29). Such a system is necessary to monitor the activities towards the achievement of targets and to be able to explain the success status in the annual report. For this reason, state universities must have established such a system before the

reporting phase. Performance audits conducted by the TCA show that 20 state universities do not have a data recording system. This number corresponds to the 35.7% of the 56 universities for which the auditors have reported problems and is high.

Reliability

The TCA's performance audit guide has defined reliability as "the ability of data recording systems to measure performance in a precise and accurate manner and to provide reliable data for the annual report" (Sayıştay, 2014: 7). In the institutions where the data recording system is available, the auditors examine some targets and indicators in terms of reliability by selecting samples. They focus on the risks associated with the production of false data and the existence of controls to address these risks (Sayıştay, 2014: 31-35). TCA auditors reported that there were reliability problems in the data recording systems at 9 state universities.

For example, auditors found at one university that "... the number of published scientific articles is not fully recorded by all units..." and the university is "...attempting to access information by querying the data separately from all units..." For this reason, auditors have stated that the data recording system present risks to the reliability of the data it produces, which may cause the results of the annual report to be inaccurate. At another university, auditors also found that there was no package program used to track data on the strategic plan and performance program objectives so that the data were obtained separately through correspondence. Undoubtedly, the situations mentioned above are likely to lead to the disclosure of erroneous data in the annual reports.

5. DISCUSSION

This work discusses how successful state universities can be accountable to their stakeholders through annual reports. An analysis of the 2015 performance audit reports from 59 state universities issued by the TCA showed that there were significant problems in this regard. According to the findings, the greatest problem is that the annual reports are not prepared in accordance with the required form and content obligations. More than half (58.9%) of the universities had

presentation problems. It is particularly noteworthy that 30 university annual reports (53.6%) have problems in the performance information section.

Finding that 20 universities did not have any data recording system and that there were reporting reliability problems with the data recording systems of 9 other universities explains the root causes of the presentation problems mentioned above. It is normal for an organization without a healthy data recording system to be unable to disclose performance information. For this reason, the major problem with most of the state universities surveyed in this research is that they do not yet have an effective performance measurement system. Moreover, this problem can also be a significant contributor to the 14 universities (25.0%) who did not meet the timeliness criteria. The lack of a performance measurement system can lead to the manual collection of performance information at the end of the year. Thus, the annual report preparation process may be prolonged. In the same way, it is not difficult to predict that not having a data recording system is the foundation of the accuracy problems of state universities. Tüğen et al., (2011: 15) support our findings by declaring that the lack of management information systems in Turkish state universities does not allow for robust reporting.

The answers given by the state universities to the audit findings show that the universities could not create a data recording system for reasons such as "lack of personnel", "cannot create software in institutional facilities", "cannot find suitable software on the market", and "high costs of the software on the market". In addition, some universities have declared that they are starting to work on creating a data recording system. Undoubtedly, the performance measurement system requires technological infrastructure. According to our view, the separate development or procurement of software by the universities may prevent the efficient use of resources and lead to a waste of time. An appropriate approach might be to have the central government prepare an upgradeable program for the universities and give it to the universities free of charge (or at low cost). This program should be able to be developed according to the needs of universities.

It is incorrect to view all of the deficiencies in the annual reports as being due to technological inefficiency. As a matter of fact, the validity problems regarding deviations from the performance targets at 19

state universities (33.9%) are not technology based; this is a human-caused issue. Likewise, the consistency problems related to the performance targets at eight universities (14.3%) are similarly human-based. In fact, state universities did provide some information in their annual report on this issue. However, since the information presented is not robust, misleading results arise about the performance of the institution, which negatively affects accountability.

These problems show that a significant number of state universities do not yet have a performance review culture. The formation of this culture depends on many factors, such as adopting a strategic management approach for senior management and employees, conducting participatory planning, applying transparency in management, creating an effective organizational structure, meeting the training needs of personnel, and giving value to stakeholders. Some studies on state universities in Turkey point to the existence of elements that negatively affect the performance review culture. For example, problems such as a lack of qualified personnel to produce performance information, a low rate of institutional acceptance, a high level of fixed expenses in university budgets, and the inability to abandon classical budgeting habits (Günay & Dulupçu, 2015: 252; Badem et. al., 2013; 101; Boran, 2013: 80-81) prevent universities from being performance-oriented. This leads to problems in accountability for performance to the public through annual reports.

Another possible reason for the lack of information in the annual reports is that the performance results at state universities cannot be supported by rewards. In practice, traditional budgeting habits continue (Badem et al., 2013: 101), and the connection to performance in resource allocation is not fully established (Boran, 2013: 81). In fact, successful institutions should be rewarded in a performance-based budgeting system (Diamond, 2001: 12). The absence of any reward system that encourages institutional performance makes it difficult for state universities to adopt the PBBS. Inevitably, this situation may generate reluctance to produce performance information that will be disclosed in the annual report.

Another possible reason why state universities have not achieved sufficient levels of accountability is that public opinion does not yet recognize the importance of the annual reports (Badem et al., 2013: 101), as the completeness of the information in the reports is also

directly related to the demands of citizens for transparency and accountability from the universities. Unfortunately, in Turkey, it has been stated that citizens do not have sufficient tools to forward their requests to state institutions (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 33).

CONCLUSION

This research has examined the public accountability of state universities in Turkey through annual reports. The method applied was to subject the 2015 performance audit reports of 59 state universities published by TCA to content analysis. The analysis showed that there are essential shortcomings at the state universities in terms of accountability. Primarily, these problems include a lack of credibility for the data recording systems, a lack of qualified personnel, a lack of a performance review culture, a lack of reward mechanisms to encourage improved institutional performance, and a failure by the public and the universities to sufficiently understand the importance of the annual reports. As a result, state universities in Turkey cannot give an account for every lira they spent.

On the positive side, state universities are one of the public institutions that will best implement the PBBS because in higher education outputs and outcomes can be measured relatively. Additionally, state universities in Turkey have 10 years of performance-based budgeting experience.

In our opinion, it is necessary to take some measures to raise the level of accountability of the state universities in Turkey. First, the administrative and financial autonomy of state universities needs to be increased. This is essentially because accountability is the result of administrative-financial autonomy (Batirel, 2005: 76). Indeed, it is incorrect to hold state universities responsible for the number of students per faculty member, when they are not fully involved in determining student quotas and the number of faculty members. Education in crowded classrooms is a handicap in terms of ensuring student satisfaction. For a state university to improve student satisfaction, it is first necessary to be able to plan for the numbers of students or faculty members. It would not be appropriate to expect effective accountability from universities that do not have adequate tools to achieve their performance targets.

Second, efforts should be made to establish performance-based budget-reporting cultures at state universities. First, university executives must adopt performance-oriented accountability. It is not possible for any innovation that has not approved by the top management to spread among employees. Additionally, stakeholder engagement in governance and transparency will help improve the corporate performance culture.

Third, the regulation of the annual reports provides far from sufficient guidance for public agencies. The Ministry of Finance, which regulates performance-based reporting, may also play an important role in accountability by establishing a detailed guidebook for preparing an annual report and meeting the educational needs of universities. Moreover, the Ministry of Finance can lead the development of flexible software for data recording systems in cooperation with state universities.

Fourth, it is necessary to force state universities to account to the public. The most basic way to do this is to increase citizen-university communication channels. Additionally, universities can be rewarded for submitting the best annual reports. Thus, as universities become motivated to provide more effective accountability information, the public's interest in accountability processes may increase.

Finally, taking into account the performance outcomes of state universities in resource allocation can contribute to the improvement of their accountability processes. For example, small bonus payments may be made by the central government to state universities depending on their performance levels. However, it is necessary to be very careful when using such performance funding in resource allocation. Sometimes, there may be a reasonable justification for poor performance, or alternatively, a high level of performance may stem from keeping performance targets low. For this reason, using objective performance indicators for performance measurements is very crucial.

REFERENCES

- Badem, A. Cemkut; Kılınç, Yavuz; Kavas, Türkan (2013). "Türkiye'de Uygulanan Performans Esaslı Bütçeleme Süreci: Kocaeli Üniversitesi Örneği". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 77-104.
- Batrel, Ömer Faruk (2005). "Üniversitelerde Mali Özerklik ve Sorumluluk". *Uluslararası Yükseköğretim Konferansı*, Yükseköğretim Kurulu, 14-15 Kasım, Ankara, 75-78.
- Boran, Aysu (2013). Performans Esaslı Bütçeleme Üniversite Uygulamaları (Ankara Üniversitesi Örneği). Mali Hizmetler Uzmanlığı Araştırma Raporu, Ankara.
- Bovens, Mark (2007). "Analysing and Assessing Accountability: A Conceptual Framework". *European Law Journal*, 13(4), 447-468.
- Burke, Joseph C. (2004). "Balancing All Sides of the Accountability Triangle". *Trusteeship*, 18-22.
- Cameron, Wayne (2004). "Public Accountability: Effectiveness, Equity, Ethics". *Australian Journal of Public Administration*, 63(4), 59-67.
- Çetinsaya, Gökhan (2014). *Büyüme, Kalite, Uluslararasılaşma: Türkiye Yükseköğretimi İçin Bir Yol Haritası*. Yükseköğretim Kurulu Yayın No: 2014/2, Eskişehir.
- Coy, David; Fischer, Mary; Gordon, Teresa (2001). "Public Accountability: A New Paradigm for College and University Annual Reports". *Critical Perspectives on Accounting*, 12(1), 1-31.
- Demirbaş, Tolga (2009). "Genel Muhasebe Kanunundan Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'na Türkiye'de Bütçe Reformu Geleneği". *Güncel Mali Konular*, Nihat Edizdoğan (Ed.), Bursa: Dora Yayınları, 279-302.
- Demirbaş, Tolga; Engin, Ridvan (2016). "Accountability in Turkish State Universities through Annual Reports: The Perspective of External Audit". *2nd International Annual Meeting of Sosyoekonomi Society, Proceedings Book*, (October 28-29, Amsterdam), Ahmet Burçin Yereci; Altuğ Murat Köktaş (Eds.), 260-261.
- Diamond, Jack (2001). Performance Budgeting: Managing the Reform Process, November, IMF.
- Doğan, Didem (2015). "Türkiye'deki Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik ve Akademik Özgürlük", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Doğan, Didem (2013). "Yeni Kurulan Üniversitelerin Sorunları ve Çözüm Önerileri". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3(2), Ağustos, 108-116.

DPT (2006a). *Yüksek Öğretim Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013). Ankara.

DPT (2006b). *Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu*. 2. Sürüm, Haziran.

Erüz, Ertan (2005). *Performans Esaslı Bütçeleme (PEB): Yapı-Rehber-Pilot Uygulama*. Ankara: Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü.

Gören, İhsan (2000). Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması ve Denetim. *Parlamento ve Sayıştay Denetimi*. İstanbul: TESEV Yayını, 79-178.

Günay, Aslı; Dulupçu, Murat Ali (2015). "Türkiye'de 1992 Yılında Kurulan Devlet Üniversitelerinin Stratejik Planlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 5(3), 236-254.

Günay, Durmuş; Günay, Aslı (2011). "1933'den Günümüze Türk Yükseköğretiminde Niceliksel Gelişmeler". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(1), 1-22.

Haque, M. Shamsul (2007). "Limits of Public Accountability Under the Reinvented State in Developing Nations". *Public Administration Quarterly*, 31(3/4), 429-452.

Hughes, Owen E. (2013). *Kamu İşletmeciliği ve Yönetimi*. Çev. Buğra Kalkan, Bahadır Akın, Şeyma Akın, Ankara: BigBang Yayınları.

Huisman, Jeroen; Currie, Jan (2004). "Accountability in Higher Education: Bridge over Troubled Water?". *Higher Education*, 48(4), 529-551.

İstanbul Üniversitesi (2014). 2014-2018 Stratejik Planı. <http://www.istanbul.edu.tr>

Kahraman, Yavuz (2012). "Türkiye'de Yükseköğretim ve Üniversitelerde Stratejik Planlama Süreci". *Journal of Business Economics and Political Science*, 1(1), 45-63.

Kalkınma Bakanlığı (2015). *Kamuda Stratejik Yönetim Çalışma Grubu Raporu*. Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018. Ankara.

Kallison, James M.; Cohen, Philip (2010). "A New Compact for Higher Education: Funding and Autonomy for Reform and Accountability". *Innovative Higher Education*, 35(1), 37-49.

Karataş Acer, Ebru; Güçlü, Nezahat (2017). "Türkiye'de Yükseköğretimin Genişlemesi: Gerekçeler ve Ortaya Çıkan Sorunlar". *Yükseköğretim Dergisi*, 7(1), 28-38.

Kearns, Kevin P. (1998). "Institutional Accountability in Higher Education: A Strategic Approach". *Public Productivity & Management Review*, 22(2), 140-156.

Küçükcan, Talip; Gür, Bekir S. (2009). *Türkiye'de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz*. Ankara: SETA.

Maliye Bakanlığı (2006). Kamu İdarelerince Hazırlanacak Faaliyet Raporları Hakkında Yönetmelik. 17.03.2006 Tarih ve 26111 Sayılı Resmi Gazete, <http://www.mevzuat.gov.tr>.

Maliye Bakanlığı (2009). *Performans Programı Hazırlama Rehberi*. Mayıs, Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı (2016). *Milli Eğitim İstatistikleri 2015-2016*. Ankara.

Muhasebat Genel Müdürlüğü (2017). *Genel Yönetim Mali İstatistikleri*. <https://www.muhasabat.gov.tr> (Erişim 15.04.2017).

Public Financial Management and Control Act. Laws of Turkish Republic, No 5018 of 2003. Retrieved March 11, 2017, from <http://www.mevzuat.gov.tr>

Sallan Gül, Songül; Gül, Hüseyin (2014). "Türkiye'de Yükseköğretimin Gelişimi, Güncel Durumu ve Eleştirisi". *Toplum ve Demokrasi*, 17-18, 51-66.

Sayıştay (2014). *Performans Denetimi Rehberi*. Ankara.

Şenses, Fikret (2007). Uluslararası Gelişmeler Işığında Türkiye Yükseköğretim Sistemi: Temel Eğilimler, Sorunlar, Çelişkiler ve Öneriler. ERC Working Papers in Economics 07/05, September.

Trow, Martin (1996). "Trust, Markets and Accountability in Higher Education: A Comparative Perspective". *Higher Education Policy*, 9(4), 309-324.

Tügen, Kâmil; Gürsoy, Gülizar; Özen, Ahmet (2011). "Performans Esaslı Bütçeleme Sistemi ve Dokuz Eylül Üniversitesindeki Uygulamanın Değerlendirilmesi". *Bütçe Dünyası Dergisi*, 35, 3-18.

YÖK (2015). *Yükseköğretim Kurulu Stratejik Planı 2016-2020*. Ankara.

YÖK (2017). *Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi*. <https://istatistik.yok.gov.tr> (Erişim Tarihi 08.04.2017).

ÖZET

Türkiye’de 2003 yılında kabul edilen Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu stratejik planlamaya dayalı performans esaslı bütçeleme sistemini (PEB) benimseyerek girdi odaklı geleneksel hesap verme yükümlülüğü anlayışını değiştirmek için önemli bir adım atmıştır. PEB, kamu idarelerinin kaynaklarını, önceden belirlemiş oldukları orta-uzun vadeli amaçlara göre tahsis etmelerini sağlamaktadır. Performans ölçümünü esas alan bu sistem kamu idarelerinin amaçlarına ne ölçüde ulaştıklarını kaydetmelerine de imkân tanımaktadır. Bu sayede kamu idareleri, hangi girdilere ne kadar para harcadıklarına ilaveten hangi sonuçlara ulaştıklarını da görebilmektedirler. 5018 Sayılı Yasa kamu idarelerinin ulaştıkları performans düzeyini faaliyet raporları yoluyla halka açıklamalarını yani hesap vermelerini de zorunlu kılmaktadır.

90

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Türkiye’de devlet üniversiteleri yaklaşık 10 yıldır PEB’yi kullanmaktadır. Dolayısıyla ilgili kurumların ne iş yaptıklarını halka göstermeye yarayacak önemli bilgiler ürettikleri varsayılabilir. Bununla birlikte Türkiye’deki devlet üniversitelerinin hesap verme yükümlülüğü üzerine yapılan çalışma sayısı son derece sınırlıdır. Bu nedenle bu makale, devlet üniversitelerinin PEB’in temel hesap verme aracı olan faaliyet raporları aracılığıyla topluma ne kadar hesap verdiklerini incelemeyi hedeflemektedir. Devlet üniversitelerinin hesap verebilirliğine ilişkin sorunların anlaşılması bu kurumların daha etkin çalışması için alınabilecek önlemleri göstermesi açısından önemlidir.

Faaliyet raporundaki bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliği kolay anlaşılabilir bir husus değildir. Bu nedenle yazarlar, devlet üniversitelerinin faaliyet raporlarını bizzat incelemek yerine bu raporlardaki bilgileri performans denetimine tabi tutan Sayıştay’ın denetim bulgularını incelemeyi tercih etmişlerdir. Çalışmada Sayıştay’ın 59 devlet üniversitesini denetleyerek hazırladığı 2015 yılına ait performans denetim raporları içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Böylece faaliyet raporlarında karşılaşılan sorunlar ortaya konarak hesap verme başarısı değerlendirilmiştir.

Çalışmanın birinci kısmında hesap verebilirlik kavramı ele alınmış ve yükseköğretim açısından önemi vurgulanmıştır. İkinci bölüm Türk yükseköğretim sisteminde yaşanan gelişmeler ışığında toplumun devlet üniversitelerinden hesap verme beklentilerini açıklamaktadır. Üçüncü bölüm devlet üniversitelerinin faaliyet raporu üretmelerini sağlayan PEB’yi anlatmaktadır. Dördüncü bölümde Sayıştay denetim raporları analiz edilerek bulgular sunulmakta beşinci kısımda ise tartışılmaktadır.

Performans denetim raporları incelendiğinde söz konusu devlet üniversitelerinin kamusal hesap verme yükümlülüğü açısından önemli

sorunlar olduğu görülmüştür. Sayıştay denetçileri 59 üniversiteden 56'sının faaliyet raporunda bazı sorunlar tespit etmişlerdir. Bulgulara bakıldığında en büyük sorunun faaliyet raporlarının şekil ve içerik olarak mevzuata uygun hazırlanmaması olduğu göze çarpmaktadır. Buna göre üniversitelerin yarısından fazlasında (%58,9) sunum kriterine ilişkin sorunlar vardır. Özellikle faaliyet raporunun performans bilgileri kısmında 30 üniversitenin (%53,6) sorunlar yaşaması dikkat çekicidir. Ayrıca Sayıştay denetçileri tarafından yapılan incelemelerde 20 devlet üniversitesinde (%35,7) veri kayıt sisteminin bulunmadığı ortaya konmuştur. Denetim raporları analiz edildiğinde 19 üniversitenin (%33,9) geçerlilik/ikna edicilik kriterini yerine getiremediği; 14 üniversitenin (%25) ise zamanlılık kriterine uymadığı belirlenmiştir. Bulgular sözü edilen üniversitelerin harcadıkları her bir liranın (performansın) hesabını halka tam olarak veremediklerini ifade etmektedir.

91

Türkiye'deki devlet üniversitelerinin hesap verebilirlik düzeyini yükseltmek için öncelikle idari-mali özerkliklerini geliştirmek gerekmektedir. Çünkü hesap verebilirlik esasen idari-mali özerkliğin bir sonucudur. Öğrenci kontenjanlarını ve öğretim üyesi sayısını belirleme konusunda tam anlamıyla söz sahibi olmayan devlet üniversitelerini, öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı gibi bir göstergeden sorumlu tutmak doğru bir yaklaşım değildir. Diğer bir deyişle belirleyecekleri performans hedeflerine ulaşmak için yeterli araçlara sahip olmayan üniversitelerden etkin bir hesap verebilirlik beklemek uygun bir yaklaşım olmayacaktır.

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

İkinci olarak, devlet üniversitelerinde performans esaslı bütçeleme-raporlama kültürünün yerleşmesi için çaba sarf edilmelidir. Bu konuda öncelikle üniversite üst yöneticilerinin performans odaklı hesap verebilirliği benimsemesi gereklidir. Üst yönetimin onaylamadığı hiçbir yeniliğin çalışanlar arasında yaygınlaşması mümkün değildir. Ayrıca çalışanların ve diğer paydaşların yönetime katılımlarının sağlanması ve tüm süreçlerde saydamlığın tesisi, performans kültürünün kurum içinde gelişmesine yardımcı olacaktır.

Üçüncü olarak, performans esaslı raporlamayı düzenleyen Maliye Bakanlığı'nın, devlet üniversiteleriyle işbirliği yaparak bir veri kayıt sistemi programı geliştirmesi ve üniversitelere dağıtması hesap verme süreçlerinin iyileşmesine katkıda bulunabilir. Ayrıca faaliyet raporlarına ilişkin yönetmelik yeterli yol göstericilikten uzaktır. Bu nedenle Maliye Bakanlığınca detaylı bir faaliyet raporu hazırlama rehberinin oluşturulması ve üniversitelerin eğitim ihtiyaçlarının karşılanması da hesap verebilirlik için önemli rol oynayabilir.

Dördüncü olarak devlet üniversitelerini vatandaşlara hesap vermeye zorlamak gerekmektedir. Bunun en temel yolu vatandaş-üniversite iletişim kanallarının artırılmasıdır. Ayrıca devlet üniversitelerinden faaliyet

raporlarını en iyi şekilde hazırlayıp vatandaşlara sunanlar tespit edilerek onlara sembolik bazı ödüller verilebilir. Böylece üniversiteler daha etkin hesap verebilirlik için motive olurlarken vatandaşların da hesap verebilirlik süreçlerine ilgisi artabilir.

Son olarak devlet üniversitelerinin performans sonuçlarının kaynak tahsisinde kısmen dikkate alınması hesap verebilirlik açısından önemli bir ilerleme sağlayabilir. Ancak bu konuda oldukça dikkatli olmak gereklidir. Çünkü zayıf performans düzeyinin bazen makul gerekçeleri olabileceği gibi yüksek performansın altında da önceden hedefin düşük belirlenmiş olması yatabilir. Bu nedenle performans ölçümlerinde objektif performans göstergelerinin kullanılması gereklidir. Ayrıca devlet üniversitelerine performansa göre dağıtılacak tahsisatın ek ödeme şeklinde yapılması da uygun bir yaklaşım olabilir.

92

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

**SELF-HELP LITERATURE IN TURKEY FROM
THE PERSPECTIVE OF TRANSLATION STUDIES**

*Volga YILMAZ GÜMÜŞ**

Makale Geliş Tarihi-Received: 18.11.2016
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 16.09.2017

93

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

ABSTRACT

There has been a great upsurge in the number of self-help materials, particularly the books, at the global and local scale. Translation is of particular importance in this market since self-help trends enter the local markets through translated works. Books of particularly American or European origin that have entered the Turkish publishing market through translation have resulted in an increase in the number of same genre books produced in the Turkish language. These translations create a large self-help market every year together with the ones written originally in Turkish. This study sets out to provide an overview of self-help publishing in Turkey with respect to objects (i.e. translated and indigenous self-help books). In order to achieve this aim, the study borrows concepts from Even-Zohar's systemic approach to translation. With an overview of the self-help literature and with the analysis of the corpus of self-help books published in Turkey, this study aims to contribute to the research in the field of self-help literature from the perspective of Translation Studies. The present study has shown that translations from the West have contributed to the development of a 'young' literature, inspiring the production of similar works in the Turkish culture.

Keywords: Self-Help Literature, Translation of Self-Help Literature, Polysystem Theory, Publishing Sector, Paratext.

* Ph. D., Anadolu University, Department of Translation and Interpreting, vygumus@anadolu.edu.tr

TÜRKİYE'DE KİŞİSEL GELİŞİM YAZININA ÇEVİRİBİLİM AÇISINDAN BİR BAKIŞ

ÖZ

Son yıllarda kişisel gelişimle ilgili kaynakların, özellikle kişisel gelişim kitaplarının, sayısında gerek ulusal gerekse küresel ölçekte büyük bir artış görülmektedir. Kişisel gelişim eğilimleri yerel piyasalara çeviri aracılığıyla girdiği için çeviri kişisel gelişim piyasasında önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle Amerika ve Avrupa'dan Türk yayıncılık piyasasına giren kişisel gelişim kitapları, bu alanda üretilen Türkçe kitapların sayısında da artışa neden olmuştur. Söz konusu çeviriler ve Türkçe yazılan kişisel gelişim kitapları her yıl bu alanda büyük bir piyasanın oluşmasına yol açmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki kişisel gelişim yayıncılığını çeviribilim açısından incelemektir. Bu doğrultuda Even-Zohar'ın çoğuldizge kuramından yararlanılacaktır. Kişisel gelişim alanında çok fazla çeviri yayın bulunmasına rağmen alanyazın taraması yapıldığında kişisel gelişim kitaplarının çevirisi veya çeviri kişisel gelişim kitaplarının Türk yayıncılık pazarındaki konumu hakkında çok fazla araştırmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma, kişisel gelişim alanında yapılan araştırmaları çeviribilim açısından yorumlayarak ve kişisel gelişim kitapları bütüncesinden faydalanarak alana katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada özellikle Batıdan yapılan çevirilerle Türkçeye kazandırılan yayınların, Türk dilinde benzer ürünler ortaya çıkarılmasını sağlayarak ülkemizde nispeten 'genç' olan kişisel gelişim yayıncılığının gelişmesine katkıda bulunduğu bir kez daha gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kişisel Gelişim Yazını, Kişisel Gelişim Yazını Çevirisi, Çoğuldizge Kuramı, Yayıncılık Sektörü, Yanmetin.

INTRODUCTION

Self-help has become a growing market with various components, including books, training programs, TV shows, travel and so on, at both global and local scales in recent years. Translation is of particular importance in this market since self-help trends enter the local markets through translated works. Probably as a result of books of particularly American or European origin that enter the Turkish publishing market through translation, there has been an increase in the number of same genre books produced in the Turkish language. These translations create a large self-help market in Turkey every year together with the ones written originally in Turkish. The aim of this study is to provide an overview of self-help publishing in Turkey with respect to objects (i.e. translated and original self-help books). In order to achieve this aim, the study resorts first to Even-Zohar's systemic approach to translation, and then to a corpus of self-help books published in Turkey in 2011. For the purpose of this study, the term "self-help" is used as the equivalent of "kişisel gelişim" in Turkish, which literally translates as "personal development".

Despite the large proportion of self-help literature in the publishing sector, a survey of literature does not provide much research on the position of self-help literature in the Turkish publishing market. Furthermore, despite the great number of translated works in the self-help literature, a survey of literature does not reveal much research on the translation of self-help materials and the position of translated self-help literature on the market. With an overview of the self-help literature and with the analysis of the corpus of self-help books published in Turkey in 2011, this study aims to contribute to the research in the field of self-help literature from the perspective of Translation Studies, with specific focus on objects, not actors.

Toor (2011) notes that self-help literature emerged in the United States with Benjamin Franklin's *Autobiography* published in 1790. However, Butler-Bowdon's (2003) *50 Self-Help Classics* include Marcus Aurelius' *Meditations* (2nd century), Boethius' *The Consolidation of Philosophy* (6th century) and even the *Bible*, suggesting that self-help literature has a longer history in the world. The history of self-help movement is shorter in Turkey compared to its history the United States. In Turkey, Nüvit Osmay, originally an engineer, is regarded as the pioneer of the development of self-help literature and the first self-help professional.

In the early 1950s, he took courses from Dale Carnegie (1888-1955), the preeminent American writer and developer of self-help courses, and wrote his own books on personal development and founded the *Düşün, Konuş, Dinle Okulu*. His acclaimed book *İnsan Mühendisliği* (*Human Engineering*) was first published in 1968 with the title *İnsan ve Mühendis* (*Human and Engineer*). The following editions were in 1983 and 1985. The book was then republished in 2001. The book involves Osmay's original articles as well as translations on self-help. Özdemir (2010: 67) reports that Nüvit Osmay together with Reha Oğuz Türkkan was the pioneer of self-help movement in Turkey. Both authors lived in the United States, and were influenced by the self-help movements in the United States. Almost all second generation self-help professionals appeared in 1980s, and the pioneers in this decade were Doğan Cüceloğlu and Üstün Dökmen (Özdemir, 2007: 171), both being professors of psychology. The self-help shelves in bookstores, dominated in the beginning by the works of especially psychologists and psychiatrists, now present books by authors from a wide range of professions, including journalists, artists, businesspeople or housewives. Aydın-Sevim (2013: 24) argues that, in Turkey, the interest in self-help books emerged with the replacement of collective salvation by individual salvation following the military coup d'état of 1980 in the country. The publications particularly accelerated in 2000s. However, although the 2000s saw the production of a great number of self-help books, the academic interest in this literature has so far remained low. In consideration of relatively short history of self-help trend in the Turkish culture, this paper first attempts to posit the (translated) self-help literature in the Turkish publishing sector according to premises of the polysystem theory, and then define the place of translated and original books on the Turkish self-help market.

1. THE POSITION OF SELF-HELP LITERATURE AND TRANSLATED SELF-HELP LITERATURE IN THE TURKISH PUBLISHING POLYSYSTEM

In this part of the study, several key aspects of Even-Zohar's polysystem theory are used with an attempt to explain the position of self-help literature in the publishing market of Turkey. Although more recent theories by Bourdieu, Schmidt and Luhmann seem to replace the polysystem theory in sociological approaches to Translation Studis, the polysystem theory still provides "a framework

for a wide-ranging and still topical study of a variety of cultural phenomena (that are not restricted to literature)" (Codde, 2003: 91). In the same vein, Chang (2011: 343) argues that the polysystem theory is "one of the few theories that provide a general framework for the descriptive study of the relations between translation and other cultural domains". In the most general terms, polysystem theory sets out to explain the relations, mainly power relations, within a system or between systems in a community or between communities. Polysystem theory sees (translated) literature as a part of the sociocultural system, and elaborates on describing the position of literature with respect to its relationships with other systems. Thus, the theory suggests that translations are related to some other factors as well as source texts (Hermans, 2014: 110). Developed originally as a result of Even-Zohar's efforts to solve specific translation problems, the scope of theory was then extended to cover relations not only in literature but also in the sociocultural context. In this study, the polysystem theory allows us to investigate particularly the relationship between indigenous and translated works of self-help literature, and between self-help literature and other domains in the market.

Both the emergence and outcomes of the self-help boom has commonly been associated with economics. Mur Effing's (2009) detailed overview of the history of self-help literature in the United States shows that it has passed through three phases linked to social, cultural and political situation in the country and the world. Mur Effing (2009: 129) noted that, in the beginning, self-help literature was under the influence of puritan values such as "hard work, self-examination, discipline and virtue". However, in the late 19th century and the 20th century, success was mostly associated with wealth rather than hard work. In the new century, mind power was added to the discourse of success and wealth (Mur Effing, 2009: 130). In 1930s, as people were interested in avoiding poverty rather than becoming rich, the focus of self-help literature moved to the discourse of "nerve, confidence, willpower and initiative". However, after the World War II, with the rise of materialism and consumer culture, self-help literature began providing solutions to how to earn and gain more with less effort, and also quick and easy solutions to personal problems. In this period, another concern of the self-help was to improve public image of individuals and assure easier public acceptance. In 1970s, stress entered into our lives "with the first of the

so-called oil shocks and with the beginning of a period of increased competition in the labour market and declining wages” (Mur Effing, 2009: 132). The self-help literature related with stress management brought a more scientific approach to the literature with the involvement of psychological and medical concerns. The third phase is the rise of the eastern spiritualism in Western contexts in the 1960s. The spiritual traditions such as yoga, Buddhism or Taoism assumed new functions in their new contexts in addition to their religious and philosophical origin, and have been commonly used for purposes such as mental and physical wellbeing, stress management or performance improvement in business.

98

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

In the Turkish context, Özdemir (2010: 68) notes that the interest in self-help literature started in 1990s, but boomed after the national economic crisis in 2001, linking the growing interest to economic causes. However, mainly the sociopolitical context in the 1980s laid the foundations of growing interest in self-help literature. The tendencies of national development and statism were abandoned in the early 1980s for the sake of liberal market economies, which resulted in the restructuring of management and organization in companies, and the focus on communication and problem-solving in business life is a product of these new approaches (Özdemir, 2010: 158). The new management and organization approaches brought about concepts such as organizational behavior, organizational communication, human resources management, total quality management or corporate culture, which all fostered the idea of individual success linked to wealth, prestige and social status (Özdemir, 2010: 159-164). The rise in self-help seminars and publications has been closely associated with the promotion of these values mainly because of economic and political concerns. Ekşi (2012: 148) also links the growth of self-help literature to a number of social and individual transformations in Turkey, including the changes in consumption habits and life styles (e.g. living in apartment buildings, shopping from malls, watching private television channels), the growth of young and urban population, the boom of popular culture, the adoption of values such as urbanism, consumerism, individualism or entrepreneurship, the popularization of professions such as psychology and psychological counseling and the transition to new approaches to management (e.g. total quality management). These arguments indicate that interacting with economic, social and political polysystems of the country, the self-help domain within the

publishing polysystem has been influenced by changes and developments in these systems and has had tangible impacts on these systems. This might be taken to suggest that self-help literature, whether it be translated or indigenous, does not constitute a randomly selected bundle of books. On the contrary, the production of both translations and indigenous books are related to economic and sociocultural factors.

Another form of interaction on the market is the one between different types of self-help products. One of the most important examples is that books becoming bestsellers are followed by a series of other books that claim to complement the best-selling one. For instance, after *The 7 Habits of Highly Effective People*, Stephen Covey wrote *The 7 Habits of Highly Effective Families* and *The 8th Habit*. Further, these best sellers open the way for new types of self-help materials and media, e.g. the audiobook of *The 7 Habits of Highly Effective People* or *The 7 Habits of Highly Effective People Signature Program* – a training program for business leaders, or *The Mars Venus Workshops* named after John Gray's *Men Are from Mars, Women Are from Venus*. In the Turkish context, *Küçük Şeyler (Little Stuff)* movement, started by Üstün Dökmen, with a TV show and a series of books – the first of which was published in 2004 – now continues with Little Stuff preschool education of Üstün Dökmen Academy across the country.

Furthermore, source and target texts are interacting with each other to set the norms for the selection of source texts and to guide the translation process. With an attempt to posit the (translated) self-help literature in the publishing system from a polysystemic perspective, we have recourse to the basic tenets of polysystem theory. The dichotomy between center and periphery constitutes one of the pillars of the polysystem approach. The literary polysystem of a country consists of many systems that are constantly struggling for the central position in the polysystem while those in the center are striving to keep their position, which assigns a dynamic structure to the polysystem. The dynamism allows us to explain the encounter of various kinds of literary products in a single system and in various systems in a polysystem. Referring to the European literary system, Even-Zohar (1990b: 48) states that:

Within this (macro-)polysystem some literatures have taken peripheral positions, which is only to say that they were often modelled to a large

extent upon an exterior literature. For such literatures, translated literature is not only a major channel through which fashionable repertoire is brought home, but also a source of reshuffling and supplying alternatives.

The dichotomy between canonized and non-canonized genres may also be used to determine the position of self-help literature. This dichotomy, which is explained as follows by Even-Zohar (1990a: 15), is also one of the key issues in the literary polysystem of a nation:

by “canonized” one means those literary norms and works (i.e., both models and texts) which are accepted as legitimate by the dominant circles within a culture and whose conspicuous products are preserved by the community to become part of its historical heritage. On the other hand, “non-canonized” means those norms and texts which are rejected by these circles as illegitimate and whose products are often forgotten in the long run by the community (unless they change their status).

The struggle of non-canonized or low genres to acquire a more dominant or central position or the struggle of canonized forms to remain in the central position provides the polysystem with the dynamism required for evolution. In the Turkish context, the rate of self-help literature in the publishing sector has been increasing, and various proportions around 20% have been reported concerning the share of this field on the market (e.g. Özdemir, 2007: 173). Furthermore, self-help books mostly take place in bestselling lists at the national and international scale. However, the relatively high rate of self-help literature and bestsellers in the publishing sector does not suffice to eliminate the poor image of the genre. Despised in different platforms by both literary people and academics and often judged due to their popularity, these works are not expected to constitute a canonized genre. The increased visibility of these books on bookshop windows and bestselling lists nevertheless indicate that there has been a struggle to hold a more central position in the publishing market. Furthermore, in addition to the publishers specialized in self-help literature, publishers reputed to publish prestigious literary works are now offering translated or indigenous self-help books. Particularly the issues of visibility and presentation with more prestigious kinds of works are the gains that self-help literature has acquired as a result of a struggle to find a relatively central position in the publishing system.

With regard to the relationship between original productions and translations, Even-Zohar (1990b: 47) argues that translation is expected to have a peripheral position in the national polysystem, excluding three situations when the target polysystem is young, weak or faced with “turning points, crises, or literary vacuums”. In these cases, translation may find a more central position in the polysystem. The above brief history of self-help literature shows that this genre has a background of about two centuries in the United States whereas Turkish sources suggest that the first personal improvement trends started in the second half of the 20th century and it was not until 1990s that this literature drew considerable interest in our country. Thus, it is expectable that translations from the West, particularly from the United States, have triggered the development of “young” self-help literature, and influenced the works produced in this young literature. A survey of self-help books published in 2011 shows that about half the publications are translations. The proportion of translations was probably higher twenty years ago when the self-help literature started growing in the national market. In his book of 2000, Özkan (2000: 96) contends that Turkey has lagged behind the West in the field of personal development probably because the number of translations is higher than that of original productions in the Turkish language. However, as seen in the corpus used in this study, the number of books originally produced in Turkish seems to have increased since then. Based on self-help literature data obtained from the National Library of Turkey, Pekçoşkun (2013: 77-78) states that the number of translations was higher between 2000 and 2005 whereas the number of original productions became higher between 2006 and 2010. Thus, translations from the West have contributed to the development of a young literature, and then started leaving the market, giving way to original productions but still drawing considerable interest from the national readership.

As for the interaction of translated literature with the literature in the target culture, Even-Zohar (1990b: 46) defines two types of relationships:

My argument is that translated works do correlate in at least two ways:
(a) in the way their source texts are selected by the target literature, the principles of selection never being uncorrelatable with the home co-systems of the target literature (to put it in the most cautious way); and
(b) in the way they adopt specific norms, behaviors, and policies--in

short, in their use of the literary repertoire--which results from their relations with the other home co-systems.

This brings us to the discussion of translation objects in the self-help market.

2. TRANSLATED AND ORIGINAL BOOKS IN THE SELF-HELP MARKET

In order to explore the products of self-help literature in Turkey, we use a corpus of the translated and original books included in the category of self-help and published in Turkey between January and December 2011. To create the corpus, we surveyed and compared the self-help category of three major online booksellers in the country, i.e. www.idefix.com, www.kitapyurdu.com and www.pandora.com.tr. The survey provided us with 452 books newly published or reprinted in 2011. The reprints are included in the corpus because they also draw attention to the increasing demand for this kind of books in the market. The list of books obtained as a result of this survey does not tend to be exhaustive as there may be books that fall under other categories such as business, family, childcare or even literature, yet it provides a general overview for research purposes. The content in this part of the study is based on paratextual elements in the books. The information collected for this purpose includes 1) titles, including subtitles and surtitles, 2) author, 3) any extra information on the cover page (e.g. awards, bestselling information, excerpts from a newspaper), 4) translator (if any), 5) publishing house, 6) source language, and 7) whether it is a new publication or a reprint.

2.1. Translated or Original?

Of 452 books in the corpus, 354 (78.3%) were published for the first time in 2011. The rate of translated books in our corpus of 452 books is 44.25% (200 books). Of these 200 translated books, 193 are translated from English. The remaining translated books were from German (4 books) and French (3 books). In this small corpus of self-help books, there are translations from only three source languages with the predominance of English, representing over 95% of translations. The translations continue entering the local market mainly from the United States, on the one hand, and incite the production of similar books in the target culture on the other hand. We can again resort to

Even-Zohar to explain this phenomenon. As mentioned above, translations first entered intensively with a view to contributing to the development of relatively “young” self-help literature in the target culture.

2.2. Themes and Content of Self-help Books

The pursuit of happiness and/or success is the main theme of almost all books whether they aim to improve life quality in general or specifically reduce the test anxiety of a student. The target of these books is usually the general public, for whom “a friendly, easy-to-understand and ‘reachable’ tone” is used (Mur Effing, 2009: 133). In his analysis of 18 self-help books, Özdemir (2010: 69) notes that this genre is based on storytelling and transfer of experiences rather than theoretical analyses, and concludes that the self-help trend adopts an old rather than innovative communication approach that promotes the use of didactic storytelling, archaic performances such as memory improvement and rhetorical discourses of oral culture. The friendly and easy-to-understand tone has a prescriptive nature rather than descriptive. Although many stories borrowed from real-life situations seem to assume a descriptive role in self-help literature, one can easily distinguish the imperative, prescribing tone probably chosen to force readers into action.

A breakdown of sub-categories of self-help books in our 452 book corpus provide the following themes, which also point to the actions required by the reader: self-improvement in general (pursuing happiness, improving life quality, looking for the self, developing self-confidence, etc.), education (overcoming test anxiety, preparing for the university entrance exam, reading fast and understanding what you read), memory improvement, stress management, health (nutrition, ayurvedic medicine), communication skills (including body language and public speaking), relationships (in family, with spouse or children), spiritual issues, and business (including leadership and motivation issues).

Related to the content of self-help books, Mur Effing (2009: 133) also draws attention to the fact that there has been an increasing interest in providing scientific data, “offering research, documented support and guidelines to its readers, and adopting a discourse filled with psychological, scientific and quasi-scientific concepts and references”.

Supporting this view, we can find books that attempt to integrate scientific approaches into self-help therapy with concepts such as quantum, neurolinguistics, energy and brain studies. We can see quantum physics offering solutions to desperate lovers, losers or bankrupts, e.g. *I Will Love You, Forever!: The Quantum Mechanics of Love* by James H. Williams Jr. (2009), *5 Steps to a Quantum Life: How to Use the Astounding Secrets of Quantum Physics to Create the Life You Want* by Natalie Reid (2007), *Dr. Quantum Presents: A User's Guide to the Universe* by Fred Alan Wolf (2005).

With the rise of the eastern spiritualism in the West in the 1960s, the spiritual traditions such as yoga, Buddhism or Taoism assumed new functions in their new contexts in addition to their religious and philosophical origin, and have been commonly used for purposes such as mental and physical wellbeing, stress management or performance improvement in business. The above concepts such as energy, universal law and quantum are embedded in spiritual arguments. The spirituality in self-help books emanate from different origins. In addition to the Far Eastern philosophies that probably fueled the spiritual movements in the West, the bookstore shelves today also provide self-help books that are inspired by the early Mexican culture (from the Toltec community), Judaism (the Kabbalah philosophy) or Islam. For instance, in our corpus of 452 books, there are fifteen books from the Indian philosophy, five books related to the Kabbalah (the ancient philosophy concerned with Judaism) – all from the same author, two books related to the ancient life of the Toltec culture from the same author, and two books from the Japanese culture (Zen and martial arts). These trends were first imported to the West by authors and then imported to Turkey by translators. What is important from the perspective of Translation Studies is that probably as a result of this increasing spiritual tendency, we can also find original books inspired by the Islamic spiritualism. Among the Turkish books surveyed for this study are *Kuran'ın Gözyaşları (The Tears of Quran)*, *Duanın Gücü (The Power of Praying)*, *Nurun Beş Duyusu (The Five Senses of Light)*, *Ruhun Üç Kuvveti (The Three Powers of Soul)*, *Mevlana Ruhsal Terapiler (Rumi: Spiritual Therapies)*, and *İş'in Sırrı: Mevlana'dan Öğütlerle İş Hayatı ve Tasavvuf (The Secret of Work: Work Life and Sufism with Advices from Rumi)*, which are inspired by the Islamic philosophy and provide Islamic references and prescriptions for a better life. This is an example of the interaction between source texts and target culture. There are various factors including the

sociocultural atmosphere in the target culture that incite the production of self-help books inspired by religion. The increasing growth of spiritualism in the world is probably one of these factors. When the role of translated literature is primary, “[i]t is likely to be innovatory and linked to major events of literary history as they are taking place. Often, [...] translations are a leading factor in the formation of new models for the target culture, introducing new poetics, techniques and so on” (Munday, 2008: 109). In this case, translated self-help literature does not seem to occupy a secondary or peripheral position in the polysystem and has considerable implications on the target culture, inspiring the themes and content of self-help literature produced in the Turkish language.

2.3. Paratexts in Self-help Books

In this part, the verbal units commonly found on the cover page of self-help books are analyzed with regard to their contribution to reception and content of products. Paratexts are “verbal or other productions”, surrounding a text and ensuring “the text’s presence in the world” (Genette, 1997: 1). Paratextual elements are specifically important in the case of self-help books, as these books are products of the popular culture addressing to the general public seeking quick-fix solutions to their problems. Self-help books typically involve an eye-catching title, which is mostly followed by extra information on the book cover – in some cases, the extra information is in the form of subtitle or surtitle. Thus, self-help books contain, in Lodge’s (1992) terms, both content-oriented and reader-oriented titles or, in Newmark’s (1988: 57 and 156) terms, both descriptive (“which describe the topic of the text”) and allusive (“which have some kind of referential or figurative relationship to the topic”) titles.

2.3.1. Titles

Titles provide valuable information about the style, target audience and variety of self-help books. The function of a title in any book may be providing introductory information about the book, reflecting “the author’s mind” (Briffa & Caruana, 2009), and particularly important in the case of self-help books, attracting the readers’ attention and convincing them to buy. The title is of particular importance in self-help books as they are generally formulated to capture the attention of readers at first sight with humorous, interrogative or didactic

expressions. Neutral titles are few in number. What draws attention at first sight in self-help books is that they have highly assertive titles promising a better or happier life, a quick solution, or even a survival kit to readers. Some examples chosen from the corpus used in this study are *Emergency: This Book Will Save Your Life*, *The Pocket Therapist: An Emotional Survival Kit*, *Inside Out: A Better Way of Living, Learning, and Loving*, *A Cup of Comfort for Fathers*, and *Mind Power @ Work: Unlock Your Mind's Potential and Achieve Peak Performance*.

The books also frequently claim to offer quick-fix solutions to life problems through titles involving the expressions how to (*Straight Talk, No Chaser: How to Find, Keep, and Understand a Man*), guide to (*Catch!: A Fishmonger's Guide to Greatness*), or steps to (*Confidence in a Minute: 10 Steps to Getting What You Want Fast*). In the early phase of his research, Starker (2009: 2) surveyed the Books in Print, 1983-84 and found 3700 book titles starting with "how to". In a limited corpus of books printed in one year in Turkey, we find 17 books in English, 3 books in Turkish and 1 book in French starting with these words.

Related with the above consideration, another point that draws our attention is the frequent use of numbers in titles, probably showing how easy it is to achieve a given goal. The following examples are from the corpus used in this study, given in ascending sort of order according to the numbers in the title: *The Automatic Millionaire: A Powerful One-Step Plan to Live and Finish Rich*, *The DNA of Healing: A Five-Step Process for Total Wellness and Abundance*, *The Winner's Brain: 8 Strategies Great Minds Use to Achieve Success*, *Comment améliorer son destin: Neuf clés pour mieux vivre sa vie*, *Confidence in a Minute: 10 Steps to Getting What You Want Fast*, *The Energy Bus: 10 Rules to Fuel Your Life, Work, and Team with Positive Energy*, *Mandela's Way: Fifteen Lessons on Life, Love, and Courage*, *A Course in Weight Loss: 21 Spiritual Lessons for Surrendering Your Weight Forever*, *Poser: My Life in Twenty-three Yoga Poses*, *27 Tips for a Super Power Memory*, *Mind Games: 31 Days to Rediscover Your Brain*, *Get Your Brain in the Fast Lane: Turbocharge Your Memory with More Than 100 Brain Building Exercises*, *Extraordinary Comebacks: 201 Extraordinary Stories of Courage, Triumph and Success*, *The Little Book of Big Brain Games: 517 Ways to Stretch, Strengthen and Grow Your Brain*, *14,000 Things to be Happy About*. As seen in above examples, the ways, steps, strategies, rules, lessons or just things that lead people to their goals range from one to fourteen thousand. These numbers are mostly, but not always, kept in the translation of titles

into Turkish. In the corpus of 200 translated books, 31 book titles involve numbers and these numbers are maintained in 27 translations. For only four books, the publishing house decided not to retain the numbers in translation. As for original productions, the title of only nine books involve numbers. Out of three French books translated into Turkish, two have numbers in the title.

Briffa & Caruana (2009) define four types of strategies for the translation of titles: 1) transference (loan titles with original orthography), 2) naturalization (naturalized loan titles), 3) literality (literal titles), and 4) shift (alternative titles). He adds that more than one type of translation strategy may be used in some cases. In the corpus of 200 translated books, we note that translators in most cases tend to translate the title literally with some minor shifts, even when the title bears source-culture or other-culture connotations that are supposed to be totally foreign to target-culture audience (see Table 1).

Table 1. Literalness in the translation of titles

Original Title	Translation	Backtranslation
The Pocket Therapist: An Emotional Survival Kit	Cep Terapisi: Duygusal Açıdan Hayatta Kalma Kılavuzu	The Pocket Therapy: A Guide to Emotional Survival
Dharma Road: A Short Cab Ride to Self-Discovery	Dharma Yolu: Kendini Keşfetmek İçin Taksiyle Kısa Bir Yolculuk	Dharma Road: A Short Cab Ride to Self-Discovery
From Chaos to Harmony: The Solution to the Global Crisis According to the Wisdom of Kabbalah	Kaostan Ahenge: Global ve Bireysel Krizin Çözümüne Kabbalistik Yaklaşım	From Chaos to Harmony: A Kabbalistic Approach to the Solution of Global and Individual Crisis

In above examples, the titles mostly conserve their original form and style, with some minor changes such as replacement of therapist by therapy. Notions such as Dharma and Kabbalah, which are foreign to the target audience but have the potential to draw their attention due to foreignness, are preserved in the title of translations.

However, there are still some cases where alternative titles are used. Some examples of these titles are provided in Table 2.

Table 2. Shifts in the translation of titles

Original Title	Translation	Backtranslation
Life is What You Make It: Find Your Own Path to Fulfillment	Kendi Hayatını Kendin Kur	Build Your Own Life
Dreamcrafting: The Art of Dreaming Big, the Science of Making It Happen	Hayal Avcılığı: Büyük Hayaller Kurmanın ve Onlara Ulaşmanın Teknikleri	Dream Hunting: The Techniques of Dreaming Big and Achieving Them
An Optimist's Tour of the Future: One Curious Man Sets Out to Answer "What's Next?"	Geleceğe Yolculuk: Sırada Ne Var?	Travel to the Future: What's Next?
The Guru in You: A Personalized Program for Rejuvenating Your Body and Soul	Bir Süper Modelin Dönüşümü	The Transformation of a Supermodel
The Battersea Park Road to Enlightenment	Farkında Abla Aydınlanma Yolunda	<i>Farkında Abla</i> on the Way to Enlightenment

The shifts in the translation of these titles bring up the question of who decides on the translation of titles, what the main criteria are and whether publishing houses adopt a certain policy on the translation of titles. The observations based on above examples provide us with some clues: 1) words that are likely to look “foreign” in the target culture, e.g. optimist and guru, are eliminated¹ (examples 3 and 4), 2) there is a tendency to prefer shorter and catchier titles (see examples 1 and 4), 3) in example 3, “crafting” and “art” are replaced by more concrete concepts of “hunting” and “techniques”, and 4) the source culture reference, i.e. the Battersea Park Road, a street in London where the author lives, is totally removed from the title and replaced with “Farkında Abla on the Way to Enlightenment”. In the title and in some parts within the book, the author is referred to as “Farkında Abla”, which may be literally translated as “Sister Conscious”,

¹ However, this is not a tendency generalizable to the translation of all self-help book titles. In the corpus, as also seen in Table 2, there are book titles where foreign concepts such as Kabbalah, Toltec, Tantra and Dharma are conserved in the translation. These concepts in titles probably foster the mystic and alien references in both source and target cultures.

although there is no such a reference in the original book. “The Batter Sea Park Road”, which Isabel – the author and narrator – used as a metaphor for her way to enlightenment, was replaced by another metaphor, where the signified is the narrator of the story. By doing so, the translator eliminated at least some of the target culture references in the book.

In contrast with the above point 1), a recent tendency regarding the translation of titles is to conserve the original title in the target text as it appears in the source text without any change (“transference” in Briffa & Caruana’s terms). Today, we can find self-help books that combine the original title with a Turkish explanation or subtitle on the front cover. For instance, Rhonda Byrne’s *The Secret* and *The Power* appeared in Turkish and all other languages with their original titles and front covers, and in addition with the target-language equivalent of the original title. A study about the translation of culture-specific items in *Outliers* explains the tendency to preserve the original title with the polysystem theory (Yılmaz-Gümüş, 2012: 123). A history of the self-help literature in Turkey shows that translated self-help literature has been located centrally not in the general publishing polysystem but in the self-help publishing system of Turkey. In these examples of title translation, we notice that the translation breaks the conventions in the target culture and introduces its own rule to the target culture, which is followed by other translations as well. In Even-Zohar’ words,

Since translational activity participates, when it assumes a central position, in the process of creating new, primary models, the translator's main concern here is not just to look for ready-made models in his home repertoire into which the source texts would be transferable. Instead, he is prepared in such cases to violate the home conventions. (1990b: 50)

2.3.2. Subtitles and Extra Information on the Cover Page

Another distinctive characteristic of self-help books is that the main title is mostly accompanied by a subtitle or a surtitle providing details about the content of the books. The main title generally assumes the function of capturing the attention of readers whereas the subtitle/surtitle presents information on the content. Three examples are chosen from the translated books to show the differences between

the paratext in the original English book and in the translated Turkish book (Table 3).

Table 3. More about paratexts

Book	Original Cover	Cover of Translation	Backtranslation
The Pocket Therapist	An Emotional Survival Kit (surtitle) - Author of Beyond Blue - Foreword by Ronal Pies, MD, Tufts University School of Medicine	Cep Terapisi: Duygusal Açından Hayatta Kalma Kılavuzu	The Pocket Therapy: A Guide to Emotional Survival
Dream It. List It. Do It!	How to Live a Bigger & Bolder Life, from the Life List Experts at 43Things.com* (subtitle) *The Webby Award Winning Social Network Site	Hayal Et. Liste! Yap! Hayatı dolu dolu yaşamak için 43 şey	Dream. List. Do! 43 Things to Live Life Fully
The Checklist Manifesto	- How to Get Things Right - Bestselling Author of <i>Complications</i> and <i>Better</i> - A New York Times Best Seller - "It has been years since I read a book so powerful and so thought-provoking" - Malcolm Gladwell	- Checklist Manifesto: İşler Nasıl Doğru Yapılır - "Muhteşem" Time - "Yıllardan beri bu kadar etkileyici bir kitap okumamışım. Gawande muhteşem bir yazar ve bu kitabın iddialı amaçları var." Malcolm Gladwell	- The Checklist Manifest: How to Do Things Right - "Great" Time - "It has been years since I read a book so powerful. Gawande is a gorgeous writer and the aims of this book are ambitious." Malcolm Gladwell

The approach adopted in the translation of extra information is different from the one adopted for the translation of titles. The tendency to preserve "foreignness" or "exoticism" is replaced by the tendency to offer clearer, more comprehensible or more familiar

information to the readership. As seen in above examples, extra information regarding other popular books of authors, a foreword by a figure unknown to target audience, an award and a website probably unfamiliar to target audience and bestselling in the US are not offered on the cover of translations. Most of this information is totally omitted in the translation. In the last example, the information on other books of the author was omitted because the books were not translated into Turkish, and replaced by Time's comment and Malcolm Gladwell's longer comment on the back cover of the original. The decision maker(s) – we do not know whether it is the translator, the editor or any other actor – replaced the original information with information, which they probably thought to be more familiar to target readership, i.e. the comment by Time, which is likely to be perceived as a reputable publication in Turkey, and by Malcolm Gladwell, whose several books (e.g. *Outliers* and *What the Dog Saw*) have been translated into Turkish.

CONCLUSION

The translation of self-help literature is one of the uncharted areas in Translation Studies. This study sets out to draw attention to the increasing number of original books and translations in the self-help sector. The corpus of books used in this study has shown that the number of translations in the field are still high and not considerably lower than the number of original productions (approximately 44% to 56%). The increasing visibility and sales numbers are interpreted, for the purpose of this study, as signs of central location. Thus, not to be compared with being canonized, self-help literature has recently moved to the center of the publishing industry. In this context, translated literature which is normally expected to be peripheral has occupied a central position for long years within the sub-system of self-help literature. The themes dealt with in original productions and translations are parallel to each other. Probably with the increasing tendency to use various spiritual tendencies around the globe in self-help literature, local spiritual and religious patterns, e.g. Sufism or Islamic paradigms, have now been integrated into original self-help productions. The tendency in title translations seem to be the conservation of "foreignness", a choice which is probably contingent on the expectations of target audience rather than on linguistic concerns.

As the self-help trend has been growing at the global level with the effect of translation, there is a need for further focus on the translations of self-help products and the role of translations on original productions and on the target culture. The data provided in this study provides a rough outline of what has been happening on the self-help market, and a zoom into the data has raised numerous questions concerning the translation of self-help books, which should be handled in further research with actors as well as objects.

This study concentrated solely on the physical presence of a selection of translated and original self-help books in order to draw attention to the increasing number of interest in self-help literature. As revealed by above questions, there is a need for a series of research focusing on various aspects of the translation of self-help literature. There have been criticisms of polysystem theory, which mostly start with the avenues that the theory opened in Translation Studies and then list the deficiencies of the theory. The major criticisms concentrate on the lack of focus on agents in the act of translation (e.g. Wolf, 2007: 7) and the exclusion of real-life conditions as suggested by Gentzler (1993: 123): "Even-Zohar seldom relates texts to the 'real conditions' of their production, only to hypothetical structural models and abstract generalizations". Using the polysystem theory as a point of reference, this study has drawn a rough outline of what has been happening in the self-help market in Turkey with a limited selection of productions. There is a need to design further studies that resort particularly to sociological approaches to Translation Studies to collect data from agents involved in the process of translating self-help literature with a view to mapping the self-help publishing. The data collected from agents are expected to offer answers to above questions under conditions closer to real-life practices.

REFERENCES

- Aydın Sevim, Bilgen (2013). "Kişisel Gelişim Kitaplarındaki Başarı İdeolojisi: Mümin Sekman Örneği". *Turkish Studies*, 8(3), 17-35. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1088298414_2Ayd%C4%B1nSevimBilgen-17-35.pdf. (accessed December 1, 2015).
- Bergsma, Ad (2008). "Do Self-Help Books Help?" *Journal of Happiness Studies*, 9, 341-360.
- Briffa, Charles; Caruana, Rose Marie (2009). "Stylistic Creativity When Translating Titles". *PALA 2009 Conference*. Roosevelt Academy, Middelburg. www.pala.ac.uk/resources/proceedings/2009/briffa2009.pdf. (accessed November 15, 2015).
- Butler Bowdon, Tom (2003). *50 Self-help Classics: 50 Inspirational Books to Transform Your Life from Timeless Sages to Contemporary Gurus*. London & Boston: Nicholas Brealey.
- Chang, Nam Fung (2011). "In Defence of Polysystem Theory". *Target*, 23(2), 311-347.
- Codde, Philippe (2003). "Polysystem Theory Revisited: A New Comparative Introduction". *Poetics Today*, 24(1), 91-126.
- Ekşi, Füsün (2012). *Kritik Bir Bakış Açısıyla Kişisel Gelişim Kitapları*. İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.
- Even Zohar, Itamar (1990a). "Polysystem Theory". *Poetics Today*, 11(1), 9-26.
- Even Zohar, Itamar (1990b). "The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem". *Poetics Today*, 11(1), 45-52.
- Genette, Gerard (1997). *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gentzler, Edwin (1993). *Contemporary Translation Theories*. London & New York: Routledge.
- Hermans, Theo (2014). *Translation in Systems. Descriptive and System-oriented Approaches Explained*. London & New York: Routledge.
- Lodge, David (1992). *The Art of Fiction. Illustrated from Classic and Modern Texts*. London: Penguin.
- Munday, Jeremy (2008). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London & New York: Routledge.
- Mur Effing, Merce (2009). "The Origin and Development of Self-help Literature in the United States: The Concept of Success and Happiness, an Overview". *Atlantis*, 31(2), 125-41.

Newmark, Peter (1988). *Approaches to Translation*. London: Prentice Hall.

Özdemir, İlker (2007). "İletişimin Stratejikleştirilmesi: Kılavuz Kitaplar, Kişisel Gelişim Kursları ve İletişim Eğitimi Seminerlerinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi", (Unpublished Doctoral Thesis), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özdemir, İlker (2010). "Kişisel Gelişim Kitaplarının Eleştirel Bir Değerlendirmesi". *Ankyra: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 63-95. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/49/1341/15545.pdf>. (accessed December 1, 2015).

Özkan, Zülfikar (2000). *Bilgelige Yöneliş: Kişisel Gelişim Dinamikleri*. İstanbul: Hayat Yayınları.

Pekkoşkun, Sevda (2013). *The Study on the Place of Translated Self-Help Literature within the Turkish Literary Polysystem between the years 2000-2010*, (Unpublished Master's Thesis). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/1287/c1ed5984-2236-4ef0-9364-df43636b421a.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (accessed January 10, 2016).

Starker, Steven (2009). *Oracle at the Supermarket. The American Preoccupation with Self-Help Books*. New Brunswick & London: Transaction Publishers.

Toor, Rachel (2011, January 11). Learning to Write from Uncle Ben. The Chronicle of Higher Education. <http://chronicle.com/article/Learning-to-Write-From-Uncle/125964/>. (accessed December 1, 2015).

Wolf, Michaela (2007). "Introduction: The Emergence of a Sociology of Translation". *Constructing a Sociology of Translation*, Michaela Wolf, Alexandra Fukari (Eds.), Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 1-36.

Yılmaz Gümüş, Volga. (2012). "Translation of Culture-Specific Items in Self-Help Literature: A Study on Domestication and Foreignization Strategies". *Elope*, 9(2), 117-129. doi: 10.4312/elope.9.2.117-129.<http://www.sdas.edus.si/Elope/PDF/ElopeVol9-2YilmasGumus.pdf>. (accessed January 10, 2016).

ÖZET

Son yıllarda kişisel gelişimle ilgili kaynakların, özellikle kişisel gelişim kitaplarının, sayısında gerek ulusal gerekse küresel ölçekte büyük bir artış görülmektedir. Kişisel gelişim eğilimleri yerel piyasalara çeviri aracılığıyla girdiği için, çeviri kişisel gelişim piyasasında önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle Amerika ve Avrupa'dan Türk yayıncılık piyasasına giren kişisel gelişim kitapları, bu alanda üretilen Türkçe kitapların sayısında da artışa neden olmuştur. Söz konusu çeviriler ve Türkçe yazılan kişisel gelişim kitapları her yıl bu alanda büyük bir piyasanın oluşmasına yol açmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki kişisel gelişim yayıncılığını çeviribilim açısından incelemektir. Bu doğrultuda Even-Zohar'ın çoğuldizge kuramına başvurulmuştur. Bu çalışma, kişisel gelişim alanında yapılan araştırmaları çeviribilim açısından yorumlayarak ve kişisel gelişim kitapları bütüncesinden faydalanarak alana katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Türkiye'de kişisel gelişim yayıncılığını çeviribilim açısından incelemek için 2011 yılında ülkemizde yayımlanan kişisel gelişim kitaplarını derledik ve yeniden basımlar da dahil olmak üzere 452 kitap elde ettik. Bu kitapların 354'ü (%78.3'i) ilk kez yayımlanan kitaplardır. Derlediğimiz kitaplardan 200'ü (%44.25'i) çeviri, diğerleri ise özgün eserlerdir. 200 çeviri eserin 193'ü İngilizceden, diğerleri ise Almanca ve Fransızcadan çevrilmiştir. Çevirilerin %95'inden fazlasının İngilizceden olması önemli ve aynı zamanda beklenen bir bulgudur. Çeviri ve özgün eserlerin oranının hala birbirine yakın olması da çalışmanın önemli sonuçlarındandır. Özellikle Kuzey Amerika'dan yapılan çevirilerle Türkçeye kazandırılan yayınlar, bir taraftan da Türk dilinde benzer ürünler ortaya çıkarılmasını sağlayarak ülkemizde nispeten 'genç' olan kişisel gelişim yayıncılığının gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Artan görünürlük ve satış rakamları, kişisel gelişim kitaplarının Türk yayıncılığında 'merkezi' bir yer kaplamaya başladığının işareti olarak görülebilir. Ayrıca, kişisel gelişim yazını altdizgesinde yıllarca 'çevresel' konumda kalan özgün eserler de sayıca artarak ve dünyadaki eğilimleri takip etmeye başlayarak 'merkezi' bir konum elde etmeye başlamıştır.

Kişisel gelişim alanında yayımlanan kitapları tematik açıdan incelediğimizde son yıllarda yazına hakim olmaya başlayan spiritüel eğilimlerin Türkiye'de de karşılık bulduğunu görüyoruz. Çeviri kitaplarda işlenen farklı eğilimlerin yanı sıra, özgün eserlerde de Sufilik'in, Mevlana öğretilerinin ve bir takım İslami paradigmaların öne çıktığı dikkat çekmektedir. Bunu da çoğuldizge kuramıyla açıklayabiliriz. Çeviri yazının yenilikçi bir rol üstlenerek erek kültüre yeni temalar, teknikler, yöntemler getirdiği sonucuna varılabilir.

Bu çalışmada büyük ölçüde çoğuldizge kuramından faydalanılarak Türkiye'deki kişisel gelişim yazını genel hatlarıyla ele alınmıştır. Kişisel gelişim kitapları büyük bir pazar oluşturmaktadır, ancak bu alanda yapılan

çalışmalar çok sınırlıdır. Kişisel gelişim yazını çevirisine yoğunlaşmak için bu alanla ilgili paydaşlardan, örneğin okuyucular, çevirmenler, editörler ve yayınevlerinden de veri toplayacak şekilde daha kapsamlı çalışmalara gereksinim duyulmaktadır.

HATAY'IN ANAVATANA KATILMASI HAKKINDA YENİ BİR BELGE

*Adem KARA**

Makale Geliş Tarihi-Received: 02.07.2017
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 27.11.2017

ÖZ

Mondros mütarekesinin imzalamasından sonra başlayan işgal sürecinde Antakya'nın da dahil olduğu İskenderun sancağı İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Bölgede konuşlanmış olan Yıldırım Orduları grup komutanı ise Mustafa Kemal'dir. Milli mücadelenin özünü ifade eden ve Son Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından da kabul edilen Misak-ı Millide bölge ulusal sınırlarımız içinde idi.

Milli mücadelenin verilen mücadele sonrası zaferle taçlandırılması ile başlayan barış görüşmelerinde bazı konularda arzu ettiklerini elde edemeyen Türkiye Cumhuriyeti Devleti, devam eden süreçte bu konularda yapılması gerekenleri yerine getirmek adına mücadele etmiştir.

Bu süreçte gündemi en fazla meşgul eden konulardan biriside Hatay meselesidir. Çalışmamızda hepimizin bir şekilde bildiği sürece ilişkin elde ettiğimiz yeni bir belgeden hareketle bu süreci ifade etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Hatay, Fransa, Atatürk, Tayfur Sökmen.

* Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, ademkara19@gmail.com

A NEW DOCUMENT CONCERNING THE INTEGRATION OF HATAY

ABSTRACT

During the invasion period after signing the Truce of Mondros, the county of İskenderun, which also covered Antakya, was invaded by the England. The commander of the Lightning Armies which was deployed in the area was Mustafa Kemal. The county which meant the essence of the Turkish National struggle for Independence and was approved by the last Ottoman National Assembly within the National Treaty, was in the border of the country.

118

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

The Republic of Turkey, which failed to obtain what it had desired in some issues in the peace negotiations that started right after the victory of the National Struggle, continued to struggle to fulfill what he had to do in these matters.

Hatay is one of the issues that made the agenda too busy in this process. With the contribution of a new document we have achieved, we will try to express this process, which we know in some ways.

Keywords: Turkey, Hatay, France, Atatürk, Tayfur Sökmen.

GİRİŞ

1918 yılında ortaya çıkan görüntü ve kabul edilen mağlubiyeti tamamlayan Mondros Ateşkes Antlaşması tabloyu açıkça ortaya koymaktadır. Terhis edilen ordular, el konulan gelirler, işgal edilen topraklarımız...

Mondros mütarekesi uyarınca terhis edilen ordulardan birisi de Mustafa Kemal Paşanın idaresinde bulunan Yıldırım Ordularıdır. Ordunun bölgeden ayrılmasından sonra işgal devletlerinin desteğini alan Hicaz emiri Faysal başkanı olacağı Arap-Suriye Hükümetini kuracaktır. Bunu takip eden bir başka süreç Mondros mütarekesinin koşullarının hayata geçirilmesidir. 25 Kasım 1918'de İngilizler İskenderun Sancağına asker çıkaracaklardır. Oysaki imzalanmış olan Anlaşma ile bölge Osmanlı devletine bırakılmıştır. Antakya ve çevresini bu gerçeğe rağmen işgal eden İngilizler, bölgeyi 7 Aralık 1918'de Antakya'yı işgal eden Fransızlara teslim edeceklerdir.

Yapılan ateşkes sonrası emrindeki kuvvetleri terhis edilen Mustafa Kemal Paşa'nın işgal karşısında tepkisini Adana'da ifade ettiğini görüyoruz. İşgal kuvvetleri kumandanı olan Mareşal Allanby nezdinde yapılan işgali protesto etmiş ve bu süreci hayatının sonuna kadar hesap ederek, Hatay sorununu milli bir dava olarak telakki ederek mücadele vermiştir.

Fransızlarla imzalanan Ankara Antlaşması hükümlerinde bölge ile alakalı bazı hususiyetlerin belirlenmiş olduğunu görüyoruz. Bu konular; Sancakta bulunan tüm okullarda Arapça ve Türkçenin resmi dil olarak kabulü, Türk kültürünün yayılması konusunda gerekli tedbirlerin alınması ve Türk bayrağına benzer bir bayrağın sancak için kabulüdür. Fakat gerçek imzalanan bu anlaşma ile belirlenmiş olan kaidelere Fransızların hiçbir zaman uymayacakları bunları hayata geçirmeyecekleridir. Yapılan uygulamalara bakıldığında da Fransızların Hristiyan nüfusu eğitim ve sağlık konularında daha imtiyazlı tuttuğunu görmekteyiz. Dengenin her geçen gün Türklerin aleyhine değiştiği bir gerçektir. Yapılan uygulamanın da farklı inanışların yaygın olduğu bölgede çatışma ortamı yarattığını söylemek mümkündür.

Tüm bu gelişmeler karşısında merkezi Adana olan İskenderun ve Havalisi Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti, Tayfur Ata Bey tarafından kurularak Fransızların uygulamaları ve bölgeyi terk etmemelerine tepki ortaya konulmak istenmiştir. Örgütün, Ankara'nın desteğini sağlayabilmesi için bir heyet oluşturulmuş, Ankara'ya giden heyet bölgede yaşanan sıkıntılardan bahisle ilginin artırılmasını sağlamak istemiştir.

Lozan Antlaşması ile bağımsızlığını elde eden Türkiye, uğruna mücadele verdiği Misak-ı Milliye gerçekleştirme adına bazı konuları halledememiştir. Hatay konusu bu sorunlardan birisi olup, ozanda çözüme kavuşmaması yörede yaşayan Türk nüfusu mutsuz ve tedirgin etmiştir. Fakat Mustafa Kemal; 15 Mart 1923'te Adana'da yaptığı konuşmada, "... kırk asırlık Türk yurdu düşman elinde esir kalamaz" diyerek Hatay konusunun asla savsaklanmayacağını ve bu uğurda sonuna kadar mücadele verileceğini ortaya koymuştur.

Bu çalışmamızda Hatay'ın Anavatana katılım sürecinden bahsetmekle birlikte asıl kaygımız bölgedeki Fransız mal varlığı ile ilgili olarak yapılan ödemeye ilişkin belgeyi sunmaktır. Fransızlarla yapılan müzakereler sonunda karara bağlanan ve 1940 yılında gerçekleşen ödeme ile Hatay için Fransızlara maddende bir karşılık verildiği görülmektedir. Hatay'ın düşman işgalinden kurtarılması adına yapılması gereken tüm eylemlerin gerçekleştirilmesi ve kararlılık konusunda hiçbir fedakârlıktan kaçınılmadığını açıkça görmekteyiz.

1. HATAY SORUNU

Giriş kısmında izah ettiğimiz gibi, 1921'de imzalanan Ankara Anlaşması'yla Sancak Misak-ı Milli sınırları dışında kalmışsa da Türkiye hiçbir zaman burayı gözden çıkarmayacaktır. 15 Mart 1923'te Adana'ya giden Mustafa Kemal Paşa'nın, siyahlar giyinmiş bir grup kız çocuğunun, Antakya ve İskenderun'un kurtarılması için yaptıkları konuşmaya karşı, "Kırk asırlık Türk yurdu ecnebi elinde kalamaz" şeklindeki ifadeleri bu zihniyetinin tezahürlerindendi (Habib, 1937: 266-267). Aynı seyahatte, iki gün sonra, Mersin'de, "Suriye hemşirenizi de kurtarınız" levhasıyla çıkan bir gruba ise Paşa, "Her millet layık olduğu mazhariyete nail olur" diyerek yürümeye devam etmiştir (Habib, 1939: 29).

Dışişleri Bakanımız Bekir Sami Bey, Fransa'da, Fransız Başbakanı Briand ile 1921'de bir anlaşma imzalamıştır. Bu antlaşmanın altıncı maddesi: *"İskenderun ve Antakya bölgesinde Türk unsuru fazla olduğundan Fransa, burada hususî bir rejim takip edecek, Türk kültürününün inkişafına mani olmayacağı gibi resmî dil de Türkçe olacak."*tır. Söz konusu madde, Ankara Antlaşmasında da aynı şekilde kabul edilmiştir. Türkiye'nin Hatay'ı kurtarma mücadelesi bu maddeye atfla gerçekleştirilmiş ve başarıya eriştirilmiştir (Tünay, 1986: 456). Bekir Sami Bey'in Fransızlar ile yaptığı anlaşma ile 1921'de imzalanan Ankara Anlaşması hemen hemen aynıdır. Lozan'da yapılan uzun müzakereler sonrasında bu hüküm olduğu gibi kabul edilecektir.

Çok iyi hatırlanacağı üzere Mondros Mütarekesi hükümleri, birkaç gün içinde çiğnenmeye başlanmıştı. İskenderun Sancağı, Suriye'den Anadolu'ya ilerleyen Fransızlar tarafından işgal edildi. Böylece, birçok yerde olduğu gibi, Hatay'da da bir Millî Mücadele cephesi teşekkül etti. Ankara İtilâfnamesi imzalanacağı sırada, milletvekili seçimlerinden sonra cumhurbaşkanı seçilen Tayfur Sökmen Bey'in başkanlığında bir heyet Ankara'ya gelir; Mustafa Kemal Paşa ile görüşürler. Hatay'ın Misak-ı Millî sınırları içerisinde bulunması istenir. Mustafa Kemal Paşa heyete: "... Hatay'daki mücadelelerin gaye ve hedefini biliyorum. İlk günden beri de bu mücadeleleri takip ediyor, imkânlarımızın müsadese nispetinde destek oluyoruz. Hatay, zaten Misak-ı Millî sınırlarımız içerisinde" demiştir (Ünal, 1998: 575).

Lozan, Türkiye için bağımsızlığının tescili anlamına geliyordu. Fakat ortaya çıkan Antlaşma metnine göre Hatay, millî sınırlarımızın dışında kalmış; Suriye ile Türkiye arasındaki sınırda belirlenmiştir. Ankara İtilâfnamesi'ne göre, bu İtilâfnamenin imzasından bir ay sonra, Türkiye - Suriye sınırını kesin olarak çizmek üzere karma bir komisyon kurulacaktı. Komisyon, ancak 1925'te kurulabildi. Sınırların çizilmesinde anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Türkiye, Fransa ile doğrudan müzakereye girerek Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi yaptı. Bu ise, ancak 18 Şubat 1926'da parafe edildiği halde, Türk - İngiliz - Musul meselesinin çözümüne kadar bekletildi. Bu çözümden altı gün önce, 1926'da imza edildi (Armaoğlu, 1984: 323-324).

Mustafa Kemal Nutuk'da; *"Lozan'da 20 Ekim 1921 günlü Ankara Anlaşması sınırları olduğu gibi kalmıştır"* demektedir. Bu arada, Lozan Konferansı devam ederken, 30 Mayıs 1923'de Antakya-İskenderun ve Havalisi Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti resmen kurulur (Sökmen, 1978: 94).

Bu dönemde Sancak meselesi çeşitli vesilelerle halka da mal edilmeye çalışılmıştır. 26 Kasım 1930 tarihinde Samsun'da bir liseyi ziyaretinde, bir öğrenciyi tahtaya kaldırarak Türkiye haritası çizmesini ister. Öğrencinin çizdiği haritayı dikkatle inceleyen Mustafa Kemal Paşa; "Yavrum bu haritayı çizerken kırk asırlık Türk yurdunu sınırlarımız dışında bırakmadın mı?" diye sorar ve ardından tebeşiri alarak İskenderun'u Türkiye sınırları içerisinde gösteren bir harita çizer ve "Böyle olmayacak mı?" der (Tekin, 1993: 139-140).

122

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Ayrıca, Atatürk 1936'da verdiği bir emirle Antakya-İskenderun ve havalisinin adını bölgenin Türk kimliğine vurgu yapmak amacıyla Hatay olarak değiştirmiştir (Oran, 2002: 280) . Nitekim bundan sonra Sancak'a Hatay denilmeye başlanacaktı. Tayfur Sökmen'le 2 Kasım 1936'da yapmış olduğu görüşmede; "Sökmen bugünden itibaren davaya resmen el kondu. İskenderun ve havalisinin adı bundan böyle Hatay'dır. Cemiyetinizin adını -Hatay Egemenlik Cemiyeti- olarak değiştirin ve faaliyetlerinizi bu isim adı altında yürütün..." demiştir. Ayrıca cemiyetin çalışmalarını Hatay'a geçiş yolu üzerinde olması nedeniyle Dört Yol'da yoğunlaştırılmasını ifade eden Atatürk; Hassa, Kilis ve Mersin'de de şube açılmasını istemiştir (Sökmen, 1978: 95).

Atatürk'ün bu haklı ve gerçek mücadelesi, başarı ile sonuçlanacaktır. Bu dönemdeki mücadeleye esas, Mustafa Kemal Paşa'nın: "Kırk asırlık Türk yurdu düşman elinde kalmaz" ifadesinde kendisini bulacaktır. Artık Hatay, Atatürk'ün yüreğinde kordur. Asırlar boyu Türk'e yurtluk eden, halen de üzerinde Türklerin yaşamakta olduğu Hatay, Türk yurdunun ve Türk milletinin bir parçası olarak, ayrı yaşayamazdı. Millî birlik, bütünlük ve millî bünyeden ayrı kalamazdı. İç ve dış durumu son derece doğru ve etkin biçimde değerlendiren Atatürk, tarihin akışı içinde bu gerçeği dünyaya onaylatmanın gününü ve saatini bekleyecekti. Hatay, önce mutlaka bağımsızlığa kavuşacak, sonra da Türk yurdunun bölünmez bir parçası olarak, millî bütünlükteki şerefli yerini alacaktı (Tünay, 1986:457-458).

Atatürk, bu konuda Tayfur Sökmen'e verdiği sözü bir an bile unutmadı. Daha doğrusu, her şeyi ile Türk olan Hatay'ı ve Hataylıyı unutmadı. Savaştan yeni çıkmış genç Cumhuriyet'in biraz kendine gelmesini bekledi. Bir yandan dünya durumu öte yandan iç durum, bunu gerektiriyordu. Ayrıca zamanı ve imkânları da kollamaya mecburdu. 1936 seçimlerinde, Tayfur Sökmen Bey'i Antalya'dan bağımsız milletvekili seçtirir. Yakınları: "Niçin Adana veya Antep değil de Antalya" diye sorarlar. Atatürk:

“Günü gelince (L) harfi yerine (K) harfini koyacağız. Böylece Antalya Antakya olacak” (Ünal, 1998: 575).

İstanbul'da faaliyet gösteren “İskenderun ve Antakya Muavenet-i İctimaiye Cemiyeti”nin adı değiştirilmiş, “Hatay Hakimiyeti Cemiyeti” adını almıştır. Mustafa Kemal'in direktifi sonrası bir şubede Dörtüyl kazasında açılacaktır. *Bu şubede, Antalya bağımsız milletekili olan Tayfur Sökmen'in yapmış olduğu konuşmaya Fransızlar tepki vermişlerdir. Atatürk'e: "... Hududumuzda bir milletekiliniz halkı aleyhimize kışkırtacak şekilde bir konuşma yapmıştır. Bu, dostluğa aykırıdır” şeklinde şikayette bulunmuşlardır. Mustafa Kemal ise: “O milletekilimiz bağımsızdır. Anayasa'muz, bağımsız milletekillerine, istediği yerde, istediği şekilde konuşma hakkı vermektedir”* diyerek şikayetlerine cevap vermiştir. Prof. Dr. Fahir Armaoğlu: *“... Suriye'ye bağımsızlık veren ve Suriye ile Fransa arasında ittifak kuran 1936 Anlaşmasında, İskenderun Sancağı hakkında hiçbir hüküm yoktu. Yani Fransa, Suriye'den çekilirken, Sancak üzerindeki yetkilerini Suriye'ye terk etmekte idi. Bu vesile ile Türk Hükümeti de durumu kabul etmedi. Milletler Cemiyeti'nin toplantısı sırasında, Eylül ayında, Cenevre'de Fransa ile yapılan görüşmeler müsait bir gelişme göstermeyince, 9 Ekim 1936'da Fransa'ya verdiğimiz resmî bir notada, Suriye'ye yapıldığı gibi, İskenderun Sancağı'na da bağımsızlık verilmesini istedik”* (Armaoğlu, 1984: 348).

1 Kasım 1936'da T.B.M.M. açılış nutkunda Mustafa Kemal: *“... Bu sırada, milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük bir mesele, hakikî sahibi öz Türk olan, İskenderun – Antakya ve çevresinin mukadderatıdır. Bunun üzerinde ciddiyet ve kesinlikle durmaya mecburuz. Daima kendisi ile dostluğa çok ehemmiyet verdiğimiz Fransa ile aramızda, tek ve büyük mesele budur. Bu işin hakikatini bilenler ve hakkı sevenler, alâkamızın şiddetini ve samimiyetini iyi anlarlar ve tabî görürler”* demiştir. Bu sıralarda, Fransa'da Leon Blum Hükümeti, Suriye'ye istiklâl vadediyordu. Bu gerçekleşirse, Hatay'ın durumu ne olacaktı?. Geleceği çok iyi gören Atatürk, Fransız büyükelçisi ile yaptığı bir sohbet: *“... Ben toprak büyütme delisi değilim. Barış bozma alışkanlığım yoktur. Ancak, Antlaşmaya dayanan hakkımızın isteyicisiyim. Onu almazsam edemem. Büyük Millet Meclisi kürsüsünden milletime söz verdim, Hatay'ı alacağım. Milletim benim dediğime inanır. Sözümü yerine getirmesem, onun huzuruna çıkamam. Yerimde kalamam. Ben şimdiye kadar yenilmedim, yenilmem. Yenilirsem bir dakika yaşayamam. Bunu bilerek ve sözümü mutlaka yerine getireceğimi düşünerek benim dostluğumu lütfen bildirin ve doğrulayınız”* demiştir. Görüldüğü gibi, artık Hatay meselesi bütün gerçekleriyle sahnede idi. Kendisine ve milletine inanan ve güvenen güçlü Lider için bu, dönüşü

olmayan bir yoldu. Hakkın güçlünün değil, haklının olduğuna inanan Atatürk, Hatay davasını da en haklı biçimde çözümlenecekti (Tünay, 1986: 459).

“... Türkiye'nin güvenliğini gaye tutan, hiçbir milletin aleyhinde olmayan bir barış istikameti bizim daimi prensibimiz olacaktır” söylemiyle Mustafa Kemal: “... Komşularıyla ve bütün devletlerle iyi geçinmek Türkiye siyasetinin esasıdır” düsturuna her zaman sadakatle bağlı kalmıştır. Mustafa Kemal barış konusunda oldukça samimi ve gerçekçidir. Her daim haksızlıkların karşısında olmuştur. Bu nedenle: “... Türk Cumhuriyeti'nin en esaslı prensiplerinden biri olan yurttta sulh, cihanda sulh gayesi, insaniyetin ve medeniyetin refahı ve ilerlemesinde en esaslı etken olsa gerektir. Buna elimizden geldiği kadar hizmet etmiş ve etmekte bulunmuş olmak bizim için övünülecek bir harekettir” demektedir. Tüm sorunların iyi niyetle halledilebileceğini düşünmektedir. Ve, “... Milletlerarası anlaşmazlıklar, ancak iyi niyetle ve umumî menfaat adına, karşılıklı fedakârlık yoluyla halledilir” demiştir (Tünay, 1986: 459-460).

Hatay, Türkiye'nin iç ve dış politikasında en önemli yeri işgal etmekle beraber bu dava Türk kamuoyunca da hakkıyla benimsemiştir. Bu konu Mustafa Kemal içinde her zaman öncelikli olmuştur. Bu noktada: “... Bu benim şahsî meselemdir. Durumu büyükelçiye, daha başlangıçta, açıkça ifade ettim. Dünyanın bu durumunda, böyle bir meselenin Türkiye ile Fransa arasında silâhlı bir çatışmaya sürüklenmesi kesinlikle mümkün değildir. Fakat ben, bunu da hesaba kattım. Kararımı vermiş bulunuyorum. Şayet ufukta, bu yolda binde bir ihtimal belirse, Türkiye Cumhurreisliği'nden ve hattâ Büyük Millet Meclisi üyeliğinden çekileceğim. Bir fert olarak bana katılacak bir kaç arkadaşla beraber Hatay'a gireceğim. Oradakilerle el ele verip mücadeleye devam edeceğim” diyordu (Soyak, Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1949).

Artık engel tanınmayacaktır. Bunun içindir ki Fransız büyükelçisine bir suarede: “Hatay benim şahsî davamdır. Şakaya gelmeyeceğini bilmelisiniz” der. Bu ifadesinde samimîdir. Ne bir tehdit, ne bir pervasızlık, ne de bir macera ve hesapsızlık vardır, çünkü Atatürk, neyi, nerede, ne söylemişse gününde ve saatinde onu gerçekleştirmiştir (Atay, 2009: 44).

Türkiye, Hatay sorunu Milletler Cemiyeti'nde görüşüldüğünde, Hatay'a bağımsızlığının verilmesini talep etmiştir. 1937'de Cenevre'de toplanacak olan Milletler Cemiyeti, Hatay'ın bağımsızlığı konusundaki taleplerimizi kabul edecektir. Devamında yapılacak

seçimle nüfus yapısının tespitine karar verilmiştir. Mustafa Kemal, Başbakan'a çektiği telgraf ile: "... Türkiye Cumhuriyeti haklı olduğuna kani bulunduğu davasını, büyük ve âdil hakem heyeti olmasını daima arzu ettiği ve bu sıfat ve salâhiyetinin daha çok çetin meseleler hallinde en yüksek kudret ve kuvveti haiz olmasını temenni eylediği Milletler Cemiyeti'ne bırakmakla insanlık namına isabetli bir harekette bulunmuştur. Bu suretle medeniyet namına da yüksek bir vazife ifa etmiş olmakla sadece takdir ve tebrike şayandır" (Kocatürk, 1988: 597-598).

Bu sıralarda Atatürk çok hastaydı, ama her şeye rağmen Hatay meselesini halletmeye de kararlıydı, azimliydi. Kendisine, milletine, ordusuna ve kahraman Hataylılara güveni son derece yüksekti. Dünya durumunu çok iyi değerlendirmekte idi. Bir İskenderun Sancağı için Fransızların bir savaşı göze alamayacaklarına kani idi (Atay, 1984: 466).

Fransa ile giriştiğimiz teşebbüsler fayda vermedi. Milletler Cemiyeti'nden çekildik. Atatürk hasta yatağından kalktı; bu kalkmak değil adeta fırlamaktı. Mersin'e ve Adana'ya gitti. Milletinin ve ordusunun nabzını bir kez daha yokladı; hepsi de hazırды. Gücü ve güveni arttı. Milletler Cemiyeti kararının yürürlüğe girişini Fransız mümessili bir türlü kabul edemiyordu; bazı olaylar çıkıyordu. Bunun üzerine, 30 Kasım 1937 günü Atatürk, Hatay'la ilgili olarak Ulus gazetesine şu demeci verir: "... Hatay'da Fransız delegesi, Hataylıların çok şevk ve heyecanla bayram yapmaları tabii olan bir günde eğer Hatay Türklerinin serbestçe bugünü kutlamaktan men edecek tedbirler almış ise, buna yazık demekle iktifa ederim. Çünkü böyle bir zihniyet, devletlerarasında yüksek dostluk münasebetlerinin hal ve istikbali için, müspet yolda yürümek lüzumunun henüz anlaşılmamış olmasından ileri gelir" (Kocatürk, 1988: 612).

Atatürk'ün Hatay'ı silâh zoruyla alabileceğini, Fransızlar anlamışlardı. Bunu dikkate alarak bir askerî anlaşma yapmayı istediler; bu anlaşma yapıldı. Atatürk'e göre savaş, hayati olmadıkça yapılmamalıydı. Bu askeri anlaşma ile Hatay'da tarafsız bir seçim kabul edildi. Bu maksadı sağlamak için de bir kısım asker gücünün Hatay'a girmesine karar verildi. Kurmay Albay, Şükrü Kanatlı kumandasındaki birliklerimiz, Hatay'a girdi. 13 Ağustosta seçimler yapıldı; Meclis ekseriyetini Türkler kazandı. Böylece de bağımsız Hatay Cumhuriyeti 12 Eylül 1938'de kuruldu. Bu Cumhuriyet de, 30 Haziran 1939'da Türkiye'ye iltihak kararını aldı. Ana yurdun bölünmez, vazgeçilmez bir parçası olan Hatay, ana yurtla bütünleşti (Tünay, 1986: 461-462).

2. YAPILAN SEÇİMLER VE DEVLETİN KURULUŞU

1938 Yılı başında itibaren Avrupa'da uluslararası ilişkiler giderek gerginleşmeye, özellikle Almanya ve İtalya'nın barışı tehdit eden tutumları belirginleşmeye başlamıştır. Berlin-Roma mihverinin Avrupa'da ağırlığını gittikçe arttırması, antirevizyonist devletlerin Türkiye'ye olan ihtiyacını da arttırmıştır. Bu gergin durum karşısında Fransa, Ortadoğu'nun en güçlü devleti olan Türkiye ile ilişkilerini düzeltmek ihtiyacını duymuştur. Dolayısı ile Avrupa'da savaş tehlikesinin yaklaşması Sancak konusunda yapılan görüşmelerde Fransa'yı Türk haklarını teslim mecbur bırakmıştır. Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile Fransız meslektaşı arasında 30 Ocak 1938'de Paris'te yapılan görüşme Avrupa'daki gelişmelerin yarattığı hava içinde geçmiş, Aras; feshedilen anlaşma yerine, yeni bir Türk-Fransız Anlaşması yapabileceklerini ima etmiştir. Diğer taraftan Türkiye'nin itirazını dikkate alan Milletler Cemiyeti Konseyi'de 31 Ocak 1938'de seçim yönetmeliğinde gerekli düzenlemelerin yapılmasına karar vermiş ve Seçim Komitesi 7 Mart 1938'de gerekli düzenlemeleri tamamlamıştır (Sarınay, 1996: 407).

126

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Her şeyin yolunda gittiği bir sürecin sonunda Hatay'da Nisan 1938'de yapılması gereken seçimler, 3 Mayıs 1938 tarihinde Milletler Cemiyeti Secim Komisyonu'nun gözetimi altında başlamıştır. Anayasa'ya göre iki dereceli olarak yapılacak olan sancak seçimlerinde 20 yaşını doldurmuş her Hatay'lı erkek, gene Anayasa'da belirtilen cemaatlerden birine serbestçe yazılacaktı. Ancak Hatay'daki Fransız makamları bu defa Türkler aleyhinde tavır takınıp seçim sonuçlarını etkilemeye çalışmışlardır. Daha seçimler başlamadan harekete geçen Fransız mandater memurları Suriye'deki Taşnak ve Hınçak Ermenilerini birleştirerek birçok Ermeni ve Arap'ı Hatay'a sokarak Türkler aleyhinde propagandalara başlamışlardır. Özellikle seçimlerde Türklerden yana tavır koyan Alevileri baskı ve terör olayları ile sindirmişlerdir. Hatay dışından getirilen Arap ve Ermeniler Sancak vatandaşı olarak kaydedilmiş, bazı Türkler seçim komisyonunun çıkardığı güçlükler sonucu seçmen olarak kaydedilmemiştir (Sarınay, 1996: 408).

1938'de gerçekleştirilen birinci derece seçimler sırasında ortaya çıkan hadiseler Türkiye tarafından sert biçimde tepki verilmiştir. Mustafa Kemal, 20 Mayıs 1938'de Mersin'de, 24 Mayıs 1938'de Adana'da toplanan askeri birliklerle Fransa'ya gereken tepki verilmiştir. Türkiye'nin Suriye sınıra yığıldığı 30.000 kişilik kuvveti, Fransa'nın tavrı nedeniyle 1937 yılında imzalanan Türk-Fransız Antlaşması gereği Hatay'a sokmaya çalıştığını görmekteyiz. Nitekim Başbakan Celal Bayar, 31 Mayıs 1938'de

verdiği direktifte, sınırdaki askeri birliklerin takviye edilerek Hatay sınırı üzerinde her an hazır hale getirilmesini istemiştir (Sarınay. 1996: 408-409).

Avrupa'da ikinci dünya savaşı öncesi yaşanan gelişmeler Fransızların bu noktada sıkışmasını da sağlamıştır. Türkiye'nin kararlı duruşu, Almanya'nın Avusturya ve Çekoslovakya'yı işgali sonucu Avrupa'daki durumu dikkate alan Fransa, yeniden tavır değiştirmek durumunda kalmıştır. Yaşanan gelişmeler üzerine yapılan süreç Fransızlar tarafından altı gün durdurulmuştur. *Hatay'daki Fransa temsilcisi Garreau azledilerek yerine Binbaşı Collet seçim süreci temsilcisi olarak atanmıştır. Bir diğer gelişmede 6 Haziran 1938'de Abdurrahman Melek Hatay Valiliğine atanmıştır (Sarınay. 1996: 409).*

Fransa'nın seçim dönemi oyalama taktiklerinden dolayı tepkili olan Mustafa Kemal, müzakereler sırasında Hatay'a girecek birliklerin hazır edilmesini istemiştir. Atatürk, gerçekleşen anlaşma üzerine hemen Fransa ile temasa geçilmesini, Türk kuvvetlerinin ertesi günü Hatay'a girmesi emrini vermiştir. Öncü Türk kuvvetleri 4 Temmuz'da esas birlikler ise 5 Temmuz 1938'de Kurmay Albay Şükrü Kanatlı komutasında Payas ve Hassa üzerinden Hatay'a vasil olmuştur (Sarınay, 1996: 411).

1938 Mayıs ayında Cenevre, Paris ve Ankara'da gerçekleştirilen Türk-Fransız görüşmeleri askeri müzakerelere paralel olarak olumlu bir hava içinde devam etmiştir. Görüşmeler sonunda Türk Dışişleri Bakanı ile Fransa'nın Ankara Büyükelçisi arasında 4 Temmuz 1938'de Ankara'da Türk-Fransız Dostluk Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma Türkiye'nin feshettiği 1930 tarihli Dostluk Anlaşması'nın yerine geçmek üzere imzalanmıştır. Anlaşmaya göre, " taraflar işlerinden birine yönelik siyasî ve iktisadî hiçbir anlaşmaya dahil olmayacaktır, taraflardan biri saldırıya uğrarsa, diğer taraf saldırgana yardımda bulunmayacaktır. Ayrıca taraflar Hatay'ın toprak bütünlüğünü garanti altına alan 1937 Anlaşması'ndan dolayı kendilerine düşen yükümlülüklerin yerine getirilmesini gerektirecek bir durum karşısında birbirlerine gerekli kolaylıkları göstermek için istişarede bulunacaklardır." 29 Mayıs 1937 tarihinde kabul edilen İskenderun Sancağı Statüsü ve Anayasası'nın yürürlüğe girmesi ile Hatay'da Türklerin üstünlüğünü Fransa kabul etmiştir. 1939 tarihli Türk-İngiliz-Fransız ittifak görüşmeleri Avrupa'da gelişen olaylar sebebiyle taraflarca onaylanamadığı için yürürlüğe girmemiş dolayısı ile Türkiye açısından da bağlayıcı bir yanı olmamıştır (Sarınay, 1996: 411-412).

2 Eylül 1938 tarihinde kurulmuş olan *Hatay Devleti*, 23 Haziran 1939 tarihinde hukuken ortadan kalkmış ve Türkiye'nin vilayeti olmuştur. Bu süreçte yapılan siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve adli düzenlemelerle Türkiye ile bütünleşmesi için gerekli alt yapı hazırlanmıştır. Avrupa'da gelişen olaylar ve değişen şartlara paralel olarak Fransa ile imzalanan anlaşma akabinde hukuken Türkiye'ye ilhak olacaktır (Sarımay, 1996: 416).

3. FRANSA İLE YAPILAN MUTABAKAT VE ÖDENEN PARA

Hatay Devleti'nin bağımsızlığını kazanması, Türkiye açısından Hatay meselesinin büyük ölçüde çözümlenmesi anlamına gelmektedir. Avrupa'daki gelişmelerin bir uzantısı olarak *Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık vaat eden 1936 tarihli Anlaşmasını askıya alması* nedeniyle süreç Türkiye lehine gelişmiştir. Süreç, Fransa'yı Türkiye'nin içinde olduğu Doğu Akdeniz'de ve Balkanlar'da bir birliktelik arayışına girmiştir. Fransa, Eylül 1938'de de Türkiye'ye anlaşma teklif edecektir (Soyşal, 1982: 371).

Türkiye ile Fransa arasında gerçekleştirilen müzakere süreci devam ederken, 1939'da Almanya'nın Çekoslovakya'yı, İtalya'nın da Arnavutluk'u işgali ile Avrupa'da değişen şartlarla II. Dünya Savaşı'nın belirtileri tamamen ortaya çıkmıştır. Sıkışan *Fransa Türkiye'nin Hatay konusundaki isteklerini koşulsuz kabul etmek zorunda kalacaktır*. Türkiye ile İngiltere arasında yapılan ittifak görüşmelerine Fransa'da katılmak istemiş, Türkiye, Hatay sorunu bertaraf edilmeden buna rıza göstermemiştir. Türk-İngiliz ittifakının üçlü olmasını isteyen Fransa, Türkiye'nin Hatay konusundaki isteklerini kabul etmek zorunda kalmıştır (Sarımay, 1996: 422).

Yapılan anlaşma ile Milletler Cemiyeti sınır komisyonununun 19 Mayıs 1939 tarihinde belirlemiş olduğu sınırlar Türkiye-Suriye sınırı olarak kabul edilmiştir. Türkiye, Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygı göstermeyi ve işlerine karışmamayı taahhüt etmiştir. Fransız askerlerinin bir ay içinde Hatay'ı terk etmesi ve Hatay Devleti vatandaşlarının ülke değişikliği sebebiyle uyruğunu seçme hakkına sahip olacağı kararlaştırılmıştır (Sarımay, 1996: 422).

Önderimiz Mustafa Kemal'in ileri görüşlülüğü ile gerçekleşmiş bir süreçten bahsettik. Yukarıda ifade ettiğimiz gelişmelerden 1930'lu yıllarda Fransa'yı haberdar eden onların kendi ülkelerini savunmak adına tedbirler alması gerektiğini anlatan Atatürk'ün Fransızlar

tarafından ciddiye alındığını ve 3 kez heyet gönderdiklerini görmekteyiz.

Fransa'nın Hatay konusunda Türkiye'nin isteklerini kabul etmekle birlikte bölgede yapmış olduğu yatırımlara karşılık bir para talebi olduğunu elimize geçen belgeden öğrenmiş oluyoruz.

Evet, Hatay için Fransa'ya 22 Haziran 1940 tarihinde 7 milyon Fransız Frangı ödeme yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Baş Vekalet Kararlar Dairesi Müdürlüğü'nün 2/13758 nolu kararnamesinde; *Hatay'ın anavatanına ilhakı için Fransa ile akdolunan 23/Haziran/1939 tarihli anlaşmaya merbut protokolün 2. maddesi hükümlerine tevfikan Fransaya tesviye edilmek üzere tarafımızdan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki Fransız klering hesabına yatırılan 7 milyon Fransız frankının, 23/Ağustos/1939 tarihli tediye Anlaşmasına ek olarak, Paris'te 6/ikincikanun/1940 tarihinde imzalanan lahikanın I.nci maddesinde tasrih edilen %30 nisbetinde tenzilate tabi tutulmadan tesviyesi için Fransa sefaretî ile nota testisi suretiyle bir anlaşma yapılması hususunda Hariciye vekilliğine selahiyet verilmesi; adı geçen vekilliğin 23/5/1940 tarih ve 74332/264 sayılı teklifi ve Maliye vekilliğinin 8/6/1940 tarih ve 6588 sayılı mütealenamesi üzerine İcra Vekilleri heyetince 22/6/1940 tarihinde kabul olunmuştur. (BCA, Fon No:30, Kutu No: 91, Dosya No:59, Sıra No:18.) (EK-1)*

129

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Belgede Reisi Cumhur olarak İsmet İnönü, Başvekil olarak Refik Saydam ile tüm bakanların imzalarını görmekteyiz.

Evet belgede ifadesini bulduğu üzere Hatay için verilen siyasi mücadele yanında, Fransızlara bölgede yaptıkları yatırımların bedeli de ödenmiştir. Hatay'ı namus meselesi addeden ve bu uğurda gereken her adımı atmaktan çekinmeyen Mustafa Kemal Atatürk, dönemin şartları ve ileri görüşlülüğü ile ortaya koyduğu siyasetle her ayrıntıyı düşünerek Hatay'ın Anavatanın bir parçası olması ve sonrasında ortaya çıkabilecek her türlü hak iddialarını da ortadan kaldırmıştır.

SONUÇ

Milli mücadelenin adı ve ruhu olan Misak-ı Milli sınırlarımız içerisinde olan Hatay, Milli Mücadele dönemde yaşanan olumsuzlukların ve yoksunlukların devamında Fransa ile antlaşma ile

arzu edilen şekilde çözüme kavuşturulamamış, sınırlarımız dışında kalmıştır.

Sancak sorunu, Atatürk dönemi Türk dış politikasında uğraş verilen en zor konulardan birisidir. Bir oldubitti ile Mondros Ateşkes antlaşmasında Osmanlı toprakları içinde olan İskenderun önce İngilizler tarafından işgal edilmiş, sonrasında İngilizlerin Fransızlarla vardığı mutabakat ile Fransızların idaresine bırakılmıştır. Fakat milli mücadele sonrasında devam edecek olan inançlı mücadele ile bu süreç lehimize inşa edilecektir.

130

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Ortaya çıkan sonucun kabullenilecek bir tarafı yoktu. Başlayan işgaller karşısında Türk haklının oluşturduğu Kuva-yı Milliye örgütlenmeleri bu karşı duruşu ifade etmekle birlikte, düzensizlikleri ve birçok olumsuz koşul dikkate alındığında yetersiz kalmakta idi. Samsun'dan başlayarak gerçekleştirilecek olan kongreler ve yayınlanan bildirimlerle milletin bir araya getirilerek hep birlikte mücadele içine sokulması süreci çok çetin ve pek çok yoksunlukla başarıya ulaştırılabilmıştır.

Milli mücadele ile bağımsızlığını elde etme başarısını gösteren Türkler için, Misak-ı Milliye hayata geçirme kaygısı öne çıkacaktır. Lozan'da pek çok konu halledilmiş olsa da çözümü sonraya bırakılan meselelerde vardır. Bu yüzden 1923 sonrası devlet bir yandan kurumlarını oluştururken, istihdam yaratma ve harap edilen yurdu bayındır hale getirme mücadelesine başlayacaktır.

Fransa'nın çıkarmış olduğu güçlülere karşın, davayı bizzat takip eden Mustafa Kemal, Türkiye'nin yurttan sulh cihanda sulh anlayışı çerçevesinde hareket etmiştir. Türkiye'yi bu süreçte işgalci konuma düşürecek hiçbir eylemede müsaade edilmemiştir, titiz ve akılcı bir politika yürütülmüştür. Türkiye, Suriye'nin bağımsızlığı sonrasında, Hatay'a dair statü konusunda amacını gerçekleştirmek için her türlü eylemi gerçekleştirmiştir. Bu noktada bir taraftan Milletler Cemiyeti diğer taraftan ise Fransa ile gerçekleştirilen görüşmelerde her zaman hukuka saygılı bir anlayış ortaya konmuştur.

Bu noktada diğer bir belirleyici ise Atatürk'ün, diplomatik çabalarının yetersiz kaldığı zamanlarda askeri kuvvet kullanma konusunda Fransa'ya açıktan vermiş olduğu algıdır. Fransızların yarattığı

sorunlar akılcı bir idare ile bertaraf edilmiş, sabırlı bir politika takip edilmiştir. Türkiye'nin kararlı tavrı yanında, Avrupa'da ikinci dünya savaşı öncesi yaşanan hızlı değişimler, Fransa'nın Türklerin haklarını teslim etmeye mecbur etmiştir.

Lozan Antlaşması ile çözüme kavuşturulamayan sorunlardan biridir Sancak sorunu... Hatay'ın Anavatanının bir parçası olduğundan hareketle bunu kabul ettirme mücadelesi 1939 yılına kadar devam edecektir.

Yaşanan gelişmeleri doğru yorumlayan Türkiye, süreçte dahli olan Milletler Cemiyetini bertaraf ederek, anlaşmanın zemini için Fransa'yı masaya oturmaya ikna etmiştir. Fransa, 1938 yılında anlaşmaya mecbur etmiştir. İmzalan anlaşma ile Türk ordusu Hatay'a girmiş, davanın kazanılmasına esas teşkil eden seçimlerin istediği şekilde neticelenmesi içinde gereğini yerine getirmiştir.

Hatay'ın Anavatanına katılış süreci ile alakalı hepimizin mutlaka bir şeyler biliyordur. Ama Kıymetli ağabeyim geçen dönem CHP Hatay milletvekilliği yapan Dr. Mehmet Ali EDİPOĞLU'nun istifademe sunduğu belge sanırım bildiklerimize yeni bir bilgi katacaktır mutlaka... Kendisine bu konuda müteşekkirim.

KAYNAKÇA

BCA, Fon No: 30, Kutu No: 91, Dosya No: 59, Sıra No: 18.

Armaoğlu, Fahir (1984). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi I*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Atay, Falih Rıfki (2009). *Atatürkçülük Nedir?*. İstanbul: Pozitif Yayınları.

Atay, Falih Rıfki (1984). *Çankaya*. İstanbul: Bateş Yayınları.

Habib, İsmail (1939). *Atatürk için*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Habib, İsmail (1937). *O zamanlar*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Karakoç, Ercan (2009). "Atatürk'ün Hatay Davası". *Biliğ*, 50, 97-118.

Kocatürk, Utkan (2000). *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*. Ankara: TTK Yayınları.

Kocatürk, Utkan (1988). *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*. Ankara: TTK Yayınları.

Oran, Baskın (2002). *Türk Dış Politikası I*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sarımay, Yusuf (1996). "Atatürk'ün Hatay Politikası II (1938 - 1939)". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XII / Temmuz, 35.

Soyak, Hasan Rıza. *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Kasım 1949.

Soysal, İsmail (1982). "1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı". *Belleten*, XLVI, 182.

Sökmen, Tayfur (1978). *Hatay'ın Kurtuluşu için Harcanan Çabalar*. Ankara: TTK Yayınları.

Tekin, Mehmet (1993). *Hatay Tarihi*. Antakya: Hatay Kültür, Turizm ve Sanat Vakfı Yayınları.

Tünay, Bekir (1986). "Atatürk ve Hatay". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, II / Mart, 5, 449-461.

Ünal, Tahsin (1998). *Türk Siyasî Tarihi*. İstanbul: Kamer Yayınları.

SUMMARY

Hatay, until the year 1939 had become the national issue which was taken into consideration incessantly. As is known, invasions that started 1914-1918 (Word War I) and the accepted defest after Mondros Armistice were the beginning of dark and forceful days for the Turkish people.

There was nothing to accept the situation after the end of the struggle with the start of invasions, Turkish revolutionaries which was founded by the Turks showed their rejection; however, when their disorderness and a lot of negative conditions were concerned, this was insufficient. Congresses and published announce menf which started in Samsun which aimed to pick all the people together and create a whole fight was really tough and this was accomplished with many deprivations.

In order for Turks who has achieved their independence hrough national struggle, the concern that to come true National Treaty would be predominant. Even though many issues were handled in Lozanne, there were some others to be handled afterwards. That's why, after 1923, while the stute was creating its organizations. It was also trying to create employment and to make the country prosperous since it was ruined before hand.

The problem of the county was one of the issues that couldn't be solved. Since Hatay was the part of the home, the effonts to make it accepted had gone on until 1939 Apart from mentioning that part in my work, the main concern of the work is about the protocol which was signed between France and Turkey. Although there is some information about the case at hand, there is no official document at all. In my work, with a startfrom this document it has been written in defail that the comperastion of the estates of the French intlatuy had already been pad.

TWEETLERİN ETKİNLİĞİNİN SOSYAL AĞLAR İLE İRDELENMESİ

Yusuf Murat KIZILKAYA *, Ayşe OĞUZLAR **

Makale Geliş Tarihi-Received: 19.07.2017

Makale Kabul Tarihi-Accepted: 02.11.2017

ÖZ

Web 2.0 teknolojisinin hayatımıza girmesiyle birlikte, internet dünyasında insanlar içerik tüketen değil, aksine kendileri de artık içerik üreten, aktif bireyler haline gelmiştir. Web 2.0'ın belki de hayatımıza en büyük katkısı sosyal ağlar olmuştur. Bu çalışmada, önemli bir sosyal ağ aracı olan twitterdan elde edilen verilerden hareketle sosyal ağ analizi yapılmaktadır. Twitter 320 milyondan fazla kullanıcısıyla dünyada en büyük ikinci sosyal ağ sitesidir. Elde edilen veriler, sosyal ağ analizi için özel olarak tasarlanmış NodeXL Pro programı yardımıyla analiz edilmiştir. Bir mikroblog sitesi olan twitterdan, son zamanlarda ülkemizde çok fazla tartışma konusu haline gelmiş olan, ÖSYM hakkında atılan tweetler çekilmiş ve ağın yapısı detaylı olarak incelenmiş ve görselleştirme yapılarak önemli algoritmalar hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar bize, son zamanlarda ÖSYM'nin imajının sarsıldığını ve kuruma güven duyulmadığını ortaya çıkarmıştır. ÖSYM'nin toplum gözündeki güvenilirliğini arttırabilmesi için, bir an önce birtakım önlemler alarak, bu yönde çalışmalar yapması bir zorunluluktur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Ağlar, Twitter, Nodexl, ÖSYM, Görselleştirme.

* Öğr. Gör., Ardahan Üniversitesi, Ardahan Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, muratkizilkaya@ardahan.edu.tr

** Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, ayseog@uludag.edu.tr

EFFECTIVENESS OF TWEETS WITH SOCIAL NETWORKS

ABSTRACT

With the entry of Web 2.0 technology into our lives, people on the internet have become active individuals who are not consuming content but producing content themselves. Web 2.0 technology's Perhaps the biggest contributor to our lives has been social networks. This study conducts social network analysis from the data obtained from twitter, an important social networking tool. Twitter is the second largest social networking site in the world with more than 320 million users. The obtained data was analyzed with NodeXL Pro, an Excel extension specially designed for social network analysis. From Twitter which is a micro blogging site, has recently been tweeted about OSYM, which has become a lot of discussion topic in our country, and its network structure has been examined in detail, visualization has been done and important algorithms have been calculated. It has recently been revealed that the image of OSYM has been shaken and the institution has not been trusted. It is imperative for the OSYM to take precautions as soon as possible in order to increase the reliability of the society.

Keywords: Social Networks, Twitter, NodeXL, OSYM, Visualization.

136

IJSI 10/2
Aralik
December
2017

GİRİŞ

Bilgisayar teknolojisinin hızla gelişmesiyle birlikte 1980'lerde kişisel bilgisayarlar günlük yaşamda daha fazla yer almaya başlamış, 1990'larda ise internet yaygınlaşmıştır. 2000'lere gelindiğinde ise iletişim sürecinde yeni bir çağır açılmış, eskiden yazılı, sözlü ve sözsüz iletişim olarak kategorize edilen sürece, artık bilgisayar aracılığı ile iletişim de eklenmiştir. Günümüzde bilgisayarlar, akıllı telefonlar sayesinde insanların cebine girecek kadar küçülmüştür. Yaşamımızda büyük bir yer edinen bilgisayar teknolojisinin bizlere kattığı artılardan birisi de; insanların mekândan bağımsız olarak birbirleriyle çeşitli paylaşımlarda bulunmalarına olanak tanınmasıdır. Sosyal ağ siteleri bu anlamda geliştirilmiş olan sanal ortamlardan en idealidir.

1. SOSYAL AĞ ANALİZİ

Sosyal ağ kavramının temelleri, 1930'larda gerçekleşen grup dinamikleri ve insanların seçim yaparken farklı görev ve farklı durumlarda nasıl birbirinden farklı davrandığını ölçen sosyometriye dayanmaktadır (Vural Akıncı, Bat, 2010: 3355; Blumberg, Hare, 1999: 17). Sosyal ağın temelleri her ne kadar 1930'lara kadar uzanmaktaysa da, bu kavramı ilk kullanan 1954 yılında Barnes'tir. Barnes kişinin çevresindeki diğer insanlarla olan ilişkilerini sosyal ağ kavramıyla açıklamıştır (Bilen vd. 2014: 115). Sosyal ağlar bireyler arasındaki ilişkiyi ifade etmekle birlikte, ağın yapısı kişisel kullanıcılardan daha önemlidir (Scott, 1991: 11).

Web 2.0 kavramı ise ilk olarak O'Reilly Medya'nın sahibi Tim O'Reilly tarafından 2005 yılında bir konferansta dile getirilmiştir (O'Reilly, 2005). O'Reilly'e göre Web 2.0 sınırları belli olmayan bir olgudur. Web 2.0'dan önce bireyler kendilerine sunulan içeriği tüketen durumda iken, Web 2.0'dan sonra bireyler artık sadece birer tüketici değil, kendileri de içerik üreticisi durumuna gelmişlerdir. Web2.0 sayesinde internet kullanım anlayışı da değişmiştir. Eskiden sadece kendine sunulanları okuyan bireyler, artık internette kendilerini ifade edebilecek yazılar yazmaya başlamıştır, önceden sadece kendine sunulan videoyu izleyebilen kullanıcılar artık kendi ürettikleri videoları paylaşabilmektedir. Bu gibi yenilikler internet dünyasında yeni bir çağır açmıştır.

Sosyal medya olarak tarif edilen Web 2.0 tabanlı teknolojiler içinde en popüler olanlardan biri sosyal ağ siteleridir (Köseoğlu, 2012: 58). Web 2.0 sayesinde sosyal ağlar artık gerçek yaşamdan sanal yaşama yani dijital ortamlara aktarılmıştır. Bilgisayar destekli sosyal ağ olarak da (Ellison vd. 2006: s.32) ifade edilen sosyal ağ siteleri; bireylere, sistemde yer alan herkes veya sadece izin verdiği kullanıcılar tarafından görülebilecek profil oluşturmalarına, bu sayfa üzerinden çeşitli paylaşımlar yapmalarına ve başkalarının sayfalarında gezinmelerine imkan tanıyan web tabanlı hizmetlerdir (Boyd, Ellison 2008: 211). Sosyal ağ aynı zamanda, bilginin ağa üye kişiler arasında paylaşılmasını ve üyeler arasında yayılmasını sağlamaktadır (Phillips, Phillips, 1998: 330).

Sosyal ağ sitelerinin atası olarak online sohbet odaları görülebilir. 1994 yılında açılan Theglobe (kullanıcılar kendi ilgi alanlarıyla ilgili bireylerle iletişim kurabiliyordu) ve Geocities (kullanıcılar kendi içeriklerini sadece altı şehre göre girebiliyordu) gibi siteler kullanıcıların sohbet odaları üzerinden birbirleriyle iletişim kurmalarını sağlarken, 1997 yılında kurulan Sixdegress.com kullanıcılarına kendi profillerini oluşturma imkânı tanımıştır (Liu, Ying, 2010: 750; Boyd, Ellison, 2008: 214). 2004 yılında Facebook.com un açılmasıyla birlikte sosyal ağ siteleri farklı bir boyuta taşınmıştır. Facebook ilk olarak Harvard üniversiteleri öğrencilerinin birbirleriyle iletişim kurmaları için açılmış, sonrasında ise tüm dünyaya yayılmıştır. Artık günlük yaşamın vazgeçilmezlerinden biri haline gelmiştir. 2006 yılında Facebooktan farklı bir formatta Twitter kullanıma sunulmuş ve bu iki gelişme sosyal medyanın günlük yaşamın vazgeçilmezlerinden biri haline gelmesini sağlamıştır.

Sosyal ağlar ile kişiler kendi özgün profillerini oluşturup bu profil üzerinden insanlarla iletişim kurup, kendilerini tanıtır, paylaşımlarda bulunabilmektedir. Sosyal ağlar sayesinde normal şartlarda bir araya gelme şansı olmayan kişiler, birbirlerinden farklı topluluklar birbirleriyle iletişim kurabilmektedir (Demir, Taktak, 2011: 8).

Sosyal ağ analizi, düğümlerden ve düğümler arasındaki bağlardan (benzersiz kenarlardan) oluşan ağ kuramı açısından sosyal ilişkileri görüntüleyen sistemdir (Kızılkaya, 2017: 882). Düğümler ağ içindeki bireyleri veya organizasyonları ifade ederken, bağlar ise ilişkileri temsil etmektedir.

Sosyal ağ analizi kuramlarını birkaç madde halinde incelemek mümkündür. Bunlar; Zayıf Bağların Gücü, Yapısal Boşluk Kuramı, Sosyal Kapalılık Kuramı, Sosyal Kaynaklar Kuramıdır (Özdemir, 2008: 83). Bu kuramları kısaca açıklayacak olursak;

Zayıf Bağların Gücü: Genellikle insanlar kendileriyle benzer özelliklere sahip bir sosyal çevreye sahiptir. Doktorların sosyal çevreleri doktorlardan, öğretmenlerin sosyal çevreleri öğretmenlerden oluşur. Sosyal ağlarda yer alan kişilerin özellikleri de zaman içinde ağdaki diğer bireylerin özelliklerine benzer. Birbirlerine benzeyen bu özelliklere bireylerin taşıdıkları bilgiler de dahildir. Ağdaki bireyler, ağdaki genel sahip olunan bilgilerden farklı bilgilere ulaşmaya çalıştıklarında kendi sosyal ağlarından bu bilgilere erişemeyebilirler. Bu durumda kendi sosyal ağlarından farklı sosyal ağlarda aradıkları bilgiye erişebilirler. Bilgiye erişebilmek için başka bir sosyal ağa ulaşmak amacıyla, her iki ağı birbirine birleştiren bağlara ihtiyaç duyulacaktır. Birbirlerinden çok farklı yapıya sahip olan bu iki ağ arasında köprü ilişkisi kuran bağlar zayıf bağlardır. Örneğin bir doktor çocuğunun matematik konusundaki eksikliğini gidermek için kendi sosyal ağından yardım alamayabilir. Bu durumda öğretmenlerden oluşan bir başka ağda aradığı bilgiye ulaşacaktır. Öğretmenlerden oluşan ağa kendi bulunduğu ağı bağlayan yapı, zayıf bağdır.

Yapısal Boşluk Kuramı: Sosyal ağlarda birbirini tanımayan düğümler (kişiler) arasında aracılık yapan, bu düğümleri bir birine bağlayan bireyin sahip olduğu bilgi ve bireyleri tanumasından dolayı sağladığı kontrol avantajlarıdır. Bu tür ağlar aynı zamanda açık ağlardır çünkü aracılık yapan kişi sayesinde çok farklı iki ağ birbirlerine bağlanabilmektedir.

Sosyal Kapalılık Kuramı: Sosyal ağların kapalı olmasını ifade eder. Bu tür ağları diğer ağlara bağlayan bir köprü yoktur. Kapalı ağlarda karşılıklı işbirliği ve güven yüksek seviyededir. Sosyal ağlar kapalı olduğunda ağ içinde bilgi paylaşımı kolaylaşacaktır.

Sosyal Kaynaklar Kuramı: Sosyal ağların birbirlerinden çok farklı özelliklere ve yapılarla sahip olması doğaldır. Sosyal kaynaklar kuramına göre ağın yapısına dair belirleyici olan, ağdaki kişilerin hangi amaca ulaşmak istediğidir. Önemli bir bilgiye ulaşmak isteniyorsa yapısal boşluk veya zayıf bağlar; karşılıklı güven ve

işbirliği oluşturulmak isteniyorsa yakın, sıkı, kapalı bir ağ daha faydalı olabilmektedir.

Ağ kurma davranışları, ağ büyüklüğü, ağ farklılığı, ağ yoğunluğu ve ağ merkeziyeti sosyal ağların temel özellikleridir (Özdemir, 2008: 85). Kısaca bu özellikler açıklanacak olursa;

Ağ Kurma Davranışları: Kişilerin iş yaşamlarında başarılı olabilmeleri için iş ilişkisinde olduğu diğer kişilerle ilişki kurmak ve bu ilişkilerini sürdürürebilmek için sergiledikleri davranışları bütünüdür.

Ağ Büyüklüğü: Ağda yer alan kişilerin sayısıdır. Ağ ne kadar büyük olursa o kadar çok sayıda kişiye erişilebilir. Bu durum çok fazla bilgiye ve ihtiyaç duyulan kaynaklara kolay ulaşılmasını sağlamaktadır.

Ağ Farklılığı: Ağdaki kişiler ve iletişimde olduğu diğer kişiler arasındaki farklı özellikleri ifade eder. Kişilerin cinsiyetleri, eğitim seviyeleri, çalıştıkları kurumdaki pozisyonları, faaliyet gösterdikleri sektörler gibi değişkenler ağın farklılığını ortaya koyabilmektedir.

Ağ Yoğunluğu: Ağda yer alan kişilerin birbirleri arasındaki yakın ve sıkı ilişkiyi ifade eder. Ağın yoğunluğu arttıkça ağdakilerin birbirine benzeyen, özellikleri taşıması söz konusu olabilir.

Ağ Merkeziyeti: Kişilerin ağ yapısındaki konumunu ifade eder. Sosyal ağda ağın ortasında olmak; diğer kişilerin ortasında olmak veya onlara en yakın mesafede olmak, kişilerin ağdaki merkeziyeti olarak açıklanmaktadır. Ağdaki merkeziyet arttıkça, kişilerin sahip olacağı sosyal güç, bilgi ve yaratıcılık gibi özellikler de artmaktadır.

Sosyal ağlarda görselleştirme için en çok kullanılan algoritmalarından ilki Fruchterman - Reingold algoritmasıdır. Fruchterman - Reingold algoritması; kuvvet yönlendirme algoritması olarak da bilinir. Sosyal ağlarda bireyler birer düğüm veya köşe olarak karşımıza çıkar, Fruchterman - Reingold algoritmasında bu köşeleri birleştiren kenarlara kuvvet atayarak köşeleri birleştirir. Bu algoritmalar, makul süre içinde yüksek kalitede çözümler üretme özelliğiyle ön plana çıkmaktadırlar. (Drawing Graphs With Circular Vertices, <https://schneide.wordpress.com/tag/fruchterman-reingold/>).

Özellikle yönsüz sosyal ağlarda kullanılan bir başka etkili görselleştirme algoritması da Harel - Koren Fast Multiscale Layout algoritmasıdır. Harel - Koren Fast Multiscale Layout algoritması, çok büyük boyutlu grafikleri düz çizgili estetik bir şekilde çizmektedir. Harel - Koren Fast Multiscale Layout algoritması herhangi bir kuvvet yönelimli algoritmanın hızını önemli ölçüde iyileştirebilmesiyle öne çıkmaktadır (A Fast Multi-Scale Method For Drawing Large Graphs, <https://dl.acm.org/citation.cfm?id=729397>).

Sosyal ağ analizinde kullanılan belli başlı algoritmalar ve bunların öne çıkardığı kriterler şunlardır: *In-degree centrality*: Ağ içerisinde en çok etkileşimi alan düğümü öne çıkaran algoritmadır. Kimle daha çok ilişki kuruluyorsa o en önemlidir. *Out-degree centrality*: In-degree'nin aksine diğerleriyle en çok ilişki kuran düğüm en önemlidir. *Betweenness centrality*: Ağ içerisindeki ilişkilerin en ortasında yer alan, bir diğer deyişle ayrıtların en kısa yoldan üzerinden geçtiği düğüm en önemlidir. *Eigenvector centrality*: Özellikle sosyal medya analizlerinde en öne çıkan algoritmadır. Zira en çok etki sahibi olan, kurulan ilişkinin en önemli olduğu düğümü öne çıkarır. Bir sosyal ağdaki kanaat önderleri öne çıkarmak açısından gereklidir. Sosyal ağ analizlerinde söz konusu algoritmaların incelenmesi o ağın yapısını ortaya koyabilmek için önemlidir.

Literatür incelendiğinde özellikle son yıllarda sosyal ağlar üzerine çok fazla çalışma yapıldığı görülmektedir. Baysal Berkup (2015), Sosyal ağlarda bireysel mahremiyet paylaşımında kuşaklar arasında farklılıklar olduğunu, bu farklılıkların en çok teknolojik değişimi derinden ve hızlı yaşayan X ve Y Kuşaklarında olduğunu ifade etmiştir. Karagöz ve Kozak (2014), yaptıkları çalışmada; Üniversiteler arasındaki işbirliğinin çok düşük seviyede olduğunu ortaya koymuş, bununla birlikte Dokuz Eylül Üniversitesi, Gazi Üniversitesi ve Mersin Üniversitesinin bilimsel bilgi üretiminde birer merkez konumunda yer aldıklarını ortaya koymuştur. Akyazı, Tutkun Ünal (2013), yaptıkları çalışmada sosyal ağ kullanımının bireylerin demografik özelliklerine göre değiştiğini göstermiştir. Hablemitoğlu ve Yıldırım (2012) sosyal ağ kullanımı ile yaşam tatmini ve demografik yapı arasında ilişki olduğu belirtilmiştir. Köseoğlu (2012) kullanıcıların demografik özellikleri, kullanım kalıpları ve doyumları arasında bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Özmen vd. (2011), yaptıkları çalışma sonucunda; öğretmenlerin, mesleki gelişimleri için sosyal ağların işlevselliği ortaya konulup, sosyal ağların daha etkin

kullanılabilmesi için tavsiyelerde bulunmuştur. Akar (2010) sosyal ağ sitelerindeki iletişimlerle kişisel tüketici alanları ve kişilerin profilleri arasında ilişki olduğunu belirtmiştir.

Gou vd. (2013), bir sosyal ağ sitesi olan mikroblog sitelerinin pazarlama üzerine yaptıkları çalışmada; kişilerin mikroblog sitelerinde yer alan hayran sayısının pazarlama üzerine belirgin bir şekilde pozitif etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Men ve Tsai (2012) ABD ve Çin'de yer alan şirketlerin popüler sosyal ağ sitelerini nasıl kullandıklarına dair yaptıkları çalışmada, her iki ülkedeki şirketlerin de müşterilerle iyi bir ilişki geliştirmede sosyal ağ sitelerinin önemini kavradıkları, uygun çevrimiçi stratejilerini uyguladıklarını belirtmiştir. Utz ve Beukeboom (2011) benlik saygısı düşük bireylerin popülerlik amacıyla sosyal ağ sitelerini kullandıklarını, sosyal ağ sitelerinde ideal bir resim çizerek düşük benlik saygısını telafi etmeye çalıştıklarını ifade etmiştir. Kaplan ve Haenlein (2010), yaptıkları çalışmada; sosyal medya teriminin ne anlama geldiğini incelemiş, sosyal medyaya dair, bloglar, içerik toplulukları, sosyal ağ sınıfları vb. sınıflandırmalar yapmışlardır. Sosyal medyayı kullanmak isteyen şirketlere, sosyal medyada aktif olmaları, mütevazi olmaları gibi on farklı tavsiyede bulunmuşlardır. Park vd. (2009), sosyal ağlardaki gruplarda yapmış oldukları çalışmada, kişilerin bu gurplara girme nedenleri, eğlence, kişisel paylaşım, bilgi almak olarak ortaya konulmuştur. Lewis vd. (2008) yaptıkları çalışmada, demografik özelliklerin ve sosyoekonomik statülerin farklılaşmasıyla, sosyal ağlardaki paylaşımlarında farklılaştığını göstermiştir. Hargittai (2007), sosyal ağ sitelerini kullananlar ile kullanmayanlar arasında sistematik bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur.

2. YÖNTEM

Sosyal medya ortamlarından dünya genelinde en yaygın kullanılanlardan birisi de twitterdir. 21 Mart 2006'da kurulan twitter kısa sürede son derece popüler bir hale gelmiş ve 320 milyondan fazla aktif kullanıcıya sahip olmuştur. Twitterda her saniye 6 binden fazla tweet atılmaktadır (<https://ofpof.com/internet/en-cok-kullanilan-10-sosyal-medya-araci>). Bu miktar bile başlı başına twitterın önemini ortaya koyabilmektedir.

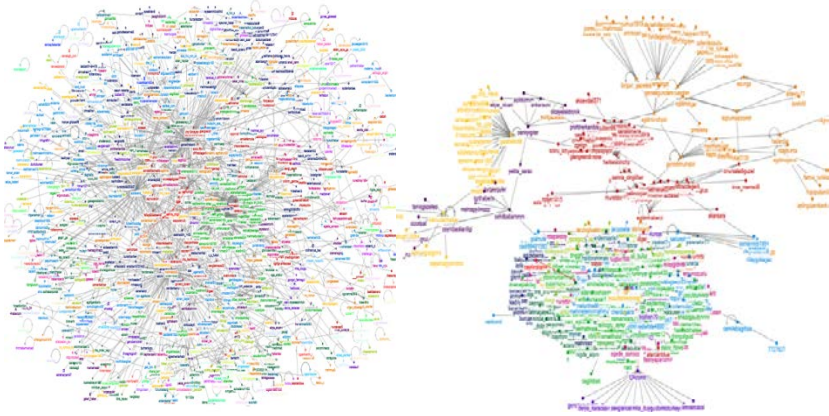
Twitterda kullanıcılar kendi hesaplarından en fazla 140 karakterden oluşabilen paylaşımlarda bulunabilmekte veya herhangi bir görseli paylaşabilmekte, daha önce paylaşılan herhangi bir görsel veya tweeti kendi sayfasında paylaşabilmekte, bir başkasının attığı tweete cevap verebilmektedir. Bu özellikleri nedeniyle özellikle metin madenciliği çalışmalarında twitter önemli bir veri kaynağı olarak ön plana çıkmaktadır. NodeXL (Network Overview Discovery and Exploration add-in for Excel) ise, Marc Smith'in başında bulunduğu ekibin kurmuş oldukları Sosyal Medya Araştırmalar Vakfı ile birlikte sosyal ağ verilerini sentezleyen grafik programının adıdır. NodeXL açık kaynak yazılımlı bir Excel eklentisidir, aynı zamanda ticari olarak geliştirilmiş olan NodeXL Pro yazılımı ekstra özellikleriyle birlikte edinilebilmektedir. Şimdiye dek yaklaşık 300.000 den fazla indirilmiş olan NodeXL, sosyal ağ sitelerine bağlanarak veri çekebilme ve bu veriyi işleyebilme özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Kullanıcı dostu olan NodeXL, Excel uzantısı olması sayesinde Office programı yüklü olan tüm bilgisayarlarda rahatlıkla kullanılabilir. Bu yönüyle kullanıcı dostu olan NodeXL, görselleştirme alternatifleriyle de ilgi çekmektedir.

3. BULGULAR

Çalışmada, içinde ÖSYM kelimesi geçen toplam 1824 tweet çekilmiş, ön işleme aşamasında bu tweetlerin sayısı 1637'ye indirilmiştir. Ön işleme aşamasında; Türkçe dışında atılmış tweetler ayıklanmış, boş veya sadece fotoğraf gibi görselleri paylaşmış olan tweetler silinmiş ve konuyla ilgisi olmadığı halde ÖSYM etiketi kullanılarak dikkat çekme amacıyla atılmış olan tweetler çıkarılmıştır.

Ön işleme aşamasından sonra elde edilen tweetlerden hareketle görselleştirme, algoritma hesaplamaları ve analizler yapılmıştır. Görselleştirme için sosyal ağ analizlerinde en sık kullanılan; Fruchterman - Reingold ve Harel - Koren Fast Multiscale algoritmaları tercih edilmiştir.

Şekil 1. ÖSYM Tweetlerinin Sosyal Ağları

144

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Görsellerde yer alan her bir nokta tweeter kullanıcıını ifade etmektedir. Kullanıcıdan çıkan okun tekrar kendine dönmesi, o kullanıcının ÖSYM hakkında bağımsız bir tweet attığını, okun bir başka kullanıcı veya gruba doğru gitmesi ise kullanıcının atılan bir tweeti retweet ettiğini veya atılan bir başka tweete cevap verdiğini göstermektedir.

Ağda toplam 1045 farklı kullanıcı tweet atmış ve bu kullanıcılar 1204 kez de ÖSYM etiketiyle tweet atmıştır. Kullanıcılardan 393'ü kendi bağımsız tweetini atarken, 39 kullanıcı başkalarının tweetlerine cevap vermiş, diğerleri de başkasının attığı tweetleri retweet etmiş yani kendi sayfalarında kullanıcılarıyla paylaşmıştır.

Ağ yapısı incelendiğinde ise; toplam ağın 12 büyük gruptan oluştuğu, gruplardan en büyüğünün 109 düğüm noktasına ve 109 benzersiz kenar sayısına sahip olduğu, en küçük grubun ise 13 düğümünden oluştuğu ve 18 benzersiz kenar sayısına sahip olduğu görülmektedir. Ağın çapı 11 olarak bulunmuştur, dolayısıyla bu sayı, ağdaki herhangi bir kullanıcı tanımadığı başka bir kullanıcıya, ağdaki 11. kişinin bağlantısıyla ulaşabileceğini göstermektedir.

Ağ grafiklerinde hangi düğümün diğerlerinden daha önemli olduğu çeşitli algoritmalarla hesaplanabilir. Araştırmacı, ağ içerisinde hangi kriterin düğümlerin önem sırasını belirleyeceğine karar verir ve bu kriteri öne çıkaracak algoritmayı hesaplamalara uygular. Elde edilen

sonuçlar Şu Şekilde zetlenebilir: Analizde gercekhaberci isimli haber sitesi ağ içinde en fazla etkileşimi alan düğüm olarak ortaya çıkmıştır. Gercekhaberci'nin atımıŐ olduğu tweet çok fazla retweet edilmiştir. Ağda en fazla ilişki kurulan düğüm ÖSYM'dir. Tweet atanlar tweetlerinde en çok symnin hesabını etiketleyerek attıkları tweetten ÖSYM'nin haberdar olmasını istemişlerdir. Ağın ortasında yer alan kişi ise, ÖSYM'ye ilişkin attığı tweetle sunavarol_ isimli köşe yazarıdır. Suna Varol isimli kullanıcının ağdaki diğer kullanıcılar tarafından önemsenen bir paylaŐımda bulunduğu ortaya çıkmıştır. ÖSYM ağdaki en etkili kişi / kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Atılan tweetlerin pozitif öğeler mi yoksa negatif öğeler mi içerdiği incelendiğinde ise; negatif öğelere sahip olan tweet sayısının 713 ve pozitif öğe içeren tweet sayısının 618 olduğu görülmüştür. Kelime lleri incelendiğinde, bir arada en sık kullanılan üç kelime; ğrenci-seyyar-yerleŐtirme 115 kez, seyyar-yerleŐtirme-merkezi 115 kez, kimlerin-hakkı-yendi 90 kez, çok-vahim-iddia 90 kez ve ÖSYM-sınıfta-kaldı 83 kez birlikte kullanılmıştır. Bu kelimeler bir arada incelendiğinde; ÖSYM hakkında olumsuz bir imajın oluştuğu ve kurumun sosyal medya da yoğun bir Şekilde eleŐtirilere maruz kaldığı görülmektedir. Kelime lleri arasında yer almayan kelime ikilileri incelendiğinde birlikte en sık kullanılan kelimeler; İstanbulhaber-sondakıka 83 kez, Birsenhaber-ÖSYM 82 kez, ÖSYM-açıklaması 69 kez, bir arada kullanılmıştır. Bu kelime ikilileri daha çok haber sitelerinin ve ÖSYM'nin açıklama yapmasının ön plana çıktığını göstermektedir.

SONUÇ

Çalışmada, son zamanlarda kendinden çok sık bahsettiren kurum olan ÖSYM'ye ilişkin mikroblog sitesi olan Twiter'da atılmış olan tweetler ele alınarak analiz edilmiştir. Çalışmanın en büyük kısıtını, Twiter'ın sınırlı sayıda ve son bir hafta olarak sınırlı günlerdeki tweetlerin çekilmesine imkân tanınması oluŐurmaktadır.

Kullanıcılar genellikle attıkları tweetten haberdar olması için tweetlerinde ÖSYM'yi etiketlemiŐler, bu da ÖSYM'nin ağın en önemli faktörü olmasını sağlamıştır. Aynı Şekilde kullanıcılar ÖSYM'nin açıklamalarını ve ÖSYM'ye dair atılan tweetleri güvenilir buldukları kaynaklardan alarak retweet etmiştir.

Atılan tweetlerde bir arada kullanılan kelimeler incelendiğinde, ÖSYM'nin ciddi anlamda bir prestij kaybına uğradığı, kullanıcılar tarafından yoğun bir şekilde eleştirildiği ve güven kaybı yaşadığı ortaya çıkmaktadır.

Atılan ve retweet edilen tweetlerin bir kısmında ÖSYM Başkanı'nun istifaya çağrıldığı görülmüştür. Analizin yapıldıktan sonraki süreçte ÖSYM Başkanı istifa etmiştir. Her ne kadar ÖSYM Başkanı'nun istifasının, tek başına tweeterda yapılan paylaşımlarla açıklanması mümkün değilse de bu durum sosyal medyanın, sosyal medya da kişilerin görüşlerini dile getirmelerinin, gücünü göstermesi bakımından önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olupta, ÖSYM'nin yaptığı sınavlardan etkilenmeyen tek bir kişi bile yoktur. ÖSYM'nin toplum nazarında oluşan güvensizlik ve olumsuz imajın bir an önce düzeltilmesi, ülkemiz açısından son derece önemlidir. Başkanın istifası da bu anlamda atılan ilk adım olarak görülebilir.

Sosyal ağlar ve sosyal medya toplumun nabzını tutmak için kullanışlı birer araçtır. Sosyal medyanın ve sosyal ağların insanların yaşamında ki yeri ve gücü yadsınamaz bir gerçektir. Önemli olan topluma, sosyal medya kullanımına dair farkındalığın aşılaraq sosyal medyanın doğru bir şekilde kullanılmasını sağlayabilmektir.

KAYNAKÇA

Akar, Erkan (2010). "Sanal Toplulukların Bir Türü Olarak Sosyal Ağ Siteleri - Bir Pazarlama İletişimi Kanalı Olarak İşleyişi". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 107-122.

Akyazı, Erhan; Tutgun Ünal, Ayşe (2013). "İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Amaç, Benimseme, Yalnızlık Düzeyi İlişkisi Bağlamında Sosyal Ağları Kullanımı". *Global Media Journal Turkish Edition*, 6(3), 1-24.

Baysal Berkup, Sezin (2015). "Sosyal Ağlarda Bireysel Mahremiyet Paylaşımı: X Ve Y Kuşakları Arasında Karşılaştırmalı Bir Analiz", (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Blumberg, Herbert H.; Hare, Paul A. (1999). "Sociometry Applied to Organizational Analysis: A Review". *Action Methods*, 52(1), 15.

Bilen, Kadir; Ercan, Orhan; Gülmez, Turgay (2014). "Sosyal Ağların Kullanım Amacı Ve Benimsenme Süreci; Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Örneği". *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 115-123.

Boyd, Danah M; Ellison, Nicole B. (2008). "Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship". *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), 210-230.

Demir, Hülya; Taktak, Fatih (2011). "Konumsal Veri Üzerine Sosyal Ağ Analizi (SAA): Afyonkarahisar Örneği". *Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 3(1), 7-16.

Ellison, Nicole; Steinfield, Charles; Lampe, Cliff (2006). "Spatially Bounded Online Social Networks And Social Capital: The Role Of Facebook". *International Communication Association*, 1, 36.

Guo, Yanhong; Yang, Xiaojie; Ryabov, Yaroslav; Liu, Wei (2013). "An Empirical Research on Influencing Factors of Microblogging Marketing Effectiveness". *International Journal of u- and e- Service, Science and Technology*, 6(4), 91-117.

Hablemitoğlu, Şengül; Yıldırım, Filiz (2012). "Gençlerin Gözünden Sanal Bir Sosyal Kapital Olarak Facebook". *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-20.

Hargittai, Eszter (2007). "Whose Space? Differences Among Users and Non-Users of Social Network Sites". *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), 276-297.

Kaplan, Andreas M.; Haenlein, Michael (2010). "Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media". *Business Horizons*, 53, 59-68.

Karagöz, Deniz; Kozak, Nazmi (2014). "Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi: Araştırma Konuları ve Kurumlar Arası İş

Birliğin Sosyal Ağ Analizi ile İncelenmesi". *Türk Kütüphaneciliği*, 28(1), 47-61.

Kızılkaya, Y. Murat (2017). "Sosyal Ağ Analizi ve NodeXL Pro ile Twitter Verileri Üzerinde Görselleştirme". *ICITS 11*, Malatya, 882.

Köseoğlu, Özgür (2012). "Sosyal Ağ Sitesi Kullanıcılarının Motivasyonları: Facebook Üzerine Bir Araştırma". *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 2, 58-81.

Lewis, Kevin; Kaufman, Jason; Gonzalez, Marco; Wimmer, Andreas; Christakis, Nicholas (2008). "Tastes, Ties, And Time: A New Social Network Dataset Using facebook.com". *Social Networks*, 30, 330-342.

148

Liu, Yili; Ying, Xiangxiang (2010). *A Review of Social Network Sites: Definition, Experience and Applications, The Conference on Web Based Business Management E-Book*, Scientific Research.

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Men, Linjuan Rita; Tsai, Wan-Hsiu Sunny (2012). "How Companies Cultivate Relationships With Publics On Social Network Sites: Evidence From China And The United States". *Public Relations Review*, 38, 723-730.

O'Reilly, Tim (2005). What is web 2.0 Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software, <http://oreilly.com/lpt/a/6228> (Erişim tarihi: 30.07.2017).

Özdemir, A. Ayşe, (2008), "Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerinde Yapılan Bir Alan Araştırması". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 81-102.

Özmen, Fatma; Aküzüm, Cemal; Sünkür, Meltem (2011). Sosyal Ağ Sitelerinin Eğitsel Ortamlardaki İşlevselliği, 6th International Advanced Technologies Symposium (IATS'11), 16-18 May 2011, Elazığ, Turkey.

Park, Namsu; Kee, Kerk F.; Valenzuela, Sebastian (2009). "Being Immersed in Social Networking Environment: Facebook Groups, Uses and Gratifications, and Social Outcomes". *Cyberpsychology & Behavior* 12(6), 729-733.

Phillips, Diane M.; Phillips, Jason Keith (1998). "A Social Network Analysis of Business Logistics and Transportation". *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 28(5).

Scott, Lohn (1991). *Social Network Analysis*. Sage, London.

Utz, Sonja; Beukeboom, Camiel J. (2011). "The Role of Social Network Sites in Romantic Relationships: Effects on Jealousy and Relationship Happiness". *Journal of Computer-Mediated Communication*, 16, 511-527.

Vural Akıncı, Beril Z.; Bat, Mikail (2010). "Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma". *Journal of Yaşar University*, 20 (5), 3348-3382.

En Çok Kullanılan 10 Sosyal Medya Aracı, <https://ofpof.com/internet/en-cok-kullanilan-10-sosyal-medya-araci> (Erişim tarihi: 01.08.2017).

Drawing Graphs With Circular Vertices, <https://schneide.wordpress.com/tag/fruchterman-reingold/> (Erişim tarihi: 03.08.2017).

A Fast Multi-Scale Method For Drawing Large Graphs, <https://dl.acm.org/citation.cfm?id=729397>, (Erişim tarihi: 03.08.2017).

SUMMARY

With the entry of Web 2.0 technology into our lives, people on the internet have become active individuals who are not consuming content but producing content themselves. Web 2.0 technology's Perhaps the biggest contributor to our lives has been social networks.

Twitter is the second largest social networking site in the World, with more than 320 million users. This study conducts social network analysis from the data obtained from twitter, an important social networking tool.

150

In the study, the tweets about ÖSYM were analyzed. The biggest limitation of the work is that Twitter allows for limited number of tweets on limited days and the last week as well. A total of 1045 different users tweeted on the network. These users tweeted 1204 times with the ÖSYM tag. While 393 users assigned their own independent tweet, 39 users responded to others' tweets, while others retweeted the others' tweets and shared with their users on their own pages.

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

When the network structure is examined; the total network consists of a total of 12 large groups. The largest group has 109 node points and 109 unique borders, the smallest group has 13 nodes and has 18 unique borders.

Various algorithms are used to calculate which nodes in a network graph are more important than others. In-degree centrality: In the analysis, the actual news site has emerged as the node that receives the most interaction in the network. Out-degree centrality: The node, with which the network is most related is ÖSYM. Betweenness centrality: In the middle of the network is the tweet sunabaro_ named corner article about ÖSYM. Eigenvector centrality: ÖSYM is the most influential person / institution in the network.

When the words used in the tweets that are taken together are examined, ÖSYM is seriously losing its prestige, being criticized intensely by users and losing confidence. Some of the tweets that were dumped and retweeted were seen to be called for resignation by the President of ÖSYM. After the analysis, the President of ÖSYM resigned.

Social networks and social media are useful tools to keep the pulse of the community. The place and power of social media and social networks in people's lives is an undeniable fact. The important thing is that people is to be able to use the social media in the correct way by instilling awareness of the use of social media.

**TURİST REHBERLİĞİ MESLEK KURULUŞLARININ WEB
SİTELERİNİN İÇERİK ANALİZİ YÖNTEMİYLE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

*Selin MANAV**, *Hasret ULUSOY***, *Özlem KÖROĞLU****

Makale Geliş Tarihi-Received: 15.08.2017
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 27.10.2017

ÖZ

Turist Rehberliği Meslek Kanunu uyarınca kurulmuş olan TUREB (Turist Rehberleri Birliği), kendisine bağlı 7 meslek odası ile 6 bölgesel meslek odası olmak üzere tüm Türkiye'de örgütlenmiş on üç odanın kamu kurumu niteliğinde meslek üst kuruluşudur. Bu çalışmanın amacı turist rehberliği meslek kuruluşlarının web sitelerinin incelenmesi ve mevcut durumun tespit edilmesidir. Bu amaçla, Turist Rehberliği Meslek Kanunu uyarınca kurulmuş olan on üç turist rehberliği meslek kuruluşunun ve TUREB'in web siteleri içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda TUREB'e bağlı olarak kurulmuş meslek kuruluşları olsalar da turist rehberliği meslek kuruluşlarının web sitelerinin birbirinden bağımsız olarak hazırlanmış olduğu tespit edilmiştir. Belirlenen değerlendirme ölçütlerini en çok karşılayan meslek kuruluşu İRO iken en az karşılayan ŞURO (Şanlıurfa Bölgesel Turist Rehberleri Odası)'dur. TUREB'in desteği

* Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, selinmanav@gmail.com

** Arş. Gör., Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, hasretulusoy@balikesir.edu.tr

*** Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, ozlemkoroglu_98@yahoo.com

ile tüm meslek kuruluşlarının iş birliği içerisinde web sitelerini ortak özellikleri dikkate alarak hazırlamaları ve dil seçeneklerinin olması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turist Rehberliği, Mesleki Örgütlenme, Meslek Kuruluşu, Web Siteleri, İçerik Analizi.

Jel Kodları: M0, M3, L83.

THE EVALUATION OF THE WEB-SITES OF THE TOURIST GUIDING OFFICIAL CHAMBERS WITH THE METHOD OF CONTENT ANALYSIS

ABSTRACT

The Union of Tourist Guides' Chambers was founded according to the "Profession Law of Tourist Guide" and it is also a professional institution with public institution status of thirteen Chambers organized in Turkey including seven Professional Chambers and six Regional Professional Chambers. The purpose of this study is to examine the web-sites of the tourist guiding professional chambers. With this purpose, the web-sites of the thirteen tourist guiding professional chambers which was founded according to the profession Law of Tourist Guide have been evaluated with the method of content analysis. According to the result of the study, it is determined that the web-sites of the Tourist Guidance Official Chambers are prepared independent of each other much as they are the official chambers which are founded depending on TUREB. It is determined that 61 evaluation criteria, taking part in the evaluation form of the research, are most met by İRO, least met by ŞURO. It is suggested that all professional organizations should have language options and prepare web sites in cooperation each other, with the support of TUREB, by taking into consideration common features.

Keywords: Tourist Guiding, Professional Organization, Professional Chambers, Web Sites, Content Analysis.

Jel Codes: M0, M3, L83.

153

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

GİRİŞ

Aynı düşünce ve inançları taşıyan belirli sayıda insanın mesleki çıkarlar doğrultusunda bir araya gelerek örgüt yapısı oluşturması olarak tanımlanan mesleki örgütlenme; mesleki özgürlük kazanmak, yenilikleri takip etmek, sorunlara çözüm bulmak ve mesleki vizyon ve misyonu bilmek için gereklidir (Kiper, Koştü, 2006: 3). Meslek kuruluşları, belli bir mesleği icra eden bireylerin ortak ihtiyaçlarını karşılamak ve ortak çıkarlarını korumaya yönelik etkinlikleri gerçekleştirmek üzere kurulan organizasyonlardır (Devlet Denetleme Kurulu, 2009: 13). Mesleki standartların belirlenmesinde rol alan meslek kuruluşları, bu standartlara sahip profesyonellerin yetiştirilmesi ve bu bireylerin mesleki bilgi, beceri ve uygulamalara ilişkin değişim ve yeniliklere uyum sağlamaları amacıyla faaliyette bulunmaktadırlar (Karataş, Şaşmaz, 2013: 29). Turizm sektöründe belli bir kalitede hizmet verebilmek ve memnuniyeti sağlayabilmek için bir takım ortak norm ve değerler oluşturulması ve uygulanması meslek kuruluşlarının varlığını zorunlu kılmıştır. Böylelikle farklı alanlarda (otel, seyahat acentesi, restoran, ulaştırma vb.) yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası meslek kuruluşları kurulmuştur (Akay vd., 2014: 7). Ulusal ve uluslararası turizm meslek kuruluşlarının amaçları arasında (Gök, Sarı, 2010: 557);

- turizmle ilgili konular, sorunlar ve çözümler üzerinde bilimsel ve pratik çalışmalar yapmak,
- bu yönlü çalışmalara katkıda bulunmak, turizmin ve turistik tesislerin turizmin gereklerine uygun gelişmesini sağlamak,
- turizm sektöründe yaşanan gelişmeler ve karşılaşılan sorunlara ilişkin tüm konuları ilgili mercilere sunmak,
- bu konuda kamuoyunu bilgilendirmek gibi amaçlar yer almaktadır.

TUREB, 12 Eylül 1998'de dört meslek kuruluşunun bir araya gelmesiyle oluşmuştur. 2002'de de yedi meslek kuruluşu tarafından bir protokol dâhilinde yenilenmiş temsili bir birliktir (Mısırlı, 2013: 93; Ahipaşaoğlu, 2006: 51). Turizm sektöründe etkin faaliyet gösteren ve 22.06.2012 tarihinde 28331 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 6326

sayılı "Turist Rehberliği Meslek Kanunu" uyarınca kurulmuş olan TUREB, kendisine bağlı 7 meslek odası ile 6 bölgesel meslek odası olmak üzere tüm Türkiye'de örgütlenmiş 13 odanın kamu kurumu niteliğinde meslek üst kuruluşudur. TUREB, yasa gereği oluşturulan bütün birimleri ile ülke turizminde turist rehberlerinin daha etkin rol almaları, ülkenin kültür ve turizm politikaları doğrultusunda tanıtılması ve yasa dışı rehberlik faaliyetlerinin önlenmesi amacıyla çalışmaktadır (www.tureb.org.tr, 2016). TUREB ve bünyesinde bulunan meslek kuruluşları, üyeleriyle haberleşmek, onları bilgilendirmek, rehber veri tabanı oluşturmak ve yapılan etkinliklerle ilgili duyuruları yayınlamak gibi amaçlarla interneti ve web sitelerini kullanmaktadır.

İnternet, kurum içi ve kurum dışı iletişim faaliyetlerinde yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda işletmeler, piyasalarda varlıklarını sürdürme ve dünyanın dört bir yanında kolaylıkla yayılabildiği sanal ortamda var olma ihtiyacı duymaktadır. Bu noktada internette işletmenin varlığını temsil eden web siteleri çok önemli bir işlev kazanmaktadır (Çubukçu, 2010: 42). İnternet ortamındaki bir işletmeyi, sahip olduğu web sitesi tanıtılmaktadır (Çiçek vd., 2010: 188). Sunum özellikleri açısından iyi yapılandırıldığında hedef kitleleri ile etkin bir iletişim kurulmasına olanak sağlayan, örgütlerin kurumsal kimliği ve kültürel unsurlarını hedef kitlelere ileten web siteleri, işletmenin toplum zihninde güçlü bir kurum imajı oluşturmada oldukça önemli bir yöntem olmaktadır (Yurdakul, Öksüz, 2007: 119). Bu bakımdan, her işletme bir web sitesine ihtiyaç duymaktadır. Özellikle, turizm endüstrisindeki web sitelerinin, internet kullanıcıları tarafından en çok ilgi gösterilen kullanım alanlarından biri olduğu görülmektedir (Karamustafa, Öz, 2010: 190). Web sitesi, internet üzerinden ürünlerini veya hizmetlerini sunan işletmeler için başlıca bir mekanizmadır (Turban vd., 2015: 744).

Web sitesinin kullanılabilir olması (Ip vd., 2012: 265) ve bilgiyi temel amaç edinmesi gerekmektedir (Kent, Taylor, 1998: 328; Huizingh, 2000: 124). Ancak bunu yaparken öznel olmalıdır. Bilgilendirici bir site, ürünler, işletme ve diğer ilgili konular hususunda detaylı ve kesin bilgi sağlamaktadır (Huizingh, 2000: 125). Web sitesine bağlantı kolaylığı, arama motoru gibi olanaklar da web sitelerinin sahip olması gereken özellikler arasında yer almaktadır (Karabağ vd., 2010: 20). Web sitelerinde doğru ve güvenilir bilgi ile site haritası bulunması (O'Connor, Murphy, 2004: 478) ve web sitelerinin sahip olduğu

tasarım özellikleri (dil seçenekleri, sitenin kullanıcılara sunulduğu vb.) dikkat çekici noktalardandır (Karabağ vd., 2010: 20; Çubukçu, 2010: 50). Bu anlamda, web siteleri tasarımlarının en önemli parçalarından biri kullanım kolaylığıdır (Bayram, Yaylı, 2009: 353-354). Musante vd. (2009), etkili bir web sitesinin, içerik, içeriğin kalitesi ve web sitesi tasarımı olmak üzere üç unsuru içermesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu bilgiler dışında iyi bir web sitesinin belirtilen özelliklere de sahip olması gerekmektedir (Tarhan, 2007: 83-84):

- a. Web sayfasına erişim kolay olmalı, örneğin en fazla sekiz saniyede açılabilir.
- b. Web sayfasında hedef kitlenin ilgili sayfaya girebilmesi için gereksiz soru formlarını içeren engeller konulmamalıdır.
- c. Web sayfası sürekli güncellenmelidir.
- d. Web sayfasındaki tüm linkler çalışmalıdır.
- e. Web sayfasında geribildirim alma imkânını sağlayan (e-posta vb.) araçlar yer almalıdır.
- f. Web sayfasında erişim bilgileri mutlaka olmalıdır.

Etkin bir web sitesi, dünyanın her yerinden 24 saat erişim sağlayabilen küresel kitlelere ulaşabilmektedir. Özellikle karşılama sayfası ve görseller web sitesi içeriğinin en popüler olanlarıdır (Lin, Huang, 2006: 1203). Sanal ortamda faaliyette bulunmak isteyen işletmeler için web sitesi oluşturmak tanıtım açısından önemli avantajlar sağlamaktadır (Çubukçu, 2010: 43).

Turizm sektörü ile yakından ilgili web sitelerinin sayısının artması, diğer sektörlerde olduğu gibi turizm sektöründe de web sitelerinin önemli hale geldiğine işaret etmektedir (Roney, Özturan, 2006: 44). Bu anlamda web sitesi analizi ile ilgili olarak pek çok akademik çalışmaya rastlanmaktadır. Örneğin, Procaccino, Miller (1999) tarafından yapılan çalışmada, ABD ve Fransız merkezli işletmelerin turizmle ilgili web sitelerinin teknik yeterliliğini ve genel işletme kullanımını (pazarlama, satış, destek) karşılaştırmak ve farklılıklarını bulmak amaçlanmıştır. Toplam 345 otel, müze, restoran ve

havayolunun web sitesi incelendikten sonra ülke ve endüstriye göre kategorize edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, ABD merkezli işletmelerin web sitelerinin Fransız web sitelerinden daha yüksek puan aldığı ve teknik olarak da daha iyi ve işlevsel olduğu görülmektedir. Tierney (2000) tarafından bir turizm tanıtım web sitesinin etkisini araştırmak için düşük maliyetli ve otomatikleştirilmiş, internet tabanlı bir anket yöntemi geliştirmek ve uygulamak amacıyla bir çalışma yapılmıştır. Katılımcılar öncelikle iki kaynaktan web sitesini öğrenmiş ve web sitesinin seyahat planlarını önemli ölçüde etkilediğini bildirmişlerdir. Bulgular sonucunda web tabanlı anketlerin yürütülmesinde önemli metodolojik zorlukların olduğu tespit edilmiştir. Wan (2002) Tayvan'daki uluslararası turistik oteller ve tur operatörlerinin web sitelerini içerik analizi ile değerlendirmeyi amaçladığı çalışmasında üç değerlendirme kriteri ile oteller ve tur operatörleri arasındaki web sitelerinin içeriğini karşılaştırmıştır. Çalışmanın sonuçları, otellerin ve tur operatörlerinin sadece yüzde 50'sinin web sitesi olduğunu ve Tayvan'ın turizm otelcilik endüstrisinde internet kullanımının öncelikle pazarlamaya değil, reklamcılığa yönelik olduğunu göstermektedir. Ayrıca turizm endüstrisinin çevrimiçi ticareti iyileştirmek için iyi tasarlanmış web sitelerine sahip olması gerektiği belirtilmektedir. Karamustafa vd. (2002), pazarlama iletişimi açısından web sayfalarını etkin kılabilecek bir takım bilgi ve özelliklere bağlı olarak Türkiye'deki konaklama işletmelerinin web sayfalarını değerlendirmek ve konaklama işletmelerinin türlerine, sınıflarına ve bütünleşme durumlarına göre web sayfalarında bulunması gereken özellik ve bilgilere yer verme oranlarını karşılaştırmak amacıyla bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmanın sonucunda, web sayfalarını işlevsel kılabilecek bilgi ve özelliklere yer verme oranlarının konaklama işletmelerinin türüne, otel işletmelerinin sınıfına ve işletmelerin bütünleşmiş olma durumlarına göre bir takım farklılıklar olduğu saptanmıştır. Chung, Law (2003) çalışmalarında, otel web sitelerinin performansını ölçmek için (tesis bilgileri, müşteri iletişim bilgileri, rezervasyon bilgileri, çevre bilgileri ve web sitelerinin yönetimi) beş ana boyuttan oluşan kalite değerlendirme modeli sunmuşlar ve önerilen bu modelin uygulanabilirliğini araştırmışlardır. Boyutların önem derecesini belirlemek için Hong Kong otel yöneticileri ile bir ön çalışma yapılmıştır. Sonrasında ise belirlenen değerlendirme modeli ve toplanan verilere dayanılarak web siteleri değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulguları, lüks, orta-fiyatlı ve bütçeli otel web sitelerinin kalite boyutları arasında önemli fark olduğunu göstermektedir. Cai

vd. (2004) ABD'deki tur operatörlerinden Çin'deki destinasyonlara odaklanan tur operatörlerinin web sitelerinin içerik performans sunumunu belirlemek amacıyla, 20 web sitesinin içeriklerini incelemiştir. Değerlendirmeler sonucunda, web sitelerinin içerik sunum performansının düşük olduğu, yani incelenen web sitelerinin, tur operatörlerinin pazarda rekabet edebilmesi için yeterli özelliklere sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Baloğlu, Pekcan (2004) çalışmalarında Türkiye'deki seçilmiş 4 ve 5 yıldızlı otellerin web sitelerinin, tasarımını (etkileşim, navigasyon ve işlevsellik) ve web sitesi üzerinden pazarlamaya uygunluğunu içerik analizi ile değerlendirmişlerdir. Elde edilen bulgular, Türkiye'de bulunan otellerin, otel türüne bakılmaksızın interneti tam olarak kullanmadıklarını ve otellerini etkili bir şekilde pazarlamadıklarını göstermektedir. Sarı, Kozak (2005) çalışmalarında, hizmet endüstrisinin, bilgi teknolojilerindeki son gelişmelerden nasıl yararlandığı konusunda genel bir değerlendirme yapmışlardır. Söz konusu gelişmelerin hizmet pazarlaması üzerinde ortaya çıkaracağı olası etkileri üzerinde durmuşlardır. Çalışmada aynı zamanda turizm bölgelerine özgü kullanılabilecek bölgesel web sitesi tasarımı konusunda bir model önerisinde bulunmaktadır. Hançer, Ataman (2006) tarafından Ege Bölgesindeki seyahat acentalarının web sitelerini çeşitli değerlendirme ölçütlerine dayandırarak yeterliliklerini ölçmek amacıyla bir çalışma yapılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre, Ege Bölgesi A ve Geçici A grubu seyahat acentalarının büyük bir bölümü interneti elektronik posta ile iletişimde ve sunulan turlar hakkında bilgi sağlamada kullanmaktadır. Hashim vd. (2007), 1990 - 2006 yılları arasında yapılan otel web siteleri ile ilgili çalışmaları incelemiştir. Bir literatür taramasına ve uzman değerlendirmesine dayanan bu çalışma, otel web sitelerini değerlendirmek için bir çerçeve önermektedir. Bu bağlamda web siteleri 5 boyut (bilgi ve süreç, katma değer, ilişkiler, güven ve tasarım ve kullanılabilirlik) ile ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda, otel web sitelerinin en popüler niteliklerinin rezervasyonlar, iletişim bilgileri, promosyonlar, ürünler ve hizmetler olduğu ortaya çıkmıştır. Bayram, Yaylı (2009), Türkiye'deki otel işletmelerinin web sitelerinde kullanılan özellikleri tespit etmeyi amaçladıkları çalışmalarında, büyük çoğunluğunun hizmetlerini somutlaştırmak için otel ve oda görselleri kullandığı sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca yapılan çalışmada, otel işletmelerinin web sitelerinde en çok siteye kolay ulaşım, iletişim ve ulaşım bilgisi ve çoklu dil seçeneği özelliklerinin kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Karamustafa, Öz (2010), Türkiye'de

faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin web sitelerinin başarımını web sitelerinde bulunması gereken faktörler açısından değerlendiren bir çalışma yapmışlardır. Türkiye'deki konaklama işletmelerinin web sitelerinin çevrimiçi işlem yeteneklerinin kısıtlı olduğu ve çoğunlukla çevrimiçi bir broşür gibi hizmet verdiği sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca, üst sınıftaki konaklama işletmelerinin web sitelerindeki değişkenlerin başarımları, alt sınıftaki konaklama işletmelerine oranla daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Çubukçu (2010) tarafından yapılan çalışmada Ege kıyısındaki beş yıldızlı konaklama işletmelerinin ve birinci sınıf tatil köylerinin web sayfaları analiz edilmiştir. Çalışmada konaklama işletmelerinin web sitelerinin çoğunluğunun bilgi sağlayıcı özellikler içerdiği fakat iyi hazırlanmış web sitelerinin yanında, konaklama işletmelerinin imajını olumsuz etkileyen yetersiz web sayfalarının da var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Karabağ vd. (2010) çalışmalarında Türkiye'de faaliyet gösteren otellerin web sitelerinin tasarım ve içerik özelliklerini etkin bir web sitesinde olması gereken özelliklerle karşılaştırarak ortaya koymayı amaçlamışlardır. Yazın taraması sonucunda otellerin web sitelerinin taşınması gereken içerik ve tasarım özelliklerini ortaya koyan bir model geliştirilmiş, bu modele dayanarak, Türkiye'deki "Dünya Miras Listesi"nde yer alan bölgelerdeki üç, dört ve beş yıldızlı toplam 335 otelin web sitesi analiz edilmiştir. Otel web sitelerinde adres, telefon numarası, e-posta adresi ve otel resimlerinin dışında potansiyel turist dikkatini çekebileceği hiçbir bilginin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dalgın, Karadağ (2013), çalışmalarında Bodrum ve Marmaris destinasyonlarında faaliyet gösteren restoran işletmelerinin internet teknolojilerini ne kadar etkin kullandıklarını araştırmayı amaçlamışlardır. Elde edilen bulgulara göre restoran işletmelerinin çok az bir kısmının internet teknolojisini etkin şekilde kullandığı tespit edilmiştir. Son zamanlarda popüler hale gelen sosyal paylaşım sitelerini kullanma konusunda restoran işletmelerinin gösterdiği eğilim dikkat çekicidir.

Turizm sektöründe yapılan çalışmaların yanı sıra farklı alanlarda da çalışmalar yapılmıştır. Kocabaş, Özgüler (2005) sendikaların web siteleri ile ilgili, Kurulgan, Bayram (2006) üniversite kütüphanelerinin web siteleri ile ilgili, Tarhan (2007) belediyelerin web siteleri ile ilgili, Yurdakul, Öksüz (2007) hastanelerin web siteleri ile ilgili, Ergün, Ergün (2008) eğitim kurumlarının web siteleri ile ilgili, Gürdal, Bulgan (2008), kütüphane web siteleri ile ilgili, Çiçek vd. (2010), Burdur ilinde faaliyet gösteren işletmelerin web siteleri ile ilgili, Marangoz vd.

(2012) e-ticaret işletmelerinin web siteleri ile ilgili çalışmalar yapmışlardır.

Turist Rehberliği Meslek Kanunu'ndan sonra meslek kanununun değerlendirilmesine ilişkin çalışmalar yapılmıştır (Temizkan vd., 2013; Yenipınar vd., 2014; Eker, Zengin, 2016). Turist Rehberliği Meslek Kanunu ile ilgili çalışmalar yapılmasına rağmen Turist Rehberliği Meslek Kanunu uyarınca kurulmuş olan meslek kuruluşları ile çalışmalar yok denecek kadar azdır. Ulusoy vd. (2016) turist rehberliği meslek kuruluşlarının rehberlere sağladıkları destekleri incelemek amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre meslek kuruluşlarının rehberlerine eğitim gezileri, çeşitli alanlarda düzenledikleri eğitim faaliyetleri ve çeşitli konularda düzenledikleri uzmanlaşma eğitimleri, kurslar, söyleşi/konferans/seminerler, sosyal ortamlarda gerçekleştirdikleri etkinlikler ve diğer destekler kapsamında destek sağladıkları tespit edilmiştir. Ancak literatürde, turist rehberliği meslek kuruluşlarının web siteleri ile ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu çalışmada, turist rehberleri meslek kuruluşlarının web sitelerinin içerik analizi ile incelenmesi ve mevcut durumun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Mevcut durumu değerlendirme açısından,

-Araştırmanın, sektöre ve turizm faaliyetlerine yön veren kurumlara yönelik faydası, mevcut web sitelerinin durumunu ortaya koyarak varsa eksiklerin ortaya çıkarılması ve bu yolla turist rehberliği meslek odalarının konuya ilişkin dikkatinin çekilmesidir.

-Çalışmanın akademik açıdan faydası ise Turist Rehberliği Meslek Kanunu uyarınca kurulmuş olan turist rehberliği meslek kuruluşlarının web sitelerinin mevcut durumuna dikkat çekerek, meslek kuruluşları hakkında farkındalık yaratmasıdır. Böylelikle, turist rehberliği meslek kuruluşları ile ilgili çalışmalar (rehber-meslek kuruluşu etkileşimi, meslek kuruluşlarının üyelerine ulaşmadaki başarısı, meslek kuruluşları web siteleri kullanıcıları tarafından web sitelerinin etkinliğinin belirlenmesi vb.) yapılmasına imkân verilmesi ve gelecek çalışmalara ışık tutmasıdır.

1. YÖNTEM

Turist rehberliği meslek kuruluşlarının web sitelerinin incelenmesi amacını taşıyan bu araştırma nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi vb. nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda, gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalardır (Yazıcıoğlu, Erdoğan, 2014: 25). İçerik analizi, veri anlayışını geliştirmek için teorik konuları test etme imkânı sağlayan bir tekniktir (Cavanagh, 1997) ve bu yöntemde toplantı kayıtları, mektuplar, günlükler, konuşmalar, gazete ve dergi makaleleri gibi veri kaynaklarının taranarak, seçilen birimlerin niceliksel sayımı ve incelenmesi söz konusudur (Yüksel, Yüksel, 2004).

Araştırmanın evrenini 22.06.2012 tarihinde 28331 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 6326 sayılı "Turist Rehberliği Meslek Kanunu" uyarınca kurulmuş, 7 meslek odası ile 6 bölgesel meslek odası olmak üzere tüm Türkiye'de örgütlenmiş ulusal düzeyde faaliyet gösteren 13 meslek kuruluşunun web siteleri ve bu kuruluşların kamu kurumu niteliğinde meslek üst kuruluşu olan TUREB'in web sitesi oluşturmaktadır. Araştırma, web sitelerinin değerlendirildiği 1-31 Temmuz 2016 tarih aralığı ile sınırlıdır. Bu tarihten sonra web sitelerinde yapılan değişiklikler, yenilikler, eklemeler vb. araştırmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Araştırmada, TUREB başta olmak üzere İRO (İstanbul Turist Rehberleri Odası), ARO (Antalya Turist Rehberleri Odası), İZRO (İzmir Turist Rehberleri Odası), ADRO (Adana Bölgesel Turist Rehberleri Odası), ANRO (Ankara Turist Rehberleri Odası), ATRO (Aydın Turist Rehberleri Odası), BURO (Bursa Bölgesel Turist Rehberleri Odası), ÇARO (Çanakkale Bölgesel Turist Rehberleri Odası), GARO (Gaziantep Bölgesel Turist Rehberleri Odası), MURO (Muğla Turist Rehberleri Odası), NERO (Nevşehir Turist Rehberleri Odası) ve ŞURO (Şanlıurfa Bölgesel Turist Rehberleri Odası)'nın web siteleri değerlendirilmiştir. Belirtilen tarihlerde web sitesinin yapım aşamasında olmasından dolayı TRO (Trabzon Turist Rehberleri Odası)'nın web sitesi değerlendirme kapsamına alınmamıştır. Böylelikle 13 turist rehberliği meslek kuruluşunun web siteleri bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır.

Bu çalışmada kendilerinden alınan izinler doğrultusunda Kocabaş, Özgüler (2005) tarafından kullanılan web sitesi değerlendirme

ölçütleri temel alınmıştır. Bu değerlendirme ölçütlerine turist rehberliği meslek kuruluşlarının özellikleri dikkate alınarak turist rehberliği meslek kuruluşlarının web sitesinde bulunan ve bulunması gereken farklı ölçütler de eklenmiştir. Bu doğrultuda 61 değerlendirme ölçütü belirlenmiş ve turist rehberliği meslek kuruluşlarının web sitelerinin değerlendirilmesi amacıyla bir değerlendirme formu oluşturulmuştur. Ziyaret edilen her web sitesi için ayrı olmak üzere bir değerlendirme formu kullanılmış, web siteleri öncelikle belirlenen 61 ölçüte göre tek tek değerlendirilmiş ve web sitelerinin dinamik yapısı nedeniyle belirtilen tarihlerde sadece bir kez ziyaret edilmiş ve elde edilen veriler değerlendirme formuna kaydedilmiştir. 61 değerlendirme ölçütü, içerdiği ortak özellikler bakımından dört kategori altında sınıflandırılmıştır. Tablo 1’de kategoriler ve kategorilerin altında yer alan değerlendirme ölçütleri verilmektedir. Değerlendirme formundaki her bir kategori altında yer alan ölçütlerin değerlendirilmesi için “var (1)” ve “yok (0)” kullanılmıştır. Veri analizinde üç araştırmacı birlikte çalışmış ve kodlama güvenilirliği sağlanmıştır. Aynı veri setini kodlayan araştırmacıların kodlama benzerlikleri ve farklılıkları karşılaştırılmış ve verilerin frekans ve yüzdeler oranları hesaplanmıştır.

162

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Tablo 1. Değerlendirme Ölçütleri Kategorileri ve Sayıları

Kategoriler	Değerlendirme Ölçütleri
Web Sitelerinin Temel Tasarım İlkelerine Uygunluğu ve Kullanım Kolaylığı	1.Arama motorlarında karşımıza çıkma 2.Art alan - yazı rengi uyumu 3.Kolayca anlaşılan sayfa başlıkları ve metin 4.Yüklemeyi yavaşlatmayan sayfa ve grafikler 5.Sayfalar arasında mantıksal ve kolay dolaşım 6.Tasarımda tutarlık 7.Tasarımda yalınlık 8.Duyurular 9.İlgili bağlantılar 10.Sosyal medya bağlantıları 11.Haberler 12.Talep-öneri ve Şikâyetleri dikkati alma 13.Rehber talep formu 14.Site içi arama 15.Üye girişi 16.Farklı dil seçeneği 17.Rehber bul sekmesi 18.Site haritası 19.Uluslararası kuruluşlarla bağlantılar 20.Arşiv 21.Sıkça sorulan sorular 22.Video-haberler
Web Sitelerinde Turist Rehberliği Meslek Kuruluşlarına Ait Bilgiler	1.Kurum Logosu 2.İletişim bilgisi 3.Ulaşım bilgisi 4.E-posta bilgisi 5.Başkan 6.Yönetim kurulu 7.Denetleme kurulu 8.Yetki çerçevesi 9.Üyeler 10.Hakkımızda 11.Basında 12.Tarihçe 13.Personel 14.Lokasyon bilgisi 15.Kuruluş amaçları 16.Mali tablolar/bilançolar 17.Ek kurullar
Turist Rehberliği Meslek Kuruluşlarının Mesleki Alandaki Faaliyetlerine Yönelik Bilgiler	1.Çeşitli konularda yol göstericilik/danışmanlık 2.Uzmanlık Sertifika Programları 3.Eğitim gezileri 4.Yayımlar (e-yayımlar) 5.Kültürel Faaliyetler 6.Bireysel gelişim programları 7.Diğer sektörlerle sözleşme ve protokoller 8.Sosyal sorumluluk projeleri 9.Operasyonel bilgiler
Turist Rehberliği Meslek Kuruluşlarının Üyelerine (Rehberlere) Yönelik Sundukları Mesleki Bilgiler	1.Mevzuat ile ilgili bilgiler 2.Yapılan faaliyetler hakkında üyeleri bilgilendirme 3.Ücretler ile ilgili bilgiler 4.Mesleki bilgiler 5.Rehber-acentâ sözleşmesi 6.Müşteri-rehber sözleşmesi 7.Üyelik aidatları ve aidatlara ilişkin ödeme bilgisi 8.Odaya üyelik hakkında bilgiler 9.Rehberlerin turda yanlarında bulundurması gereken belgelere ilişkin bilgiler 10.Rehberlerin vergilendirilmesine ilişkin bilgiler 11.Sosyal güvenlik ile ilgili bilgiler 12.Rehber bilgi güncelleme formu 13.Uzmanlaşma usul ve esaslarına yönelik bilgiler

2. BULGULAR VE YORUMLAR

Turist rehberliği meslek kuruluşlarının web siteleri içerik analizi ile değerlendirilmiş ve önemli bulgular elde edilmiştir. Tablo 2’de turist rehberliği meslek kuruluşlarının web sitesi değerlendirme ölçütlerini karşılama durumları verilmektedir. Tablo 2’ye göre araştırmanın değerlendirme formunda yer alan 61 değerlendirme ölçütünü en fazla %72,58 oranıyla İRO’nun karşıladığı görülmektedir. İRO’yu %70,96 oranıyla TUREB, %66,12 oranıyla ATRO ve BURO, %64,51 oranıyla ÇARO, %62,90 oranıyla ADRO, %61,29 oranıyla İZRO, %58,06 oranıyla ARO ve ANRO, %50 oranıyla MURO ve NERO, %45,16 oranıyla GARO ve %14,51 oranıyla ŞURO takip etmektedir.

Tablo 2. Turist Rehberliği Meslek Kuruluşlarının Web Sitesi Değerlendirme Ölçütlerini Karşılama Durumu

Turist Rehberliği Meslek Kuruluşları	n	%
İRO (İstanbul Turist Rehberleri Odası)	45	72,58
TUREB (Turist Rehberleri Birliği)	44	70,96
ATRO (Aydın Turist Rehberleri Odası)	41	66,12
BURO (Bursa Bölgesel Turist Rehberleri Odası)	41	66,12
ÇARO (Çanakkale Bölgesel Turist Rehberleri Odası)	40	64,51
ADRO (Adana Bölgesel Turist Rehberleri Odası)	39	62,90
İZRO (İzmir Turist Rehberleri Odası)	38	61,29
ARO (Antalya Turist Rehberleri Odası)	36	58,06
ANRO (Ankara Turist Rehberleri Odası)	36	58,06
MURO (Muğla Turist Rehberleri Odası)	31	50,00
NERO (Nevşehir Turist Rehberleri Odası)	31	50,00
GARO (Gaziantep Bölgesel Turist Rehberleri Odası)	28	45,16
ŞURO (Şanlıurfa Bölgesel Turist Rehberleri Odası)	9	14,51

Tablo 3’te turist rehberliği meslek kuruluşlarının web sitelerinin temel tasarım ilkelerine uygunluğu ve kullanım kolaylığı sunulmaktadır. Tablo 3’e göre “arama motorlarında karşımıza çıkma” ve “art alan-yazı rengi uyumu” değerlendirme ölçütlerinin tüm meslek kuruluşlarının web siteleri tarafından karşılandığı görülmektedir. Web sitelerinin temel tasarım ilkelerine uygunluğu ve kullanım kolaylığı kategorisinde en az karşılanan değerlendirme ölçütleri “site haritası”, “uluslararası kuruluşlarla bağlantılar”, “arşiv”, “sıkça

sorulan sorular” ve “video-haberler” dir. Web sitelerinin temel tasarım ilkelerine uygunluğu ve kullanım kolaylığı değerlendirme ölçütlerinin en fazla TÜREB ve ÇARO, en az ise ŞURO tarafından karşılandığı saptanmıştır.

Tablo 3. Web Sitelerinin Temel Tasarım İlkelerine Uygunluğu ve Kullanım Kolaylığı

Değerlendirme Ölçütleri	n	%	TUREB	IRO	ARO	IZRO	ADRO	ANRO	ATRO	BURO	ÇARO	GARO	MURO	NERO	ŞURO
Arama motorlarında karşımıza çıkma	13	100	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√
Art alan - yazı rengi uyumu	13	100	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√
Kolayca anlaşılabilir sayfa başlıkları ve metin	12	92,30	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	-
Yüklemeyi yavaşlatmayan sayfa ve grafikler	12	92,30	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	-
Sayfalar arasında mantıksal ve kolay dolaşım	12	92,30	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	-
Tasarımın tutarlılık	12	92,30	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	-
Tasarımın yalnlık	12	92,30	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	-
Duyurular	12	92,30	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	-
İlgili bağlantılar	11	84,61	√	√	√	√	√	√	√	√	-	√	√	√	-
Sosyal medya bağlantıları	10	76,92	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√
Haberler	10	76,92	√	-	√	√	√	√	√	√	√	-	√	√	√
Talep-öneri ve şikâyetleri dikkati alma	5	38,46	-	-	√	√	√	-	-	√	√	-	-	-	-
Rehber talep formu	4	30,76	-	-	-	√	√	-	-	√	-	-	√	-	-
Site-içi arama	4	30,76	√	√	-	√	-	-	√	-	-	-	-	-	-
Üye girişi	4	30,76	-	-	-	√	-	√	-	√	√	-	-	-	-
Farklı dil seçeneği	3	23,07	√	-	-	-	-	-	-	-	√	√	-	-	-
Rehber bul sekmesi	3	23,07	-	√	-	-	-	-	-	-	√	-	-	-	-
Site haritası	2	15,38	√	-	√	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Uluslararası kuruluşlarla bağlantılar	2	15,38	√	√	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Arsiv	2	15,38	-	√	-	-	-	-	-	-	√	-	-	-	-
Sıkça sorulan sorular	1	7,6	√	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Video-haberler	1	7,6	√	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM			17	14	14	14	14	12	12	13	15	11	10	10	4

Tablo 4'te web sitelerinde turist rehberliği meslek kuruluşlarına ait bilgilere yer verilmiştir. Tablo 4'e göre "kurum logosu" nun tüm meslek kuruluşlarının web sitesinde yer aldığı görülmektedir. "Kurum logosu"nu %92,30 oranıyla "iletişim bilgisi", "ulaşım bilgisi", "e-posta bilgisi" ve "başkan"a ait bilgiler takip etmektedir. Web sitelerinde meslek kuruluşlarına ait bilgiler içerisinde en az %30,76 oranıyla "kuruluş amaçları" ve "mali tablolar/bilançolar" ve %23,07 oranıyla "ek kurullar"a ait bilgiler bulunmaktadır. Turist rehberliği meslek kuruluşlarına ait bilgilere web sitelerinde en fazla yer veren meslek kuruluşlarının IRO, TUREB, ARO ve ATRO en az yer veren meslek kuruluşunun ise ŞURO olduğu saptanmıştır.

Tablo 4. Web Sitelerinde Turist Rehberliği Meslek Kuruluşlarına Ait Bilgiler

Değerlendirme Ölçütleri	n	%	TUREB	IRO	ARO	IZRO	ADRO	ANRO	ATRO	BURO	ÇARO	GARO	MURO	NERO	ŞURO
Kurum Logosu	13	100	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√
İletişim bilgisi	12	92,30	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	-
Ulaşım bilgisi	12	92,30	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	-
E-posta bilgisi	12	92,30	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	-
Başkan	12	92,30	√	√	√	-	√	√	√	√	√	√	√	√	√
Yönetim kurulu	11	84,61	√	√	√	-	√	√	√	√	√	√	√	√	-
Denetim kurulu	11	84,61	-	√	√	-	√	√	√	√	√	√	√	√	-
Yerli çerçevesi	9	69,23	-	√	-	√	√	√	√	√	√	√	√	√	-
Üyeler	8	61,53	√	√	-	√	√	√	√	√	√	√	√	√	-
Hakkımızda	8	61,53	√	√	√	√	-	√	√	√	-	√	√	√	-
Basında	6	46,15	√	-	√	-	√	√	√	√	-	√	√	√	-
Tarihçe	6	46,15	-	√	-	√	-	√	√	√	-	√	√	√	-
Personel	5	38,46	-	√	√	-	√	√	√	√	-	√	√	√	-
Lokasyon bilgisi	5	38,46	-	-	-	√	√	√	√	√	√	√	√	√	-
Kuruluş amaçları	4	30,76	√	-	√	√	-	√	√	√	-	√	√	√	-
Mali tablolar/bilançolar	4	30,76	√	√	√	-	-	√	√	√	-	√	√	√	-
EK kurullar	3	23,07	√	√	√	-	-	√	√	√	-	√	√	√	-
TOPLAM			13	14	13	9	12	12	12	12	12	10	10	9	2

Tablo 5'te turist rehberliği meslek kuruluşlarının mesleki alandaki faaliyetlerine yönelik web sitelerinde sunmuş oldukları bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 5. Turist Rehberliği Meslek Kuruluşlarının Mesleki Alandaki Faaliyetlerine Yönelik Bilgiler

Değerlendirme Ölçütleri	n	%	TUREB	IRO	ARO	IZRO	ADRO	ANRO	ATRO	BURO	ÇARO	GARO	MURO	NERO	ŞURO
Çeşitli konularda yol göstericilik/danışmanlık	11	84,61	√	√	√	√	√	√	√	√	√	-	√	√	-
Uzmanlık/Sertifika Programları	9	69,23	√	√	√	-	√	√	√	√	√	√	-	√	-
Eğitim gezileri	9	69,23	-	-	-	√	√	√	√	√	√	√	√	√	-
Yayınlar (e-yayınlar)	6	46,15	√	√	√	-	-	-	√	√	-	-	-	-	-
Kültürel Faaliyetler	6	46,15	√	√	√	-	√	-	√	√	-	-	-	-	-
Bireysel gelişim programları	5	38,46	-	√	√	-	-	-	√	√	√	-	-	-	-
Diğer sektörlerle sözleşme ve protokoller	3	23,07	√	-	√	-	-	-	√	-	-	-	-	-	-
Tablo 5'in Devamı															
Sosyal sorumluluk projeleri	3	23,07	-	√	-	√	-	-	√	-	-	-	-	-	-
Operasyonel bilgiler	2	15,38	-	-	-	√	-	-	√	-	-	-	-	-	-
TOPLAM			5	6	6	5	4	3	8	7	4	2	2	3	-

Tablo 5'e göre meslek kuruluşlarının web sitelerinde en fazla "çeşitli konularda yol göstericilik/danışmanlık" bilgisine (%84,61) yer verdiği, en az ise "operasyonel bilgiler"e (%15,38) yer verdiği görülmektedir. Turist rehberliği meslek kuruluşlarının mesleki alandaki faaliyetlerine yönelik bilgilere web sitelerinde en fazla yer veren meslek kuruluşları ATRO ve BURO, en az yer veren meslek kuruluşları ise NERO, GARO ve MURO'dur. ŞURO'nun web sitesinde mesleki alandaki faaliyetlerine yönelik bilgilere yer vermediği görülmektedir.

Turist rehberliği meslek kuruluşlarının üyelerine (rehberlere) yönelik web sitelerinde sundukları mesleki bilgiler Tablo 6'da verilmektedir. Tablo 6'ya göre tüm meslek kuruluşlarının web sitelerinde "mevzuat ile ilgili bilgiler"e yer verildiği saptanmıştır. Web sitelerinde "rehber bilgi güncelleme formu" ve "uzmanlaşma usul ve esaslara yönelik bilgiler" en az yer verilen bilgilerdir. Üyelere (turist rehberlerine) yönelik sunulan mesleki bilgilere web sitesinde en fazla yer veren meslek kuruluşları IRO ve IZRO, en az yer veren meslek kuruluşları ise ŞURO ve ARO'dur.

168

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Tablo 6. Turist Rehberliği Meslek Kuruluşlarının Üyelerine (Rehberlere) Yönelik Sundukları Mesleki Bilgiler

Değerlendirme Örgütleri	n	%	TUREB	IRO	ARO	IZRO	ADRO	ANRO	ATRO	BURO	ÇARO	GARO	MURO	NERO	ŞURO	
Mevzuat ile ilgili bilgiler	13	100	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√
Yapılan faaliyetler hakkında üyeleri bilgilendirme	12	92,30	√	√	√	√	√	√	√	√	√	-	√	√	√	√
Ücretler ile ilgili bilgiler	11	84,61	√	√	-	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	-
Mesleki bilgiler	11	84,61	√	√	√	√	√	√	√	√	√	-	√	√	√	-
Rehber-acenta sözleşmesi	10	76,92	√	√	-	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	-
Müşteri-rehber sözleşmesi	9	69,23	√	√	-	√	-	√	√	√	√	√	√	√	√	-
Üyelik aidatları ve aidatlara ilişkin ödeme bilgisi	8	61,53	-	√	-	√	√	√	√	√	√	-	√	√	√	-
Odaya üyelik hakkında bilgiler	8	61,53	-	√	-	√	√	√	√	√	√	-	√	√	√	-
Rehberlerin turda yanlarında bulundurulması gereken belgelere ilişkin bilgiler	6	46,15	-	√	-	-	√	√	√	√	-	-	-	√	√	-
Rehberlerin değerlendirilmesine ilişkin bilgiler	5	38,46	-	√	-	-	√	√	-	-	-	-	√	√	√	√
Sosyal güvenlik ile ilgili bilgiler	5	38,46	-	√	-	√	-	√	-	-	√	-	-	√	√	-
Rehber bilgi güncelleme formu	4	30,76	√	-	-	√	√	-	-	-	-	√	-	-	-	-
Uzmanlaşma usul ve esaslarına yönelik bilgiler	1	7,6	√	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM			8	11	3	10	9	9	9	9	9	5	9	9	9	3

SONUÇ VE ÖNERİLER

TUREB'in ve TUREB'e bağlı olarak kurulmuş olan 13 meslek kuruluşunun web sitelerinin değerlendirildiği bu çalışmada bazı önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmanın değerlendirme formunda yer alan 61 değerlendirme ölçütünün en fazla İRO tarafından karşılandığı, en az ise ŞURO tarafından karşılandığı saptanmıştır.

Değerlendirme formunda yer alan 61 değerlendirme ölçütünün meslek kuruluşlarının web siteleri tarafından karşılanma oranları ise meslek kuruluşlarına göre farklılık göstermektedir. Her ne kadar TUREB'e bağlı olarak kurulmuş meslek kuruluşları olsalar da turist rehberliği meslek kuruluşlarının web sitelerinin birbirinden bağımsız olarak hazırlanmış olduğu dikkat çekmektedir.

Bazı değerlendirme ölçütlerinin tüm meslek kuruluşlarının web sitelerinde yer aldığı görülmektedir. "Arama motorlarında karşımıza çıkma", "kurum logosu" ve "mevzuat ile ilgili bilgiler" web sitelerinde bulunan ortak ölçütlerdir. Bununla birlikte "sıkça sorulan sorular", "video-haberler" ve "uzmanlaşma usul ve esaslarına yönelik bilgiler" ise en az yer verilen ölçütler olmaktadır. 61 değerlendirme ölçütünün 22 tanesi 4 ana kategoriden biri olan "web sitelerinin temel tasarım ilkelerine uygunluğu ve kullanım kolaylığı" kategorisindedir. Bu 22 ölçütten 11'i %76,92 ile %100 arasında değişkenlik göstermektedir. Meslek kuruluşlarının web sitelerinin oluşturulmasında tasarım ilkelerine, işlevselliğe önem verildiği ve genellikle tasarım ilkelerine uygun olarak geliştirildiği görülmektedir. Kocabaş, Özgüler (2005) de yaptıkları çalışmada benzer sonuçlara ulaşmışlardır.

Elde edilen bu sonuçlar kapsamında bazı öneriler sunulmuştur.

- Öncelikle meslek kuruluşlarının web sitelerinin birbirinden bağımsız hazırlanması meslek kuruluşlarına üye olan rehberlerin ya da web sitelerini kullanarak bilgi almak isteyen diğer kişilerin aynı anda aynı bilgilere ulaşmasını güçleştirmektedir. Kocabaş, Özgüler (2005) çalışmalarında bunun sebebinin web sayfalarındaki tasarım ve içerilen bilgiler bakımından büyük farklılıklar olmasından ileri geldiğini ortaya koymuştur.

- Bu nedenle, TUREB'in desteği ile tüm meslek kuruluşlarının iş birliği içerisinde web sitelerini ortak özellikleri dikkate alarak hazırlamaları gerekmektedir. Meslek kuruluşlarının web sitelerinin aynı tasarımlı web sitelerine sahip olmaları kullanım kolaylığının yanı sıra meslek kuruluşlarına kurumsal kimlik de kazandıracaktır.

- Aynı zamanda bu konudaki araştırmaların sayısının artması, standartlar geliştirilmesi süresini hızlandıracaktır.

- Meslek örgütlerinin turist rehberlerine sağladıkları destekler kapsamında TUREB'in web sitesinde bulunan "diğer sektörlerle sözleşme ve protokoller" in (özel bir GSM operatörü, özel hastaneler ile anlaşmalar vb.) üye olan rehberlerin sağlanan desteklerden eşit ölçüde faydalanmaları bakımından TUREB'e bağlı olarak kurulmuş tüm meslek kuruluşlarının web sitelerinde de yer alması gerekmektedir.

- Araştırmada ortaya çıkan diğer sonuçlardan biri, web sitelerine üye girişinin sadece 4 meslek kuruluşu tarafından sunulmuş olmasıdır. Tüm meslek kuruluşlarının üyelerine kullanıcı adı ve şifre vererek ekranı kişiselleştirme özelliğini sağlamaları gerekmektedir.

- Diğer bir sonuç olarak farklı dil seçeneğine yer verilmediği görülmektedir. Farklı dil seçeneğinin tüm meslek kuruluşları tarafından sunulmuş olması gerekmektedir. Turist rehberliği meslek kuruluşlarının web siteleri, aynı zamanda farklı ülkelerde yaşayan farklı insanların Türkiye'yi ziyaretleri sırasında rehber bulmak için faydalanabilecekleri şekilde sunulmalıdır.

- İlgili literatür incelendiğinde, turizm alanında web siteleri ile ilgili yapılmış yerli ve yabancı çalışmaların olduğu görülürken, meslek kuruluşları ile ilgili çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Meslek kuruluşları ile ilgili çalışmaların artırılması mevcut durumun iyileştirilmesinde etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

Ahipaşaoglu, H. Suavi (2006). *Turizmde Rehberlik*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Akay, Bayram; Uslu, Abdullah; Sancar, Muhammet Fatih (2014). "Turizm Örgütlerinin Turizme Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma". *Journal of Recreation and Tourism Research*, 1(4), 6-14.

Baloglu, Seyhmus; Pekcan, Yakup A. (2006). "The Website Design And Internet Site Marketing Practices Of Upscale and Luxury Hotels In Turkey". *Tourism Management*, 27(1), 171-176.

Bayram, Murat; Yaylı, Ali (2009). "Otel Web Sitelerinin İçerik Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(27), 347-379.

Cai, Leixia; Card, Jaclyn A.; Shu, T. Cole (2004). "Content Delivery Performance Of World Wide Web Sites Of US Tour Operators Focusing On Destinations In China". *Tourism Management*, 25(2), 219-227.

Cavanagh, Stephen (1997). "Content Analysis: Concepts, Methods and Applications". *Nurse Researcher*, 4, 5-16.

Chung, Tony; Law, Rob (2003). "Developing A Performance Indicator For Hotel Websites". *International Journal Of Hospitality Management*, 22,1: 119-125.

Çiçek, Hüseyin; Demirel, Mustafa; Onat, Osman Kürşat (2010). "İşletmelerin Web Sitelerinin Değerlendirilmesine İlişkin Bir Araştırma: Burdur İli Örneği". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 187-206.

Çubukçu, M. İhsan (2010). "Konaklama İşletmeleri Web Site İçeriklerinin Değerlendirilmesi". *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi*, 1(1), 39-59.

Dalgın, Taner; Karadağ, Levent (2013). "Restoran İşletmeleri Web Sitelerinin İçerik Analizi: Marmaris-Bodrum Örneği". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (2). 133-150.

Devlet Denetleme Kurulu. (2009). Araştırma ve İnceleme Raporu, 6: 1-1061.

Eker, Nuray; Zengin, Burhanettin (2016). "6326 Sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanununun Profesyonel Turist Rehberlerince Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği". 3rd International Congress of Tourism & Management Researches, 1692-1710.

Ergün, Mustafa; Ergün, Ertuğrul (2008). "Web Sitelerinin Çeşitli Özellikleri ve Eğitim Kurumları Web Sitelerine Yansımaları". *Kuramsal Eğitimbilim*, 1 (1), 2-19.

Gök, Cengiz; Sarı, Yaşar (2010). "Turizm Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve Turizm İşletmelerinin Bu STK'na Bakışı Üzerine Bir Araştırma: Fethiye

Örneği". Osman Eralp Çolakoğlu (Der.). 11. Ulusal Turizm Kongresi, Ankara: Detay Yayıncılık, 554-563.

Gürdal, Gültekin; Bulgan, Uğur (2008). "Kullanıcı Merkezli Kütüphane Web Siteleri Ve Yeni Teknolojiler". ÜNAK'06 Bilimsel İletişim ve Bilgi Yönetimi Konferansı 12-14 Ekim 2006, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Hançer, Murat; Ataman, Ceren (2006). "Seyahat Acentalarında İletişim Teknolojisinin Kullanımı ve Web Sitelerinin Değerlendirilmesi: Ege Bölgesi Örneği". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (3), 193-207.

Hashim, Noor Hazarina; Murphy, Jamie; Law, Rob (2007). "A Review Of Hospitality Web Site Design Frameworks". *Information And Communication Technologies in Tourism*, 2007, 219-230.

Huizingh, Eelko K. R. E (2000). "The Content and Design of Web Sites: an Empirical Study". <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378720699000440> (Erişim Tarihi: 05.08.2016).

Ip, Crystal; Law, Rob; Lee, Hee Andy (2012). "The Evaluation of Hotel Website Functionality by Fuzzy Analytic Hierarchy Process". *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 29(3), 263-278.

Karabağ, Solmaz Filiz; Mimaroğlu Özgen, Hande; Özgen, Hüseyin (2010). "Bir İletişim Aracı Olarak Web Siteleri: Türkiye'deki Otel Web Sitelerinin Etkinliği Üzerine Bir Araştırma". *Öneri*, 9(33), 17-32.

Karamustafa, Kurtuluş; Biçkes, Durdu Mehmet; Ulama, Şevki (2002). "Türkiye'deki Konaklama İşletmelerinin İnternet Web Sitelerini Değerlendirmeye Yönelik Bir Çalışma". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19, 51-92.

Karamustafa, Kurtuluş; Öz, Mustafa (2010). "Türkiye'de Konaklama İşletmelerinin Web Sitelerinde Yer Verilen Faktörlerin Başarımı". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 189-218.

Karataş, İbrahim Hakan; Şaşmaz, Zehra (2013). "Okul ve Eğitim Yöneticilerinin Kurmuş Olduğu Sivil Toplum Kuruluşlarının Mesleki Etkililiklerinin Araştırılması: Nitel Bir Analiz". *Balikesir University Journal of Social Sciences Institute*, 16(30), 23-53.

Kent, Michael L.; Taylor, Maureen (1998). "Building Dialogic Relationships Through the World Wide Web". *Public Relations Review*, 24(3), 321-334.

Kiper, Sibel; Koştu, Nazan (2010). "Denizli Sağlık Yüksekokulu Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Örgütlenme Konusundaki Görüşleri". *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 5(14), 1-14.

Kocabaş, Fatma; Özgüler, Verda Canbay (2005). "Türkiye'de Sendikaların Web Sitelerinin İçerik Analizi Yoluyla İncelenmesi". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(4), 157-194.

Kurulgan, Mesut; Bayram, Fatih (2006). "Üniversite Kütüphaneleri Web Sitelerinin Biçim ve İçerik Analizi: Türkiye'deki Uygulamaya İlişkin Bir Araştırma". *Türk Kütüphaneciliği*, 20(2), 141-172.

Lin, Yu- Shan; Huang, Jun- Ying (2006). "Internet Blogs as a Tourism Marketing Medium: A Case Study". *Journal of Business Research*, 59(10), 1201-1205.

Marangoz, Mehmet; Yeşildağ, Burak; Saltık, Işıl Arıkan (2012). "E-Ticaret İşletmelerinin Web ve Sosyal Ağ Sitelerinin İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi". *İnternet Uygulamaları ve Yönetim Dergisi*, 3(2), 53-78.

Mısırlı, İrfan (2013). *Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Musante, Michael D.; Bojanic, David C.; Zhang, Jian (2009). "An Evaluation of Hotel Website Attribute Utilization and Effectiveness by Hotel Class". *Journal of Vacation Marketing*, 15(3), 203-215.

O'Connor, Peter; Murphy, Jamie (2004). "Research on Information Technology in the Hospitality Industry". *International Journal of Hospitality Management*, 23, 473-484.

Procaccino, J. Drew; Miller, F. Roy. (1999). "Tourism On The World Wide Web: A Comparison Of Web Sites Of United States-And French-Based Businesses". *Information Technology & Tourism*, 2(3), 173-183.

Roney, Sevgin Akış; Özturan, Meltem (2006). "A Content Analysis of the Web Sites of Turkish Travel Agencies". *Anatolia*, 17(1), 43-54.

Sarı, Yaşar; Kozak, Metin (2005). "Turizm Pazarlamasına İnternetin Etkisi: Destinasyon Web Siteleri İçin Bir Model Önerisi". *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9, 248-271.

Tarhan, Ahmet (2007). "Halkla İlişkilerde Tanıma ve Tanıtma Aracı Olarak İnternet: Belediyelerin Web Sayfaları Üzerine Bir Analiz". *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 4(4), 75-95.

Temizkan, S. Pınar; Temizkan, Rahman; Tokay, Simge (2013). "Turist Rehberliği Meslek Kanunu Ve Turist Rehberi Eğitiminde Yeni Bir Paradoks". *14. Ulusal Turizm Kongresi*, 5-8 Aralık 2013, Kayseri, 474-486.

Tierney, Patrick (2000). "Internet-Based Evaluation Of Tourism Web Site Effectiveness: Methodological Issues And Survey Results". *Journal Of Travel Research*, 39(2), 212-219.

Turban, Efraim; King, David; Lee, Jae Kyu; Liang, Ting- Peng; Turban, Deborrah C. (2015). *Electronic Commerce: A Managerial and Social Networks Perspective*. Switzerland: Springer International Publishing.

Ulusoy, Hasret; Manav, Selin; Koroğlu, Özlem (2016). "Turist Rehberliği Meslek Kuruluşları Tarafından Rehberlere Sağlanan Desteklerin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma". 17. Ulusal Turizm Kongresi, 20-23 Ekim 2016, Muğla, 935-948, Ankara: Detay Yayıncılık.

Wan, C. S. (2002). "The Web Sites Of International Tourist Hotels And Tour Wholesalers İn Taiwan". *Tourism Management*, 23(2), 155-160.

Yazıcıoğlu, Yahşi; Erdoğan, Samiye (2014). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Yenipınar, Uysal; Bak, Elif; Çapar, Gizem (2014). "Turist Rehberliği Meslek Kanununun, Meslek Örgütleri Ve Öğretim Elemanlarının Bakış Açısı İle Değerlendirilmesi". *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 86-114.

Yurdakul, Nilay Başok; Öksüz, Burcu (2007). "Hastanelerde Bir Tanıtım Aracı Olarak Web Siteleri: İzmir İli Eğitim Hastaneleri ve Özel Hastanelerin Kurumsal Web Sitelerinin Kıyaslamalı Analizi". *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 5(1), 118-134.

Yüksel, Atila; Yüksel, Füsün (2004). *Turizmde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Turhan Kitapevi. http://tureb.org.tr/sayfa_detay.aspx?id=1, (Erişim Tarihi: 08.08.2016).

6326 Sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu (2012). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120622-2.htm>, (Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2016).

SUMMARY

The establishment and application of a certain number of common norms in order to provide service and satisfaction to a certain quality in the tourism industry has necessitated the existence of professional organizations and local, regional, national and international professional organizations have been established in different fields (hotel, travel agency, restaurant and transportation etc.) (Akay, Uslu & Sancar, 2014: 7). TUREB, established in accordance with the "Tourist Guidance Professional Law" numbered 6326 published in the Official Gazette No. 28331 on 22nd of June 2012 and active effectively in tourism industry, is a professional upper body as an institution with 13 professional chambers, organized in Turkey, composed 7 professional chambers and 6 regional professional chambers. TUREB, with all the units formed by the law, works on the purpose of being prevented the illegal guidance activities, being promoted the country in the direction of culture and tourism policies and making the guides more effective (<http://tureb.org.tr>). TUREB and its professional organizations use internet and websites to communicate with their members, inform them, create a guide database and publish announcements related to the events being held.

Due to the growing importance of professional organizations, studies are started to be carried out on professional organizations operating in the tourism sector. However, in the literature, it has not been encountered any study of websites of tourist guidance professional associations. Therefore, in this research, it has been aimed to examine the websites of the tourist guidance professional chambers by content analysis and determine the current situation.

This research has been laid out as a qualitative research, having the aim of examining of websites of tourist guidance professional organizations. In the research, content analysis method which is one of the qualitative research methods, was used to examine the acquired data in depth and to obtain valid implications/themes. Content analysis is a technique that allows you to test theoretical issues to improve the understanding of data (Cavanagh, 1997) and in this method, it is the subject that selected units are examined and counted by scanning meeting records, letters, diaries, speeches, newspapers and journal articles (Yüksel, Yüksel, 2004).

The websites of 13 profession organizations, with 7 profession chambers and 6 regional professional chambers, and TUREB, operating at the national level organized in Turkey, constitutes the study's universe. The research is limited between the dates of 1st and 31st of July, 2016, when websites are evaluated. After this date, any changes, innovations and updates, made in websites are lied beyond the scope of research. In this research, the web-sites of TUREB

(Association of Tourist Guides), İRO (Istanbul Chamber of Tourist Guides), ARO (Antalya Chamber of Tourist Guides), İZRO (Izmir Chamber of Tourist Guides), ADRO (Adana Regional Chamber of Tourist Guides), ANRO (Ankara Chamber of Tourist Guides), ATRO (Aydın Chamber of Tourist Guides), BURO (Bursa Regional Chamber of Tourist Guides), ÇARO (Çanakkale Regional Chamber of Tourist Guides), GARO (Gaziantep Regional Chamber of Tourist Guides), MURO (Muğla Chamber of Tourist Guides), NERO (Nevşehir Chamber of Tourist Guides) and ŞURO (Şanlıurfa Regional Chamber of Tourist Guides) have been evaluated. Due to the fact that it is under construction on the specified dates, the web site of TRO (Trabzon Chamber of Tourist Guides) is not included in the scope of the evaluation. Hereby, the websites of the 13 professional organizations have been constituted the scope of this research.

In this research, website evaluation criteria, used by Kocabaş and Özgüler (2005) are based on by being in the clear with the authors. In addition to these criteria, different criteria are attached, found and must be found in the websites of the professional organizations. Accordingly, 61 evaluation criteria have been defined and an evaluation form has been established for evaluation of the websites of the tourist guidance professional organizations. Some important results have been achieved in this research which the websites of 13 professional organizations are evaluated. It is determined that 61 evaluation criteria, taking part in the evaluation form of the research, are most met by İRO, least met by ŞURO. The rates of coverage of 61 evaluation criteria in the evaluation form differ by professional organizations. Even though professional organization are founded depending upon TUREB, it is noteworthy that websites of tourist guidance professional organizations are prepared independently each other. It is seen that some evaluation criteria appear on all of the websites of professional organizations.

İLK ÇAĞ UYGARLIKLARINDA DİPLOMASİ

*Ulaş Töre SİVRİOĞLU**, *Muzaffer Ercan YILMAZ***

Makale Geliş Tarihi-Received: 21.07.2017
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 10.11.2017

ÖZ

Siyasi tarih alanında uluslararası aktörler arasında diplomatik faaliyetlerin doğuşunu 15. Yüzyıl İtalya'sından başlatmak yaygın bir gelenek ise de, bu yaklaşım diplomasiyi Batı merkezli ve indirgeyici bir düzleme taşımaktadır. Gerçekte diplomasi tarihi ne 15. Yüzyıl İtalya'sı ile başlamış, ne de sadece Batı tarihi ile paralel gelişim göstermiştir. Nitekim tarihsel veriler, güç asimetrisinin çok belirgin olmadığı İlk Çağ uygarlıklarının çoğunda da, şartırtıcı bir biçimde yoğun diplomatik faaliyetlerin yaşandığını göstermektedir. Dolayısıyla bu makalenin amacı, diplomasi tarihi alanında eksik bilgiden kaynaklanan boşluğu doldurmak, tarihte bilinen en eski diplomatik faaliyetler hakkında okuyucu bilgilendirmek, bu suretle diplomasi tarihinin daha objektif ve doğru bir tarihsel temele oturtulmasına katkı sunabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Diplomasi, Diplomasi Tarihi, İlk Çağ Diplomasisi, İlk Çağ Uygarlıkları, Roma İmparatorluğu Diplomasisi.

* Dr., Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, toresivrioglu@hotmail.com

** Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, muzafferercan@uludag.edu.tr

DIPLOMACY IN FIRST-AGE CIVILIZATIONS

ABSTRACT

A common tendency within the field of political history is that the history of diplomacy starts with the 15. Century Italian city-states. This tendency is not only wrong, but also reductionist and Western-centric. In fact, historic research reveals that there were intense diplomatic relations among international actors in the First Era where power asymmetry was also not as vivid as we tend to believe. Thus, by providing the reader with the First-Age diplomatic relations and activities, the purpose of this article is to fill the gap resulting from lack of information about the history of diplomacy so that diplomacy could be more correctly analyzed and understood within its historic roots.

180

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Keywords: Diplomacy, History of Diplomacy, First-Age Diplomacy, First-Age Civilizations, Roman Empire Diplomacy.

GİRİŞ

Basit ifadeyle devletlerarası ilişkilerin çatışmadan kaçınma temel amacı çerçevesinde müzakereler yoluyla barışçıl bir biçimde yürütülmesi etkinliği olan diplomasinin, genellikle 15. yüzyıl İtalyan kent devletlerinde doğduğu kabul edilmektedir. Bu, belki ilk sürekli elçinin 1450 yılında Milano Dükü tarafından Cosomodei Mecidi nezdine atanması çerçevesinde sürekli diploması yönteminin başlangıcını simgelemesi açısından doğru ise de, diplomatik ilişkileri sürekli temsil ilişkisi ile sınırlamak açık bir tarihsel yanılıdır. Bu tür bir başlangıç, aynı zamanda, diplomatik faaliyetleri Batı merkezli bir tarihsel temele oturtması bakımından da belirgin bir yanılıdır.

Oysa diploması tarihi ne 15. yüzyıl İtalya'sı ile başlamış, ne de sadece Batı tarihi ile paralel gelişim göstermiştir. Gerçekte diplomatik ilişkiler neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar örgütlü toplumlar halinde yaşamaya başladıktan sonra, özellikle güç simetrisinin olduğu durumlarda karşılıklı zarar verebilen çatışmalardan kaçınma, toplumlararası ilişkilerin en karakteristik özelliklerinden birisi haline gelmiştir. Nitekim tarihsel veriler ışığında, İlk Çağ uygarlıklarının çoğunda da, şaşırtıcı bir biçimde yoğun diplomatik faaliyetlerin yaşandığı görülmektedir. Dolayısıyla bu makalenin amacı, diploması tarihi alanında eksik bilgiden kaynaklanan boşluğu doldurmak, tarihte bilinen en eski diplomatik faaliyetler hakkında okuyucu bilgilendirmek, bu suretle diplomasinin geçmişi ile günümüzü arasındaki köprüyü doğru bir biçimde ortaya koymaya katkıda bulunabilmektir.

1. MEZOPOTAMYA UYGARLIKLARINDA DİPLOMASİ

1.1. Sümer Devri

Öncelikle belirtmek gerekir ki, çeşitli insan toplulukları, kabileler, klanlar arasında mutlaka tarih öncesinde de “diplomatik” diyebileceğimiz ilişkiler mevcuttu. Ancak elimizde yazılı belgeler olmadığı için diplomasinin “prehistoryası” üzerine spekülasyon yapmanın bir anlamı olmadığı açıktır. Bu nedenle, diplomasinin ön tarihini, tarihin geneli gibi, bilinen en eski yazıya (çiviyazısı) sahip olan Sümerlerle başlatmak çok daha doğru olacaktır. MÖ 4. Binde Güney Mezopotamya'ya yerleşen Sümerler, burada parlak bir

medeniyet inşa etmişlerdir. Bilinen ilk yazı sistemi (çivi yazısı), tekerleğin ilk kez kullanılışı, ilk kentleşme gibi başarılarıyla hatırlanan Sümerlerin öncülük ettikleri diğer bir alan da, diplomasidir.

Sümer diplomasisi uzun bir zaman boyunca yabancıardan çok kendi aralarındaki ilişkilerin düzenlenmesi ihtiyacından doğmuştur. Güney Mezopotamya'da *Ur, Uruk, Lağaş, Kiş, Eşnunna, Eridu, Nippur, İsin, Larsa* gibi önemli şehirler inşa eden Sümerler hiçbir dönemde birleşik bir krallık aşamasına geçmemişler, Sümer şehirleri arasında bazen geçici ittifaklar olmuşsa da, genellikle çatışma eğilimi daha baskın gelmiştir. Sümer mitolojisine bakıldığında kentler arasındaki rekabeti bize aksettiren birçok örnek bulmak mümkündür. Özellikle her biri farklı bir kentin koruyucusu olan Tanrılar arasındaki çatışmaları anlatan mitlere bu gözle bakılabilir. Eridu kentinin Tanrısı Enki ile Uruk kentinin Tanrıçası İnanna arasındaki rekabeti konu alan mit de bunlardan biridir. Enki, siyasi güç ve idare sanatının sağlayıcısı olan *me* adındaki kutsanmış yasaları kendi şehri olan Eridu'da toplamışken, Tanrıça İnanna bu *me*'leri sinsi bir planla çalarak kendi kenti Uruk'a taşımıştır (Kramer, 2002: 157).

Sümer kent devletleri arasındaki mücadeleleri anlatan yazıtlar, aynı zamanda, tarihinin en eski diplomatik kayıtlarını da içermektedir. Bunlar arasında ilk kez 1946'da okunan bir metinde Uruk'un mitsel Kralı Enmerkar (MÖ 2730 civarı) ile Batı İran'daki Aratta krallığı arasındaki "sessiz diplomatik savaş" hakkında ayrıntılı bilgi yer almaktadır. Metne göre Uruk'tan yollanan cesur bir elçi başardığı işlerle Aratta Kralını öylesine korkutur ki, Aratta şehri savaşmadan Uruk boyunduruğu altına girmeyi kabul eder. Metni çözümleyen Sümerolog S.N. Kramer'e göre, bu hikâye tarihin bilinen en eski "sinir harbidir" (Kramer, 1992: 33-44).

Her bir Sümer kent devleti *Ensi* (eski yanlış okunuşuyla *Patesi*) adı verilen bir idareci tarafından yönetilmiştir. *Ensi*'nin yetkilerinin sınırsız olmadığı ve dış politikada kendisini kontrol altında tutan bir kent meclisinin bulunduğu bilinmektedir. Örneğin Uruk şehrinin meşhur mitsel kralı Gılgamış, Kiş şehrinin saldırısı karşısında ne yapması gerektiğini ihtiyarlar kuruluna danışmış, burada savaş kararı çıkmayınca şehrin gençlerinden topladığı yeni bir meclisten savaş kararı çıkarmıştır (Yıldırım, 2011, 73). Sümer kent devletleri aslında kendi sınırlarını korumak için profesyonel askerlerden oluşan güçlü ordular meydana getirmişlerdir. Askeri teknolojinin ilerlemesini

sağlamışlar, bilinen ilk savaş arabalarını icat etmişler, bakır ve taş aletler yerine, tunçtan zırhlar ve silahlar kullanmışlardır. Öte yandan Sümerce metinlerde fetih politikası yerine kendini savunmaya daha çok önem verildiği görülmektedir. “*Ordusu zayıf olan devlet düşmanı kapıdan kovamaz*” ve “*gider düşmanın ülkesini fethedersin, o da gelir seninkini fetheder*” şeklindeki atasözleri, Sümer’de ordunun fetihten çok savunma amaçlı kullanılması gerektiği düşüncesinin hâkim olduğuna işaret etmektedir (Kramer, 1992: 144). Ancak Sümerlerin kendileri giderek savaş sanatından uzaklaşarak, askerî işleri hizmetlerine aldıkları Akkad kökenli paralı askerlere tevdi etmişlerdir. Bunun sonucu ise, bir süre sonra Sümerlere hizmet etmekten vazgeçen Akkadlı askerler yönetime el koyarak kendi krallıklarını kurmuşlardır.

1.2. Akkad Devri

Arabistan Yarımadasının en eski halklarından olan Akkadlar, Arapçanın da içinde olduğu Sami dil ailesi konuşan bir halktır. Başlangıçta Sümer ülkesinde hayvancılıkla uğraşan göçebeler olarak gelmişler ve paralı askerlik, kâtiplik gibi işler yaparak Sümer kent devletlerinde önemli konumlara yükselmeyi başarmışlardır. Nitekim Kiş Kralı Ur-Zababa’nın danışmanı ve elçisi olan Akkadlı Sargon (*Şarrukin*) (MÖ 2334-2279), kralı kanlı bir darbeyle devirip kendi hükümdarlığını ilân etmiştir. Efsanelere göre Sargon’un yükselişini tehlikeli bulan Ur-zababa onu, bir antlaşma metni götürme bahanesi ile rakibi Uruk Kralı Lugal-zagesi’ye göndermiş, mesajda ise bu mektubu getiren elçinin öldürülmesi gerektiğini yazdırmıştır. Buna karşı komployu fark eden Sargon, Ur-zababa’yı tutuklatarak yönetime el koymuştur (Black, 2006: 40-45). Bu nedenle Sargon’un tarihte yönetimi ele geçiren ilk “diplomat” olduğu söylenebilir.

MÖ 2150 dolaylarında İnan’dan gelen Gutiler tarafından yıkılan Akkadların Mezopotamya ve Yakın Doğu kültürüne en önemli katkıları evrensel bir diplomatik dilin oluşmasını sağlamalarıdır. Akkadçayla birlikte, Sümerce giderek salt dini literatürde kullanılan bir dil konumuna gerilerken, siyaset, ticaret ve diplomaside Akkad dili onun yerini almıştır. Aslında bu durum oldukça olağandır, zira Mezopotamya ve Suriye-Filistin bölgesi halklarının önemli bir kısmı Akkadçayla akraba olan çeşitli Samî dillerini konuşmaktadır. Akkadça, Assurca, Bâbilce aslında aynı dilin lehçeleridirler (Bergsträsser, 2006: 21-24). Bâbil ve Assur gibi Mezopotamya’nın iki

güçlü devletinin diplomaside Akkadçayı kullanması sonucunda, onlarla komşu olan krallıklar da mecburen Akkadça bilen uzmanlar yetiştirmek zorunda kalmışlardır. Böylece MÖ 2000 yıllarından itibaren Akkadça Yakın Doğu'daki tüm medeniyetlerin diplomatik dili (*lingua franca*) olarak kabul edilmiştir. Anadilleri Hurrice olan Mitanni Krallığı veya Hititler de diplomatik yazışmalarda Akkadça kullanmışlardır (Gurney, 2001: 71; Friederich, 2000: 105). Akkadçada *elçi* anlamına gelen kelime *mar siprutu* "haber taşıyan çocuk" olarak çevrilebilir. Kelimenin kökü, söylemek, yazılmış ya da söylenmiş sözleri iletmek fiili olan $\sqrt{-saparum}$ dan gelmektedir. Aynı kökten türemiş olan *mesaj* (*sipirtu*) ve yine haberci anlamındaki *saparu* kelimeleri de bilinmektedir (Black, 2000: 199, 245, 358).

1.3. Bâbil Devri

Akkadların zayıflayıp yıkılmasının ardından geçici bir "Sümer Rönesansı" yaşanmışsa da, Mezopotamya ve Yakın Doğu çevresi kısa bir zaman zarfında yine Samî halkların denetimine geçmiştir. Her ikisi de Akkadçaya yakın bir diyalekt kullanan Kuzey Assurlar ve Bâbiller bölgeye hâkim olmuşlardır. Her iki devletin arşivi de diplomatik ilişkiler açısından ayrıntılı bilgiler içermektedir. Örneğin Babillilerin en meşhur krallarından Hammurabi zamanı (MÖ 1793-1750) diplomasisi hakkında oldukça ayrıntılı bilgilere sahip durumdayız. Kayıtlardan öğrendiğimiz kadarıyla, Hammurabi'nin hükümdarlığına kadar Bâbil çok kuvvetli olmayan bir kent devletiydi. Bu zayıf döneminde Bâbil, güneyindeki güçlü Sümer kent devleti Larsa'dan çekiniyor, bu nedenle kuzey batısındaki kentlerle dostluk ilişkileri kurmaya özen gösteriyordu. Fırat Nehri üzerinde kurulmuş olan ve günümüzde Suriye sınırları içinde kalan Mari, Bâbil'in en sıkı müttefiki idi. Mari ve Bâbil arasında resmi ve gayri resmi mektuplaşmalar olduğu, her iki kentte de yapılan kazılardan anlaşılmaktadır. Hatta bu mektup arşivi içinde her iki kentin casuslarının yolladığı raporlar bile bulunmuştur. Anlaşılan resmi olarak dost olsalar da, Bâbil ve Mari kralları birbirlerinin yaptıklarını casuslar vasıtasıyla ayrıca da tâkip etmekteydiler. Mari'de bulunan bir mektup, Mari adına çalışan bir casusun Hammurabi'nin sarayında danışmanlık makamına kadar yükseldiğini ve Bâbil sarayında olup biten her şeyi kendi kralına iletliğini göstermektedir (Klengel, 2002: 57-58).

Yine de iki devlet stratejik müttefikti ve Mari zor durumda kaldığında Bâbil'e askeri yardımda bulunmaktaydı. Kayıtlardan Bâbil-Mari ve *Yamhad* (Halep) arasında üçlü bir ittifak sistemi olduğu görülmekte ve Bâbil'in söz verdiği yardımı zamanında ulaştırmadığından şikâyet bile edilmektedir. Bu tür sorunların çözülmesi için karşılıklı elçiler gidip gelmiştir. Mari'nin elçileri arasında İbalpi adlı birinin bu sefaret heyetlerinin lideri, yani bir tür büyükelçi olduğu anlaşılıyor. Bu sözleşmelerde, "eğer düşman sana saldıracak olursa gemilerim ve birliklerim seni destekleyecektir, ama düşman bana saldırırsa o zaman senin gemilerin ve birliklerin benimle birleşsinler" denilmektedir (Klengel, 2002: 59).

Hammurabi'nin saltanatının ilk otuz senesi boyunca titizlikle kurulan bu diplomatik ilişkiler, Bâbil'in giderek güçlenip Larsa'yı ele geçirmesi sonucunda değişmeye başlamıştır. Bâbillilerin tavrındaki değişiklik, Marili elçiler tarafından da saraya rapor edilmiştir. Rapora göre Mari'den gelen elçiler, eskiden olduğu gibi tören giysileriyle saraya alınmadıkları için durumu protesto ederek Bâbil sarayını terk etmişlerdir. Bu diplomatik skandalı duyan Hammurabi, elçilerin tören giysileri giyerek huzuruna çıkmalarına izin vermiş, ancak kimin hangi kıyafeti giyeceğine karar verecek kişinin kendisi olduğunu onlara açıkça söylemiştir. Ardından Bâbil'de yabancı elçilerin bu türden onurlandırıcı giysiler giymeleri yasaklanmıştır (Klengel, 2002: 63). Bu diplomatik kriz, iki krallık arasında ilişkilerin soğumasının da sembolü olmuştur. Nitekim bu olaydan bir iki sene sonra Bâbil, eski müttefikti Mari'ye savaş açarak bu kenti sınırları içine katacaktır.

Hammurabi'den sonra Bâbil devleti giderek zayıflamıştır. MÖ 18. yüzyıl sonlarına doğru Bâbil belgelerinde, İran'dan gelen Kassit halkının giderek sayılarının arttığı şeklinde raporlar çoğalmaya başlar. Bâbilliler, Kassitlerle bir savaş yaşamamak için çaba sarf etmişlerdir. Bâbil'de bulunan bir tablette, Kassit elçilerinin en iyi şekilde ağırlanması için 300 testi biranın hazırlanmasına dair bir emirname günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır (Klengel, 2002: 67). MÖ 1595'te Bâbil'e saldıran Hititler, burada hüküm süren Hammurabi hanedanını devirerek kentin zayıflamasına neden olmuşlardır. Bu karışıklıktan faydalanan Kassitler ise kenti ele geçirmişler ve dört yüzyıl boyunca da yönetmişlerdir. Kassitlerin, Assurlulara yenilmesiyle (MÖ 1155) Bâbil, Assur egemenliğini kabul etmek zorunda kalacaktır.

1.4. Assur Devri

Bâbil Krallığı gerileme devrine girdiği esnada Assur'un güçlenmeye başladığı görülmektedir. "Yeni Assur Devleti" adı verilen bu dönemde (MÖ 1000-620) Assur, gerçek anlamda bir imparatorluk aşamasına ulaşmıştır. Güneyde Bâbil'e, kuzeyde ise Urartu Krallığına dönük başarılı seferler düzenlemişler, batıda parçalı siyasal yapıları nedeniyle kolay av olan *Ugarit* (Ras Şamra), Yamhad (Halep), Şam, Hama, İsrail Krallığı gibi orta ve küçük ölçekli krallıkları egemenlikleri altına almışlardır. Hatta bir dönem Mısır'a dâhi hâkim olmuşlardır. Bu başarılar neticesinde Assur hükümdarları "Assur'un, Bâbil'in, Sümer ve Akkad'ın, dünyanın dört yanının" kralı unvanı takınmışlardır (Aksoy, Çelik, 2013: 108).

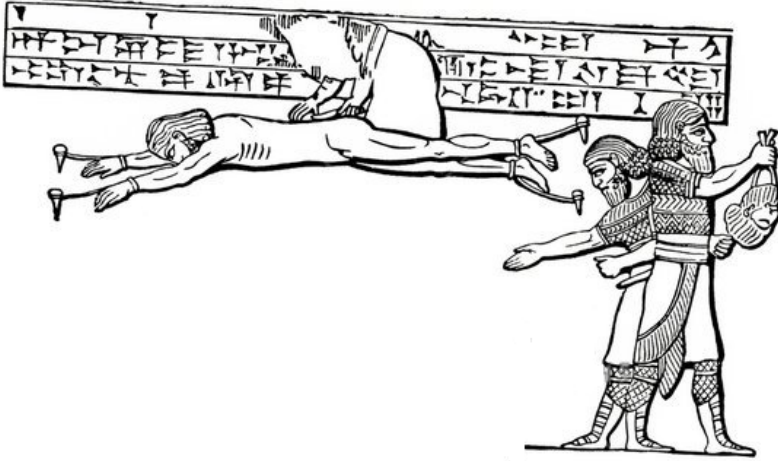
186

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

İmparatorluk çağı Assur belgeleri, Yakın Doğu'nun uygarlıkları hakkında ayrıntılı bilgilerle doludur. Örneğin Urartu Krallığı hakkında en geniş bilgiler bu ülkeye sayısız sefer düzenleyen Assurluların titizlikle tuttıkları tarihsel notlarda saklıdır.¹ İran tarihinin en etkili kavimlerinden olan Medler ve Persler (*Mada* ve *Parsa*) ilk kez MÖ 9. yüzyılda kaleme alınmış Assur belgelerinde anılmışlardır. Yine Arapların ismi tarihte ilk kez Assur belgelerinde güney-batı çöllerinde yaşayan kabilelerin adı sayılırken geçmektedir. Kısacası arşivciliğe oldukça önem veren Assurlardan kalan yazılı belgeler, bölge halk ve uygarlıklarının tarihinin aydınlatılmasında vazgeçilmez temel kaynaklar arasındadır.

¹ Sadece Assubanipal'e (MÖ 669-627) ait kütüphaneden günümüze 25.000 kil tablet kalmıştır (Aksoy, Çelik, 2013: 126).

Resim 1. Bir Assur kabartmasında esirlere yapılan kötü muamelelerin tasviri. Kaynak: Layard, Sir Austen Henry (1897), *Nineveh and Babylon*, London: John Murray Publishers, pp. 457. <http://www.dabar.org/Assyria/Layard1.html>

187

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Düzenli tarih kayıtları tutan Assurların kendilerine ait belgelerde, imparatorluklarını acımasız bir politikaya dayandırdıkları görülmektedir. Assur kralları yazıtlarında düşmanlarına yaptıkları işkenceleri ayrıntılarıyla anlattıktan sonra, “düşman ülkelerdeki tüm ağaçları kestirdiklerini, tarlalara tuz ektirdiklerini” övünerek yazdırmışlardır. Bir Assur yıllığında şunlar yazılmaktadır: “Düşmanların kılıçla dövüşen 3000 askerini ezip geçtim. Esirlerini, mallarını, öküz ve sığırlarını alıp götürdüm. Esir düşenlerin çoğunu yaktım. Bazılarının ellerini ve kollarını kestim. Burunlarını kulaklarını kestim. Çoğunun gözlerini oydu. Ölülerin kesik başlarından bir yığın yaptım. Ergenlik yaşındaki kız ve oğullarını yaktım. Şehirlerini yerle bir ettim” (Freeman, 2003: 83-84). Assubanipal’e ait bir metinde de Kral şunları demektedir: “Valilerinin önünde diz çökmeyen, vergilerini ödemeyen Uşu (Fenike kenti) halkını katlettim. Bu asileri değneklere geçirdim. Tanrılarını, halkını Assur’a taşıdım (sürgün ettim). Akkâ’nın (başka bir Fenike kenti) cesetlerini kazığa geçirdim, kenti onlarla çevreledim” (Moscati, 2004: 53). Buna karşın ilginç olan ise, Assur gibi acımasız bir gücün bile savaş ilanı öncesinde karşı tarafı saldırgan güç olarak gösterme eğilimidir. Assur kayıtlarına göre, “Assur Krallarının tüm iyi niyetlerine ve barış isteklerine

rağmen rakipler sürekli barış antlaşmalarını ihlal etmekte, Assurlular da Tanrılarının onayı ile onları cezalandırmak zorunda kalmaktadırlar” (Finkelstein, 2012: 65-66.)

Assur devleti kendi eşiti olarak yalnız Bâbil’i tanımıştır (Aksoy, Çelik, 2013: 108). Bâbil, bu dönemde de saygınlığını koruyor ve genellikle Assur krallarının kardeşleri veya akrabaları olan hükümdarlar tarafından yarı-özerk biçimde yönetiliyordu. Elâmlar ve Aramiler ise Bâbil’de krallarını Assur’a isyan etmeleri için kışkırtıyorlardı. Nitekim Assur adına Bâbil’i yöneten Şamaş-şumukin, Elamların ve Aramilerin kışkırtmaları ile kardeşi Assur Kralı Assurbanipal’e (MÖ 669-627) karşı isyan etmiştir. Prensın amacı kardeşinin tahtını ele geçirmektir, ancak bu ayaklanma Assur devletini zayıflatarak tüm imparatorluğun yıkımına yol açacak gelişmeler zincirini başlatmıştır. Bâbil isyanını bastıran Assurbanipal, onlara destek olan Elamları ve Arap kabilelerini de yeniden yönetimi altına almış, fakat Assurbanipal’in yerine geçen halefleri sonraki ayaklanmaları bastırmayı başaramamışlardır. Aynı anda Assur’a karşı harekete geçen Bâbil ve Med hükümdarları tarihteki belki de ilk “çok uluslu ittifak antlaşmasını” yaparak Bâbil prensi Nabukadnezar ile Med prensesini evlendirmişlerdir. Ardından Assur başkentini ele geçirerek imparatorluğu kendi aralarında bölüşmüşlerdir (MÖ 612).

Bu olaylar esansında en ilginç olanı, Assur’un baş düşmanı olan Mısır’ın, Bâbil-Med ittifakı sonrasında Assur’a destek vermesidir. O dönem için bir dünya savaşı olarak görülebilecek bu mücadelede Mısır’ın askerî desteği ile Harran ve Suriye çevresine bir süre daha hükmetmeye devam eden son Assur güçleri de Bâbil-Med birliklerine yenilmişler ve Mısır’a sığınmak zorunda kalmışlardır (MÖ 605). Böylece Assur devleti, bu büyük ittifak karşısında tutunamayarak tarihe karışmıştır. Yenenlerin Assurlulara karşı politikası da çok acımasızca olmuştur. Bâbil ile Med güçleri intikamcı bir ruhla hareket ederek Assur ve Ninova kentlerini tamamen yok etmişlerdir. Mukayese etmek gerekirse, politik bağımsızlığını yitirdikten sonra da asırlarca bilim ve kültür merkezi olarak yaşamaya devam eden Bâbil’in aksine, Assur’dan geriye bu yıkılıştan sonra hiç bir iz kalmadığını hatırlatmak gerekir. Assur mirasının bu ölçüde tahrip edilmesinin sebebi, büyük olasılıkla onlara duyulan öfke olmuştur. Başka bir deyişle, Yeni Assur döneminde Assurluların komşuları ile ilişkilerinde diplomasiyi hiçe sayarak tamamen kaba güce dayalı, hükmetme ve korkutarak sindirme taktiğine bağlı bir politika

izlemeleri, yönettikleri halkların sistem içine girmelerine müsaade etmemeleri, hem çevre halkların onlara karşı birleşmesine, hem de Assur mirasının tamamen yok edilmesine neden olmuştur.

Assurluların yıkılışının ardından Bâbil kısa bir süre boyunca ikinci kez parlak bir devir yaşamışsa da, Mezopotamya'da güç dengeleri artık Samiler aleyhine, İrani halklar lehine gelişecektir. MÖ 539 yılında Bâbil'e hâkim olan Büyük Kyros (Persçe Kuraş MÖ 559-530), Yakın Doğu'da binlerce sene süren Samî siyasal egemenliğine son verecektir. Ancak Pers egemenliği (MÖ 549-330) diplomatik alandaki Samî kültürel etkinliğinde büyük bir değişikliğe yol açmamış, Samî dillerinin bir kolu olan Aramice Yakın Doğu'nun yeni *lingua franca'sı* olarak yükselişe geçmiştir (Wiesehöfer, 2003: 174-175). Aramicenin yükselişinin bir diğer nedeni, Arami çiviyazısında her şeklin tek bir harfin karşılığı olması, yani yazım alanında büyük kolaylık sağlamasıdır (Friedrich, 2000: 66-68). Böylece Sümerden beri ancak binlerce ideogram ezberlenerek okunup yazılabilecek olan metinler kolaylıkla okunup yazılır hâle gelmiştir. Aramilerin bu icadı, ileride yine bir Sami halkı olan Fenikelilerin kullandığı alfabenin öncüsü olmuştur.² Daha sonra Yunan alfabesi Fenike yazısında türetilenmiştir. Bu açıdan bakıldığında, diplomasinin gelişmesinde basitleştirilmiş Arami yazısının önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

2. MISIR UYGARLIĞINDA DİPLOMASİ

Mısır, Samî dilinde *ülke* anlamına gelen *Miişri'*den türeme bir sözcüktür. Mısır'ı Yunanlılar *Aegyptos* olarak isimlendirmişlerdir (hâlen de Batı dillerinde *ülke*, bu isimle anılmaktadır). Bu isim

² Yazıyı Aramilerin ve Fenikelilerin basitleştirilmesi tesadüf değildir. Zira Sümer ve Bâbil'de yazı sanatı, yüksek bürokrat ve din adamlarının tekelinde olduğundan, halkın bunları anlamaması bir sorun teşkil etmediği gibi, tam aksine yazı sisteminin elit bir tabakanın elinde kalması daha uygun görülmüştür. Oysa Yakın Doğunun kara ticaretine hâkim olan Aramiler ve deniz ticaretinde ustalaşmış Fenikeliler'de ise yazı, kolay ticaret yapmanın aracı olmuştur. Merkezi krallıkları ve Mezopotamya-Mısır'da olduğu gibi gelişmiş bir tapınak bürokrasisine sahip olmayan Aramilerde ve Fenikelilerde yazı sanatı hızla sivilleşmiştir. Nitekim yine merkezi idare sistemi zayıf başka bir tüccar halk olan Yunanlılar, Fenike yazısına sesli harfler eklemek suretiyle yazı sistemini daha da basitleştireceklerdir.

Mısır'ın en eski halkı olan Kopt/Kıptilerden gelmektedir. Eski Kopt dili Samî dilleri ile akraba olan Hami dil grubunun bir üyesidir. Bugün bu dili Mısır kiliselerindeki rahipler haricinde konuşan kalmamıştır. Ancak geçmişte Mısır dili oldukça zengin bir kullanım alanına sahipti. Eski Mısır yazıtlarındaki resim yazısının (*hiyeroglif*) 19. yüzyıl başlarında çözümlenmesi ile bu dil tamamen okunabilmiş ve eski Mısır tarihinin ana hatları gün yüzüne çıkarılmıştır (Friederich, 2000: 14-46).

2.1. Mısır'ın Dışa Kapalı Dönemi (MÖ 3000-1500)

Mezopotamya'nın aksine Mısır uygarlığı ilk asırları boyunca dış etkilere kapalı ve statik bir özellik taşımıştır. Bunun en büyük sebebi, Mısır'ı, daha doğrusu Nil Nehri etrafını üç taraftan çeviren çöl ve dağ silsilelerinin sağladığı korunaklı coğrafyadır. Son yıllarda yapılan arkeolojik kazılar Mısır'ın bu yalıtık durumunun coğrafi olduğu kadar politik bir tercihten de kaynaklandığını göstermektedir. Mısırlılar başlangıçta Nil Nehri çevresi dışına yayılmayı arzu etmemiş, örneğin Akdeniz kıyısında herhangi bir önemli liman kenti kurmamış, Yunanlıların gelişine kadar Akdeniz ticaretinde ciddi bir rol oynamamış ve güçlü bir deniz donanmasına sahip olmamışlardır (Freeman, 2003: 46).

Mısır'ın uzun süren dışa kapalı yapısı, Suriye üzerinden gelen ve Mısırlıların Hyksos³ (yabancı) adını verdikleri kabilelerinin MÖ 1650'de ülkeyi istila etmesiyle sona ermiştir. Mısırlıların Hyksoslara karşı aldığı yenilginin en önemli sebebi, tunç ve demir silahlara, zırhlara ve süvarilere sahip olan düşmanlarından teknik olarak geri kalmış olmalarıdır (Baines-Malek, 1986: 38). Yani bir bakıma eski Mısır, dış dünyadaki gelişmelere olan ilgisizliğinin bedelini ödemiştir. 100 yıl kadar Mısır'ı yöneten bu yabancı hanedanı sonunda kovmayı başaran Mısırlılar, içe kapanık siyasetin tehlikelerinin farkına varmış olduklarından, dış dünyayı tanımaya, Asyalı komşularını izlemeye önem vermişlerdir. Yeni Krallık denilen dönemden (MÖ 1500-1100) itibaren Mısır'ın savunulması için Suriye-Filistin bölgesinde hâkimiyet kurmaları gerektiğini fark ettiklerinden, savunmacı siyasetlerini terk ederek Orta Afrika içlerine, Kızıldeniz kıyılarına ve Suriye çevresine uzanan ticarî ve askeri seferlere başlamışlardır

³ Doğru okunuşu *Heqa-khasut*.

(Freeman, 2003: 44-49). Yeni dönemde, gittikleri yerlerden hayvan ve bitkileri dahi toplayıp Mısır'a getirerek dış dünya hakkında her türlü bilgiye sahip olmak istemişlerdir. Dünyayı kendi ülkelerinden ibaret sayan Mısırlı bilginler, dış dünyada bildikleri her şeyin tam tersi olduğunu gördüklerinde şaşkınlık geçirmişler, Fırat Nehri'nin kuzeyden güneye aktığına şahit olduklarında ise bütün coğrafi kalıpları alt üst olmuştur. Eski kalıplara göre böyle bir şey olamayacağı için Fırat'ı "yukarı giderken aşağı doğru akan nehir" olarak adlandırmak zorunda kalmışlardır (Freeman, 2003: 49). Kuşkusuz bu deneyimler, Mısır'da eski tutucu kalıpların yıkılmaya başladığı bir tür aydınlanmanın başlangıcı olmuştur.

Resim 2. Mısırlıların gözüyle yabancı uluslar. Soldan sağa: Samî (Assurlu/Bâbilli), Fenikeli, Siyahi (Nubialı) ve Kuzeyli (muhtemelen Hititli). Kaynak: Poole (1887) Reginald Stuart, "The Egyptian Classification of the Races of Man" *The Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, Vol. 16, pp. 370-379. <https://www.jstor.org/stable/2841876>

Mısır Firavunu Ahmose (MÖ 1550-1525) devrinde Filistin bölgesinin küçük krallıkları birer birer Mısır egemenliğini kabul etmek zorunda kalmışlardır. En önemli fetihler ise I. Tutmosis (MÖ 1504-1492) zamanında gerçekleşmiş, Mısır, bu dönemde Yakın Doğu'nun en büyük gücü hâline gelmiştir. Ancak Mısır'ın Suriye-Filistin bölgesine el atması, diğer bir bölge gücü olan Mitanniler ile sınır savaşlarının da başlamasına neden olmuştur. Bir süre sonra iki devlet bu çatışmayı diplomatik yollardan çözmeye karar vermişler ve IV. Tutmosis (MÖ 1401-1391) Mitanni prenseslerinden biriyle evlenmiştir. Diplomatik antlaşmalar için evliliklerden faydalanmalarına rağmen Mısırlılar, tıpkı Osmanlılar gibi, dışarıdan kız almışlar, ancak dışarıya kız vermemişlerdir. Nitekim bir Mısır prensesine talip olan Bâbil kralını Firavun III. Amenofis (MÖ 1391-1353), "çok eski çağlardan beri hiçbir Mısır firavununun kızı dışarıya verilmemiştir" diyerek reddetmiştir

(Baines, Malek , 1986: 41). Bu tavırlarından da Mısırlıların kendilerini bölgenin en büyük gücü olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

2.2. Amarna Çağı

Mısır'ın *Tell Amarna* höyüğünde arkeologlar tarafından 19. yüzyılda bulunan diplomatik mektuplar, MÖ 15. yüzyıldan sonra Mısırlılar ile Bâbilliler, Mitanniler, Hititler ve daha birçok küçük krallık arasında yoğun bir temas olduğunu kanıtlamış, hatta tarihçiler bu dönemi "Amarna Çağı" olarak adlandırmışlardır. Mektuplarda siyasil sorunlardan, ticari faaliyetlere, dostluk mesajlarından, bağıllık metinlerine kadar farklı konular yer almaktadır. Örneğin bazı mektuplarda Bâbil Kralı, Filistin'de ticaretle uğraşan Bâbilli tüccarların Mısırlı askerlerin saldırılarına uğradıklarını Firavuna şikâyet etmekte ve Firavunun önlem almasını rica etmektedir (Bryce, 2003: 105). Bir diğler mektupta Kıbrıs (*Alaşıa*) Kralı, Firavuna söz verdiği miktarda bakır ve gümüş madenini "hediye" olarak göndereceğini yazmaktadır. Amarna mektuplarındaki diplomatik dil, mektubu gönderen devletin gücüne göre değişmektedir. Örneğin Mısır'la eşit kabul edilen, Mısır'ın stratejik müttefiki Mitanni Kralı Tuşratta, Firavun III. Amenofis'e (MÖ 1390-1352) "kardeşim", "dostum" diye hitap ederken, vasal durumundaki krallar Firavun'a "güneşim, cennetimin güneşi, benim efendim, benim tanrım" vb. şekilde seslenebilmektedirler (Niebuhr, 1903: 40-46).

Mektuplar salt siyasi değil, bazen de teselli, baş sağlığı veya sitem gibi konuları da içermektedir. Örneğin Mitanni Kralı Tuşratta, aynı zamanda kızlarının kocası olan Firavun Amenofis'in ölümünden sonra üzüntülerini belirten, kötü haberi aldığından beri "yemeden içmeden kesildiğini" anlatan duygusal bir baş sağlığı mesajı göndermiştir (Niebuhr, 1903: 31). Firavun Amenofis'in dostça geçindiği ve mektuplaştığı hükümdarlardan biri de Bâbil Kralı I. Kadaşman'dır (MÖ 1370-1360). I. Kadaşman'ın ölümünden sonra tahta çıkan Burnaburiaş (MÖ 1360-1333), babasının Mısırlılarla kurduğu iyi ilişkileri devam ettirmek istemiş, ancak yeni Firavun Akhenaton'dan (MÖ 1352-1334) beklediği karşılığı alamamıştır. Mektuplarından birinde Burnaburiaş, Akhenaton'dan daha fazla altın istemekte ve Firavunun babasının bu konuda ne kadar cömert olduğunu hatırlatmaktadır (King, 1898: 272). Anlaşılan bu isteği gerçekleşmeyen Burnaburiaş, Akhenaton'a sitem dolu mektuplar yazmış ve şöyle yakınmıştır: "Senin babandan benim babama elçiler

gelip giderdi. Onlar her zaman arkadaş olarak kaldılar. Biz de aynı şekilde davranmalıydık. Şimdiye kadar sana üç defa elçi gönderdim, ancak onlar senin adına hiçbir hediye ve mesaj getirmediler. Öyle ise ben de aynı yola başvuracağım. Eğer beni hiçe sayarsan, ben de seni yok sayacağım" (Niebuhr, 1903: 33).

2.3. Kadeş Barış Antlaşması

Mısırlıların Suriye-Filistin'deki egemenlikleri, aksi istikamette güneye doğru yayılma hâlindeki Hititlerin saldırıları nedeniyle sekteye uğramıştır. 19. Sülale olarak bilinen hanedanın firavunları olan II. Ramses (MÖ 1279-1213) döneminde birbirine denk olan bu iki güç, Suriye'nin Kadeş şehri sınırında MÖ 1275'te büyük bir meydan muharebesi yapmışlardır. Mısır kaynakları bu savaştan Mısır'ın zaferle ayrıldığını iddia ederken, Hititler tam aksine II. Ramses'in canını zor kurtardığını ileri sürmüşlerdir. Uzun bir mücadele döneminin ardından yenilemeyeceklerini anlayan taraflar savaş politikalarından vazgeçerek tarihte Kadeş Barış Antlaşması olarak bilinen metni hazırlamışlardır (MÖ 1263 veya 1258). Bu metnin Mısır'daki versiyonu II. Ramses'in mezarının duvarında, Hitit versiyonu da başkent Hattuşaş'da ele geçmiştir. Kadeş Barış Antlaşması tarihin ilk barış antlaşması sayılmaz. Daha önce de özellikle gâlip krallıkların yenilenlere teslimiyet dayattıkları yirmi kadar antlaşma olduğu bilinmektedir. Ancak tarafların eşitliği, kullanılan dilin yumuşaklığı ve gerçekten de barış maksatlı yapılması gibi unsurlar dikkate alındığında, Kadeş Antlaşması'nın gerçek anlamda diplomatik sayılabilecek ilk metin olduğu söylenebilir (Potyemkin, 2009: 20).

2.4. Mısır'ın Gerileme Dönemi Diplomasisi

Kadeş Antlaşması'nın ardından Mısır, dış politikada görece dengeli bir döneme girmiştir. Ancak MÖ 12. yüzyılda Hititlerin yıkılması ve Assur'un yeniden güçlenmesiyle Mısır yeniden dış tehditle karşı karşıya kalacaktır. Assurlar 9. yüzyılda İsrail Krallığını yıkınca, Yahudilerin bir kısmı Mısır'a kaçıp yardım istemişler, böylece Mısır, Filistin'deki çatışmaların içine çekilmiştir. Başlangıçta tarafsız kalan Mısırlılar sonunda Yahuda Krallığını korumak için Assur'a savaş ilân etmişlerdir. Assurlular, Yahuda Krallığını destekleyen Mısır'ı cezalandırmak amacıyla MÖ 674'te bu ülkeye büyük bir sefer düzenlemişler ve ancak büyük bir savaş tazminatı aldıktan sonra geri

çekilmişlerdir. Geride de kendi yandaşları olan bir firavunu bırakmışlardır. Böylece 1000 yıl sonra Mısır yeniden yabancı bir gücün idaresi altına girmiştir. Firavun Psammetikos (MÖ 664-610) Assur egemenliğini tanımak zorunda kalmıştır. Ancak bu durum çok uzun sürmemiş ve Assur'un Bâbil'le savaşmasını fırsat bilen Psammetikos MÖ 653 yılında bağımsızlığını yeniden ilân etmiştir.

Psammetikos dönemi, Mısır'ın giderek dışa açıldığı ve Akdeniz ekonomisine eklemlendiği bir devir olmuştur. Assur tehdidine karşı Yunan paralı askerleri kullanmaya başlayan Mısırlılar böylece Yunan kültürü ile de temasa geçmişler, Yunanlıların Nil ağzındaki delta kıyılarında koloni (*Naukratis*) kurmalarına ve Mısır içlerine girerek ticaret yapmalarına izin vermişlerdir. Mısırlılar Yunanlılara tahul ve papirüs satıyor, karşılığında demir alıyorlardı (Baines-Malek, 1986: 45). Zayıflama belirtileri gösteren Mısır, eski çağlarının aksine bu dönemde diplomatik ilişkilere ve ittifaklara daha fazla önem vermiş olmuştur. Mısırın geç çağlardaki temel politikası güçlü rakiplerine karşı zayıf krallıkları desteklemekten ibaretti. Bu maksatla Assurlara karşı Lidya'yı ve Bâbillere karşı da Filistin'deki küçük krallıkları desteklemeye devam etmişlerdir. Eskiden olduğu gibi Bâbil ile Yahudiler arasındaki savaşlarda birçok Yahudi yine Mısır'a sığınmıştır. Bunlar, Mısır'ın *Elefantin* kentinde büyük bir Yahudi kolonisi kurmuşlardı (Baines-Malek, 1986: 45). Sonuç olarak bağımsızlığın son dönemlerinde Mısır ticari ve askeri açıdan artık Yunan ve Yahudi kolonilerinin etkisi altına girmiş, bütün ekonomisi dışarı bağımlı hâle gelmiş zayıf bir krallıktı. Nitekim MÖ 625'te Persler Mısır'ın siyasi bağımsızlığına son vermişlerdir.

3. HİTİTLER VE DİPLOMASİ

Merkezleri Çorum-Alacahöyük (Hattuşa) olan Hititler bir Anadolu uygarlığıdır. Hitit adı bilim insanları tarafından hatalı olarak verilmiş bir isimdir. Gerçekte bu halk kendisini *Neşa* halkı olarak isimlendirmişti. *Hitit* adı Neşalılardan önce Anadolu'da yaşayan *Hatti* halkından gelmektedir. Hititolojinin ilk yılları boyunca her iki halk aynı sanıldığından günümüzde Neşa yerine Hitit ismi yerleşmiş durumdadır (Gurney, 2001: 102-106).

Hititler, Hint-Avrupa dili konuşan bir ulustular. Hititçe ile eski Germen dilleri arasında ortak noktalar saptanmıştır. Hitit Krallığı sınırları içinde Neşaca'nın yanı sıra, Kafkas kökenli olduğu sanılan

Hattice ve Hurrice, Hint-Avrupa kökenli Luvice, Palaca ve de Samî kökenli Akkadça, Aramice gibi diller de konuşulmaktaydı. Hurri dili daha çok dini metinlerde, Akkadça-Aramice ise diplomatik yazışmalarda kullanılmaktaydı. Hattuşaş'da yapılan kazılarda, Sümerce ve Hint/İran kökenli Mitannice gibi farklı dillerden tabletler de ele geçmiştir (Gurney, 2001: 106-113). Bu manzara Anadolu'nun o dönemde kozmopolit bir kültüre sahip olduğunu, farklı halkların bir arada yaşadığını göstermektedir. Nitekim Hititler hakkındaki ilk bilgilere MÖ 1800 dolayında Anadolu'da ticaret yapan Assurlu tüccarların kayıtlarında rastlanılmaktadır. Daha bu dönemde Assurlular ile "Hatti Kralı Pithana" ve oğlu Anitta arasında ticari ilişkiler kurulduğu bilinmektedir. Bu ticarete Hititler altın ve gümüş ihraç ederken, dokuma ürünleri ve kalay ithal etmişlerdir (Bryce, 2003: 104). Bu ilişkiler sayesinde Hititler Assurlardan çivi yazısını öğrenmişler, böylece Anadolu coğrafyasında tarihi çağlar başlamıştır.

195

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Hititler en güçlü oldukları dönemde dâhi rakipleri olan Mısır ve Mezopotamya krallıklarının sahip oldukları nüfus gücüne erişememişler, sürekli bir insan kaynağı sıkıntısı çekmişlerdir. Bu kaynak sıkıntısı Hititleri fetihçi politikaların yanı sıra, Mısır, Mitanni, Bâbil gibi krallıklarla diplomatik ilişkilerini de sağlam tutma yolunu tercih etmelerine neden olmuştur. Örneğin Mısır'ın gücünün doruğunda olduğu III. Tuthmosis (MÖ 1479-1425) çağında, Memphis'e elçiler göndererek Firavuna bağlılıklarını bildirmişlerdir (Ünal, 2002: 133). Aynı dönemde Hititler ile Kizzuwatna (Adana) Krallığı arasında yapılan antlaşma metinleri de, Hititlerin bu temkinli tutumunu yansıtmaktadır. Günümüze Akkadça versiyonuyla ulaşmış antlaşma metinlerinin birinde, iki ülke için ortak sorun hâle gelmiş sınır ihlalleri ile ortaklaşa mücadele edilmesinde uzlaşmıştır. Metinde şöyle denilmektedir: "Eğer Büyük Kralın (Hitit Kralının) kulları, kadınları, malları, sığırları, koyunları ve keçileri ile birlikte göçerler ve Kizzuwatna'ya girerlerse, Paddatişšu (Kizzuwatna Kralı) onları yakalayacak ve büyük Krala geri verecektir. Eğer Büyük Kralın (Kizzuwatna Kralı) kulları, kadınları, malları, sığırları, koyunları ve keçileri ile birlikte göçerler ve Hatti ülkesine girerlerse, Paddatişšu onları Büyük Krala geri verecektir" (Ünal, 2002: 129). Bu metinden de anlaşıldığı üzere, göçerlerin yarattığı sorunlara karşı her iki krallık da eşitlik ve müteakabiliyet temelinde bir antlaşmaya varmışlardır (her iki krala da *Büyük Kral* denilmektedir). Ancak daha sonraki yüzyıllarda Kizzuwatna Hitit himayesi altına girdiğinde, eşitliğe dayalı bu diplomatik dil ortadan kalkacaktır.

Elimize kalan metinlerden anladığımız kadarıyla, uluslararası ticaret yolları ve tüccarların güvenliği konusu da Hititler tarafından ciddiyle ele alınan meselelerden biridir. Tüccarlara verilen zararlar en ağır biçimde cezalandırılmakta ve tüccarın kaybı tanzim edilmektedir. Bu sorumluluklar komşu krallıklarla yapılan ticaret için de geçerlidir. Örneğin Hititlerin ticaret partnerlerinden olan Kuzey Suriye'deki Ugarit kenti, kendi vatandaşları tarafından öldürülen her Kargamışlı (Hititli) tüccar için üç gümüş *mina* tazminat ödemek zorunda kalmıştır (Bryce, 2003: 106). Bu güvenceler sayesinde Hitit ülkesi ile Assur-Bâbil, Kıbrıs ve Mısır arasında yoğun bir ticaret hattı kurulmuştur. Bu ticarete genellikle Hititler at ihraç ederken, tahıl almışlardır. Örneğin Kadeş Antlaşması'ndan hemen sonra Mısır Firavunu Ramses'ten buğday istenmiştir. Belki de Hititlerin söz konusu antlaşmayı yapmak zorunda kalmalarının nedeni, bu yiyecek kıtlığı olmuştur. Mısır'dan Anadolu'ya buğday taşıyan bazı gemilerin Lübnan kıyılarında battığını öğrenmekteyiz (Bryce, 2003: 111).

Hitit kralı yazıtları Assur gibi acımasız değil, hümanist bir dille yazılmıştır. Bu metinlerde Hititlerin mümkün olduğu kadar savaş yerine anlaşma yollarını aradıkları ve çatışmaları kan davasına dönüştürmekten kaçındıkları görülmektedir. Örneğin II. Murşili (MÖ 1272-1268) bir yazıtında: "Kesinlikle onları (Seha kralı ve halkını) tamamen yok edecektim. Ancak beni karşılamaya annesini yolladı. Kadın dizlerime kapandı, 'Efendim bizi yok etme, himayene al' dedi. Kadın bizi karşılamaya geldiği ve dizlerime kapandığı için dayanamadım ve Seha ülkesi üzerine yürümedim" (Bryce, 2003: 111-115).

Hitit tarihinin ve aslında tüm diplomasi tarihinin en önemli metinlerinden biri Mısır bölümünde bahsi geçen Kadeş Barış Antlaşması'dır. Firavun II. Ramses ve Hitit Kralı III. Hattuşili arasında MÖ 1258'de imzalandığı sanılan bu antlaşmanın bir kopyası Mısır'da Karnak Tapınağı duvarında yazılıken, Akkadça versiyonu Hitit Başkenti Hattuşa arşivinde bulunmuştur (Gurney, 2001: 71). Tarafların kullandığı eşitliğe dayalı dil nedeniyle Kadeş Antlaşmasının tarihin ilk gerçek diplomatik belgesi olarak kabul gördüğünden yukarıda söz etmiştik. Antlaşmanın içeriğine girecek olursak:

Kadeş Antlaşması'nın giriş bölümü Hititler ile Mısırlılar arasında asırlar boyunca sürmüş dostluktan bahseder ki, gerçekten Hititlerin

kuruluş yıllarında Mitannilere karşı Mısır'a yakın durduklarından yukarıda söz edilmişti. Ardından barışın yine asırlar boyu sürmesini temenni eden bir bölüm gelir. Devamında iki hükümdar da iç ve dıştan gelecek saldırılara karşı ortak hareket etmek konusunda ve mültecilerin karşılıklı olarak iadesinde anlaşmalarını bildirirler. Son olarak bu antlaşmaya riayet etmeyen tarafın tüm Tanrılar tarafından cezalandırılmasına dair bir beddua bulunur (Potyemkin, 2009: 20).

4. PERSLER VE DİPLOMASİ

Hint-Avrupa kökenli bir halk olan Persler İlk Çağ'ın gerçek anlamda ilk büyük imparatorluğunu kurmuşlardır. Ancak Pers İmparatorluğunu tarihte özel kılan olgu, idareleri altına o güne kadar yüksek uygarlık düzeyine ulaşmış hemen hemen bütün Yakın Doğu halklarını (İranlılar, Samiler, Mısırlılar, Anadolu Yunanlıları vb.) toplamayı başarmaları değil, bunu gerçekleştirme biçimleridir. Kitlelere büyük bir baskı ve tedhiş uygulayan Assurların aksine Pers idaresi, uzlaşma, diplomasi ve yerel kültürel dokuya müdahale etmeme gibi daha incelikli uygulamalara sahiptir (Mansel, 1995: 257). Yine Pers devlet geleneği yerel özerklikler ile merkezi otoritenin kontrolü arasında kendine özgü bir denge sağlamayı başarmış ilginç bir sentezi yansıtmaktadır. Örneğin Anadolu'nun Batı kıyılarının vergileri, merkezi Sardes olan Satraplıkta (valilik) toplanıp başkent Persepolis'e gönderiliyorken, bu satraplığa bağlı *Miletos*, *Efesos*, *Theos* gibi Yunan kentleri kendi kent meclisleriyle yönetilmeye devam edilmişlerdir. Hatta Yunan kentleri kendi adlarına sikke kestirmeye dahi yetkiliyken, *Büyük Kral'a* (Pers Şahı) vergi ödedikten sonra hiçbir topluluğun kendi iç yönetimine, dinine, kültürüne karışılmamıştır (Mansel, 1995: 254-255).

Pers diplomasisinin gelişiminde İran dininin de önemli etkisi vardır. İranlıların en önem verdikleri tanrılardan biri olan Mithra, birçok özelliğinin yanı sıra, "1000 gözü ile" antlaşmalara riayet edilip edilmediğini kontrol ederdi. İster diplomatik, isterse sadece iki şahıs arasında olsun, bir antlaşmanın çiğnenmesi ve sözlerin tutulmaması İran dininde asla telafisi olmayan büyük suçlardan biriydi. Yine sıradan bir İranlı için en büyük günah yalan (*drauga*) söylemekti (Wiesehöfer, 2003: 44). Gerek Pers, gerekse onların ardılları olan Sāsāni şahlarının kitabelerinde Yunanlı ve Romalılar sürekli olarak "yalan söylemekle, sözlerini tutmamakla" suçlanmaktadır. Bu, elbette ki, Pers diplomasisinin de her zaman doğrulara dayandığı anlamına

gelmemektedir. Ancak genel olarak İranlılar antlaşmalara sadık bir ulus olarak anılmışlardır. Yazılı kaynaklara bakıldığında, Perslerin yapılan antlaşmaları bozmadıkları, kendilerine sığınan birey veya kentlere zarar vermedikleri söylenilebilir.

Pers diplomasisi sonraki asırlarda Romalılarca da uygulanacak olan böl ve yönet ilkesinden beslenmiştir. Özellikle Anadolu'daki Yunan kent devletlerinin idaresinde Persler, Yunanlıların rekabet duygusundan sonuna kadar yaralanmayı bilmişlerdir. Nitekim aşağıda değinileceği üzere, Yunanlılar arasındaki iç çatışmalar, Pers egemenliğinin en önemli dayanaklarından birini oluşturmuştur.

198

5. ESKİ YUNAN'DA DİPLOMASİ

Yunanlılar İlk Çağ'ın coğrafi, demografik, siyasal ve kültürel açıdan en dağınık topluluklarından birini temsil ediyordu. Bu dağınıklık onları politik olarak zayıflatırken, kültürel açıdan zenginleştirmekteydi. Diplomasi tarihi açısından Eski Yunan muazzam bir kaynak teşkil etmektedir. Yunanlıların zengin diplomatik gelenekleri iki başlık altında incelenebilir. Birinci olarak kendi aralarındaki bitmek bilmeyen rekabetleri, ikinci olarak da "barbar"⁴ olarak adlandırdıkları yabancılarla (Mısırlılar, İranlılar vb.) olan münasebetleri. Bir Yunanlı bazen barbarlar karşısında diğer bir Yunanlı'nın yardımına koşabilmekteydi. Nitekim Perslerin Yunanistan'ı istilası esnasında (MÖ 490) Spartalılar Atina'ya yardım etmişlerdir. Ancak bunun tersi de pekâlâ mümkündü ve iki rakip Yunan kenti birbirlerine karşı barbarlarla ittifak kurabilmişlerdir. Örneğin Miletoslular Perslere karşı isyan ettiklerinde (MÖ 409) Efes, Perslerin yanında yer almış, Persler Yunanistan'ı işgal etiklerinde Atina'ya karşı Thebai şehriyle ittifak kurmuşlardı. Benzer şekilde Atina ile Sparta arasındaki savaşta (MÖ 431), Sparta Perslerden yardım istemiştir. Hatta Spartalı elçiler İran Şahını, Atina'yı haritadan silmeye ikna etmeye çalışmışlardır. Nitekim Spartalılar, Perslerin verdikleri 500 *talantonluk* yardım sonucu kurdukları donanma

⁴ Barbar kelimesi, Eski Yunan'da günümüzdeki gibi "uygar olmayan" anlamında kullanılmıyor, Yunanca konuşmayan farklı etnik grupları betimliyordu. Aslında Yunanlılar, Mısırlılar ve Persler gibi "barbar" ulusların kendilerinden birçok noktada ilerde olduklarının farkındaydılar.

sayesinde Atina'yı yenmeyi başaracaklardır (MÖ 405) (Mansel, 1995: 335).

Yunan polislerinin diplomatik alandaki bu değişkenliğinin önemli bir nedeni, bu kentlerde yaşanan demokratik siyasal sistemdi. Yunan kentlerinde farklı görüşlerden partiler bulunuyor ve bunlar iç siyasette olduğu gibi dış siyasette de farklı politikalara yönelebiliyorlardı. İktidarın değişmesiyle o güne kadar sürdürülen dış politika da bir anda ters yüz olabiliyordu. Eski Yunan dünyasındaki bu karmaşık ilişkiler ağı neticede canlı ve zengin bir diplomasi geleneğinin oluşmasına neden olmuştur. Tecrübeli olmaları nedeniyle Yunanlı diplomatlar Romalılar ve İranlılar tarafından da hizmete alınmışlardır. Yunancanın Akdeniz'in *lingua franca'sı* olarak benimsendiği Helenistik Dönemden (MÖ 330-30) itibaren de, Yunanlılar bu alanda daha da etkin hâle gelmişlerdir. MS 2. yüzyıla gelindiğinde, Romalılar ile Parthlar (İran) arasındaki diplomatik temaslar Yunanca yapılmıştır (Potyemkin, 2009: 60; Campbell, 2013: 217), ki bilindiği üzere *diplomasi* kelimesi de tüm dillere Yunanca'dan girmiştir.

199

IJSl 10/2
Aralık
December
2017

5.1. Eski Yunan'da Elçilik Hukuku

Eski Yunan diplomasisi hakkında en eski kaynaklar *İlyada* destanından elde edilmektedir.⁵ *Troia* Prensi Hektor'un, Yunanlılarla olan savaşı durdurmak için verdiği mücadele buna örnek verilebilir (Homeros, *İlyada* III: 116). Yine bildiğimiz ilk Yunan elçisi olan *Talthybios* da *İlyada'nın* dokuz farklı yerinde karşımıza çıkmaktadır (Homeros, *İlyada* I: 320).

Eski Yunan'da elçilere *kerux* denilmekteydi. Bu sözcük elçi veya haberci anlamlarına gelmektedir. *Kerux'un* yetkileri oldukça sınırlıydı. Sadece kent meclisinin aldığı kararları karşı tarafa iletir ve aldığı cevabı kendi kentine ulaştırırdı. Görüşmek, pazarlık yapmak, konuşulanları değiştirip yorumlamak gibi yetkileri bulunmuyordu.

⁵ Yunan diplomasisin yukarıda anılan iki yönlü yapısı *İlyada'da* belirgin bir şekilde görülmektedir. Hiçbir zaman kalıcı bir siyasal birlik sağlayamayan Yunan kent devletlerinin (*polis*) krallarının kendi aralarındaki çatışmalar (örneğin Agamemnon ile Akhilleus arasındaki çatışma), Troialı düşmanlarıyla yaşananlardan daha uzlaşmaz bir çizgidedir.

Kendinde bu yetkiyi görüp de düşmanla barış yapılması durumunda *Halk Meclisi* bu kararları iptal edebilmekteydi. Örneğin MÖ 499'da Perslerle görüşme yapan bir Atina elçilik heyeti kendi inisiyatifini kullanarak, Atina adına Perslere bağlılıklarını bildirmişler ve bir ittifak antlaşması sözü almışlar, ancak geri dönüp görüşme hakkında bilgi verdiklerinde, 700'ler meclisi bu görüşmede alınan kararları onaylamamıştır (Herodotos, V: 73; Adcock, 1948: 4).

Kerux'un yanında, üzerinde karşı tarafa iletilecek mesajların yer aldığı parşömen veya *paperistan* imâl edilmiş ve "ikiye katlanmış bir belge", yani *diploma* bulunurdu (Potyemkin, 2009: 34). *Keruxlar* görevli olduklarını belirten bir âsâ taşırlardı ve bu onlara bir tür diplomatik dokunulmazlık sağlardı.⁶ Yunan geleneğinde elçilere zarar vermek büyük bir suçtu. Yabancı ülkelerden gelen elçiler *proxenos* denilen görevlilerce ağırlanırlardı (Potyemkin, 2009: 31). Elçilik görevinde olmayan yabancılar için de onları koruyan yasalar mevcuttu. Tanrıların habercisi olan Hermes ve adı bilinen ilk Yunan elçisi olan Talthybios, elçileri koruyan tanrılarıydı. Talthybios, zamanla tanrısal bir figüre dönüşmüş, adına tapınaklar inşa edilmişti (Herodotos VII: 134). Talthybios, Yunan veya barbar ayırımı yapmaksızın elçileri gözetir ve onlara zarar verenlerden intikam alırdı. MÖ 492'de Pers elçileri Sparta kentine gelip halkı İranlılara boyun eğmeye davet ettiklerinde, hiç umulmadık bir şekilde kuyulara atılarak öldürülmüşlerdir (Herodotos VII: 133). Yunan geleneklerine tamamen aykırı olan bu cinayetin, elçilerin koruyucu tanrısı Talthybios'un memleketi olan Sparta'da olması daha da üzücü bir durum olmuştu. Rahatsızlık üzerine "Talthybios'un öfkesini" üzerlerine çektiklerini düşünen Sparta Halk Meclisi, kan bedeli olarak Spartalı iki gencin gönüllü olarak Perslere gönderilmesine karar vermiştir.

200

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

⁶ Herodotos s. 576 çevirmenleri Müntekim Ökmen ve Azra Erhat'ın açıklaması.

Resim 3. Talthybios, elçilere mahsus asayı taşıırken görülüyor.

Kaynak: Skyphos G 146 nolu seramik üzerinden detay. Louvre Müzesi, Paris. <https://tr.pinterest.com/pin/44212688839114153/?lp=true>

201

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Sonunda Sperthies ve Bulis adlı gönüllü elçiler, kan bedelini ödemek için Perslere teslim olurlar ve Susa şehrinde (batı İran) Şah'ın huzuruna çıkarılırlar. Pers hükümdarı karşısında da asi tavırlarını sürdürürler ve Büyük Şah'ı yere eğilerek selamlamayı kabul etmezler. Onların cesaretine saygı duyan Pers hükümdarı, intikam fikrinden vazgeçerek Sparta elçilerinin canını bağışlamıştır (Herodotos, VII: 132-137). Ancak bu bağışlama nedeniyle Talthybios'un istediği intikam da alınamadığından, Yunan inancına göre lanet sonraki nesillere aktarılmıştır. Nitekim bu olaydan 60 sene sonra (MÖ 430) Sperthies ve Bulis'in oğulları Nikolaos ve Aneristos, Sparta ile Persler arasında Atina'ya karşı bir ittifak antlaşması yapmakla görevlendirilmişlerken, Atinalılara esir düşerek öldürülmüşlerdir (Herodotos, VII: 137). Böylece Yunanlılara göre Talthybios'un gecikmiş intikamı yerine gelmiştir.

Bu olaylardan çıkarılan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: Birincisi, Eski Yunan'da elçilerin kuramsal olarak dokunulmazlıkları olmasına rağmen, her zaman bu kurallara riayet edilmemiştir. İkincisi, elçilik saygın aileler tarafından yürütülen ve babadan oğla aktarılabilen bir görevdir. Bu durum sadece Sparta'da böyle değildi. Atina'da da bu meslek yalnız *Kerykes* ve *Eumolpidae* gibi tanınmış saygın ailelerin elinde kalmıştı (Karavites, 1987: 42). Herodotos, Mısırlılarda da elçiliğin aile mesleği olarak görüldüğünü yazmıştır (Herodotos, VI: 60). Üçüncü olarak, Perslerin elçilere karşı tutumlarında, Yunanlılardan daha serinkanlı ve köklü bir geleneği temsil ettikleri görülmüyordu.

5.2. Eski Yunan Diplomasinin Ana Hatları

Yukarıda değinildiği üzere, Eski Yunan diplomasisi Yunan polislerinin kendi aralarındaki rekabet ve "barbar" krallıklarla kurulan ilişkiler temelinde ve sürekli değişen bir zemin üzerinde yükselmiştir. Örneğin Yunanlıların Troia Savaşı'ndan sonra Akdeniz'deki güç mücadelesinin bir tarafı olarak ortaya çıktıkları milat olay olan MÖ 499 Miletos isyanı ve hemen ardından yaşananlara bakıldığında, bu iki eğilim arasındaki gel-gitlerden doğan gerilim açıkça görülebilmektedir. Pers yönetimine isyan eden Miletoslular Yunan anakarasına elçiler göndererek yardım istediklerinde, Spartalılar "yabancı" olarak gördükleri Miletos elçilik heyetini kentlerinden kovmuşlardır (Herodotos V: 50). Atina'da ise Themistokles'in liderlik ettiği demokratik parti Atina'nın bir deniz gücü hâline gelmesi için Miletos isyanını kaçırılmaz bir fırsat olarak görmekteyken, tiranlık yanlısı Hippias ve taraftarları ise "Miletos ayaklanmanın Atina'yı ilgilendirmediği, Miletoslular için Perslerle aralarının bozulmaması gerektiği" fikrinde olduklarından (Mansel, 1995: 270), Atina'nın isyana desteği zayıf ve geçici olmuştur. Sonuçta Persler Miletos isyanını bastırırken Yunan şehirlerinin çoğu sessiz kalmış, hatta bu kentin rakibi olan Efesliler kendilerine sığınan isyancıları öldürmüşlerdir.

Persler Miletos isyanına sınırlı da olsa destek veren Atinalıları cezalandırmak amacıyla Yunanistan'a çıktıklarında ise, Atina'nın düşmanı Thebai kenti ve Atina'daki Hippias taraftarları hemen Perslerin safına geçmişlerdir. Buna karşın Sparta ilk kez olarak Atina'nın yanında yer almıştır. Hatta tarihte en son Troia Savaşı'nda görülen bir Yunan ittifakı doğmuş, Atina *arhonu* Themistokles ve

Sparta Kralı Pausinias arasında MÖ 481 yılında bir *Helen Birliği Antlaşması* imzalanmıştır. Yunanlılar Perslere karşı beklenmedik bir direniş sergilemişler, Marathon Savaşı (MÖ 490) ve Salamis Deniz Muharebesi gibi (MÖ 480) önemli mücadeleleri kazanarak Perslerin geri çekilmesini sağlamışlardır.

Pers ordusu çekildikten sonra savaşın kahramanı olan Themistokles ve Pausinias gibi siyasetçiler, Perslerle eskisi gibi iyi geçinmenin yollarını aramaya başlamışlardır. Oldukça rasyonel olan bu tavrın nedeni, Perslerin Akdeniz'in en önemli ticari limanlarına hâkim olmalarıdır. Ancak her iki siyasetçinin de Perslerle temas halinde oldukları deşifre olunca, radikal milliyetçi" kesimler bu siyasetçileri "vatana ihanet" suçuyla idama mahkûm etmişlerdir. Nitekim Pausinias sığındığı bir tapınakta açlıktan ölüme terk edilirken, Themistokles canını zor kurtarıp Perslere sığınmıştır (Thukydides, I/CXXVIII-CXXXV). Eski düşmanlarına oldukça sıcak davranan Persler ise, Themistokles'i Şah'ın danışmanlığına getirmişlerdir (Thukydides, I/CXXVII-CXXVIII).⁷

Sonunda Pers-Yunan çatışması Atina demokratik partisinin lideri olan Perikles'in girişimleriyle imzalanan *Kallias Barışı*'yla sona ermiştir (MÖ 449). Antlaşma sonucu Persler İon kentlerinin otonomilerini tanımışlar, Ege Denizi'nde savaş gemisi bulundurmamayı kabul etmişlerdir. Karşılığında da Atinalılar, İonia, Kıbrıs ve Libya kıyılarına yaptıkları seferleri sona erdirmeye sözü vermişlerdir (Mansel, 1995: 306). Gerçekten de Persler bir daha Yunanistan'a sefer düzenlememişlerdir. Bu antlaşma bazı Yunanlılarca İonia'nın bağımsızlığından ödün verilmesi olarak görülmüş ve şahinlerin Perikles'i hedef tahtasına koymalarına yol açmıştır. Buna karşın aslında bu antlaşma uzun vadede Atina'nın yararına olmuş ve Perslerle yeniden başlayan deniz ticaretinden en fazla faydalanan kent Atina olmuştur.

⁷ Atina'yı zamanının en büyük deniz gücü haline getirmiş olan Themistokles, kendi bireysel kariyerini her şeyin üzerinde tutan ve Eski Yunan'da oldukça yaygın olan siyasetçi tipinin bir örneği olarak ömrünün sonuna kadar Pers sarayının hizmetinde kalmıştır. Kendi vatandaşları arasında hain olarak görüldüğü için cenazesi gizlice Atina'ya götürülmüştür.

Kallias Barışı'nın ardından Yunanlılar bir kez daha kendi aralarındaki çatışmalara geri dönmüşlerdir. Perikles, savaş istemediği için MÖ 446'da bazı ödünler vermekle birlikte, Sparta ile 30 yıllığına bir barış antlaşması yapmış, ancak barış sadece 15 yıl sürdürebilmiştir. Sonunda kaçınılmaz olan Atina-Sparta rekabeti tarihe *Peloponnes Savaşları* olarak geçen uzun bir çatışma dönemini başlatmıştır (MÖ 431). Başlangıçta denizlerdeki üstünlüğü ile Atina, Sparta ve müttefiklerini abluka altına alarak zor durumda bırakmış ve taraflar MÖ 421'de *Nikias Barış Antlaşması'nı* imzalamışlardır. Antlaşma metni 50 yıllığına yapılmıştır ve genel olarak Atina lehinedir. Ancak barışa rağmen Atina'nın genişlemesi durmayınca, savaş yeniden başlayacaktır. Her iki taraf da bu esnada eski düşmanları Persleri kendi safına çekmeye çalışmaktayken, Persler Spartalıların ittifak teklifini kabul ederek İonia'daki Atina müttefiki kentlere karşı saldırıya geçmişlerdir (MÖ 414). Sparta'ya önemli miktarda para ve asker yardımında bulunan Persler, Atina'nın yenilmesini sağlamışlardır (MÖ 405). Böylece Yunan dünyasının bizzat Yunanlılar (Atina) tarafından birleştirilmesi projesi de sona ermiştir

Yunan dünyasını, Yunanlıların zayıflıklarından yararlanmayı bilen Makedonya Kralı II. Philippos (MÖ 359-336) ve onun tarihin en büyük hükümdarlarından biri olan oğlu Büyük İskender (MÖ 336-323) birleştirecektir. Kendisinin Herakles'in soyundan geldiğini iddia eden, yani Yunanlılarla akraba olduğunu savunan Philippos'a karşı, Atina'nın o dönemki *Arhonu* Demosthenes Perslerle bir ittifak dahi kurmuş (MÖ 340), ancak Makedon yayılmasını engelleyememiştir (Mansel, 1995: 403). Makedonlara yenilen Atina ve müttefikleri şehirleri birer birer Philippos'a teslim etmek zorunda kalmışlardır. Ancak iyi bir diplomat olan Philippos herhangi bir intikam alma yoluna gitmediği gibi, Yunanlılarla ittifak yapmak istediğini bildirmiştir. Sonunda Philippos'un girişimiyle MÖ 337'de Korinth kentinde toplanan *Helen Birliği Kongresi'nde* "Pers hâkimiyeti altındaki Yunanlıları birlikte kurtarma" kararı alınarak hedef doğuya çevrilmiştir. Kendisi ve oğlu İskender'e fahri Atina vatandaşlığı tanınan Philippos, Asya'ya yapacağı sefer hazırlıkları esnasında öldürülünce, yarım kalan projesini tamamlamak, oğlu tarihte "büyük" olarak anılacak olan İskender'e kalacaktır.

6. ROMA İMPARATORLUĞU'NDA DİPLOMASİ

Roma İmparatorluğu, İlk Çağ uygarlığının doruk noktasını temsil etmektedir. Akdeniz havzasındaki tüm hükümdarlıkları kendi sınırları içine katmayı başaran Romalılar, tarihin en uzun süreli imparatorluklarından birini meydana getirmişlerdir. Romalıların bu başarılarının arkasında sağlam bir hukuk sistemi, uzun asırlar boyunca kusursuz işlemiş Cumhuriyet kurumları, disiplinli bir ordu ve elbette zekice oluşturulmuş bir diplomatik gelenek vardır. Romalıların diplomaside bütün öncül uygarlıkları aştıkları rahatlıkla söylenebilir. Nitekim dış politikayla ilgili Roma'dan miras kalmış nice terim günümüzde de kullanılmaktadır: *ad hoc* (tek yönlü), *divide et impera* (böl ve yönet), *de facto* (fiilen), *delegasyon*, *casus belli* (savaş sebebi) *imperia* (imparatorluk), *imperialism* (yayılmacılık) gibi.

205

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

6.1. Romalıların Diploması Geleneği

İmparatorluk asırlarında Romalılar arasında yükselen bir fikir, "Roma'nın daha kurulduğu andan itibaren bir dünya imparatorluğu yaratma potansiyeli ve kaderine sahip olduğuydu". Örneğin, Roma'nın kuruluş hikâyesini anlatan ünlü şair Vergilius'un (MÖ 70 MS 19) *Aeneas* adlı destanında kentlin efsanevi atası *Aeneas* şöyle demektedir: "Unutma Romalı! Ulusları yönetmek sana düşer. Senin görevin şunlar olacak: Barışçı yoldan töreleri kabul ettirmek, boyun eğenleri esirgemek ve gururlularını savaşla uslandırmak" (Cornell-Matthews, 1988: 51). Çok sonraki asırların özgüveni ile kaleme alındığı belli olmasına rağmen bu satırlar Roma emperyal stratejisini özetlemektedir. Sıradan bir Romalı gerçekten de kendisini dünyaya düzen getirmek ve farklı ulusları yönetmek ve için tanrılar tarafından görevlendirildiğine inanmaktaydı. Bu gözlem, rehine olarak Roma'ya götürülen Yunan tarihçi Polybios tarafından da yapılmıştır. Polybios, "Romalıların her şeyden önce kendi güçlerine güvendiklerini ve dünyaya belirli bir misyonla geldiklerine inandıklarını" belirtmiştir (Campbell, 2013: 201).

Roma diplomasininin teorik boyutu hakkında bir dizi teori kitabı ve günümüze kalan Latin atasözlerinden de fikir edinilebilmektedir. Vegetius'un MS 450'de tamamladığı yapıtı *De re Militari*'de yer alan ünlü sözü "barış isteyen savaşa hazır olsun" (*si vis pacem, para bellum*) (Vegetius, 1767: 13) veya "barışı ordular korur" (*arma tuentur pacem*) bunlara örnek olarak verilebilir. Bu sözler, Roma Barışı (*Pax Romana*)

adı verilen Akdeniz denge sisteminin nasıl kurulduğunu da açıklamaktadır. Ancak buradan Romalıların diplomalarını salt savaş üzerine kurdukları sonucu çıkarılmamalıdır. Romalılar hiç bir savaşın sonsuza kadar sürmeyeceğinin farkındaydılar ve savaş barış için bir araç olarak görmekteydiler. “Barış savaştan doğar” (*pax in bello*) atasözü, Romalıların savaşı, aslında savaş sonrası duruma hazırlık olarak gördüklerini belirtmektedir.

6.2. Roma’da Elçilik ve Antlaşmalar Hukuku

Eski Yunan’da olduğu gibi Roma’da da elçilik (*legatus*) saygın bir meslekti⁸ ve elçilik yetkileri Senato⁹ tarafından verilmekteydi. Zaten elçi anlamına gelen *legatus* sözcüğü Latince seçme fiili olan *legeré*’den türemiştir (Campbell, 2013: 203). Elçilerin dokunulmazlıkları vardı ve yabancı krallıklardan gelen elçi heyetleri *hospitium* denilen konuk evlerinde kalırlardı. Hukuken savaş zamanlarında da elçilerin hayatları güvence altındaydı (*jus et sacra legationis*). Düşman krallıklarının elçilerine dahi serbestçe yolculuk edebilmeleri için resmi geçiş belgeleri verilmekteydi (Campbell, 2013: 203).

Romalılar antlaşmaların kutsallığına inanır ve antlaşmaları bozmaktan çekinirlerdi. Antlaşmayı bozan tarafın başına büyük felaketler geleceğine inanmaktaydılar (Potyemkin, 2009: 52). Ancak antlaşmaların sıklıkla bozulduğu ve yenilediği de bir gerçektir. Bu nedenle yürürlükteki bir antlaşmayı bozan taraf gibi görünmek istemediklerinden, karşı tarafı bu konuda adım atması için sıkıştırıp zor durumda bırakırlardı. Örneğin Kartaca ile I. Pön Savaşı sonucunda yapılan barışı bozmak istediklerinde, müttefikleri

⁸ Adı bilinen ilk elçilerden biri, MÖ 499’da Latin konfederasyonu ile ilk barış antlaşmasını imzalayan *Consul Sprius Cassius*’tur. Elçinin üç adı olması, onun yüksek tabakadan biri olduğunu göstermektedir. Roma’da yalnız saygın ailelerden gelenlerin üç veya daha fazla isim taşıma hakları vardı.

⁹ Romalılar MÖ 509’da çıkan bir ihtilal sonucu yabancı kralları kovarak Roma Cumhuriyetini ilân ettiler. Şehrin idaresi yüksek sınıflardan (*Patrici*) oluşan bir Senatoya devredildi ve devletin resmi adı *Roma Halkı ve Senatosu* (*Senatus Populusque Romanus/SPQR*) olarak belirlendi. Her ne kadar tarihçiler, Augustus’tan itibaren (MÖ 27) Roma’yı artık imparatorluk olarak kabul etmekteyseler de, Roma yıkılışına kadar kendini daima bir cumhuriyet olarak görmüştür.

İspanya'daki Sagantum'un haklarını bahane etmişler ve aslında kendilerini tehdit etmeyen Kartaca'yı saldırgan taraf olarak göstermişlerdi (Faulkner, 2015: 108-109). Benzer şekilde Üçüncü Pön Savaşı'nı başlatmak için de *Numidia* Krallığını, Kartaca üzerine saldırtmışlar, Kartaca kendini savunmak için cevap verdiğinde de, "Roma'nun bir dostuna savaş açtığı gerekçesiyle" Kartaca ile yapılan barış antlaşmasının geçersiz sayıldığını ilân etmişlerdi (Faulkner, 2015: 130). Zaten genel olarak Akdeniz'e yayılmaları esnasında Romalıların diplomatik çözümler yerine savaşmayı tercih ettikleri görülmektedir. Özellikle Kartaca'nın sahip olduğu zenginliklere el koymayı gözüne kestirmiş olan Romalılar, özünde barışçıl bir ticaret şehri olan Kartaca barış istedikçe karşı tarafı zorla savaşa sürüklemeye çalışan saldırgan bir politika izlemişlerdir (Faulkner, 2015: 99-104). Romalıların Kartaca meselesini çözmek için baştan itibaren diplomatik olmayan yolları ön plana çıkarması, Cato'nun meşhur "Kartaca yıkılmalıdır" (*delenda est Carthago*) sözüyle somutlaşmıştır (Faulkner, 2015: 130).

207

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Kural gereği Roma'da savaş açma ve nihai barış yapma yetkileri Senato'nun elindeydi (Üreten, 2005: 203). Senatoya danışmadan barış antlaşması yapılması veya savaş başlatılması durumunda en yüksek idari memur olan *Consul* Senatoya hesap vermekle yükümlüydü. Roma hukuku, elçilerin yetkilerini de son derece sınırlı tutmaktaydı. Onların da *Consuller* gibi tek başlarına barış veya savaş şartlarını görüşme ve müzakere etme yetkileri bulunmuyordu. Yine elçilerin kendilerine verilen armağanları kabul etmeleri kesinlikle yasaktı. Armağan aldıkları durumlarda bunu hazineye irad kaydettirmekle yükümlüydüler. MÖ 273'te Mısır'la kurulan ilk diplomatik temasta Romalı elçilere pahalı hediyeler verildiğinde, elçiler tedirginliğe kapılmışlardı (Cornell, Matthews, 1988: 42).

6.3. Erken Cumhuriyet Devrinde Roma'nın Önemli Diplomatik Antlaşmaları

Tarihsel kaynaklar sayesinde Cumhuriyet devrinde yapılan 260 kadar uluslararası antlaşmanın varlığından haberdarız (Campbell, 2013: 205). Roma, daha Cumhuriyetin kurulduğu andan itibaren diplomatik bir güç olarak doğdu. Cumhuriyetin kurulduğu yıl olan MÖ 509'da Batı Akdeniz'in en büyük gücü olan Kartacalılarla (Modern Tunus) bir dostluk antlaşması imzalanmıştı. İçeriği tarihçi Poybios tarafından aktarılan bu antlaşma, karşılıklı iyi niyet ve dostluk temelinde

yapılmıştı. Antlaşmayla her iki ülke de kendi tüccarlarına eşit haklar tanıyor ve tarafların hangi sınırlara kadar gemilerle dolaşabileceklerini net biçimde tanımlanıyordu (Moscati, 2004: 169-170).

İlk asırlarda gücü sınırlı olan Roma Cumhuriyeti, komşu Latin kentleri ile iyi geçinmeye çalışıyor, onlarla eşitlik temelinde dostluk antlaşmaları imzalıyordu. Roma tarihinde tarafların eşit olarak kabul edildiği bu türden antlaşmalara *foedus aequum* denilmekteydi (Demircioğlu, 1993: 79). Roma ile Latin kentleri arasında yapılan bu ilk antlaşmalar, daha sonra yapılacak olanlara da örnek olacaktır. MÖ 486'da Apenin Dağlarındaki kabileler ve bazı Etrüsk kentleriyle de *foedus aequum* antlaşmaları imzalandı. Roma, bu antlaşmalar sayesinde baş düşmanı olan Vei kent devletine karşı konumunu güçlendirmiş oluyordu. Ancak Cumhuriyetin ilk 100 senesi boyunca Roma şehri, kent sınırları dışına gücünü taşımayı başaramayacaktı. Bu dönemde Roma'nın savaştan çok, uzun süreli barış antlaşmaları imzalayarak güçlenmeye çalıştığı görülmektedir. Örneğin Vei ile MÖ 474'te 40 seneliğine bir barış antlaşması imzalandı. Ardından Orta İtalya'ya hâkim olan Sabin kabileleri ile savaşlar MÖ449'da bir barış antlaşmasıyla sona erdi. Bunun ardından ilişkilerin bozulduğu Vei ile MÖ 425'te 20 senelik yeni bir barış antlaşması imzalandı. 20 yıl sona erdiğinde Roma ve Vei yine savaşa tutuştular. Roma'nın bu en önemli rakibi ile yaptığı son savaş, en sonunda Vei'nin teslim olmasıyla neticelendi (MÖ 395). Vei'nin teslim olması aslında askeri olduğu kadar diplomatik bir başarı idi. Roma, diğer Etrüsk şehirlerini kendi yanına çekerek veya en azından tarafsız kalmasını sağlayarak Vei'yi yenmeyi başarmıştı (Demircioğlu, 1993: 84).

Vei'nin alınmasının (MÖ 395) ardından Roma, bütün enerjisini İtalya'nın tamamına hâkim olmaya harcadı. Akılcı hareket eden Romalılar, İtalya'da hâkimiyet mücadelesi verirken, en güçlü komşuları olan Kartacalılarla iyi geçinmeye çalışıyorlardı. MÖ 348'de yenilenen dostluk antlaşmasında Romalılar, Kartacalılara, Batı Akdeniz'de koloniler kurmayacaklarına dair taahhütte bulundular. Zaten bu dönemde Romalıların böylesi bir projeye girişecek güçte donanmaları yoktu. Ancak Kartaca Dostluk Antlaşması'nı öncekilerden ayıran bir ayrıntı dikkati çekiyordu. Roma bu antlaşmayı salt kendi adına değil, tüm Latin kentleri adına imzalamıştı. Bu açıkça Roma'nın dış ilişkilerde artık bütün Latin konfederasyonunu temsil etme iddiasında olduğunu göstermekteydi

(Demircioğlu, 1993: 115). Antlaşmanın imzalanması Kartaca'nın da bu durumu kabullendiğini göstermekteydi. Bu dönemden itibaren kendilerine güvenleri artan Romalılar, İtalyan kentleri ile eşitlik temelindeki *foedus aequum* tipi antlaşmaları terk etmeye başlayarak, tek taraflı yaptırımlara dayanan *foedus iuiquum* tipi antlaşmalar dayatmaya başladılar.

MÖ 4. yüzyıl Roma diplomasisinin temellerinin atıldığı dönem oldu. Romalılar bu dönemde güçlü rakiplerle uğraşmak yerine, kargaşa içindeki komşu kent devletlerini kendi idareleri altına almaya başladılar. Onların bu yayılımı sadece savaş yoluyla değil, çeşitli şehirleri Roma vatandaşlığına kabul etme taktiği ile de gerçekleşmişti. Roma vatandaşı olmak Latinler için cazip bir teklifti. Nitekim MÖ 338'de gerçekleşen reformlar sonucunda bazı Latin şehirleri Roma vatandaşlığına kabul edildiler. Her kentle ayrı tarzda bir antlaşma yapılarak bilinçli bir ayırım yapıldı. Bu yöntemle Latinlerin eski kabile ittifakları da parçalanmış oluyordu. Bu politika daha sonradan *divide et impera*, yani böl ve yönet olarak isimlendirilecekti (Demircioğlu, 1993: 127).

209

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

6.4. Roma'nın Bir Akdeniz Gücü Olması

MÖ 290 dolayında bütün İtalyan kavimlerini şu veya bu şekilde kendi ittifak sistemi içinde toplamayı başaran Romalılar, MÖ 281-263 arasında zorlukla da olsa Güney İtalya'daki Yunan kentlerini denetimleri altına aldılar (Cornell, Matthews, 1988: 38). Artık Roma Akdeniz'de saygın bir güç haline gelmişti. Romalıların yükselişi Akdeniz dünyasında yankısını buldu ve birçok krallık Romalılarla temasa geçip dostluk ve ticaret antlaşmaları yapmak için sıraya girdiler. Bunlar arasında Romalılar için en önemlisi Mısır'da hüküm süren Ptolemaios hanedanıyla yapılan dostluk muahedesiydi (MÖ 273) (Demircioğlu, 1993: 115). Böylece Roma-Mısır diplomatik ilişkileri kurulurken Roma, Mısır gibi kadim bir güç tarafından tanınmanın faydalarından yararlanmaya başlamış oldu. Mısır'la ittifak kurulurken Roma, asırlardır karşı karşıya gelmeye çekindiği Kartaca ile savaşa hazırlanıyordu. Kartaca ile son dostluk antlaşması MÖ 279'da Roma-Epiros Savaşı devam ederken imzalanmıştı. Şimdi İtalya'da rakibi kalmayan Romalılar, gözlerini Kartacalıların elindeki Sicilya ve Sardinya Adalarına dikmişlerdi.

Antik Çağın en önemli savaşlarından biri olarak görülen Roma-Kartaca mücadelesi veya tarihçilerin verdiği isimle “Pön Savaşları”,¹⁰ MÖ 264’te, Sicilya’nın Messena kentinde kimin kral olacağıyla ilgili bir tartışmadan çıkmış ve aralıklarla devam ederek 100 yıl kadar sürmüştür. Savaşın ilk aşaması MÖ 264’te başladı ve MÖ 241’e kadar sürdü. Savaş sonunda Kartacalılar barış istediler ve Sicilya’yı Romalılara bırakmayı kabul ettiler. Böylece Romalılar ilk deniz aşırı eyaletlerini (*Provincia*) kazanmış oldular. Ayrıca Kartaca 300.000 *talantonluk* savaş tazminatını on sene içinde ödemeyi de kabul ediyordu (Demircioğlu, 1993: 224-225). Ancak Kartaca’nın zayıflığından yararlanmak isteyen Roma, MÖ 241 antlaşmasının hükümlerini hiçe sayarak Kartaca’ya ek mükellefiyetler yükledi ve hem Sardinya’yı, hem de 1200 *talantonluk* savaş tazminatı daha istedi. Romalılarla karşı karşıya gelmemek için Kartaca, Korsika ve Sardinya Adalarını Romalılara bırakmayı ve istenilen parayı ödemeyi kabul etmek zorunda kaldı (MÖ 238). Ancak Romalılara bunlar da yetmediği için, Kartaca ile yeni bir savaş çıkartmanın yolları aranıyordu. Bu sefer Kartaca’nın *İber*’de (İspanya) yaptığı yeni fetihler protesto edildi ve Kartaca’ya elçiler gönderilerek *İber* Yarımadasında kuşatılan “Roma dostu” kentleri rahat bırakması istendi. Roma elçi heyeti, Roma taleplerini iletmek için Kartaca Senatosuna gitti ve orada: “İşte size barış ve savaş getiriyoruz. Hangisini isterseniz onu alın” şeklinde konuşma yaptı. Cevap olarak Kartacalılar savaşa da, barışa da hazır olduklarını belirttiler (Cornell, Matthews, 1988: 45-46).

İkinci Pön Savaşı MÖ 218’de, başlangıçta Kartacalıların olağanüstü başarılarıyla başlamasına rağmen, sonuçta yenilen Kartacalılar MÖ 201’de yapılan antlaşmayla Afrika sahilleri dışındaki tüm kolonilerini ve donanmasını Romalılara terk etmek zorunda kaldılar. Bu, Kartaca’nın iktisadî ve askerî olarak çöküşü anlamına gelmekteydi. Antlaşma gereği Roma, ordusunun tasfiyesi karşılığında Kartaca’yı saldırgan komşusu *Numidia*’ya (Modern Cezayir) karşı koruyacağına dair güvence veriyordu. Ancak pratikte Roma hiç de söz verdiği şekilde hareket etmedi ve Kartaca’nın tüm müdahale çağrılarına rağmen *Numidia*’yı durdurmadı. Hatta Numidia-Kartaca gerilimi Romalılar tarafından bilinçli şekilde tahrik edilerek Kartaca’ya üçüncü kez savaş ilân edilmesi sağlandı. Bu savaşa bir gerekçe bulmakta

¹⁰ Pön, yani *Punicus*, Fenike kökenli olan Kartacalılara Romalıların verdiği isimdir.

Roma Senatosu da oldukça zorlanmıştı (Harris, 1985: 127-128). Roma ile barış görüşmelerine giden Kartacalı elçilere, kentlerini terk edip 10 km güneyde, yani çöl içinde yeni bir yere yerleşmeleri gibi asla kabul edemeyecekleri bir ön şart koşuldu. Bu teklifi kabul etmeyen Kartacalılar kentlerini savunmaya hazırlandılar ve gerçekten de tüm sivil halkın katıldığı büyük bir savunma savaşı verdiler. Ancak bu, sadece umutsuzca verilen bir son savaş oldu. Kartaca yakılıp yok edildi (MÖ 150), halkı da köle olarak satıldı.

Romalılar bir yandan da Doğu Akdeniz'de yayılmaya devam etmekteydiler. Bu yayılım başlangıçta sadece diplomatik ittifaklar yoluyla olmaktadır. Örneğin Romalılarla Makedonya Krallığı arasındaki mücadele esansında, Roma'nın gücünden yararlanmak isteyen Pergamon Krallığı Romalılarla bir dostluk antlaşması imzaladı (MÖ 208). Pergamon Krallığı bundan sonra Roma'nın en sıkı müttefiki olacak, hatta Romalıların Anadolu'yu fethetmelerinde kilit rol oynayacaktı. Her ne kadar diplomasi tarihçileri çok uluslu antlaşmaları genellikle yakın çağlara ait bir olgu olarak görme eğilimindeyseler de, MÖ 205'te imzalanan *Phonike Barışı* Roma ve Makedonya'nın tüm müttefiklerini kapsayan gerçek bir uluslararası antlaşmaydı. Makedonya'nın müttefiki olan *Akhaia Birliği* ve *Bithynia* Krallığı ile Romanın müttefikleri olan *Epiros*, *Rhodos* ve *Pergamon* Krallığı gibi ülkeler antlaşma masasında hazır bulundular. Ancak antlaşma her iki tarafı da memnun etmemişti. Roma bir süreliğine Doğu'daki meselelere karışmak istemiyordu. Fakat Mısır'dan, Pergamon'dan ve Rodos'tan sürekli olarak Roma'ya gelip giden elçi heyetleri, Romalıları Makedonya'ya karşı kıskırtmaya devam ettiler. Makedonya ile Selevkos Krallığının gizli bir ittifak içinde oldukları ve ileride büyük bir tehdiye dönüşmeden engellenmeleri gerektiğini söyleyerek Roma'yı savaşa ikna ettiler (Demircioğlu, 1993: 303).

Sonunda beklenen ikinci Makedon Savaşı başlamış oldu (MÖ 200). Romalılar bu sefer Yunan kentlerinin büyük kısmını kendi yanlarına çekmeyi başarmışlardı. Bu esnada Romalı diplomatlar büyük bir başarı elde ederek Selevkos (Suriye) Kralı Antiokhos'u Makedonya'ya destek vermek için savaşa dâhil olmaktan son anda vazgeçirdiler (Demircioğlu, 1993: 309). Sonunda yalnız kalan Makedonya barış istemek zorunda kaldı (MÖ 196). Makedonlar, savaş tazminatı ödemeyi, donanmalarını teslim etmeyi, işgal ettikleri Çanakkale Boğazı (*Hellespontos*) çevresinden çekilmeyi kabul ettiler. Yunanlılar bu antlaşmayı yetersiz bularak Romalılardan Makedonya Krallığını

ortadan kaldırmalarını istediler. Buna karşın bölgenin parçalı siyasi yapısını çıkarlarına daha uygun bulan Romalılar, zayıflatılmış bir Makedon Krallığının devamından ve bölgenin iyice atomize olmasından yanaydılar. Üstelik Makedonya krallığının ortadan kalkması, bu krallığın yaydığı tehdit yüzünden Roma saflarına geçmiş Yunanlıların bağlılığını da sona erdirebilirdi. Romalılar, Yunanlıları kendilerine mahkûm eden “Makedon sopasının” kaybolmasından yana değildiler (Demircioğlu, 1993: 317). Ancak Yunanistan’a tamamen hâkim olmaya başladıktan sonra Romalılar, MÖ 168’de Makedonya’yı birbiriyle diplomatik temas kurmaları yasak olan dört cumhuriyete ayırdılar (Faulkner, 2015: 100-104).

Bir kez daha *divide et impera* ilkesiyle hareket eden Roma, Yunanistan’da *Akha*, *Boiot*, *Etol* ittifakı, *Epiros* Krallığı, *Atina*, *Sparta* gibi hükümetlerden kâh birini, kâh ötekini destekliyor, bunların birleşmesine asla müsaade etmiyor, yok olmalarına da izin vermiyordu. Aralarında sürekli sınır çatışması olan bu Yunan kentleri arasında hâkem rolü oynuyor, her kentin bağımsızlığını koruma garantisi ilkesi altında Yunanistan’ı siyasal parçalanmışlık ve kaos içinde tutuyordu. Sonunda sayıları yüzleri bulan Yunan kent devletlerinin yarattığı istikrarsız ortamdan bunalan orta sınıflar, tüccarlar ve köylüler, Romalıların doğrudan müdahalesine razı duruma geliyorlardı. Roma’nın Yunanistan’a hâkim olması askeri zaferlerden ziyâde, bu politika sayesinde gerçekleşecekti. Ayrıca kendi sınırları içerisinde demokratik kurumların işletilmesine önem veren Romalılar, Yunan dünyasındaki demokratik rejimleri yıkarak *timokrasi* denilen rejimlerin kurulmasını sağladılar ve kendileri ile işbirliği hâlindeki elit sınıfları iktidara getirdiler. Timokratik senatoların yetkisi sınırsızdı ve Yunan demokrasilerinde olduğu gibi halk meclislerine hesap verme yükümlülükleri bulunmuyordu (Demircioğlu, 1993: 381).

Makedonya Krallığı’nın ardından Romalıların Ege Denizi’nden Hindistan’a kadar uzanan Selevkos Krallığını parçalaması da savaştan ziyâde diplomatik yöntemlerle olmuştur. Roma-Selevkos mücadelesinde Romalılar bütün Yunan kentlerini kendi yanlarına çekmeyi başardılar. Düşmanlarını daha da zayıflatmak için Selevkos idaresinden memnuniyetiz olan Yahudileri Selevkos krallığına karşı isyana teşvik ettiler ve Yahudilerin MÖ 163’te Kudüs civarında özerk bir krallık kurmalarını desteklediler (Demircioğlu, 1993: 406). Selevkoslar Anadolu’daki kayıplarını Mısır’ı fethederek kapatmaya

çalıştılar, ancak tam bu konuda başarılı olmak üzereyken, Roma elçisi Gaius Publius Laenas, Selevkos Kralı Antiokhos'la bizzat görüşüp (MÖ 169) "Mısır'ın Roma koruması altında olduğunu" söyledi ve derhal kuvvetlerini geri çekmesini istedi. Antiokhos düşünmek için müddet isteyince, Roma elçisi, kralın ayakları altındaki kumlara bir daire çizerek, "bu daire içinden çıkmadan önce kararını vermesini" dikte etti (Demircioğlu, 1993: 391). Kuşkusuz diplomatik bir saygısızlık olarak nitelendirilebilecek olan bu hareket Roma devletinin gücünü ve kararlılığını gösteriyordu. Antiokhos, Roma'nın şartlarını kabul ederek Mısır'dan çekilmek zorunda kaldı. Roma artık ordulara gerek duymadan tek bir elçisiyle krallıkların kaderini belirleyebiliyordu.

213

Romalıların bu dönemden itibaren eski diplomatik nezaketlerini bir yana bırakarak, Helenistik ülkelerden "dost" ve müttefik" kralları dâhi aşağılamayı bir gelenek hâline getirdikleri görülmektedir. Roma kaynakları bu dönemde bir görüşme randevusu ayarlamak için Senato önünde bekleyip duran ve görüşme talepleri reddedilen ya da en alt düzeyde memurlarla muhatap edilen, hatta İtalyan topraklarına ayak basmadan sınır muhafızları tarafından geri gönderilen kralların acınası hallerinin ayrıntılı bir tablosunu çizer (Demircioğlu, 1993: 406).

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Romalılar *divide et imperia* ilkesi gereği Selevkoslardan alınan topraklara el koymak yerine, Anadolu'da birçok küçük krallığın oluşmasının temelini attılar. Gereğinden fazla güçlendiklerini düşündükleri eski müttefikleri Pergamon ve Rodos'u dengelemek için de, Bithynia Krallığını desteklemeye başladılar. Rodos elçilerine ağır şartlar dayatarak MÖ 164'te "dostluk antlaşmasını" *foedus aequum* olarak değil, Rodos'un bütün ticari haklarını kısıtlayan, kolonilerine el koyan, hükümetinin değişmesine neden olan bir *foedus iuiquum* olarak yenilediler (Demircioğlu, 1993: 385-386). Bu dönemde birçok kral ve orta tabaka halk temsilcileri ülkelerinin doğrudan Romalılarca yönetilmesinden yanaydı. Pergamon Kralı III. Attalos, krallık topraklarını Romalılara bırakan tartışmalı bir vasiyetname bırakarak öldü (MÖ 133). Mısır'da da benzer bir girişim son anda engellenmişti (Demircioğlu, 1993: 407). MÖ 74'te de Bithynia Kralı da ülkesini Romalılar bırakacaktı (Freeman, 2003, 404). Bu tür miras bırakma olayları Roma diplomasisinin gizli başarıları idi. Krallar bir şekilde danışmanları ve Romalı elçiler tarafından ülkelerinin en iyi biçimde Romalılar tarafından yönetilebileceğine ikna ediliyorlardı. Bu ikna yöntemi için genellikle düşman uluslar egemenlik altına alınmak

istenen krallığa saldırtılıyordu. Cumhuriyet Devrinde yazılan ve gerçek bir diplomasi klasiği olan Caesar'ın *Gallia Savaşları*'nda (*Bellum Gallicium*) anlattığı gibi, düşman kabileleri birbirlerine karşı kıskırtmak ve zayıflatmak, aralarından müttefikler edinmek, Romalılar için oldukça kolaydı. Caesar, Germenlere karşı Gallilerin yardımını kazanmayı başarmış ve onlarca farklı kabilenin birbirlerine olan güvensizliğinden faydalanarak *Gallia*'da büyük fetihlerde bulunmuştu (Caesar I: 20-33).

6.5. Parth (İran)-Roma Mücadelesi

214

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Romalıların kendilerine eşit olarak kabul ettikleri yegâne güç Parth Krallığı'ydı. Aslında başlangıçta Selevkoslara tabi olan Parthlar, Romalıların Selevkos devletini zayıflatmasıyla güçlenmişlerdir. Parthlar ile Romalılar arasındaki ilk resmi temas MÖ 92 yılında Fırat nehri kıyısında gerçekleşti. Romalılar Parthların da diğer komşu krallıklar gibi kendilerine bağlılık bildireceklerini sanmaktaydılar. İdari açıdan zayıf doğulu krallıklarla o güne kadar kurdukları ilişkiler sonucunda, bu güçlere karşı küçümseyici bir yaklaşıma sahip olmuşlar, Asya krallıklarının kolay dağılan, disiplinsiz ordularıyla karşılaşmaları neticesinde, söz konusu krallıkları kolay hedef olarak görmeye alışmışlardı. MÖ 92'de Roma elçisi Sulla, Parth elçisini küçümseyerek aşağılamıştı (bu arada, Parth elçisi Romalılara gereken cevabı vermediği gerekçesiyle idam edilmiştir). Pompeius da Parthları kızdıracak şekilde Parth kralına *Şahlar Şahu* olarak değil, sadece *Kral (rex)* unvanıyla seslenmişti (Freeman, 2003: 346).

Ancak Romalılar, Parthları küçümsemelerinin bedelini MÖ 53'teki *Carthae* (Harran) savaşında, dönemin en güçlü *Consulü* olan Crassus'un canıyla ve Roma ordusunun yok olmasıyla ödeyeceklerdi. Savaş esnasında Romalıların askerî sancakları (*standard*) Parthların eline geçmişti. Romalılar kırılan onurlarını onarmak ve sancaklarını geri almak için tekrar bir sefer düzenlediler. MÖ 34'te Parthlar bir diğer ünlü Romalı *Consul* olan Marcus Antonius'u da yenilgiye uğrattılar. En sonunda gerçek bir rakiple karşılaştıklarını fark eden Romalılar Augustus döneminde Parthları kendileriyle eşit bir güç olarak tanıdılar. Bu, Roma tarihinde ilk kez gerçekleşiyordu. Roma ve Parth elçileri, modern dönemlerde olduğu gibi, iki devlet arasında sınır teşkil eden Fırat Nehir üzerinde tarafsız bölge konumundaki bir adada görüşmelere yaptılar (Campbell, 2013: 218). Yapılan görüşmeler

neticesinde MÖ 20'de Parthlar bir iyi niyet göstergesi olarak Romalılara sancaklarını geri verdiler (Campbell, 2013: 221).

Romalılar, Parth elçilerine bundan sonra da eşitleri olarak davranmaya -hatta kimi zaman kendi yasalarından da ödünler vermek pahasına- devam ettiler. Parthların müttefiki olan Ermeni Kralı Tridates'in, İmparator Nero'yu Roma'da ziyareti esnasında, Romaların zayıf devletlerin elçilerine kötü davrandıklarını bilen Parthlar, Ermeni Kralının en üst seviyede karşılanması için Romalılara uyarıda bulundular. Gerçekten de Ermeni Kralı ve yanında getirdiği üç bin kişilik heyet, Roma tarihinde görülmedik bir şekilde törenlerle karşılandı. Senatörler bile bu törenlere iştirak ettiler (Potyemkin, 2009: 68). Bu kalabalık heyetin tüm masrafları Roma hazinesinden ödendi. İmparatorun huzuruna silahlı olarak çıkmak yasak olduğu halde, Tridat kılıcını teslim etmek istemeyince, kılıcı kabzasına mihlanarak bir ara formül bulundu (Campbell, 2013: 219). Parthlarla barış yapılması Romalıların İpek Yolu vasıtasıyla Orta Asya ve Çin ile temasını sağladı. İmparator Augustus'un Ankara'da bulunan yazıtında Çin'le kurulan temastan söz eder. Çin kaynakları da MS 166'da İmparator Marcus Aurelius'un elçilerinin Çin'e geldiklerini teyit etmektedir (Potyemkin, 2009: 69).

215

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

6.6. İmparatorluk Dönemi Roma Dış Politikası: *Pax Romana*

Tarihçiler genellikle MÖ 27 Augustus'un iktidarından sonraki dönemi Roma'nın İmparatorluk Çağı olarak nitelerler. Hâlbuki Augustus veya diğer adıyla Octavius, kendisini Cumhuriyeti (*res publica*) yeniden kuran birinci vatandaş (*principatus*) olarak görmüştür (Cornell-Matthews, 1988: 75). Buna karşın sitemin klasik cumhuriyet dönemindeki bazı niteliklerinin kaybolması,¹¹ Roma'nın artık bir

¹¹ Bu eğilim, Cumhuriyetin son asrında bazı siyasi liderlerin Senatonun gücünü açacak derecede güçlenmesinin bir sonucuuydu. Sınırların aşırı biçimde genişlemesi, Senatonun konsüller üzerindeki denetleme gücünün giderek zayıflamasına yol açmıştı. Anadolu ve Britanya gibi uzak bölgelere yapılan seferler, konsüllerin eskiden olduğu gibi sadece bir yıllığına görevlendirilmelerini imkânsız kılıyordu. Böylece beş senesini (MÖ 56-52) *Galya'yı* (Fransa) fethetmeye harcayan Caesar örneğinde olduğu gibi belirli bir bölgede uzun süre kalan konsüller, artık o bölgenin fiili egemeni gibi hareket etmeye alışıyorlardı. Caesar'la birlikte geç Cumhuriyet dönemin en güçlü simalarından olan Pompeius, Anadolu ve

imparator tarafından yönetildiği algısını güçlendirmektedir. Açıkçası İmparatorluk dönemi Roma dış politikası, Cumhuriyet zamanları kadar renkli ve yaratıcı değildir. MÖ 27’de Octavius’un hükümdarlığı başladığında, imparatorluğun Parthlar haricinde dişe dokunur bir rakibi kalmamıştır. Avrupa’nın henüz Roma egemenliğine girmeyen bölgelerinde devlet aşamasına ulaşmamış Germen kabileleri bulunmaktadır. Parth meselesi ise Romalıların bu devleti kendilerinin dengi olarak görmeleri ile sorun olmaktan çıkmış gibiydi. Roma’nın Akdeniz’de rakipsiz kaldığı erken imparatorluk asırlarına tekabül eden bu sakin döneme *Pax Romana* (*Roma Barışı*) denilmektedir. İki asır kadar süren bu dönem insanlık tarihinde ticaret, nüfus artışı, kentlerin gelişmesi gibi unsurlar açısından eşsiz bir çağı temsil eder. Bu dönemde barışçıl siyaset o derece başarılı olmuştur ki, Roma ordusu küçültülerek sadece 26 lejyona (takriben 140.000 kişi) indirilmiştir (Cornell, Matthews, 1988: 45-46). Pön Savaşları esnasında (MÖ 215) sadece İtalya’yı kontrol edebilmek için aynı sayıda lejyon bulundurulduğu hatırlanırsa (Faulkner, 2015: 115), Britanya Adalarından Fırat Nehrine uzanan bir devletin korunması için bu sayıda askerin yeterli olması *Pax Romana*’nın başarısının en önemli kanıtıdır.

Pax Romana’nın korunması ve devamı, Octavius’un ve ardıllarının temel politikası olduğu söylenebilir. Romalılar, barışın korunması için dışı bir düşman olan Parthlarla doğrudan sınırdaş olmamaya özen göstermişlerdir. Bu nedenle Anadolu’nun orta ve doğu bölgelerinde *Armenia*, *Kappadokia* ve *Kommagene* gibi Roma güdümlü kukla (*clines*) bazı krallıkların mevcudiyetini desteklemişlerdir. Yine Mezopotamya bölgesindeki *Palmyra* ve Filistin’deki Herodes hanedanının idaresindeki Yahudi (*Iudea*) Krallığı da benzer bir işlevi görmekteydi. Tüm bu devletler genelde Roma’ya sâdik olmakla birlikte, bazen Parthlar ile Roma arasındaki gerginlikten faydalanarak kendi etki alanlarını genişletme yoluna da gidebilmekteydiler. MS 70-71’deki Yahudi isyanı, her ne kadar Yahudilerin tamamı bu ayaklanmaya katılmasa da, Roma diplomasisinin tıkanıpı noktayı temsil ediyordu ve Romalıların Yahudi sorununun çözüm yolu asırlar önce Assur ve

Suriye’yi Roma sınırları içine katarken (MÖ 66-62) dört senesini bu bölgede harcamıştı. El koyduğu ganimetleri kendi inisiyatifiyle askerlerine dağıtmıştı. Yaptığı hiçbir uygulamada Senato’ya danışma ve hesap verme ihtiyacı hissetmemişti (Cornell-Matthews, 1988: 68).

Bâbillilerin yaptığından çok daha acımasız bir şekilde olmuş, Kudüs'teki tapınak yıkılıp Yahudilerin bu kentte yaşamaları yasaklanmıştı.¹²

Yahudi isyanı *cliens* tarzı idarenin zaafalarını ortaya koymuştu. Sonunda Romalılar, bu türden kukla krallıklara son vererek, Anadolu, Suriye ve Filistin'i doğrudan merkeze bağlı eyaletler (*provincia*) olarak yeniden teşkilatlandılar. Böylece Fırat Nehri, Parthlara Romalılar arasında sınır oldu ve Mezopotamya ile Ermenistan'a hâkim olma konusunda bitmek bilmeyen bir rekabet başladı. MS 224 yılında İran'da Parthların devrilip yerine çok daha yayılcı bir dış siyaset izleyen Sāsāni hanedanlığının kurulması, Roma için ciddi bir talihsizlik olmuştur. İran geleneklerine Parthlardan daha tutkulu bir şekilde bağlı olan Sāsāniler, Romalı yazarlara göre kendilerini Kyros'un ardılı kabul ediyor ve eski Pers topraklarını (yani Anadolu, Suriye ve Mısır'ı) geri istiyorlardı (Dodgeon, Lieu, 1992: 16-17). İran Şahı Ardaşir (MS 224-242), Romalılara gözdağı vermek amacıyla uzun boylu 400 genci gösterişli elbiseler ve ziynet eşyalarıyla süsleyerek elçi olarak göndermişti. Bu elçiler, Herodianus'a göre, İmparator'dan Suriye ve Marmara kıyılarına kadar olan tüm Küçük Asya'yı - Perslerin varisçileri olarak- istemişlerdir (Dodgeon, Lieu, 1992: 19-20). Ancak İmparator bu gençleri alıkoyarak hepsinin Phrygia'daki köylerde iskân edilmesini emretmiştir. Bu da açıkça savaş ilânı anlamına gelmekteydi. Roma-Sāsāni mücadelesi ileride, tarihte ilk kez bir Roma imparatorunun (*Valerianus*) savaşta esir düştüğü ve devletin aşağılandığı zorlu bir sürece dönüşecektir.

217

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

¹² Yahudi ayaklanmaları neticesinde 3 milyon kişinin öldüğünü yazan Eusebios'un iddiası abartılı olmakla birlikte, büyük bir kıyım yaşandığını hissettirmektedir (Eusebeios, *Kilise Tarihi*, III/68).

Resim 4. Romalılar için bir utanç tablosu. Şiraz yakınlarındaki Nakş-i Rüstem kabartmasında, İran Şahı Şâpür (MS 240-270) atının üzerinde İmparator Valerianus' u (MS 253-260) kolundan tutmuş olarak resmedilmiş. Sol tarafta diz çöken kişinin sonraki İmparator Philippus (MS 244-249), sağdaki kişinin ise Zerdüştî rahip Kartîr olduğu tahmin edilmektedir. Kaynak: Andre Godard (1965) *The Art of Iran*, New York: F.A. Praeger Publishers, Levha 101. Çizim: Töre Sivrioğlu.

218

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Avrupa'da Roma İmparatorluğunun, devlet aşamasına gelmiş bir komşusu ve rakibi bulunmuyordu. Ren Nehri'nden Tuna'ya uzanan geniş bir bölge, *Belgica* (Belçika), *Germania* (Almanya), *Raetia* (İsviçre), *Noricum* (Avusturya), *Dacia* (Macaristan), *Moesia* (Romanya) gibi sayısız Germen, Sarmat, Dac, Thrak vb. kökenli kabilelerin yayılım alanıydı. Bu kabileler, aralarında hiçbir birlik bulunmadığı için, kabalık ve savaşçı niteliklere sahip olmalarına rağmen, Romalılar için başlangıçta İranlılar gibi bir tehdit oluşturmuyorlardı. Caesar'ın anlattığına göre, Germenlerde de diplomasinin kuralları Akdeniz dünyasından çok farklı değildi. Örneğin elçiler en soylu kişiler ve kabile reisleri arasından seçilmekteydi (Caesar I: 7). Germenler savaştan korkmamakta, ancak savaşı zaman kazanmak için müzakere yoluyla engellemeye çalışmaktaydılar. Kendilerini savunan, karşı tarafı ise saldırgan olarak görmekteydiler. Caesar da Germenleri hilekâr, antlaşmaları çiğneyen taraf olarak yansıtmış, hatta bir defasında onların "riyakâr elçilerini tutuklattığını" yazmıştır (Caesar IV: 13).

Roma uzun bir dönem boyunca bu kabileleri kâh satın alarak, kâh başkalarına karşı kışkırtarak yönlendirmeyi başardı. Ancak MS 4. yüzyıldan itibaren Akdeniz dünyasında yaşam ve ekonomi gerilerken, ormanların tarıma açılmaya başlanması ve denizciliğin gelişmesiyle, Akdeniz havzasının gerilemeye başladığı bir anda, Kuzey Avrupa'da uygarlık alanında tam tersine bir ilerleme yaşanmaya başladı ve Romalılar kuzeyli kavimlerin akınlarını artık durduramaz hâle geldiler. Germen kabilelerinin askere alınmasıyla bir süreliğine çözüm bulunur gibi olan bu mesele, bu sefer de ordu ve kurumların hızla "Germenleşmesine" yol açtı. MS 5. yüzyıldaki Hun akınları, Germenler ile Romalıların uzun süreli bir ittifaka yönelmesine yol açmış ve Romalılar, Hun akınlarını hizmetlerine giren bu Germenler sayesinde durdurmayı başarmışlarsa da, imparatorluğun içten içe Germenleşmesini ve sonunda idarenin Germen fatihlere teslim olmasını engelleyememişlerdir. Bu durum elbette Latin uygarlığının yok olduğu anlamına gelmiyordu. Tam aksine Germen kralları, Latin geçmişi ve kültürünün hayranı ve takipçileriydiler. Roma kültürü ve diplomasi geleneği asırlar boyunca Germen krallıklarına esin kaynağı olmaya devam etti.

219

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

6.7. Roma Diplomasinin Güçlü ve Zayıf Yönleri

Roma dış politikasının başarısının en önemli nedenleri arasında, aceleci davranmama, ele geçirilen yerlerin doğrudan yönetimi yerine kontrol altındaki kukla idarecilere bırakma, her türlü politik ayrımı tahrik ederek rakiplerinin bir araya gelmesini engelleme, en zayıf olanın arkasında durma gibi temel ilkeler bulunmaktaydı. Bu ilkeler, sonraki asırların bütün büyük güçlerinin az çok başarıyla uyguladıkları taktikler olmuştur. Romalılar, aralarında husumet olan krallıkların her birini diğerine karşı kışkırtarak onların zayıflamalarını beklerler, ardından sanki bir kurtarıcı veya hâkem güç gibi duruma müdahalede bulunurlardı. Yaygın istihbarat ağı sayesinde tüm devletlerin zayıf ve güçlü noktalarını tâkip ederlerdi. Müttefik güçleri (socio) dış tehditleri kullanarak kendilerine daha bağımlı hâle getirirlerdi. Bu sayede Makedonya tehdidi ile Yunanlıları, Galatlar veya Pontos Kralı Mithradates VI (MÖ 115-63) korkusu nedeniyle Anadolu krallıklarını kendi denetimleri altına almayı başarmışlardır.

Romalıların başarısının bir diğer nedeni de, esnek vatandaşlık algılarıydı. Roma vatandaşlığı veya dostluğu prestijli bir kurum olduğundan, hemen her yerde kendi işbirlikçilerine bu hakkı

tanılarak müttefik kazanmayı başarırlar ve müttefiklerini cömertçe ödüllendirirlerdi. Kendi sınırları içinde demokratik mekanizmaların çalışmasına önem veren Romalılar, ele geçirdikleri yerlerde ise halk meclislerini zayıflatarak idareyi elit ve işbirlikçi sınıflara tevdi ederlerdi. Karşı koyanlara neler olacağını göstermek için seçilmiş bazı bölgelerde ise gereksiz şiddete başvurdukları da görülmüştür. Örneğin MÖ 190'da Orta Anadolu'da Galatlara yapılan kıyım veya MÖ 146'da Korinthos kentinin yok edilmesi, bu türden gözdağları idi. Roma'nın büyük bir güç olarak yükselişinde uyguladığı temel politikalar, uluslararası siyasi tarihin ilk gerçek yayılcı (*imperial*) siyaseti ve Roma gerçek anlamdaki ilk büyük güç (*imperium*) idi.

Romalıların bir diğer avantajı da, Roma siyaset geleneğinin Yunan demokrasi geleneğinden daha disiplinli olmasıydı. Romalılar karar alınırken yapılan tartışma evresi ile kararın uygulanması esnasındaki kararlılık arasında net bir ayırım kurabilmişlerdi. Bir karar alındıktan sonra asla Yunanlılar gibi bunu tartışmaya devam etmiyor ve merkezi bir disiplinle uygulama safhasına geçiyorlardı. Yine Roma kültürünün Yunanlılara olan üstünlüklerinden biri de, Romalılardaki yüksek vatanseverlik duygusuydu. Yunan tarihinde siyasi kavgaları kaybeden veya artık siyasal etkisi kalmayan liderler düşman ülkelere sığınıp (Themistokles, Pausinias, Alkibiades, Hippias gibi) kendi uluslarına karşı mücadele verirken, Romalılarda düşman ülkelere sığınarak kendi devletine karşı cephe alma geleneği yoktu. Roma'da siyasi kavgaları kaybeden liderler ya intihar yolunu seçiyor (Marcus Antonius, Pompeius gibi) veya çiftlik hayatına dönerek siyaseti terk ediyorlardı (Sulla, Diocletianus gibi). I. Pön Savaş'ında Kartacılara esir düşen Regulus, arabulucu olması istenerek Roma'ya gönderildiğinde (MÖ 252), "düşmana teslim olmuş bir komutan olarak artık bir Romalı sayılamayacağı" söylenmiş ve Senato'dan "kendisi gibi değersiz esirleri kurtarmak için asla Kartaca'yla pazarlık yapılmaması" istenmişti (Eutropius II: XXV).

Öte yandan Roma dış politikasının her açıdan mükemmel, öngörülü ve planlı olduğunu ileri sürmek de elbette mümkün değildir. Romalılar dış politikada ileride kendi başlarını ağrıtabilecek birçok yanılaşa da imza atmışlardır. Örneğin Yunan kentlerini ve donanmalarını zayıflatmaları, Akdeniz'in korsanların denetimine girmesine neden olmuş, Romalılar bir asır bu korsan meselesi ile uğraşmak zorunda kalmışlardır. Yine Selevkos devletini yıkmalarıyla,

ileride en tehlikeli düşmanları olacak Parthların yükselişine dolaylı olarak yardımcı olmuşlardır.

SONUÇ

Modern diplomasinin temelleri 15. yüzyılda atılmış olmakla birlikte, İlk Çağ tarihine bakıldığında da, diplomatik ilişkiler kapsamında tanımlanabilecek veya kabul edilebilecek çok sayıda kurum ve olaya rastlandığı görülmektedir. İncelenen örneklerde Assurlar ve kısmen de Romalılar hariç hiçbir İlk Çağ gücünün savaşı ilk ve ivedilikli çözüm yolu olarak görmediği, savaşa son çare olarak başvurmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Kendilerini zayıf ve sıkışmış hisseden ülkeler ittifak arayışları içine girmekte, ancak güçlendikten sonra eski müttefiklerine sırtlarını dönebilmektedirler. Bu durum, modern diplomaside de olduğu gibi, dış politikada İlkçağ güçlerinin duyguları değil, çıkarları gözetilen bir tavır içerisinde olduklarını göstermektedir. Dinsel veya etnik yakınlıklar bu dostlukların düşmanlığa dönüşmesine bir engel teşkil etmemiştir. Hatta çoğu örnekte kültürel olarak birbirlerine yakın olan toplulukların daha yoğun bir rekabet içinde oldukları ve kendi benzerinin egemenliğine girmektense, yabancıları yardıma çağırdığı görülmektedir. Akdeniz coğrafyasındaki bu dağınık siyasi iklimden en fazla yararlananların da, iç siyasetlerindeki çatışmaları dış politikaya fazla yansıtmayan Romalılar oldukları göze çarpmaktadır.

Çatışmalar genellikle arabulucular tarafından yapılan uzun görüşmeler sonucunda barış antlaşmaları yapılarak çözülmekte ve antlaşmalar tarafların dilleriyle kimi zaman eşit koşullarda tarafsız bölgelerde imzalanmaktadır. Bazı örneklerde antlaşmaların “çok uluslu” niteliği de göze çarpmaktadır. Antlaşmaların Tanrılar tarafından gözetildiğine inanılmakta, taraflar genellikle antlaşma kaidelerine uymaya riayet etmektedirler. Hiçbir taraf barış antlaşmasını çiğneyenin kendisi olarak görülmesini istememekte, böyle bir niyet taşıdığına ise antlaşmayı bozması için karşı tarafı tahrik etmeye çalışmaktadır. İncelenen örneklerden yola çıkarak, İlkçağ güçlerinin diplomatlara, casuslara ve farklı haber kaynaklarına önem verdikleri, çatışmaların çözülmesinde elçilik heyetlerine de kritik roller yükledikleri görülmüştür. Elçilerin özellikle soylu ve eğitilmiş bireylerden seçildikleri anlaşılmaktadır. Romalıların savaştıkları devlet öncesi Germen topluluklarında dahi elçilerin, kabilelerin en soylu kişileri arasından seçildiği anlaşılmaktadır.

(Caesar, I:7). Elçileri koruyan yasalar günümüzdeki dokunulmazlık kurallarını andırmakla birlikte, her zaman bu kaidelere uyulmadığı da bilinmektedir. Yine elçilik heyetinin genel yetki olarak siyasi erki temsil etmenin ötesine geçmediği görülmektedir.

Sonuç olarak, İlkçağ diplomatik ilişkilerinin mercek altına alındığı bu çalışmada, diplomasiyi bir modern-çağ etkinlikleri bütününe indirgemenin son derece yanılıcı bir bakış açısı ortaya koyacağı, günümüzde diplomatik ilişkilere egemen olan pek çok kurum ve ilkenin de aslında İlk Çağ uygulamalarından kaynaklandığı veya en azından esinlendiği sonucuna ulaşmak mümkündür.

222

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

KAYNAKÇA

- Adcock, Frank Ezra (1948). "The Development of Ancient Greek Diplomacy". *L'antiquité Classique*, 17(1), 1-12.
- Banies, John; Malek, Jaromir (1986). *Eski Mısır, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Atlası*. Çev. Oruç Arioba, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bergstrasser, Gottthelf (2006). *Sâmî Dilleri Tarihi*. Çev. Eyip Tanrıverdi, Ankara: Anka Yayınları.
- Black, Jeremy; Gunningham, Graham; Robson, Eleanor; Zolyomi, ROBSON (2006). *The Literature of Ancient Sumer*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Bryce, Trevor (2003). *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*. Çev. Müfit Günay, Ankara: Dost Yayınları.
- Budge, Wallis Alfred (1920). *Egyptian Hieroglyphic Dictionary*. London: Harrison and Sons.
- Caesar, Gaius Julius (1973). *Gallia Savaşı*. Çev. Hamit Dereli, İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Campbell, Brian (2013). "Roma Dünyasında Diplomasi Yaklaşık MÖ500-MS 235". Çev. Recep Özman, *Tarih Okulu Dergisi*, 14 (1), 201-224.
- Cornell, Tim; Matihews, John (1988). *Roma Dünyası: Atlaslı Büyük Uygarlıklar Atlası*. Çev. Şadan Karadeniz, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik, Tuma; Aksoy, Suphi (2013). *Mezopotamya Uygarlığında Süryânî Tarihi*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Demircioğlu, Halil (1993). *Roma Tarihi: Menşelerden Akdeniz Havzasında Hâkimiyet Kurulmasına Kadar*. Ankara: TTK Yayınları.
- Dodgeon, Michael H.; Samuel, N. C. (1992). *The Roman Eastern Frontier and the Persian Wars A.D. 226-363: A Documentary History*. London and New York: Routledge.
- Eusebius, (2011). *Kilise Tarihi*. Çev. Furkan Akderin, İstanbul: Çivi Yazıları Yayınları.
- Eutropius (2007). *Roma Tarihinin Özeti*. Çev. Çiğdem Menzilioğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Faulkner, Neil (2015). *Roma: Kartalların İmparatorluğu*. Çev. Çağdaş Sümer, İstanbul: Yordam Kitap.
- Finkelstein, Jacob (2012). "Erken Mezopotamya'da İletişim ve Propaganda: MÖ. 2500-1000". Çev. Sekender Savaşır, *Defter*, 29 (1), 47-69.

Freeman, Charles (2003). *Mısır, Yunan ve Roma*. Çev. Suat Kemal Angı, Ankara: Dost Kitabevi.

Friedrich, Johannes (2000). *Kayıp Yazılar ve Diller*. Çev. Recai Tekoğlu, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Harris, William (1985). *War and Imperialism in Republic Rome 327-70 BC*. London: Clarendon Press.

Herodotos (1973). *Herodot Tarihi*. Çev. Mümtelim Ökmen, Azra Erhat, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Homeros (2013). *İlyada*. Çev. Azra Erhat, A. Kadir, İstanbul: Can Yayınları.

Godard, Andre (1965). *The Art of Iran*. Translated from French by Michael Heron, New York: F. A. Praeger Publishers.

Gurney, Olivier Robert (2001). *Hititler*. Çev. Pınar Arpaçay, Ankara: Dost Yayınları.

Karavites, Peter (1987). "Diplomatic Envoys in the Homeric World". *RIDA*, 41(1), 42-100.

King, Leonard William (1998). *First Steps in Assyrian*. London: Kegan Paul Trench.

Klengel, Horst (2002). *Kral Hammurabi ve Bâbil Günlüğü*. Çev. Nesrin Erol, İstanbul: Telos Yayınları.

Kramer, Samuel Noah (1992). *Tarih Sümer'de Başlar*. Çev. Hamide Koyukan, İstanbul: Kabalıcı Yayınları.

Kramer, Samuel Noah (2002). *Sümerler Tarihleri Kültürleri ve Karakterleri*. Çev. Özcan Buze, İstanbul: Kabalıcı Yayınları.

Layard, Sir Austen Henry (1897), *Nineveh and Babylon*, London: John Murray Publishers. <http://www.dabar.org/Assyria/Layard1.html>.

Mansel, Arif Müfid (1995). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Moscato, Sabatino (2004). *Fenikeliler*. Çev. Sinem Gül, Ankara: Dost Kitabevi.

Muffs, Yochanan (2003). *Studies in the Legal Aramaic Papyri from Elephantine*. Boston: Brill Leiden.

Niebuhr, Carl (1903). *The Tell El Amarna Period of the Relations of Egypt and Western Asia in the Fifteenth Century B.C*. Translated by J.Hutchinson, London: Long Acre.

Poole, Reginald Stuart (1887) "The Egyptian Classification of the Races of Man". *The Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 16, 370-379. <https://www.jstor.org/stable/2841876>.

Potyemkin, Vladimir (2009). *Diplomasi Tarihi, Cilt I*. Çev. Atilla Tokatlı, İstanbul: Evrensel Yayınları.

Roth, Martha T. (Ed.) (2010). *The Assyrian Dictionary of the Oriental*. Chicago: Institute of the University of Chicago.

Thukydides (1976). *Peloponnesos Savaşları*. Çev. Tanju Gökçöl, İstanbul: Hürriyet Yayınları.

Ünal, Ahmet (2002). *Hitiler Devrinde Anadolu*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Üreten, Hüseyin (2005). "Roma Dönemi'ne Kadar Tralleis Tarihi ve Attaloslar ile İlişkileri". *A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 195-212.

Wiesehöfer, Josef (2003). *Antik Pers Tarihi*. Çev. Ali İnci, İstanbul: Teos Yayınları.

Yıldırım, Recep (2011). *Eskiçağ Tarihi ve Uygarlıkları*. İzmir: Yıldız Yayınları.

SUMMARY

The purpose of this article is to provide a brief history of diplomacy with respect to the First Age. The reason for this is that a common tendency within the field of political history is that the history of diplomacy starts with the 15. Century Italian city-states. This tendency is not only wrong, but also reductionist and Western-centric. In fact, historic research reveals that there were intense diplomatic relations among international actors in the First Era where power asymmetry was also not as vivid as we tend to believe. Thus, by providing the reader with the First-Age diplomatic relations and activities, the study attempts to fill the gap resulting from lack of information about the history of diplomacy so that diplomacy could be more correctly analyzed and understood within its historic roots.

226

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

The study starts with diplomatic actors and activities in Mesopotamia civilizations. In this respect, the Sumerian, Akkadian, Babylon, and Assyrian diplomatic relations are examined, in that order. It is interesting to find out that many aspects of the dynamics of diplomacy of these civilizations resemble contemporary diplomatic relations, such as pursuing peace, trying to stay away from large-scale conflicts, trying to resolve disputes through negotiations, sending envoys to that end, immunity of envoys, and so on. Perhaps the only exception to these is the practices of Assyrians, who usually exercised brutal tactics to dominate their rivals. Yet even the Assyrians were careful to avoid unnecessary and risky conflicts, thus utilizing many diplomatic maneuvers.

Then the article talks about diplomacy in ancient Egypt. At first, Egypt's geographic isolation from the rest of the world resulted in a thought of dangerous outsiders who threatened to disrupt the ordered world of the Egyptian state. Nevertheless, foreign trade was occurring early in Egyptian history with Mesopotamia, while Asiatic goods were known from the 1st Dynasty royal tombs at Abydos. Eventually, Egypt found itself in many diplomatic relations with neighboring countries and with some Asian ones. Particularly important in ancient Egypt's history is the Egyptian-Hittite Treaty of Kadesh, which was considered one of the prime examples in diplomatic history. While the treaty was not the first in the history of the world, it is the oldest known that was concluded between two independent states with approximately equal power and status.

Afterwards, the Hittites, who controlled a large empire east of Troy in Central Anatolia in the Late Bronze Age, were examined. The most important aspect of Hittite diplomacy can be said that the shortage of human resources led the Hittites to be careful to avoid risky large-scale conflicts and thus, resolving disputes with their rivals through negotiations as much as possible. Also

preserving trade activities in Anatolia from which they benefited tremendously gave the Hittites another reason to pursue peace.

The study reveals that after the ancient Egypt and Hittite Empire collapsed, the Persians and Greeks similarly made great contributions to the development of constructive diplomacy. It is ironic that while these two powers were engaged in many conflicts, they both learned and made us learned out of these experiences in terms of making or preserving peace, talked about in the study in detail.

Yet particularly the Roman Empire whose practices contributed to the history of diplomacy to a great extent, some of which were revealed in the study. Diplomacy had an important place in the management of the Romans' relations firstly with other rival communities in Italy and then with foreign peoples as they established and enhanced an empire. The Romans developed a distinctive procedure of diplomacy, which embodied principles that were to be important in the evolution of diplomatic method, notably respect for treaties, good faith, equivalence, personal contact, formal meetings and protocol. However, it is stated in the study that the Romans often used offensive diplomacy in that the threat of their powerful army enabled them to get what they wanted without fighting.

The conclusion that can be drawn from all these briefings and arguments is that it would be seriously misleading to view diplomacy as a recent-time or contemporary activity. Diplomacy is, indeed, as old as known human history. We see that wherever there are organized societies, diplomacy is there, since, in the final analysis, all societies are motivated by the urge to survive. Even fighting can be said to serve to that end. Yet examples of ancient history that were talked about above show that utilizing peaceful means generally comes first, especially in the case of power asymmetry.

**KAYNAK TÜKETİM MUHASEBESİNİN
GELİŞİM SÜRECİ, MALİYET AVANTAJLARI
VE TEORİK BİR UYGULAMA***

*Müslime SÖZEN***

Makale Geliş Tarihi-Received: 13.05.2017
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 14.10.2017

ÖZET

Maliyetleri azaltarak stratejik rekabeti güçlendirmek işletmelerin en önemli amacıdır. Kaynak tüketim muhasebesi (KTM) bu stratejik rekabet yarışında uygulanan bir maliyet muhasebe modelidir. KTM Alman maliyet sistemi uyguladığı maliyetleme sürecini yansıttığı bilinmektedir. KTM, Faliyet Tabanlı Maliyetleme (FTM) ile Alman Maliyet Muhasebesinin (GPK) birleştirilmesi sonucu işletme maliyetleme sisteminde yeni avantajları ortaya çıkmıştır. Kaynak yönetimi olarak bilinmekte olan yeni bir yönetim muhasebesi sistemidir. Bu çalışmada, KTM'nin doğuşu ve gelişimine değinilmiş literatür taraması yapılmıştır. Muhasebe sistemleri arasındaki farkları ve benzerlikleri ortaya konulmuştur. Teorik olarak uygulanan KTM sisteminin ilişkili olmayan atıl kapasite maliyetlerini mamullerce tüketilmeyen kaynak maliyetleri olarak hesaplamış olup ve ürün maliyetlerine yansıtılmayarak atıl kapasitenin daha etkin şekilde kullandığını açıkça ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Kaynak Tüketim Muhasebesi, Atıl Kapasite, Faaliyet Tabanlı Maliyetleme, Maliyet Muhasebesi, Kaynak Yönetimi.

Jel Kodları: M40, M41, M49.

* Bu çalışma, 20-22 Nisan 2017 tarihleri arasında Bursa'da düzenlenen 2. Lisansüstü İşletme Öğrencileri Sempozyumu'nda sunulmuş, geliştirilerek makale formatına getirilmiştir.

** Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, muslimesozen@gmail.com

THE DEVELOPMENT PROCESS OF RESOURCES CONSUMPTION ACCOUNTING, COST ADVANTAGES AND A THEORETICAL APPLICATION

ABSTRACT

This most important purpose of the operation, to strengthen strategic compative by reducing costs. Resource consumption accounting (RCA), this strategic competitive race used is a cost accounting model. RCA German Theoretical cost of the system is known to reflect the costing process applied. RCA, Activity Based Costing (ABC) of the German Cost Accounting (GPK) joining the company as a result of new costing system has emerged advantages. A new management accounting system, which is known as a resource management. In this study, the related literature is mentioned RCA genesis and development, emphasizing. This was demonstrated differences and similarities between accounting systems. Has calculated theoretically applied RCA unrelated system resource is not consumed by idle capacity costs as the cost of products and the production cost of unused capacity by reflected clearly demonstrated that more efficiently uses.

Keywords: Resource Consumption Accounting, Idle Capacity, Activity-Based Costing, German Cost Accounting, Resource Management.

Jel Codes: M40, M41, M49.

230

IJSI 10/2
Aralik
December
2017

GİRİŞ

Üretim sisteminde rekabet stratejisinin hızla ilerlemesi ve bilgi teknolojilerinin hızlı gelişmesi yoğun rekabetin hakim olduğu sektörlerde maliyet sistemlerine ayrı bir önem verilmektedir. İşletmeler bu sebeple etkili bir maliyet sistemi oluşturmak ve böylece rekabet avantajını artırmaya çalışmaktadır. İşletmelerde üretilen ürün veya hizmetlerle ilgili maliyet bilgilerinin toplanması, maliyetlerin yönetilebilmesi, işletmenin alacağı kararlarda bu bilgilerin kullanılabilmesi, yönetim muhasebesi ve maliyet muhasebesinin bir fonksiyonudur.

Geçmişten günümüze büyük işletmeler rakiplerine maliyet üstünlüğü sağlamak için maliyet muhasebesi uygulamalarını yenilemişlerdir. Birçok maliyet muhasebe yaklaşımı kurularak farklı metodlarla geliştirilmiştir. FTM, yalın üretim, tam zamanında üretim, hedef maliyetleme, vb. bunlar en çok uygulanan yöntemlerdir. KTM, kaynağı temel alan GPK ile faaliyetleri temel alan FTM'nin birlikte ele alınarak bütünleştirilmesinden yeni bir maliyet muhasebe yöntemi ortaya çıkmıştır. Yeni olmasına rağmen bu maliyet yöntemi karmaşık ama üstün bir maliyet muhasebesi yöntemidir.

Uluslararası Muhasebeciler Federasyonunun (IFAC) 2009'da yayınladığı ve maliyetlemenin geçmişten bugüne nasıl geliştiğini ve olgunlaştığını göstermektedir. KTM faaliyete dayalı kaynak planlamasının avantajlarını kullanmaktadır. Esas üretim destek departmanlarda değişken maliyetlemeye yer veren, FTM ve Zaman Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetlemeden (ZDFTM) daha gelişmiş, daha karlı ve uygulanabilir bir maliyetleme yöntemidir. ZDFTM ve FTM'ye göre farkı hem faaliyetlere odaklanan ve hemde zaman faktörünü dikkate alan bir yöntemdir. Ancak uygulamada biraz bilgi ve deneyim istemektedir. ZDFTM ve KTM bu iki yöntemde atıl kapasite maliyetlerini hesaplanmakta ve tanımlanmaktadır. Hesaplanan atıl kapasite maliyetini ürün veya hizmetlere dağıtmayı aşırı maliyetlemeyi önleyerek kullanıcılarına daha gerçekçi maliyet bilgisini sunmaktadır. Çalışmada değinildiği gibi geleneksel gider dağıtım sistemlerinin çok az bir kısmı gider yerleri arasında karşılıklı dağıtım yapmaktadır. Aynı zamanda sabit ve değişken gider ayrımı uygulamaktadır. KTM karşılıklı kaynaklar arasındaki ilişkileri belirler ve gider dağıtımında kaynaklara yüklenebilir tüm giderleri kapsamaya çalışır. Kapasite kullanımının bir çerçevesini oluşturularak

kapasite kullanımının izlenmesini sağlar. Çalışmada ayrıca işletmeler açısından KTM'nin sağladığı avantajlar ve dezavantajlar gözönüne alındığında diğer maliyet yöntemlerine göre üstün olduğu görülmektedir. Yönetimin kararı veya kaynağın nasıl tüketileceğine dair maliyetin doğal yapısını belirlerken aslında “değişken” olan maliyetlerin tüketim alanlarına bağlı olarak sabit maliyete dönüşmesini ayrıntılı olarak göstermektedir.

Çalışmanın temel odak noktasında buna dayanarak kaynak tabanlı bir yaklaşım olan KTM'nin eski muhasebe yöntemlerinden ayıran yönü ile yönetim ve maliyet muhasebesi sistemine ne çeşitli yenilikler getirdiği teorik bir uygulama ile gösterilecektir. Bu bağlamda, bu yeniliklerin gelişim süreci, ne türlü çalışmalar yapıldığı (literatür taraması) ve uygulama sonucu nasıl sonuçlar alındığı üzerinde durulacaktır. Amacımız bu işlemi yaptıktan sonra edilen sonuçların işletmeler adına bir rehber teşvik etmesidir.

1. KAYNAK TÜKETİM MUHASEBESİ LİTERATÜR TARAMASI

Maliyet ve yönetim muhasebesi yaklaşımları işletmelerin maliyet kontrolü ve sürdürülebilir maliyetlerinin yönetiminde kullandığı FTM modelinin yetersizliği sebebiyle maliyet muhasebesinde 1990 yıllarından sonra yeni arayışlara başlanmıştır. Bu arayışlar sonucu iki yeni yöntem olan ZDFTM ve KTM yöntemleridir.

Grenzplankostenrechnung (1940) çalışmasında Marjinal Planlamaya Dayalı Maliyet Muhasebesi veya GPK olarak bilinen Alman Yönetim Muhasebesi uygulamasıdır. 1940'lı yılların sonunda Alman otomotiv mühendisi olan Hans George Plaut'un ortaya koyduğu KTM, yine Alman Wolfgang Kilger tarafından, Almanca konuşan üniversitelerde maliyet muhasebesi kitabı olarak “Flexible Plankostenrechnung und Deckungsbeitragsrechnung” adlı GPK kitabını maliyet muhasebesi alanında dünya tanıtmıştır ve ders kitabı olarakta kullanılmıştır. Bu kitap kaynak tüketim muhasebesinin üstünlüklerini yansıtmaktadır.

Webber ve Clinton (2004) makale çalışmasında, KTM uygulamasını “Management Accounting Quarterly” dergisinde, bir uygulama örneğinde ayrıntılı olarak ifade etmiştir. KTM yeni bir maliyet ve yönetim muhasebesi olarak işletmeler için doğru ve faydalı bilgi sağladığını ortaya koymuştur.

Tse ve Gong (2009) makale çalışmasında, ZDFTM ve KTM Modellerinin atıl kapasitelerini tanımlamıştır. FTM'nin KTM'ne dönüşümünü, FTM'nin ZDFTM'nin dönüşümünü ve arasındaki kaynak dağılımı farkını açıklamıştır. ZDFTM ve KTM modellerinin ortak özellikleri olduğunu ve iki modelde de önemli bir rolü olan atıl kapasitenin, karar almayı kolaylaştırması, daha uygun ve güvenilir maliyet bilgilerini sağladığı için iki maliyet muhasebesi modelinide kabul ettiğini ifade etmiştir.

Larry White (2009) makale çalışmasında, KTM'ni ve Yönetici Odaklı Yönetim Muhasebesini konu almıştır. Mali tablo odaklı muhasebe düşüncesinden hareketle yeni bir çerçeve sağladığı ve bilgi odaklı örgütün içinde her düzeyde KTM bir yönetim muhasebesi olduğunu ve KTM için modern bilgi teknolojinin mevcut kurumsal sistemlerin yanında temelde farklı düşünce ve kavramlardanda yararlandığını ifade etmiştir.

Syed Ajaz Ahmed ve Mehboob Moosa (2011) makale çalışmasında, KTM'ni bir eğitim enstitüsünde uygulamıştır. KTM'nin doğru atıl kapasite hesapladığı, kaynak tabanının maliyetlere yansıttığı, faaliyetlere dayalı planlama senaryolarını parasal olarak tam yansıttığı, kaynak havuzu maliyetlerinin kaynaklara ilişkin analizlere dayalı artan yatırım kararlarında karar destek sağladığını ileri sürmüştür.

Zhang, Dong ve Huang (2011) makale çalışmasında, Alman Maliyet Muhasebesi'nin temel ilkelerine dayanan kaynak tüketim muhasebesi kavramını, Çinli işletmeler için sistematik ve kapsamlı bir maliyet yönetimi modeli olarak tanımlamıştır. KTM Çinli işletmelerde uygulanmadığı, Çinli işletmelere KTM uygulaması adına bazı referanslar sağlamak için tasarlanmış bir vaka çalışması yapmıştır.

Ahmed ve Moosa (2011) çalışmasında, KTM kaynak kapasitelerini; verimli kapasite kaynağı, verimli olmayan kapasite kaynağı ve boş kapasite kaynağı olarak ayırdığını anlatmaktadır. Makalede KTM'nin ilkelerinin, eğitim kurumlarında ve üniversitelerde detaylı olarak ele alındığını söylemektedir.

Aktaş (2012) çalışmasında, maliyet dağıtım süreçlerini açıklamaktadır. Kaynak maliyetlerinin maliyet objesi olarak mamullere dağıtımı, hem

FTM hem de KTM yöntemi kullanılarak yapılmış, bu iki yöntem arasındaki farklılıklar ortaya konularak, atıl kapasiteye ilişkin bilgi vermektedir. KTM'nin sağladığı atıl kapasite işletmenin verimliliğini arttırmaktadır.

Cengiz (2012) çalışmasında, KTM'nin tarihi, kaynaklara bakış açısı, maliyetin doğasına nasıl yaklaştığı ve diğer dayandığı ilkeleri örnek yardımı ile anlatılmıştır. International Federation of Accountants'ın (IFAC) yayınladığı bu makalede maliyetlemenin geçmişten bu güne nasıl geldiği ve olgunlaştığını gösteren çalışmada KTM; FTM ve ZDFTM'den daha gelişmiş bir maliyetleme şekli olduğunun, KTM'nin maliyet modellemesinde miktara dayalı yaklaşımı ve Amerikan menşeli maliyetleme sistemlerinden farklılık gösterdiğini söylemiştir. Firmaların KTM gibi bir maliyet sistemi hakkında gerekli bilgiye sahip olması gerektiğini söylemiştir.

Aksu (2013) makale çalışmasında, KTM'nin temel ilkelerinin nasıl çalıştığını göstermiştir. KTM tüketilen kaynaklarla ilgisi kurulan kaynak giderleri ürün maliyetini oluştururken atıl kapasitenin neden olduğu kaynak giderleri dönem gideri olarak işlem gördüğünü söylemiştir. KTM işletmelere; giderin gerçeğe uygun dağıtımını, kaynak havuzları ile gider havuzlarının, atıl kaynakların miktarlarını ve neden olduğu giderleri oluşturan maliyet bilgilerini sağladığını söylemiştir. İşletme içinde ve dışındaki olası değişiklikleri tahmin ettiğini ifade etmiştir.

Paresh (2014) makale çalışmasında, KTM ve GPK'ni irdelemiş ve KTM'nin bütün maliyet muhasebesi sistemlerine göre daha gelişmiş bir sistem olduğunu belirtmiştir. Ayrıca GPK'den yola çıkarak üretildiğini ve sonuç olarak KTM'nin uygulamasını 11 maddede ifade etmiştir.

Erkuş, Aksu ve Turan (2014) makale çalışmasında, KTM'nin gelişimi, dayandığı temel ilkeler özetlenmiş, örnek uygulamalar yardımı ile geleneksel ve KTM arasındaki farklılıklar anlatılmıştır. KTM kaynak havuzlarındaki birincil ve ikincil maliyetleri iki maliyet grubunda sabit ve değişken maliyet şeklinde gruplayarak izlendiğini ifade etmiştir.

Okutmuş (2015) makale çalışmasında, KTM'ni bir cam fabrikasında uygulamıştır. Kaynak havuzlarında oluşan maliyetleri değişken ve sabit maliyetlere göre faaliyet havuzları atanmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre; atıl kapasite maliyeti TL olarak ortaya çıkmış, sonuçlarda gözlenen pratik kapasitenin fazla olduğu ve faaliyet havuzlarının toplam maliyetlerinin daha az olduğudur. Atıl kapasite hesaplanmasında sorumlu birimin gerçek maliyet verilerini sunarak, firmanın etkinliğini ve verimliliğini artıracığını ifade etmiştir.

Köse ve Ağdeniz (2015) makale çalışmasında, öncelikle KTM teorisi üzerinde durmuş, kapasite maliyet yönetimi ve KTM ile ilişkisini vurgulamıştır. Örnek bir uygulama üzerinde atıl kapasite maliyetinin KTM yaklaşımıyla nasıl hesaplandığını göstermiştir. KTM'nin işletmeler için ölçümü zor olan atıl kapasite maliyetinin diğer maliyetleme yaklaşımlarından farklı özelliklerini ortaya çıkararak, maliyet yönetiminde üstünlük sağladığını ifade etmiştir.

Özyapıcı (2015) tez çalışmasında, stratejik karar alma sürecinde sağlık kurumları yöneticilerine rekabet avantajını artırmak için gerekli bilgileri sağlayan ve yeni maliyetleme sistemi olan KTM'ni önermektedir. KTM sistemi sayesinde özellikle sağlık hizmetlerinin fiyatlandırılmasında kullanılacak katkı payı, işletmelere rekabet avantajı kazandıracaktır. Ayrıca ürün veya hizmetlerle direkt olarak ilişkilendirilemeyen sabit maliyetlerin gözardı edilmesi, kısa vadeli kararlar alınmasına imkan tanıyacaktır. Sağlık sektöründeki yöneticiler KTM sistemini işletmelerinde kullanarak güvenilir ve geçerli bilgiler elde edebileceğini ve etkinliğini ve verimliliğini arttırabileceğini açıkça ifade etmiştir.

Özyapıcı ve Tanış (2016) makale çalışmasında, KTM'ni uygulayarak sağlık sektöründeki kullanılmayan kapasitelerin ölçülmesi ve yönetilmesi konusunda bilgi vermektedir. KTM'nin sağlık yöneticilerinin en düşük hizmet fiyatını belirlemelerine izin vererek, rekabet avantajlarını artırmalarına yardımcı olduğu görülmektedir. Gerçek yaşamda bir sağlık hizmeti ortamında KTM ile Geleneksel Maliyet Muhasebesi'ni karşılaştıran herhangi bir çalışma bulamadığından, bu sistemleri karşılaştırarak literatürdeki bu boşluğu doldurmaktadır.

Turkavul (2016) çalışmasında, üretim işletmesinde KTM'ni uygulamış. Geleneksel ve çağdaş maliyetleme sistemlerinin teknolojik

üretim ortamında üretilen mamullerin maliyetini doğru ve gerçeğe uygun hesaplamadığını görmüştür. KTM'ni üretim işletmesinde kurarak modelde üretilen maliyet bilgileri aracılığıyla, işletme yöneticilerinin sürdürülebilirlik yönetim üstünlüğü sağlamada verecekleri stratejik kararları desteklediğini ifade etmiştir. KTM modelinin gelişmiş, detaylı ve stratejik bir maliyetleme modeli olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Elshahat (2016) çalışmasında, KTM'nin benimsenmesi ve uygulanması, KTM ve bileşenlerinin kavramlarını açıklama, özelliklerini ayırt etme ve bu yaklaşımın zorluklarını ve uygulama sıkıntılarını tanımlama imkânına dikkat çekmektedir. Mısır'daki bir işletme ile ilgili KTM uygulaması yapılmakta ve KTM ile ilgili çeşitli çalışmalara yer vermektedir.

Kurtlu (2016) çalışmasında, bir üretim işletmesi olan silah fabrikasında KTM uygulaması yapmıştır. Elde ettiği bulgular sonucunda işletmenin atıl kapasite maliyeti hesaplamış ve bu tutarın kaynak havuzlarına dağılımını yapmıştır. İşletmenin atıl kapasite maliyetlerini ürünlere dağıtmamış ve böylece ürün maliyetleri daha doğru belirleyebilmiştir. Ürünlere tüketmediği kaynakların maliyetlerinin yüklenmemesi ve atıl kapasitenin belirlenebilmesi ile yöneticilere doğru maliyet bilgilerini sağladığını ve karar alma sürecine destek olduğunu ifade etmiştir.

Dönmez ve Başçıl (2017) makale çalışmasında, FTM yönteminin uygulanmasında yaşanan sıkıntıları ve problemleri ortadan kaldırmak amacıyla yeni maliyet yönetimi modeli olarak ortaya çıkan KTM'ni incelenmiştir. KTM'nin ortaya çıkışı, temel özellikleri, dayandığı temel ilkeler anlatılmış ve bir mobilya üretim işletmesinde örnek bir uygulama gerçekleştirilmiştir.

Yapılan bu çalışmalar sonucu görülmektedir ki KTM maliyet ve yönetim muhasebesine yeni bir boyut kazandırarak, işletmelere yeni bilgi akışı sağlamada bir rekabet hızı getirmiştir.

2. KAYNAK TÜKETİM MUHASEBESİ

KTM yöneticilerin küçük verilerden yola çıkarak (tümevarım yöntemini kullanarak) bütüne varan düşünme süreçlerini benimseyen

yönetim muhasebesinin temel ilkelerini gözeterek oluşturulmuştur. KTM işletmelerin dışa dönük finansal bilgilerindeğil ürettiği bilginin ilk kullanıcısı olan işletme sahibi, yönetimi, ortakları ve işletme çalışanlarına maliyetin dağıtımı mamüle göre yapıldığında doğru bilginin elde edildiğini gösteren bir sistemdir. KTM'nin tanımı birçok kişi tarafından farklı tanımlanmıştır. "KTM modeli örgüt için karar destek bilgileri ile yöneticileri devamlı bilgilendiren dinamik, bütünleşmiş, ilke odaklı ve kapsamlı bir yönetim muhasebesi yaklaşımıdır" veya başka bir tanımlamada "KTM modeli maliyetleri en aza indirmek, gelirleri maksimize etmek, işletmenin üretken iş kapasitesini geliştirmek amacı ile güvenilir bilgi oluşturmaya odaklanan ve rekabetçi sektörlerde büyük başarılar hedefleyen bir yönetim muhasebesi yaklaşımıdır" olarak tanımlanmıştır (Turkavul, Elmacı, 2016: 76). KTM'nin, GPK ile arasındaki ilişkinin anlaşılması için, GPK'nın temel özelliklerini inceleyerek, analiz etmek gerekmektedir. KTM de amortisman hesaplarken tarihi maliyetlerin yerine, yerine koyma maliyetlerini kullanmaktadır. Katkı payı gelir tablosu yaklaşımını temel alması; KTM'nin GPK'ya dayanan benzer uygulamalardır (Köse, Ağdeniz, 2015: 53). Maliyet sistemlerinin zaman içerisindeki basit olandan karmaşık olana gelişimini ve KTM'nin diğer maliyet sistemleri arasındaki yerini Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Maliyetleme Süreçleri Olgunluk Dönemleri:

1	Defter Tutma	Sadece Kayıt	Geleneksel Standart Maliyetleme	Gider İzleme, Maliyet Raporlama Ve Tüketim Oranları
2	Süreç Ve Yalın Muhasebe	Süreç Görüşü		
3	Direkt Maliyetler	Çıktı Görüşü		
4	Direkt Maliyetler + Destek Maliyetleri			
5	Bireysel Çıktılara Standart Maliyetleme (Proje Maliyetlemesi, Sipariş Maliyeti)	Gelişmiş Çıktı Bilgisi/ Yaklaşık Doğruluk		
6	İtme Faaliyete dayalı maliyetleme (Ürün Maliyetleri)	Endirekt Maliyetlerin Gelişmiş Uygulaması	Faaliyete Tabanlı Maliyetleme	
7	6 İle Birlikte Kanal Ve Müşteri Karlılığı Raporlaması (Hizmet Maliyeti)	Müşteri Talep Duyarlılığı		
8	Atıl Kapasite Maliyetleri (Tahmini)	Atıl Kapasite Bilinci		
9	Tahmini Sürücü Miktarı X Birim Tüketim Oranı (Sürücü Tabanlı Bütçeleme)	İtme Faaliyete Dayalı Kaynak Planlaması		
10	Tahmini Sürücü Miktarı X Zaman Tüketim Oranı (Tekrarlayan İş Şartları)	Zaman Esaslı Faaliyete Dayalı Maliyetleme		
11	9 İle Birlikte Esas Ve Yardımcı Hizmet Yerlerinde Orantısal Maliyetleme	Kaynak Tüketimine Dayalı Muhasebe		
				Kapasite Duyarlılığı İle Talebe Dayalı Planlama

*(Aksu, 2013:170)

Tablo 1.'de görüldüğü gibi ana iki maliyet muhasebesi etrafında oluşmaktadır. İlk olarak Geleneksel Standart Maliyetleme; gider izleme, maliyet raporlama ve tüketim oranlarını kapsamaktadır. Geleneksel Standart Maliyetleme, ilk beş unsuru kapsarken geldiği son uygulamayani FTM geçiş noktası; bireysel çıktılarla standart maliyetleme (Proje Maliyetlemesi, Sipariş Maliyeti) ve gelişmiş çıktı bilgisi şeklinde maliyetlerin oluşmasıdır. İkinci olarak FTM hem gider izleme, maliyet raporlama ve tüketim oranlarını hemde kapasite duyarlılığı ile talebe dayalı planlamayı kapsamaktadır. Tablo 1.'de son altı unsuru içinde barındıran maliyetlemenin son geldiği nokta sürücü tabanlı bütçeleme, birlikte esas ve yardımcı hizmet yerlerinde orantısal maliyetleme ve KTM şeklinde maliyetlerin oluşmasıdır.

3. KTM'NE GÖRE KAYNAK YÖNETİMİNDE MALİYETLERİNİN TEMEN ÖZELLİKLERİ

Kaynak yönetimi işletmelerde temen bir unsurdur. Kaynaklar, önemli maliyetlere neden olur. Bunun sebebi olarak, işletmelerin kullandıkları kaynakların özelliklerini bilmesi gerekir, kaynakları etkin ve verimli kullana bilmeleri için önemlidir. Kaynak yönetiminde kaynak maliyetlerinin üç temel özelliği şu şekildedir (White, 2009: 65):

Maliyet Yapısı: Kaynak yönetiminde kaynak maliyetleri, işletmede kullanılan kaynağın özelliklerini göstermektedir. İşletmede kaynak olarak kullanılan makinenin bakım onarım, elektrik giderleri, yedek parça giderleri, gibi farklı maliyetleri oluşmaktadır. Kaynak havuzuları bu nedenle farklı iş kollarına göre kaynak maliyetleri sonucu üretilen maliyetleri, özellikleri çerçevesinde birleştirmektedir.

Yeterlilik: KTM'ne göre kaynak maliyetleri açısından yeterlilik kaynakların üstün ve kaliteli özelliklerini içermektedir. Çalışanların üstün özellikli ve iyi eğitilmiş elemanlar olması, üretimde kullanılan kaynakların ve makinelerin kaliteli olması kaynak yönetiminin ve kaynakların yeterli olması ile alakalıdır.

Kapasite: KTM, kaynak maliyetlerinin yönetiminde teorik kapasiteyi temel alan bir yaklaşımdır. Kapasite KTM'ne göre üç temel başlıkta incelenmektedir:

Üretken kapasite: Kaynağın asıl amacına yönelik üretim yapması veya hizmet sağlaması.

Üretken olmayan kapasite: Kaynağın bakım onarım, arıza, eğitim, zorunlu idari amaçlar için kullanılamaması.

Atıl kapasite: Kaynağın asıl amacını yerine getirmede talep eksikliğinden veya cari taleplerin ötesinde fazla kapasite ile dizayn edilmesinden dolayı çalışamaması.

4. KAYNAK TÜKETİM MUHASEBESİNİN ÖZELLİKLERİ, AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI

KTM özelliklerini şöyle sıralayabiliriz (Turkavul, Elmacı, 2016: 95):

- KTM modelinde kaynak dağılımları, kaynak tüketimleri ve kaynak havuzları arasındaki ilişkileri dikkate alarak, doğrudan maliyet dağıtımı ve faaliyet tabanlı maliyet dağıtımı anlayışı uygulanmaktadır.
- KTM modeli içsel maliyet karar destek bilgileri üretmekte ve bir takım değişiklikler içermektedir.
- KTM modelinde sabit maliyetler hariç bütün olarak maliyetlerin dağılımı gelişmiş güzel yapılmamaktadır.
- KTM modelinde maliyetlerin dağılımı temel olarak teorik kapasiteye dayandırılmaktadır.
- KTM modelinde kaynak havuzuna aktarılan maliyet miktarları sabit ve orantısız olarak sınıflandırılır.
- KTM modelinde mamul veya hizmetlere atıl kapasite maliyetleri dağıtıldığı için açıkça atıl kapasite ortaya çıkmaktadır.
- KTM modelinde FTM ve ZDFTM fonksiyonları kullanılabilmektedir.

KTM modelinin avantajları aşağıda sıralanmıştır (Turkavul, Elmacı, 2016: 96):

- KTM modelinde belirli üretim süreçlerine ve onların çıktılarına doğru bir şekilde yapılan ilişkilendirmeler, doğru maliyet atamalarının yapılması ile sonuçlanmaktadır.
- KTM modelinde doğru bir şekilde yapılan maliyet atamaları sadece ilgili maliyetler kullanılarak kaynak planlaması yapma yeteneğini kazandırmaktadır.
- KTM modelinde yerine koyma maliyetine dayalı amortisman yönteminin kullanılması ile destek faaliyetlerini tüketen benzer mamuller için eşit olmayan maliyet dağılımı sorununu elimine etmektedir.
- KTM modelinde mamul maliyetleri sadece kullanılan kaynakların maliyetini içermektedir.

- KTM modelinde atıl kapasite miktarı tüketilmemiş teorik kapasiteye dayanılarak hesaplanmaktadır.
- KTM modelinde nedensellik ilkesine dayanılarak yapılan maliyet atamaları ilgisiz maliyetlerin mamul maliyetlerinde yer almasını engellemektedir.
- KTM modelinde yöneticilerin kaynak ilişkilerini anlama ve alacakları kararlarda gerekli olan bilgilerin kullanılmasında yeteneklerinin gelişmesini sağlamaktadır.

KTM dezavantajları;

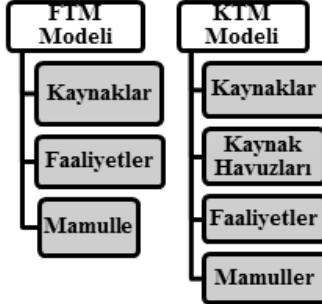
- Fiili maliyetler yerine “yerine koyma” maliyetleri kullanması maliyet tahmini gerektirmektedir. Yerine koyma maliyetleri doğru tahmin edilmez ise tahminler sonuçunda doğru bulgulara ulaşamayabilir.
- Kurumsal kaynak planlamasının uygulamasında kolaylık sağlanması için Enterprise Resource Planning (ERP) veya Sistem, uygulama ve veri işlemleri (SAP) yazılım programlarını iyi bilmek gerektirmektedir.
- Yaklaşım, kaynakları ayrıntılı dağıtımından dolayı ve detaylı hesaplamalar gerektirdiği için anlaşılması zordur. Ayrıca karmaşık bir sistemdir.

5. KAYNAK TÜKETİM MUHASEBESİ VE FAALİYET TABANLI MALİYETLEME FARKLILIKLARI

FTM modelinin uygulamalarında bazı eksiklikleri olduğu için ve bu eksiklikleri gidermek amacı ile geliştirilen maliyetleme modellerinden birisi de KTM modelidir. KTM modeli FTM modelinde çok fazla bir değişiklik yapılmadan temel değerini dikkate alarak geliştirilmiştir. Bir anlamda KTM modeli FTM modelini tamamlayan bir maliyetleme modelidir. Bu amaçlarda KTM uygulayabilmek için FTM’yi iyi bilmek gerekmektedir. FTM sürecinde ortaya çıkan eksikler işletmeler tarafından dikkate alındığında destek görevi gören KTM, kaynaklara farklı bakış açısı getirerek önemli bir işlevi gerçekleştirmektedir. FTM, kaynak maliyetlerini faaliyetlere oradan da maliyet objesi olarak ürünlere iki aşamada dağıtmaktadır. KTM ise, kaynak maliyetlerini

faaliyetlere doğrudan dağıtmayıp, önce kaynak havuzlarında toplamakta, oradan da faaliyetlere aktarmaktadır. Bu farklılıklar sonuç olarak maliyet hesaplamalarında açık olarak görülmektedir.

Şekil 1: Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Kaynak Tüketim Muhasebesi Karşılaştırması

*Kaynak: (Turkavul, Emlacı, 2016:105)

KTM modeli, FTM modelinden farklı olarak işletmede kaynakların faaliyetlere dağıtımında kapasite kullanım oranlarını ölçüt alır. FTM modelinde ise kapasite kullanım oranları dikkate alınmadan maliyetleri üretim faaliyetlerine dağıtılmaktadır. KTM, FTM'den üretilmiş ve geliştirilmiş olmasına rağmen, FTM'den farklı olarak, işletme içinde maliyet dağıtım ve kullanım oranları farklılık göstermektedir.

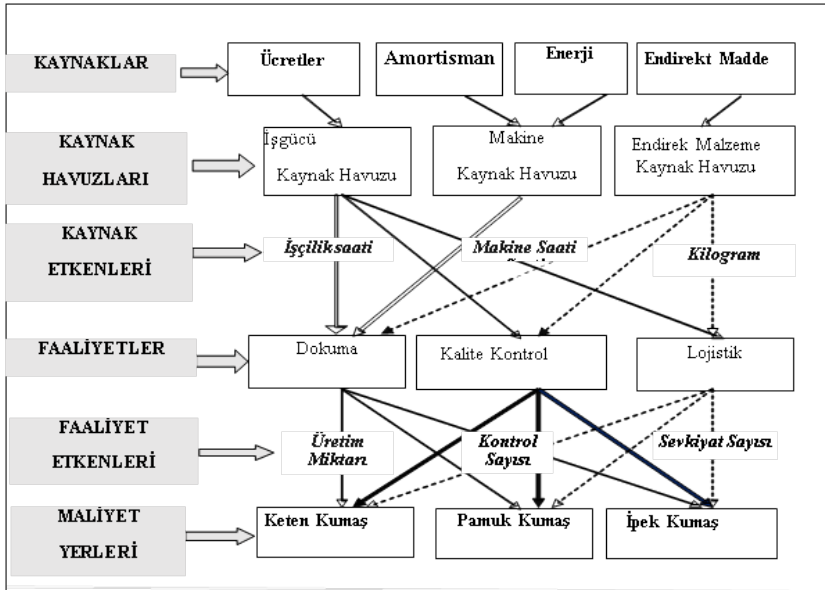
6. KAYNAK TÜKETİM MUHASEBESİ: FARKLARINI YANSITAN TEORİK BİR UYGULAMA

Teorik olarak yapılan örnek uygulamada kurulan muhasebe işlemi tekstil firmaları göz önüne alınarak yapılmış bir çalışmadır. Muhasebe KTM üzerinde kurulmuştur.

a. KTM Örnek Uygulama

KTM yöntemine göre, kaynak maliyetleri faaliyet havuzlarına aktarılmadan önce kaynak havuzları oluşturulmaktadır. Kaynak havuzlarında maliyetler toplandıktan sonra faaliyet havuzlarına aktarılmış ve oradan da mamullere dağıtımı yapılmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2: Kaynak Tüketim Muhasebesinde Dağıtım Süreci

İlk önce, kaynak maliyetlerinin ilk aşamada toplanacağı kaynak havuzlarının belirlenmesi gerekmektedir, hangi kaynak hangi havuza aktarılacak. KTM’de bir kaynak havuzu birbirine benzeyen kaynakların oluşturduğu ve kaynak havuzlarının belirli bir çıktı üretmek için ihtiyaç duyduğu girdiler (girdilerin maliyetleri) ile ilgili bilgileri bir araya getirilir. Bu kaynak havuzları, maliyetleri dağıtmak için kullanılmaktadır. Maliyet dağıtımları ise maliyet yerlerinin tükettiği kaynak miktarlarına dayalı olarak oluşturulmaktadır.

Tablo 2. Kaynak Maliyetleri

Kaynaklar	Kaynak Maliyetleri
Ücret	180.000,00
Amortisman	225.000,00
Enerji	90.000,00
Endirekt Madde	30.000,00
Toplam	525.000,00

Tablo 2. Kaynak maliyetler dağılımı (ücretler, amortisman, enerji ve endirekt madde) kaynaklara göre dağılımı yapılmıştır.

Tablo 3. Kaynak Havuzlarına Maliyetlerin Sabit ve Değişken Dağılımı

Kaynak Havuzu	Toplam Kaynak Maliyeti	Sabit Maliyet	Değişken Maliyet	Kaynak Etkenleri
İş Gücü Kaynak Havuzu	180.000,00	75.000,00	105.000,00	İşçi Saati
Makine Kaynak Havuzu	315.000,00	225.000,00	90.000,00	Makine Saati
Endirekt Malzeme Kaynak Havuzu	30.000,00	0,00	30.000,00	Kilogram (kg)

Tablo 3. Kaynak havuzlarına maliyetlerin sabit ve değişken dağılımı yapılmış işçilik saati, makine saati ve kg oranları alınmıştır.

Tablo 4. Kaynak Havuzundan Teorik ve Planlanmış Kapasitenin Sabit Değişken Oranlara Dağılımı

Kaynak Havuzu	Teorik Kapasite	Planlanmış Kapasite	Sabit Maliyet Oranı	Değişken Maliyet Oranı
İş Gücü Kaynak Havuzu	30.000,00	27.500,00	2,50	3,81
Makine Kaynak Havuzu	16.000,00	15.000,00	14,06	6,00
Endirekt Malzeme Kaynak Havuzu	0,00	15.000,00	0,00	2,00

Tablo 4. Kaynak havuzlarında teorik ve planlanmış kapasitenin sabit ve değişken oranlara dağılımını göstermektedir.

$$\text{İşgücü Sabit Maliyet Oranı} = \frac{\text{işçi sabit maliyeti}}{\text{işçi teorik kapasite}} = \frac{75.000,0}{30.000,0} = 2,5$$

$$\text{İşgücü Değişken Maliyet Oranı} = \frac{\text{işçi değişken maliyeti}}{\text{işçi planlanmış kapasite}} = \frac{105.000,0}{27.500,0} = 3,81$$

$$\text{Makine Sabit Maliyet Oranı} = \frac{\text{makine sabit maliyeti}}{\text{makine teorik kapasite}} = \frac{225.000,0}{16.000,0} = 14,06$$

Makine Değişken Maliyet Oranı

$$= \frac{\text{makine değişken maliyeti}}{\text{makine planlanmış kapasite}} = \frac{90.000,0}{15.000,0} = 6$$

Endirekt Malzeme Sabit Maliyet Oranı

$$= \frac{\text{endirekt malzeme sabit maliyeti}}{\text{endirekt malzeme teorik kapasite}} = 0,0$$

Endirekt Malzeme Değişken Maliyet Oranı

$$= \frac{\text{endirekt malzeme değişken maliyeti}}{\text{endirekt malzeme planlanmış kapasite}} = \frac{30.000,0}{15.000,0} = 2$$

Tablo 5. İşletmedeki Faaliyet Alanlarının (çalışan, dakika, kg) Dağılımı

Kaynak Havuzu	Dokuma	Kalite Kontrol	Lojistik	Toplam
İşletmede Faaliyet Gösteren İşçi Sayısı	18,00	18,00	6,00	42,00
İşletmede Faaliyetlere Göre Kumaş Üretim Süresi	2,00	2,00	0,00	4,00
İşletmede Kumaş Üretiminde Endirekt Madde Kullanımı	0,00	12.000,00	3.000,00	15.000,00

Tablo 5. İşletmedeki faaliyet alanlarının işçi sayısı, kumaş üretim süresi ve endirekt madde kullanımı üretim süreleri verilmiştir.

Tablo 6. Kaynak Havuzlarından Faaliyetlere Dağılımı

Kaynak Havuzu	Dokuma	Kalite Kontrol	Lojistik	Toplam
İş Gücü Kaynak Havuzu (işçi saati)	11.785,71	11.785,71	3.928,57	27.500,00
Makine Kaynak Havuzu (makina saati)	7.500,00	7.500,00	0,00	15.000,00
Endirekt Malzeme Kaynak Havuzu (Kilogram)	0,00	12.000,00	3.000,00	15.000,00

Tablo 6.'da kaynak tüketim işçilik saati ve makine saatine göre dağılımı yapılmıştır.

Kaynak Tüketimi (dokuma / işçilik)

$$= \frac{\text{işçi planlanmış kapasite}}{\text{toplam işçi sayısı}} \times \text{dokuma işçi sayısı} = \frac{27.500,0}{42} \times 18$$

$$= 11.785,71 \text{ işçi saati}$$

Kaynak Tüketimi (kalite kontrol / işçilik)

$$= \frac{\text{işçi planlanmış kapasite}}{\text{toplam işçi sayısı}} \times \text{kalite kontrol işçi sayısı} = \frac{27.500,0}{42} \times 18$$

$$= 11.785,71 \text{ işçi saati}$$

246

Kaynak Tüketimi (lojistik / işçilik)

$$= \frac{\text{işçi planlanmış kapasite}}{\text{toplam işçi sayısı}} \times \text{lojistik işçi sayısı} = \frac{27.500,0}{42} \times 6$$

$$= 3.928,57 \text{ işçi saati}$$

Kaynak Tüketim (dokuma / makine)

$$= \frac{\text{makine planlanmış kapasite}}{\text{toplam işçi süresi}} \times \text{dokumada harcanan zaman}$$

$$= \frac{15.000,0}{4} \times 2 = 7.500,0 \text{ makine saati}$$

Kaynak Tüketimi (kalite kontrol / makine)

$$= \frac{\text{makine planlanmış kapasite}}{\text{toplam işçi süresi}} \times \text{kalite kontrolde harcanan zaman}$$

$$= \frac{15.000,0}{4} \times 2 = 7.500,0 \text{ makine saati}$$

Endirekt Malzeme (kg) başına: 12.000,00 kg Kalite Kontrol bölümünde ve 2.000,0 kg Lojistik bölümünde endirekt madde kullanılmıştır ve Tablo 6.'da gösterilmiştir. Kaynak havuzlarına faaliyet dağılımı yapılmıştır.

Tablo 7. Kaynak Havuzlarındaki Maliyetlerin Faaliyetlere Dağılımı

Kaynak Havuzu	Dokuma	Kalite Kontrol	Lojistik	Toplam
İş Gücü Kaynak Havuzu (işçi saati)	74.367,83	74.367,83	24.789,28	173.525,00
Makine Kaynak Havuzu (makina saati)	150.450,00	150.450,00	0,00	300.900,00
Endirekt Malzeme Kaynak Havuzu (Kilogram)	0,00	24.000,00	4.000,00	28.000,00
Toplam	224.817,00	248.817,00	28.789,20	504.425,00

Tablo 7.'de kaynak havuzlarındaki maliyetlerin ve faaliyetlere dağılımı kullanılarak sabit maliyet oranı ve değişken maliyet oranlarına göre dağıtılmıştır.

Üretimin dağıtımı (dokuma / işgücü)

$$= (\text{dokuma işçi saati} * \text{sabit maliyet işçi oranı}) + (\text{dokuma işçi saati} * \text{değişken maliyet işçi oranı})$$

$$= (11.785,71*2,5) + (11.785,71*3,81) = 74.367,83$$

Üretimin dağıtımı (kalite kontrol / işgücü)

$$= (\text{kalite kontrol işçi saati} * \text{sabit maliyet işçi oranı}) + (\text{kalite kontrol işçi saati} * \text{değişken maliyet işçi oranı})$$

$$= (11.785,71*2,5) + (11.785,71*3,81) = 74.367,83$$

Üretimin dağıtımı (lojistik / işgücü)

$$= (\text{lojistik işçi saati} * \text{sabit maliyet işçi oranı}) + (\text{lojistik işçi saati} * \text{değişken maliyet işçi oranı})$$

$$= (3.928,57*2,5) + (3.928,57*3,81) = 24.789,28$$

Üretimin dağıtımı (dokuma / makine)

$$= (\text{dokuma makine saati} * \text{sabit maliyet makine oranı}) + (\text{dokuma makine saati} * \text{değişken maliyet makine oranı})$$

$$= (7.500,00 * 14,06) + (7.500,00 * 6) = 150.450,00$$

Üretimin dağıtımı (kalite kontrol / makine)

$$= (\text{kalite kontrol makine saati} * \text{sabit maliyet makine oranı}) + (\text{kalite kontrol makine saati} * \text{değişken maliyet makine oranı})$$

$$= (7.500,00 * 14,06) + (7.500,00 * 6) = 150.450,00$$

Endirekt madde dağıtımı (kalite kontrol / endirekt madde)

$$= (12.000,00 * 0) + (12.000,00 * 2) = 24.000,00$$

Endirekt madde dağıtımı (kalite kontrol / endirekt madde)

$$= (2.000,00 * 0) + (2.000,00 * 2) = 4.000,00$$

Tablo 8. İşletme Faaliyetlerinin m² Göre Kaynak Tüketimi

Faaliyetler	Keten Kumaş	Pamuk Kumaş	İpek Kumaş	Toplam
Dokuma	1.000,00	1.200,00	800,00	3.000,00
Kalite Kontrol	1.000,00	1.200,00	800,00	3.000,00
Lojistik	100,00	160,00	70,00	330,00

Tablo 8. İşletme faaliyetlerinin keten, pamuk ve ipek kumaşın m²'sine göre kaynak tüketimi ne kadar olduğu gösterilmektedir.

Tablo 9. İşletme Faaliyet Havuzlarında Toplanan Maliyetin, Maliyet Yerlerine Dağılımı

Faaliyetler	Yükleme Oranı	Keten Kumaş	Pamuk Kumaş	İpek Kumaş
Dokuma	74,94	74.940,00	89.916,00	59.944,00
Kalite Kontrol	82,94	82.940,00	99.528,00	66.352,00
Lojistik	87,24	8.724,00	13.958,40	6.106,80
Toplam		166.601,00	203.402,40	132.402,80

Tablo 9. Faaliyet havuzlarında bulunan toplam maliyetin yükleme oranına göre keten, pamuk ve ipek kumaşlara dağıtım yapılmıştır.

- Dokuma bölümü yükleme oranı= $\frac{224.817,83}{3.000} = 74,94$
- Kalite kontrol bölümü yükleme oranı= $\frac{248.817,83}{3.000} = 82,94$
- Lojistik bölümü yükleme oranı= $\frac{28.789,28}{330} = 87,24$
- Dokuma için keten kumaş ürünü= $74,93 * 1.000,00 = 74.940,0$
- Dokuma için pamuk kumaş ürünü= $74,93 * 1.200,00 = 89.927,14$
- Dokuma için ipek kumaş ürünü= $74,93 * 800,00 = 59.951,43$
- Kalite kontrol için keten kumaş ürünü= $82,94 * 1.000,00 = 82.940,0$
- Kalite kontrol için pamuk kumaş ürünü= $82,94 * 1.200,00 = 99.527,14$
- Kalite kontrol için ipek kumaş ürünü= $82,94 * 800,00 = 66.351,43$
- Lojistik için keten kumaş ürünü= $87,24 * 100,00 = 8.724,00$
- Lojistik için pamuk kumaş ürünü= $87,24 * 160,00 = 13.958,40$
- Lojistik için ipek kumaş ürünü= $87,24 * 70,00 = 6106,80$

Tablo 10. İşletmenin Kaynak Tüketim Muhasebesinin Maliyet Dağıtım Özeti

Kaynak Havuzları	Katlanılan Maliyetler	Dağıtılan Maliyet	Atıl Kaynak Maliyeti
İş Gücü	180.000,00	173.525,00	6.475,00
Makine	315.000,00	300.900,00	14.100,00
Endirekt Malzeme	30.000,00	28.000,00	2.000,00
Toplam	525.000,00	504.425,00	20.575,00

250 Tablo 10. İşletmenin kaynak tüketim muhasebesi kullanılarak yapılan işlem maliyet dağılımının özet sonuçlarını göstermektedir.

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Kaynak Tüketim Muhasebesi yöntemi ile katlanılan **525. 000,0 TL'lik** tutarın sadece **504.425,00 TL'lik** kısmı ürüne yansıtılmıştır. Mamulün üretiminde bir katkısı bulunmayan (**Atıl Kaynak Maliyeti kısmı**) **20.575,00 TL'lik** kısım mamule yansıtılmamıştır. Kaynak Tüketim Muhasebesi yöntemi kullanarak, bir tekstil firmasının üretim etkenlerini teorik olarak kullandığımızda bize sunduğu fırsatları ortaya koyduk. Bu fırsatlar bizim hayali kurduğumuz tekstil işletmesine yaklaşık % 4 oranında bir kar sağladığını gördük.

SONUÇ

KTM, yeniyeni işletmele maliyet sistemine girerek kaynaklara bakış açısını farklı bir konuma taşımıştır. Kaynaklar, kaynak havuzlarında toplandıktan sonra sabit ve değişken maliyet olarak sınıflandırılmaktadır. Yapılan ikinci sınıflandırma atıl kapasite konusunda bilgi vermektedir. KTM'de kaynaklar işletmelerde tüketilmeye başladığında maliyetleri dağıtılmaktadır. Kaynak bazında her bir kaynak havuzunun teorik kapasitesi belirlenmektedir. Bu kapasitede oluşan atıl veya fazla kullanılmış kapasite maliyeti çıkmaktadır. KTM işletmenin verimliliğinin artmasına yardımcı olmakta ve diğer maliyetlendirme yaklaşımlarından farklı olarak kapasite maliyetlerinin etkin yönetilmesinde faydalı bir maliyetleme sistemi olarak ortaya çıkmaktadır.

KTM'nin işletmelerin amortisman hesaplamalarında tarihi maliyetlerin kullanılmayıp yerine koyma maliyetlerinin kullanılmasına, diğer maliyet verilerinin nedensellik, cevaplanabilirlik

ile iş/süreç ilkeleri çerçevesinde çeşitli düzeylerde izlenmesine ve sınıflandırılmasına olanak sağlaması, diğer maliyetlendirme yaklaşımlarından farklılaşan özellikleri olarak ortaya çıkmaktadır. KTM sisteminin gerçekleşen maliyet değerlerini dikkate almasının yanında atıl kapasiteyi göz önünde bulundurması işletmeler için ve özellikle hizmet sektörü gibi kullanılmayan atıl kapasitenin yaygın olarak var olduğu bir sektörde çok güçlü bir maliyet sistemi haline geldiği görülmektedir. Bu sistemin maliyetleri sabit ve değişken diye ayırması yöneticilerin verdikleri kararlarda yardımcı olmaktadır. Örnekte atıl kapasiteyi maliyetlerden ayırarak hesaplaması işletmenin performansını ve verimliliğini arttırğı sonucuna ulaşmıştır. İşletmelere kar sağlamaları açısından biraz karmaşık ama verimliliği artırma açısından kullanılan bir maliyet yöntemidir.

KAYNAKÇA

Aksu, İbrahim (2013). "Kanak Tüketime Dayalı Muhasebe: Bir Örnek Uygulama". *NWSA-Social Sciences*, 8(4), 165-182.

Aktaş, Rabia (2013). "Yeni Bir Maliyet ve Yönetim Muhasebesi Yöntemi Olarak Kaynak Tüketim Muhasebesi". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 58, 55-75.

Ahmed, Syed Ajaz; Moosa, Mehboob (2011). "Application of Resource Consumption Accounting (RCA) in an Educational Institute". *Pakistan Business Review*, 12, (4), 755-775.

252

Başçıl, Gonca (2015). "Kaynak Tüketim Muhasebesinin Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Ve Zaman Sürücülü Faaliyet Tabanlı Maliyetleme İle Karşılaştırılması: Bir Sanayi İşletmesinde Uygulama", (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Cengiz, Emre (2012). "Gelişmiş Bir Maliyetleme Yaklaşımı Olarak Kaynak Tüketimi Muhasebesi". *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 14 (1), 215-233.

Dönmez, Adnan; Başçıl, Gonca (2017). "Kaynak Tüketim Muhasebesi: Bir Mobilya Üretim İşletmesinde Uygulama ". *Mali Çözüm Dergisi*, 139, 29-56.

Elshahat, Mohamed F. (2016). "Resource Consumption Accounting: The Challenges and Application Obstacles". *International Journal of Business, Accounting, and Finance*, 10(1), 103-125.

Köse, Tunç; Ağdeniz, Şafak (2015). "Kaynak Tüketim Muhasebesinde Kapasite Maliyet Yönetimi". *Muhasebe Ve Denetime Bakış Dergisi*, 45, 51-74.

Kurtlu, Ayşe E. (2016). "Kaynak Tüketim Muhasebesi: Silah Fabrikası Örneği". *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), 1-14.

Okutmuş, Erdinç (2015). "Resource Consumption Accounting with Cost Dimension and an Application in a Glass Factory". *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*, 5(1), 46-57.

Özyapıcı, Hasan (2015). "Sağlık Kurumlarında Fiyatlandırma Kararları İçin Maliyet Analizi Sağlayan Yeni Bir Maliyetleme Yaklaşımı: Kaynak Tüketim Muhasebesi". *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 2(1), 22-26.

Özyapıcı, Hasan; Tanuş, Veysi N. (2016). "Improving Health Care Costing With Resource Consumption Accounting". *International Journal of Health Care Quality Assurance*, 29(6), 646-663.

Pareesh, J. Bhatt (2014). "Resource Consumption Accounting (Rca): An Abc Of Overheads". *Midastouch International Journal Of Commerce, Management And Technology*, 2(10), 1-12.

Syed, Ajaz A.; Mehboob, Moosa (2011). "Application of Resource Consumption Accounting (RCA) In An Educational Institute". *Pakistan Business Review*, 755-775.

Turkavul, Kadir; Elmacı, Orhan (2016). *Sürdürülebilir Rekabet Üstünlüğünü Sağlamada Kaynak Tabanlı Yaklaşım Ve Kaynak Tüketim Muhasebesi Modeli*. Ankara: Gazi Kitap Evi.

Turkavul, Kadir (2016). "İşletmelerin Sürdürülebilir Rekabet Gücü Ve Rekabet Üstünlüğünü Sağlamada Verecekleri Stratejik Kararların Kaynak Tüketim Muhasebesi Modelleriyle Doğrulanmasına Yönelik Ampirik Bir Çalışma", (Doktora Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Tse, Michael S. C.; Gong, Maleen Z. (2009). "Recognition of Idle Resources in Time-Driven Activity Based Costing and Resource Consumption Models". *Journal of Applied Management Accounting Research*, 7(2), 41-54.

Zhang, Q.; Dong, X.; Huang, R. (2011). "The Application Of Resources Consumption Accounting In An Enterprise". 2. *International Conference on Artificial Intelligence, Management Science and Electronic Commerce*, 2481-2484.

White, Larry (2009). "Resource Consumption Accounting: Manager-Focused Management Accounting". *The Journal of Corporate Accounting and Finance*, 20(4), 63-77.

Webber, Sally; Clinton, B. Douglas (2004). "Resource Consumption Accounting Applied: The Clopay Case". *Management Accounting Quarterly*, 6(1), 1- 14.

SUMMARY

Resource consumption accounting, strategic competitive of used is a cost accounting model. The a new cost accounting that has come to order until today the beginning of the 2000s is systems RCA. KTM, Activity Based Costing (FTM) of the German Cost Accounting (GPK) joining the company as a result of new costing system has emerged advantages. A new management accounting system, which is known as a resource management. As with any new system, there are some drawbacks to RCA. This will prove to be difficult because RCA is very new and very few software companies have implemented these methods. Also, RCA may not be a good fit for companies with non-routine activities. Causal relationships will be hard to define for non-routine activities. But introduces resource consumption accounting as an innovative approach to management accounting which focuses on managers as the primary users of the information and provides the best knowledge of traditional management accounting.

254

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Firstly, the related literature is mentioned RCA genesis and development, emphasizing. This was demonstrated differences and similarities between accounting systems. In the last section, accounting of the idle capacity cost in the RCA will be explained by an example. This theoretically applicatilon, there are four resources as salary, amortizations, energy, indirect material expenses. This resources; salary are assigned in the labour resource pool, amortizations and energy are assigned in the machine resource pool, indirect material expenses are assigned in the indirect material resource pool. The costs assigned in the resource pools are distributed to the activities of weaving, quality control and logistics with labour hours, machine hours and kilogram resource factors. These activities are assigned overhead manufacturing expenses which occur by activity factors to cost locations. 525.000,00 TL which is assigned in the resource pools is distributed in fixed and variable cost ratios of the practical capacity, and the total cost in the activity pools is 504.425,00 TL. So, the idle capacity which is the focus of RCA is reached. According to the findings obtained from the study, the cost of the idle capacity is 20.575,00 TL. This result is not charged whit idle costs products. In other words, the products do not get any share from the resources that they do not consume, and real cost data associated with the product costs is provided.

Has calculated theoretically applied KTM unrelated system resource is not consumed by idle capacity costs as the cost of products and the production cost of unused capacity by reflected clearly demonstrated that more efficiently uses. Another benefit RCA has is that it provides better cost control. By treating fixed and variable costs separately, RCA eliminates the fixed cost distortions found in many other costing methods. Quantity-based relationships highlight variances better and give managers better information

to hold employees accountable. Clearly show the causative relations between operating resources. In this case, RCA support the decision-making process of management ensure cost minimization. Overall, Resource Consumption Accounting is an emerging cost management method that may help managers make better decisions. By separating cost behaviors, RCA highlights idle capacity and reduces fixed cost distortions.

ADİL DÜNYA İNANCI ÜZERİNE BİR POLEMOS

Arzu GÜL TOPUZ*, Onur UCA**, Metin TOPUZ***

Makale Geliş Tarihi-Received: 10.02.2017
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 10.10.2017

ÖZ

Bu çalışmanın temel amacı, insan için kaçınılmaz olan dünyayı değerlendirme ve anlamlandırma etkinliğinin bir biçimi olarak Lerner'in "Adil Dünya İnancı" tezini psikolojik, felsefi ve sosyolojik bağlamda değerlendirmektir. Elbette söz konusu değerlendirmeyi bütün perspektifleri serimleyecek biçimde burada ele almak olanaklı değildir, bu nedenle belirli açılardan sınırlandırılmış ve fakat birbirine seslenen bir tartışma ağı kurulmaya çalışılmıştır. Bu tartışma düzleminin ilk dokusunu psikolojik değerlendirme oluşturmaktadır. Burada genel olarak adil dünya inancı tezinin dayanakları ve günlük hayatın idame edilmesindeki düzenleyici rolüne farklı açılardan değinilmiştir. İkinci dokuyu söz konusu tezi, bir yapı-söküme uğratma olanağını yoklamak adına Nietzsche'nin sürü ahlakı perspektifinden değerlendirmek oluşturmaktadır. Üçüncü doku bağlamında aynı zamanda kişilerarası ilişkiler açısından önemi olan adil dünya inancı tezi, toplumsal değerlendirme dünyasının bileşenleri açısından ele alınmıştır. Bu bağlamda çalışmanın ikincil amacını disiplinler arası bir çoksesliliğin olanağını sağlamak olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Adalet, Adil Dünya İnancı, Değerlendirme, Sürü Ahlakı, Değer Dünyaları.

* Uzman Psikolog, Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, gularzuu@gmail.com

** Arş. Gör. Dr., Mersin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, onuruca33@gmail.com

*** Arş. Gör., Mersin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, mtntpz@gmail.com

A POLEMOS ON JUST WORLD BELIEF

ABSTRACT

The main aim of this article is to evaluate Lerner's thesis of Just-World Belief which is a form of evaluating and interpreting activity that is inevitable for human in regard to psychology, philosophy and sociology. Certainly this evaluation in question can not be exposed here in respect to all aspects, therefore it is tried to establish a network that is limited from certain aspects, but at the same time calls on each other. First tissue of this discussion level consists of psychological evaluation. Herein the basic grounds and in maintaining life the regulative role of Just World Belief thesis mentioned form different angels. Second tissue of discussion consists of evaluating this thesis from Nietzsche's herd morality on behalf of the possibility of deconstructing it. In the context of third tissue, Just World Belief that is at the same time crucial for interpersonal relation discussed according to the components of social evaluation world. In this regard secondary purpose of this study is to create a possibility of interdisiplinary polyphony.

258

IJSI 10/2
Aralik
December
2017

Keywords: Justice, Just World Belief, Evaluation, Herd Morality, Worlds of value.

GİRİŞ

Adalet, adil, adaletli, adil olan, adil olmayan, adaletsiz ve benzeri şekilde üretilebilecek her kelime sosyal arenayı paylaşan ve bir şekilde varlığı ile inşa eden insan için oldukça önem arz etmektedir. Öyle ki, bu kelimeler kişilerin kendilerinin ve bittabi diğerlerinin içinde buldukları durum ve koşulları algılama, değerlendirme ve yargılama süreçlerinde büyük bir öneme sahiptir. Bu durum felsefe, sosyoloji, psikoloji gibi disiplinler başta olmak üzere birçok disiplin tarafından konuya dair yoğunlaşma olmasını da beraberinde getirmektedir. Bu farklı disiplinlerce çalışılma durumu bilimin birikimli ve farklı bakış açılarından görüşleri de beraberine alarak ilerlemesi açısından da büyük öneme sahiptir. Bu çalışmada da adalet kavramı temelde psikoloji literatüründe önemli yer kaplayan “Adil Dünya İnanıcı – Just World Belief” kuramı temelinde felsefe, psikoloji ve sosyoloji bakış açılarının harmanlanarak sunulması planlanmaktadır. Çalışmanın ilk bölümü kuramın psikoloji literatürü baz alınarak tanıtımını içermektedir. Devamında Nietzsche’nin görüşlerinden yola çıkan felsefi bakış açısı ve temel bir değerlendirme ile sonlanan sosyoloji bakış açısı yer almaktadır.

259

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

1. ADİL DÜNYA İNANCI (JUST WORLD BELİEF)

Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması “ya da “Herkes kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme, doğruluk” (TDK, <http://www.tdk.gov.tr/>, 12.01.2017) olarak tanımlanan adalet, sosyal yaşamın parçası olan insan için çocukluktan yetişkinliğe kadar karşı karşıya kaldığı en önemli kavramlardan biridir. İnsanlar davranışlarında ve sözlerinde adaleti büyük ölçüde önemsediklerini vurgularlar (Lerner, 1977). Adil bir dünyada yaşamak istemek, diğerleri ile aynı adalet kurallarının kendisi için de uygulandığını ve uygulanacağını bilmek kişiler için güvenli ve rahatlatıcı bir özellik taşımaktadır. Lerner’in *Adil Dünya İnanıcı Hipotezine* göre de (Lerner, 1977) insanlar dünyanın iyilerin ödüllendirilip, kötülerin cezalandırıldığı adil bir yer olduğuna inanmaya güdülenmişlerdir. Diğer bir deyişle kişiler adil bir dünyada yaşamak isterler ve yaşadıkları dünyanın adil olduğuna inanmak zorundadırlar. Çünkü bu durum onların günlük hayatlarını, geleceklerini umut, güven ve emniyetli olacağına dair inanç içinde geçirmelerine yardımcı olur (Lerner, 1980). Ayrıca insanların

çevrelerinin adil ve düzenli, hak ettiklerini aldıkları bir yer olduğuna inanmaları onları belirsizlikten korur (Lerner, Miller, 1978).

Adil dünya inancı kuramının temeli “kişisel sözleşme”ye dayanmaktadır. Çocuğun hazdan gerçeklik ilkesine doğru hareket ettiği ardışıklık, kişisel sözleşmenin temeli olarak değerlendirilebilir. Daha sonraki olgunluk aşamasında da bu sözleşmenin öğeleri bulunur. Çocuk çevresel deneyimlerinden hareketle buyrulunu yapar ve yasaklananı yapmayı bırakır. Daha iyi bir sonuç alacağını varsayan çocuk yapmaktan haz duyduğu şeyleri, yapmayı bırakmayı kabul eder. Böylece hak ettiğini alma hakkı kazanır. Ancak eğer çocuk ve daha sonraları yetişkin, bir şeyi hak etmesine ilişkin söz konusu kural ve sürecin uygulanmadığı bir dünyaya ikna olmaya başlarsa sosyal sözleşmeye dair davranışlar sergilemeyi bırakır. Birçok insanın çoğunlukla bu sözleşmeye uymalarının kökeninde amaçlarına yönelme ve psikolojik olarak denge / kararlılık içinde kalmak istemeleri yer almaktadır (Lerner, 1977). İnsanlar için kişisel özelliklerden ziyade uygun eylemlerin sonunda elde edilen kazançlar olduğuna inanmak daha tercih edilebilir. Böyle olduğunu düşünmek kişinin kendi davranışı üzerinde değiştirebilirlik ve kontrol edebilirlik özelliği de getirmektedir (Lerner, 1966). Başka bir ifade ile dile getirecek olursak adil dünya inancı bireylerin kendi kaderleri ve hak ettikleri üzerinde doğrudan kontrolleri olduğuna inanmaları üzerine kurulu bir hipotezdir (Murry vd. 2005).

Dünyanın iyilerin ödüllendirilip kötülerin cezalandırıldığı bir yer olduğuna inanmak kişinin yaşamı algılayışı ve yeniden inşası açısından işlevsel bir önem taşımaktadır (Furnham, 2002). Sosyal psikolojik açıdan bakıldığında eğer insanların adalet arzusu gibi bir istekleri var ise bu onların dünya ile ilgili inanç ve tutumlarını şekillendirir. Kişilerin hak ettiklerini yaşadıkları ve davranışlarının sonuçlarını aldıkları bir dünyada yaşadıklarına dair inançları, aksi duruma tanık olduklarında ise acı çeken diğerini değersizleştirme ya da reddetme yoluna gitme ile sonuçlanmaktadır (Lerner, 1966). İyi insanların başına iyi şeylerin kötü olanların başına kötü şeylerin geldiğine inanan insanlar kötü sonuçlardan da kişilerin kendilerini sorumlu tutmaktadırlar (Witt vd., 2006).

Güçlü adil dünya inancının psikolojik bazı yararları olduğu görülmektedir. Örneğin adil dünya inancı ve yaşam doyumu arasında güçlü ve karşılıklı bir ilişki mevcuttur. Öyle ki, güçlü adil dünya

inancı olanların kendi içinde oldukları durumu, kayıplarını ve yoksunluklarını daha adil görmeye motive oldukları görülmektedir. Bu durum bizlere dezavantajlı durumlarda olan bireylerin mevcut koşullara nasıl adapte olduklarını anlamamız konusunda yardımcı olmaktadır (Hafer, Olson, 1989). Yapılan çalışmalar öznel iyi oluş ile yüksek adil dünya inancı arasında ilişki olduğunu da göstermiştir (Dzuka, Dalbert, 2006; Correia, Dalbert, 2007). Bu ilişki günlük hayat işlevlerinde de görülmektedir. Öyle ki, adalet usulüne dair inanç ile algılanan stres düzeyinin düşüklüğü arasında doğrudan, sağlıklı olmak adına yapılan davranışlar ve düşük fiziksel sağlık semptomlarından şikâyet arasında ise dolaylı yünden ilişki olduğu çalışmalarca desteklenmiştir (Lucas vd., 2008).

Adil dünya inancı iyi olma halini sürdürmede ve deneyimlenen adaletsizliği benimsemede / sindirmede yardımcıdır. Yüksek adil dünya inancına sahip olanlar kendi okul derecelerini, notlarını, başarılarını, öğretmenlerinin ve arkadaşlarının davranışlarını daha adaletli olarak algıladıkları ve hayatlarından memnuniyet eğilimlerinin daha yüksek olduğu bulgulanmıştır Ayrıca okul ortamında daha az stres ve sıkıntı yaşamakta ve genel hayatlarından da daha mutlu olduklarını bildirmektedirler (Correia, Dalbert, 2007; Correia vd., 2009).

Adil dünya inancı iyi oluşa gelecek herhangi bir aksaklığı önleme ve yaşanabilecek olumsuzluğa verilecek tepkileri düzenleme rolü görmektedir. Çünkü bu inanç kişileri dünyanın adil bir yer olmadığını düşünmeye itmekten korur. Bundan ötürü kişiler inancın tehdit edilmesi halinde bu inancı korumak adına adil olmayan durumu telafi yoluna giderler. Nitekim çalışma sonuçları da adil dünya inancı yüksek olan kişilerin işyeri zorbalığı yaşamalarının karşısında gösterdikleri fiziksel rahatsızlık belirtileri göstermeleri arasında adil dünya inancının düzenleyici bir rolü olduğunu göstermektedir (Öcel, 2011). İş yerinde yapılan başka bir çalışmada ise adil dünya inancı ile iş yerinde cinsiyet eşitliği arasında ilişki olduğu yani yüksek adil dünya inancına sahip olanların yüksek algılanan cinsiyet eşitliğine sahip olduğu ve düşük cinsiyet eşitliğinin olduğu durumların ise kadınların kendi seçimleri gibi içsel yüklemelere atfedildiği bulgulanmıştır (Bastounis, Minibas-poussard, 2012).

Yukarıda sözü edilen çalışmalardan da anlaşılacağı üzere adil dünya inancı kuramı temelde konunun adalet ile ilgili olması sebebi

ile psikoloji literatüründe yer alan birçok farklı kavram ile birlikte çalışılmasını zorunlu kılmış ve bu yönüyle literatüre büyük zenginlik sağlamıştır.

2. NİETZCHE: ADİL DÜNYA İNANCI MI? SÜRÜ AHLAKI MI?

İnsanlar dünyayı ve çevrelerini anlamlandırmak için çeşitli değer yüklemelerinden hareketle değer yargıları oluştururlar ve bu değer yargılarından hareketle de kişisel değer sistemleri oluştururlar. Oluşturulan kişisel değer sistemleri insan için dünyayı belirli bir biçimde bilebilir, bilinenden hareketle öngörülebilir ve öngörülere uygun davranılabilir kılmaktadır. Psikolojik perspektiften bu özellikler ruhsal bütünlüğü sağlayan unsurlardan birkaçıdır. Öte yandan insanlar arası ilişki göz önüne alındığında kişisel değer sistemlerinin karşılıklı olarak birbirine tam uyduğu söylenemez. Kişisel değer sistemleri, yine bilebilirlik, öngörülebilirlik ve uygun davranış şemaları altında toplumsal değer sisteminin oluşmasında model görevi görmektedir. Kant'ın da ifade ettiği gibi toplum-dışı toplumsallıklarıyla insanlar ortak bir değerler alanı oluşturmayı amaçlamak üzere bir araya gelirler (Kant, 2007: 111-112). Dünyayı anlama ve bu gerçeklik içinde kendini kurabilmenin araçları olarak kişisel ve toplumsal değerler alanı, olgusal gözlemlere dayalı yaşam deneyimlerince belirlenebileceği gibi, bu yaşam deneyimlerinden çıkarılan rasyonel veya irrasyonel tasarımlar da (inanış ve ritüel) belirlenebilmektedir. Kısaca değerler alanını insanın bütün yapıp etmeleri (felsefe, sanat, ahlak, ebediyat, mimari vb.) oluşturmaktadır (Kuçuradi, 2009: 15). Bu bağlamda Lerner'ın "adil dünya inancı" kuramı, yani dünyanın iyilerin ödüllendirilip, kötülerin cezalandırıldığı bir yer olduğuna inanmaya güdüldü oldukları savı da dünyayı anlamaya dönük bir değerlendirme biçimidir. Fakat ne türden bir değerlendirme biçimidir? Bu sorunun olanaklı doğru cevabını alabilmek için insanın değerlerini olduğu kadar bizzat değerlendirme mekanizmasını da felsefi-psikolojik açıdan ele alan Nietzsche'nin düşüncelerini incelemek gerekmektedir.

Tamamlanmamış bir kitap olan *Güç İstenci* adlı eserinin önsözünde Nietzsche kitabın amacını "değerlerin yeniden değerlendirilmesi" olarak belirlemiştir. Çünkü ona göre Sokrates'ten bu yana insanlığın düşünsel birikimi ahlaksal değerler üzerinde durmaktadır. Bu ahlaksal dayanağın temellendirilmesi için filozoflar uzun uğraşlar vermişler fakat dayanağın kendisini hiçbir zaman eleştiri konusu

yapmamışlardır. Bir başka deyişle felsefenin pratik alanında ahlaki iyinin-kötünün “ne” olduğu araştırılmış fakat “nasıl” olduğu araştırılmamıştır. Dünyanın yalnızca tek boyutlu bir yorumu olan ahlak bunun yerin özgürlük, günah, ödev, sorumluluk, öte dünya vb. kavramları aracılığıyla tek geçerli değerlendirme biçimi olarak ele alınmıştır. Ahlaki değerlendirme içinde insan eylemlerinden sorumlu olması gereken bir varlıktır. Bu nedenle özgür istenç sahibidir. Öyleyse ahlaksal anlamda kötülüğün nedenidir. Bu kötülükten kurtulması için tanrısal iyiliklere uyması gerekmektedir, yani “... yapmalısın” biçiminde ödevleri vardır. “... yapmalısın” biçimindeki buyruklar ahlaki iyinin kaynağıdır; bu bağlamda kendi-başına iyi özelliği taşımaktadırlar. İnsan eylemlerinin buyruklara ve ödevlere uygunluğuna göre bir öte dünyada ödüllendirilmeyi umabilir. Ters durumda, yani buyruklar dışında içgüdülere veya arzulara uyma durumunda insan, bunları kendisi tercih ettiği için cezalandırılacaktır.

263

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Biçimi itibariyle söz konusu içeriklere sahip bütün değerlendirme biçimlerini Nietzsche, sürü ahlakı olarak adlandırmıştır. Ona göre bu dünyanın anlamı için bir öte dünyaya bakmayı veya değerlerin dünya-üstü anlamlarını aramayı salık veren sürü ahlakı, yaşam-karşıtı bir bakış açısı sunmaktadır. Çünkü insanın değerini belirleyen, onun kendini aşmaya yönelik potansiyelidir. Bu nedenle onun, bir emir-uygulayıcı değil, “kendi omuzları üstüne yükselmeye çalışan” bir yaratıcı olması gerekmektedir (Nietzsche 2015: 150). Bunun için verili değer tablolarını yıkmalı ve kişisel değerlerini oluşturmalıdır. Bu nedenle ahlaksal perspektiften iyi olarak görünenler, yaşamın kendisi için kötü anlamı taşımaktadırlar. Kendi ifadesiyle bu “optik yanılmanın” (Nietzsche, 2005: 29) izlerini ahlak-etik alanında olduğu kadar bilim, eğitim, siyaset, sanat, psikoloji ve sosyoloji gibi alanlarda da bulmak olanaklıdır.

Anakronik bir değerlendirme yapmayı göze alarak Nietzsche’nin, Lerner’in adil dünya inancı kuramını, ahlaksal değerlendirmenin bir örneği olarak değerlendireceği söylenebilir. Çünkü ilk olarak gözlem tarafından yanlışlanması oldukça kolay olmasına rağmen dünyayı iyilerin ödüllendirilip kötülerin cezalandırıldığı bir yer olarak değerlendirmek, olguların üstünde onlardan bağımsız tanrısal bir adaletin olduğu düşüncesine referansta bulunmaktadır. Bir başka deyişle kuram, “olan” ile “olması gereken” arasında eşitliği sağlayan bir dış-adalet-dağıtıcını varsaymaktadır. Oysa Nietzsche’ye göre eşitlik kavramı üzerinden şekillendirilmiş bir adalet imgesinin doğada

karşılığını bulmak olanaksızdır. Canlılar için adaleti belirleyen, güç ilişkisi içindeki konumlarıdır. Adalet, hazır bulunan ve zayıfları korumak adına üst bir otorite tarafından bahşedilen bir ayrıcalık değildir; istencin güçlülüğü, yani yaşamın değerinin artırımı doğrultusunda güçlülere ait bir niteliktir.

Öte yandan Nietzsche'nin, ahlaki nitelik taşıyan adalet konusundaki eleştirilerinden yola çıkarak şunlar söylenebilir: "iyilik eden iyilik bulur, kötülük eden kötülük bulur" türünden bir eşitlik kabulü, "bencil-olmayan eylemler iyidir, bencil eylemler kötüdür" ve "herkes özgür istenciyle tercih ettiği eyleme uygun olarak ödüllendirilir veya cezalandırılır" türünden ahlaksal ön kabullere dayanmaktadır. Çünkü Lerner'in argümanında insan, sorumlu ve ilahi adalete tabi bir varlık olarak belirlenmektedir. Oysa keskin gözleme sahip biri, insanın da parçası olduğu doğada bu varsayımların geçerliliklerinin olmadığını, yalnızca toplumsallık içinde anlamı olduğunu görecektir.

Bu bağlamda Nietzsche eşit hak iddiasına dayanan ahlaksal bakış açısının -ve buna bağlı olarak adil dünya inancının da- bu dünyaya içkin olan adaletsizliği çarpıttığını iddia etmektedir. Lerner'in kuramına göre adil dünya inancı, inananları belirsizlikten koruduğu gibi umutlarını ve güvenlerini diri tutmaktadır. Nietzsche açısından bu "sürünün otlak mutluluğu" anlamına gelmektedir (Nietzsche, 2016: 51).Çünkü Nietzscheci anlamda sürü, dünya ile dolaysız bir ilişki kurmak yerine, genellikle geleneğin ve sürü başı denen kanaat önderlerinin sağladığı değerler aracılığıyla dolaylı bir ilişki kurmaktadır. Bu verili değerlerin amacı, doğrudan bir ilişki kurulduğu zaman sürü insanını derin bir kuşku, korku ve şüpheye sevk edecek olan bu dünyayı anlaşılabilir kılmaktır. Çünkü insanın, görünen arkasında dünyanın bir anlamı olduğuna yönelik güçlü bir inancı vardır. Nietzsche'ye göre sürü insanı, gerçekliğin çarpıtılması pahasına adına dünyayı anlaşılır kılar. Bir başka deyişle adil dünya inancı türünden inançlar sürü içinde güç, güven ve huzur bakımından bir istikrar sağlamakta, fakat bu istikrar, dünyanın yanlış yorumlanmasına dayanmaktadır. Çünkü bu fikrinin gerisinde dünyada bir ereklilik olduğu inancı, yani insanın bir amaç olarak bulunduğu ve olanın ötesinde eşitliğe dayanan bir adaletin bu amaca uygun olarak dünyayı düzenlediği bir düzen bulunmaktadır. Oysa Nietzsche'ye göre ne böyle bir adalet ne de böyle bir gereklilik vardır.

Öte yandan Nietzsche'ye göre bu türden inançlar yalnızca kişisel değerlendirmeler olarak var olmazlar, ayrıca normatif bir biçim alırlar. Bir başka deyişle söz konusu inançları paylaşmayanlar sürü-dışı, öteki veya kötü olarak adlandırılırlar. Bu ahlaki değerlendirme biçiminin dualitik yapısının bir gereğidir. Sürünün varlığını devam ettiren değerler iyi, bunun karşıtı olan değerler kötü olarak adlandırılır. Sürü ahlakı içinde realitenin anlamı, bu ikiliğe göre yargılanır ve belirlenir. Benzer biçimde adil dünya inancı da değerler konusunda dualitik bir yapıdadır. Gerçeklik iyilik yapan=iyilik yapılan ve kötülük yapan=kötülük yapılan karşıtlığına uygun olarak yargılanır. Çünkü kötülük yapanın iyilik bulacağı, iyilik yapanın kötülük bulacağı veya genel anlamda böyle bir eşitliğin veya karşıtlığın olamayacağı düşünülmez. Değerlerin çok-anlamlılığı karşısında iyi-kötü karşıtlığı sığınılacak bir liman görevi görmektedir. Adil dünya inancı da bu limanlardan biridir.

Nietzsche'ye göre insanın ahlaki-mantıksal yapısının tipik özelliklerinden biri "bilinmeyenin, bilinene benzetilmesi"dir (Nietzsche, 2003: 228). Dünyanın çok-yönlü-anlamlılığı karşısında sürü insanı, verili değerlerine uygun olanlar ile olmayanlar arasında bir tür tasnif yapar. Bir başka deyişle çok-anlamlılığı, tek-anlamlılığa indirger. Söz konusu inançla çelişen deneyimler tekrar yorumlanarak inanca uygun hale getirilir. Bu tasnif doğrultusunda olgusal bağlamından bağımsız olarak kendi-başına iyi ve kötü değerler yaratılır. Bu değerler daha sonra kişilere aktarılaraq iyi ve kötü insan kategorileri oluşturulur. Kötü değerler veya insanlar ise verili değerler açısından anlaşılmasız olan veya bu değerleri tehlikeye sokanlardır. Sürü değerlerinin bütünlüğünün korunması adına tehlike olduğu düşünülenler değerden düşürülür veya adil dünya inancında olduğu gibi sürü değerlerinin lehinde eşitlikler kurulur. Örneğin Eski Ahit'te bulunan Eyüp'ün hikayesinde, kendisi iyi bir insan olmasına rağmen arkadaşları, başına gelen felaketler nedeniyle onun cezalandırmaya uygun bir günah işlediği konusunda ısrar ederler. Çünkü ahlaki ilke, "ceza varsa, günah olmalıdır" biçiminde işler. Benzer bir biçimde adil dünya inancı açısından herhangi biri piyangodan ikramiye kazanıyorsa, bunu hak edecek iyilikler yapmış olmalıdır.

Nietzsche'ye göre adil dünya inancı türünden ahlaksal düzenlemelerin temelinde varlığını uzun süredir koruyan bir yanlış anlama, eylem ile eyleyenin birbirinden ayrılması bulunmaktadır. Buna göre eylem bir neden-etki süreci olarak değerlendirilmiş, yani

özne-Ben neden, eylem ise sonuç olarak ele alınmıştır. Öznenin etki etme gücüne ise istenç adı verilmiştir. Bunun yanı sıra ahlaksal düzlemde eylemin değeri, sorumluluk ve ödül-ceza kavramları merkezinde değerlendirildiği için bu istenç, özgür istenç olarak düşünülmüştür. Çünkü eğer istenç özgür değilse, ne sorumluluk ne de iyilik-kötülük olanaklıdır. Oysa Nietzsche açısından istencin özgür olup olmaması değil, güçlü olup olmaması önemlidir. Güçlü istenç, kendini aşan ve yaratıcı olan istençtir. Bu amaçla istenç, “bir ağacın meyve vermesindeki zorunluluk” anlamında zorunlulukla yaratır (Nietzsche, 2011: 8). Bu bağlamda her olgu tekil ama aynı zamanda bu zorunluluğun bir parçasıdır. Bireyin eylemini oluşturan pek çok katman vardır ve ne bu katmanların bütünüyle bilinmesi ne de özgürce eylendiğinin söylenmesi olanaklı değildir. Bu bakış açısından hareketle, adil dünya inancı içinde dile getirilen “iyi bir insanın iyiliği hak ettiği veya kötü bir insanın kötülüğü hak ettiği” iddiasının ahlaksal perspektiften kurulan eylemin nedenselliğiyle örtüşür gibi görünmektedir. Yani tam da bilinemeyecek bir şey hakkında ahlaksal bir adalet kurgusuna göre yargıda bulunulur.

Bunun yanı sıra adil dünya inancının temelini oluşturan “kişisel sözleşme” bağlamında birey, çocukluktan toplumsallığa geçerken toplumsal normlar bağlamında kişisel değerler sisteminde yapısal değişikliklere gitmektedir. Zamanla haz merkezli bakış açısı yerini kişisel yarar-toplumsal yarar çift merkezli bakış açısına bırakmaktadır. Bu geçişte adil dünya inancının önemli bir işlevi vardır; bireye gerekli kurallara uyulduğunda bir tür adaletin sağlanacağına dair güvence sağlamaktadır. Adil dünya inancı kişisel yarar ile toplumsal yarar arasında denge kurulmasını sağlamaktadır. Nietzsche toplumsallık içindeki böylesi dengeleyici mekanizmaların kişisel özgünlüğü sakatladığını ve bakış açısını daralttığını ifade etmiştir. O, “*istiyorum*” ile dile gelen arzunun, toplumsal-ahlaksal “*şunları şunları yapmalısın... yoksa*” biçimindeki ahlaki ödev buyruğu ile yer değiştirme tehlikesine dikkat çekmiştir.

Son olarak, Nietzsche olasılıkla adil dünya inancı türünden inançları ahlaksal önyargılar olarak değerlendirecektir. Çünkü ona göre değerler arasında birbirini dışlayacak şekilde bir karşıtlık yoktur, yalnızca sıcak ile soğuk arasında olduğu gibi derece farkı vardır. İyilik ve kötülük aynı düzlemin parçalarıdır. O sıklıkla “*doğru ve yanlışın doğal olarak birbirlerine zıt olduklarını neden varsayıyoruz?*” diye sorar. Zihin her ne kadar kavrayışı kolaylaştırmak için pek çok defa zıtlık

kalıbına başvuruyor olsa da, Nietzsche'ye göre görünüşlerin yalnızca dereceleri, yani farklı *valeurları* (değerleri) vardır" (Nietzsche, 2016: 44). Adil dünya inancı ise bu türden değer farklılıklarının iyi-kötü zıtlığına indirgenmesinin genel kalıbıdır. Böyle bir zıtlık ise dünyanın bütünsel kavranışı anlamına gelen 'dünyayı olumlamanın' tersine çevrilmesidir. Bir başka deyişle yaşamı, yaşamın dışında bir ideal aracılığıyla olumsuzlayarak değerlendirmektir.

3. ADİL DÜNYA İNANCINDAKİ "ADİL"İ YAKALAYABİLMENİN DEĞERİ

Alt başlıktan da anlaşıldığı gibi metin "Adil Dünya İnancı" (ADİ) teorisindeki adil olana veya olmayana dair kanaatin nasıl oluştuğuna insanın sahip olduğu değerler üzerinden bakmayı hedeflemektedir. Bu hedefe ulaşmak için hem bireysel hem de toplumsal düzeyler üzerindeki ilişkiselliğe bakılmıştır. Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi psikoloji bilimine göre adil dünya inancı bireylerin kendi kaderleri ve hak ettikleri üzerinde doğrudan kontrolleri olduğuna inanmaları üzerine kurulu bir hipotezdir. Felsefi açıdan ise (özellikle Nietzsche'ye göre) ahlaksal değerlendirmenin bir örneğidir ve içerisinde ahlaksal önyargılar taşımaktadır. Bu alt başlık (belli bir açıdan sosyoloji için) içinse adil dünya inancı toplumsal bir sonuçtur. Bu sonuç için önemli olan nokta, "adil olanın" belirlenmesi sürecinde, bireyin gerçekleştirdiği kültürel ve ekonomik manevraların adil dünya inancı ile ilişkisidir. Bahsedilen "adil" kelimesinin etimolojik kökeni Arapçadan gelmektedir. "Denge gözeten, adaletli" kelimesine dayanmaktadır (www.etimolojiturkce.org. 20.11.2016) Kelime kökünden de anlaşıldığı gibi dengeyi gözeten, adaletli olan ile adalete ve dengeye tabi olan farklı öznelerdir. Diğer bir ifadeyle adil'i belirleyen ile adil olanı kabul eden aynı güç olmak zorunda değildir. Ayrıca her tarihsel dönemin ve koşulun adaleti toplumsal değerler içerisinde belirlenmektedir.

Adil Dünya İnancı'nun birbiriyle iç içe geçmiş bireysel ve toplumsal boyutu vardır. Bireysel ve toplumsal iç içe geçmişlik boyutunu anlayabilmek için bireylerin değerlerinin toplumsal düzeyde birbirleriyle karşılaşma ve eylemlerini meşru kılmasının nasıl gerçekleştiğini anlamak önem taşımaktadır. Bireysel düzeyde adil dünya inancının gelişimini ele alırken insanın değerleriyle düşündüğünü ve hareket ettiğini kabul etmemiz gerekmektedir. Bu değerler toplumların yapısal unsurlarına göre değişebilmektedir.

Pragmatik Sosyoloji geleneği içerisinde gelen Luc Boltanski ve Laurent Thévenot'un "Gerekçeleştirme Üzerine Değerin Ekonomileri" adlı eserinde belli değer dünyalarından söz etmektedir. Adil dünya inancının toplumsal etkisinin oluşma işleyişini anlayabilmek için bu değer dünyalarından bahsetmek elzemdir.

Esinlenme dünyası: Bireysel yaratıcılık ve orijinallığe dayanır. Değer, bireyin yaratıcılık kabiliyetiyle ilgilidir.

Ailesel dünya: Bireyin ailesinden getirdiği nesil ayrımı, gelenek ve hiyerarşi önemlidir. Toplumda buradan gelen bilgilerin mantığına başvurularak hareket edilir.

Yurttaşlık dünyası: Kendi değer ve ilgilerini bir kenara bırakan birey "ortak iyiye" doğru hareket eder. Ortak iyiyi belirleyen yasalar, haklar, refah devleti içerisinde yer alan dayanışma ve saygı prensipleridir.

Endüstriyel dünya: Teknik ve bilimsel prensiplere göre belirlenir. Değeri işlevsellik, üretkenlik ve verimlilik üzerinden oluşturulur.

Piyasa dünyası: Adından da anlaşıldığı gibi ekonomi dünyasıyla ilgilidir; ancak sadece sistemsel bir ekonomiye indirgenemez, bireylerin meta alış ve satış ilişkilerini de içerir. Bireyler arasındaki meta yarışına dayanır. Bireyler, zengin olduğu için değerlidir.

Şöhret dünyası: Değerin insanların aklında ve fikirlerinde oluşturulamazsa hiçbir şey olduğu fikrine dayanmaktadır. İnsan değerinin ölçülebilirliği kamusal değer içerisindeki geleneksel işaretlere bağlıdır. Başarı üne ve toplum içerisinde görünür olmaya bağlıdır (Thévenot, Boltanski, 2006).

Bu değer dünyalarının toplumlara göre değişiyor oluşu bireysel adil dünya inancının oluşum yapısını (sosyolojik perspektiften) belirlemektedir. Bireyler adil dünya inancına dair fikirlerini bireysel değer dünyalarının biçimine göre netleştirmektedir. Örneğin ailesel dünyasının değerleri yüksek olan bir birey çocuklarıyla iyi ilişkileri olmasını, geçmişte anne babasına çok saygılı bir çocuk olmasına bağlayarak adil dünya inancını belirleyebilmektedir. Veya bunun tam tersi de geçerlidir. Geçmişte kardeşlerine ve anne babasına çok kötü

davrandığı için şimdi çocuklarının ona çok kötü davrandığını düşünebilir. Bireysel olarak adil dünya inancı bireyin çıkmaz psikolojik sarsıntılara (stres, bunalım vb.) girmesini engelleyecektir (Lerner, 1980). Değer dünyalarının bireye yönelik bu boyutu olumlu özellik taşımasına karşın, aynı değer dünyasının toplumsal düzeyde yaşanan karşılaşmalarda farklı bir yol izleyebileceği düşünülmelidir. Ailesel değer dünyası ve aynı örnek üzerinden toplumsal düzeyde adil dünya inancının iz düşümünü ele alalım. Belirtilen örnekteki aynı birey çocukluğunda anne ve babasına saygılı davranmasına karşın çocukları ona çok kötü ve saygısızca davranıyorsa diğer değer dünyaları üzerinden düşünerek kendi adil dünya inancını korumaya meyil edebilmektedir. Adil dünya inancını korumak için değer dünyaları arasından geçişlerle düşünmeyi nasıl gerçekleştirmektedir. Çocuklarının kendisine kötü davranmasını “yurttaşlık dünyası” içerisinde yer alan yurttaşlığın değer argümanlarına yaslanarak adil dünya inancını doğrulayacak şekilde açıklamalar yapabilmektedir. Yurttaşlık dünyasında birey ortak iyiye doğru hareket eder. Ülkenin vatandaşlarının refah ve huzuruna giden yollar bu ortak iyiyi belirler. Bu birey çocuklarının kendisine kötü davranması ülkeye gelen göçmenlerin aile ilişkilerinin kendi ailesini etkilemesinden kaynaklandığını düşünmeye meyil eder. Bu düşünce hem kendi adil dünya inancını korur hem de toplumsal düzeyde karşılık ve destek bulur. Böylece birey için çocukları göçmenlerin genel ahlaki bozmasından dolayı ona kötü davranıyordu. Bu birey yaşanan toplumsal olaylarda adil dünya inancını korumak için ırkçılığa göz yumma eğilimi gösterebilir. Veya “piyasa dünyası” değerleri içerisinde çocuklarıyla kurduğu ilişkiyi düşünerek “herkesin dini imanı para olmuş bu devirde, bizim çocuklarda bu devrin çocuğu, paramız yok diye saygı görmüyoruz” şeklinde ekonomik sistemin genel ahlaki yok ettiğini vurgulayarak yine kendi adil dünya inancını korumayı deneyebilir ve argümanını meşrulaştırabilir.

Yukarıda belirtilen örnekte olduğu gibi bireyin adil dünya inancını korumak için toplumsal değerler dünyasını kullanması tehlikeli boyutlara ulaşabilmektedir. Birey kendi adil dünya inancını kendi geçmişiyle tutarlı bir biçimde eşleştirebilmek için diğer değer dünyaları içerisinde geçişler yapabilmektedir. Geçiş yapacağı dünyaları adil dünya inancını kendisine ve başkalarına meşrulaştırabileceği alanlardan seçmektedir. Bu meşruluğu elde edebilmek için cinsiyetçilik, ayrımcılık, kendi değerini yücelterek karşıdaki bireyin değerini küçümseme gibi toplumsal

sözleşmedeki “adil” olanı toplumdaki güçlü değer-ler üzerinden kurmaktadır. Bu durum toplumsal sözleşmenin kapsayıcılığını azaltmakta, rasyonel olanı kemirmekte, ahlaki değerlere dayalı sistemin devamına olanak sunmaktadır.

Öte yandan toplumun egemen değerler dünyasının dışarıda bıraktığı insanların da kendi içinde farklı bir seyir izleyen adil dünya inancı bulunmaktadır. Bu insanlar toplumsal düzeyde dışlanmış kendi değer dünyalarını kamusal düzeyde yok kılarak, gizleyerek güçlülerin kurduğu sözleşmeyle ilişkilenebilecek değer dünyalarını öne çıkararak toplumsal düzeyde ilişki kurmaktadır. Örneğin, geleneksel ailelerin ebeveynleri adil dünya inançlarını tutarlı ve sağlıklı tutabilmek için görüştükları ailelerin kendilerine benzeyen aileler olmasına dikkat etmektedir. Böylesi bir aileyle ilişki kurmak isteyen (toplumdan dışlanmış) bir eşcinsel çift kendini saklamakta ve egemen değer dünyaları içerisinde önemli görünen değer kalemlerini (meslek, etnik köken, ekonomik gelir vb.) öne çıkararak geleneksel ailelerle ilişki kurabilmekte, birlikte yaşayabilmektedir. Bu durumdaki eşcinsel çiftin bireysel adil dünya inancını gizlenmenin, yaşadığı durumun geçici olduğunu düşünmenin, bir gün eşcinsel kimliğiyle kabul göreceğini düşünmenin sabrederek iyilik yapmaya devam etmeyi kendine telkin etmenin temel motoru haline gelmektedir. Böylesi bir açıdan bakıldığında adil dünya inancında toplumsal değişim potansiyeli evrimseldir, kırılmaların yaşanması zordur.

Birey, adil dünya inancı ile değer dünyalarındaki dengelere göre kendisini yeniden konumlandırmaktadır. Adil dünya inancını koruyabilmek için gerektiği zaman toplumsal sözleşmenin ve birlikte yaşamanın, herkes için eşit ve olanaklı dünyanın oluşumuna karşı tehditkâr ve yıkıcı eylemlere girmekten çekinmemektedir. Bu eylemleri de kendi içerisinde meşrulaştırabilmekte ve mutlu ilişkiler kurabilmektedir. Ancak eylemlerin bu şekilde kurulumu toplum içerisinde gruplaşmalara, içe kapanmalara, güvensizliklere, görünmeyen veya üstünde durulmaya gerek olunmayan eşitsizliklerin süregitmesine neden olmaktadır.

Sonuç olarak adil dünya inancının toplumsal oluşum ve evrim süreci (ki adil dünya inancı durağan değil, sürekli oluşan ve belli bir tutarlılıkla dönüşen bir olgudur) dediğimiz zaman üç boyutlu düşünmemiz gerekmektedir. İlki güçlü tarafın adil dünya inancı, ikincisi güçsüz tarafın adil dünya inancı ve üçüncüsü toplumsal

düzyde adil dünya inancının etkisidir. Güçlü ve güçsüzü belirleyen şey, toplumsal değerler dünyasının güç dengesini kullanarak bireyin kendi adil dünya inancını tutarlı muhafaza edebilme kapasitesidir. Bu anlamda bireysel adil dünya inancını oluşturan değerlerin güçsüz olması, tutarsızlık yaşamayı geçici bir süreçtir ve her koşulda olumluya gidişini temsil eder. Ancak bireyin kendi adil dünya inancını olumluya çevirme çabası toplumsal sözleşmenin rasyonel, eşitlikçi yönüne zarar verecek eylemlerin meşru görülmesine ve bu meşruluğun toplumda hâkim olmasına ve ahlaki önyargıların süregelmesine neden olmaktadır. Bu süregelişin ve var olan durumunu değerlendirilmesi sonuç bölümünün içerisinde yapılmaktadır.

SONUÇ

Dünyanın iyilerin ödüllendirilip kötülerin cezalandırıldığı diğeri bir deyişle hak edenin hak ettiğini aldığı adil bir yer olup olmadığına dair sorgulamalar farklı disiplinlerin güncel konusu haline gelmiştir. Sosyal bilimlerin her alanında olabileceği gibi bu alanda da disiplin içi çalışmaların kıymetliliğinin yanı sıra karşılaştırmalı bir ses olması niteliği ile disiplinler arası düşünceler büyük önem taşımaktadır. Lerner'in adil dünya inancı teorisi temelinde şekillenen bu çalışmada da adalet olgusuna felsefe ve sosyoloji bakış açısı ile oluşturulan yeni çerçeveler ile yaklaşılmaya çalışılmıştır. Temelde Lerner'a göre gerek ruh sağlığını gerek kişilerin değerlendirme biçimini koruması yönü ile avantaj konumunda olan adil dünya inancının Nietzsche perspektifinden pek de öyle algılanamayacağını söylemek yanlış olmaz. Öyle ki, adalet olarak adlandırılan dengenin eşitlik ilkesinden yola çıkması bu bakış açısına göre kabul görmemektedir. Çünkü Nietzsche'ye göre insanlar arası ilişkileri belirleyen eşitlik değil mesafe ve güç dengesidir ki bu; kişilerin diğeri ile kurduğu ilişkiyi şekillendirir ve güçlü olan ve olmayan arasında yaşanacakları belirler. Kuşkusuz bu durum adil dünya inancına sahip olan ve olmayanı sürü ve sürü dışı olarak tanımlamaya götürebilmektedir. Tam da bu noktada sosyolojik optiklerimiz bize var olan bu durumun kişilerin birbirlerini ve hatta kendilerini nasıl algılandıklarına dair kurguladıkları değerler dünyasını görmemizi sağlar. Dahası karşımıza çıkan bu değerler dünyasında kişilerin bu dünyaya uygunluk sağlayabilmek adına bazı yanlış ya da tamamen yanlış değerlendirmeler yapmaya itilebildiğini görebilmekte mümkündür. Nietzscheci bakış açısına benzer olarak sosyolojik perspektifte bize bu

durumun güçlü olanın ve olmayanın adil dünyası şeklinde bir yorumlama sunmaktadır ve hatta farklı bir yaklaşım sunarak üçüncü bir açıdan bu ikisinin etkileşimi olan bir toplumsal adil dünya inancı ve değerler dünyasından bahsetmektedir.

272

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

KAYNAKÇA

Bastounis, Marina; Minibaş Poussard, Jale (2012). "Causal Attributions of Workplace Gender Equality, Just World Belief, and the Self/Other Distinction". *Social Behaviour and Personality*, 40, 433-452.

Correia, Isabel; Dalbert, Claudia (2007). "Belief in a Just World, Justice Concerns, and Well-Being at Portuguese Schools". *European Journal of Psychology of Education*, 22, 421- 437.

Correia, Isabel; Kamble, Suresh; Dalbert, Claudia (2009). "Blief in a Just World and Well-Being of Bullies, Victims and Defenders: A Study with Porteguese and Indian Students". *Anxiety, Stress & Coping*, 22, 497-508.

Dzuka, Jozef; Dalbert, Claudia (2006). "The Belief in a Just World and Subjective Well-Being in Old Age". *Aging & Mental Health*, 10, 439-444.

Kant, Immanuel (2007). "Idea for A Universal History with A Cosmopolitan Aim". *Anthropology, History and Education: The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant*, Günter Zöllner; Robert B. Loudon (Eds.), 107-121, UK: Cambridge University Press.

Kuçuradi, Ioanna (2009). *Nietzsche ve İnsan*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Lerner, Melvin J. (1980a). *The Belief in a Just World A Fundamental Delusion*. Newyork: Springer Science.

Lerner, Melvin J. (1980b). *The Belief in a Just World: A Fundamental Delusion*. New York: Plenum Press.

Lerner, Melvin J. (1977). "The Justice Motive: Some Hypotheses as to its Origins and Forms". *Journal of Personality*, 45, 1-52.

Lerner, Melvin J.; Miller, Dale T. (1978). "Just World Research and the Attribution Process: Looking Back and Ahead". *Psychological Bulletin*, 85, 1030-1051.

Lerner, Melvin J.; Simmons, Carolyn (1966). "Observer's Reaction to the 'Innocent Victim': Compassion or Rejection?". *Journal of Personality and Social Psychology*, 4, 203-210.

Lucas, Todd; Alexander, Sheldon; Firestone, Ira; Lebreton, James M. (2008). "Just World Beliefs, Perceived Stress, and Health Behavior: The Impact of a Procedurally Just World". *Psychology and Health*, 23, 849-865.

Murray, John D.; Spadafore, Jo Ann; McIntosh, William D. (2005). "Belief in a Just World and Social Perception: Evidence Forautomatic Activation". *Journal of Social Psychology*, 145, 35-47.

Nietzsche, Friedrich (2016). *İyinin ve Kötünün Ötesinde*. Çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (2015). *Böyle Söyledi Zerdüşt*. Çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (2011). *Ahlakın Soykütüğü*. Çev. Zeynep Alagonya, İstanbul: Kabalıcı Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (2005). *Putların Batışı ya da Çekiçle Felsefe Nasıl Yapılır*. Çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: İthaki Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (2003). *Şen Bilim*. Çev. Levent Özşar, Bursa: Asa Kitabevi.

Öcel, Hatem (2011). "İşyeri Zorbalığı ve Fiziksel Rahatsızlık Belirtileri: Adil Dünya İnancının Düzenleyici Rolü". *Türk Psikoloji Yazıları*, 26, 76-86.

Thévenot, Laurent; Boltanski, Luc (2006). *On Justification, The Economics of Worth*. New Jersey: Princeton University Press.

<http://www.etimolojiturkce.com/kelime/adil> (Erişim Tarihi 12.01.2017).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5881c6e9375785.26073828 (Erişim Tarihi 12.01.2017).

SUMMARY

Justice, just and unjust words are very important for a person who shares the social world and builds his existence. These words are very effective in the processes of perceiving, evaluating and judging the situations and conditions in which people and themselves are in. This situation causes the concentration of the subject by many disciplines, especially philosophy, sociology, psychology and other disciplines. The views of different disciplines are crucial for social scientific progress on the subject. For this reason, the article will be discussed by blending philosophy, psychology and sociology viewpoints on the basis of Just World Belief Theory, which has been widely studied by social psychologists since Melvin J. Lerner conducted seminal work on the belief in a just world in the early 1960s. According to the Just World Belief Theory people are motivated to believe that good people are rewarded and bad people are punished in a fair world. In other words, people want to live in a fair world, and they have to believe that the world they live in is fair. So they live their daily lives, their beliefs that their future will be hopeful, trustful and safety. They also believe that people live in justice and order. Thus they protect themselves from uncertainty. From social psychological point of view if people have a desire for justice, they can influence beliefs and attitudes about this world. Because those believers do not think that the world is not a fair place. Therefore, in case of threat to faith, people compensate for the unfair situation to protect their faith. Scientific research is proving the situation. There is a regulatory role of just world belief. In the first part of the study, the theory will be introduced based on psychology literature. Then it's interpreted Just World Belief Theory from Nietzsche's philosophical thought. According to Nietzsche people create value judgments to make sense of the world and its surroundings. They create personal value systems by moving from these values. Personal value systems make the world known and foreseeable. So that man can act according to the predictions. In this context Nietzsche's moral point of view based on equal claim- and accordingly, the Lerner's Just World belief Theory-is distorting the injustice that is inherent in this world. Finally, there is a sociological point of view which is complemented by a basic assessment of Just World Belief Theory. Sociologically, we need to consider the social formation and evolution process of the just world belief in three dimensions. The first is the just world belief on the strong side, the second is the just world belief on the weak side, and the third is the effect of a just world belief on the social level. Powerful and powerless are relations with a harmony between just world belief and social value. Psychological, sociological and philosophical aspects of Just World Belief are explained in detail in the article.

**KÜRESEL POLİTİK SİSTEMDE LİDERLİK:
GEORGE MODELSKİ VE DÜNYA POLİTİKASINDA
UZUN DÖNGÜLER**

*Samet YILMAZ**

Makale Geliş Tarihi-Received: 10.01.2017
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 08.11.2017

ÖZ

Sistemik yaklaşım veyahut teoriler, hem doğa bilimlerinde hem de sosyal bilimlerde kullanılan, bütünü anlamaya yönelik önermeler bütünüdür. Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde bütünü anlamaya yönelik yaklaşım veyahut teoriler, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya konmaya başlamıştır. Bu çerçevede disiplinde çeşitli ekoller veyahut paradigmalar içerisinde, farklı değişkenlerin referans alındığı, bütünü anlamaya yönelik sistemik yaklaşım veyahut teoriler geliştirilmiştir. Politik, toplumsal ve ekonomik süreçleri makro ölçekli ve bütüncül bir çerçevede açıklamaya çalışan yaklaşımlardan biri de dünya sistemi yaklaşımlarıdır. Dünya sistemi yaklaşımları, dünya ölçeğindeki süreçleri, sistemin bütünü çerçevesinde değerlendiren ve sosyoloji, tarih, ekonomi, felsefe vb. diğer alanlardan istifade eden yaklaşımlardır. Bu çalışmalar dünya ölçeğindeki süreçlerin döngüsel ritimlerini şu ya da bu değişken bağlamında açıklamaya çalışmışlardır. Dünya sistemi yaklaşımları içerisinde yer alan George Modelski'nin "Uzun Döngüler Teorisi", dünya politik süreçlerindeki liderlik ve dönüşümü modellemeye yönelik bir önermeler bütünüdür. Modelski, küresel politik sistem içerisinde bir ulus-devletin lider konuma geldiğini ve bu sürecin

277

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

* Arş. Gör., Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, TÜBİTAK 2211-A Bursiyeri, sametyilmaz@uludag.edu.tr

döngüsel ritimlerle devam ettiğini ileri sürmektedir. Her bir döngü yeni bir ulus-devletin lider konuma gelmesini beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte Modelski'nin yaklaşımı yalnızca ulus-devletlerin liderlik olgusunu açıklamaya yönelik değildir. Zira Modelski aslında küresel politik sistemin gelişimini modellemeye çalışmıştır ki bu girişim onu uluslararası ilişkilerdeki geleneksel sistem modellerinden ayırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dünya Sistemi, George Modelski, Modern Dünya Sistemi, Küresel Politik Sistem, Ulus-Devlet.

LEADERSHIP IN GLOBAL POLITICAL SYSTEM: GEORGE MODELSKI AND LONG CYCLES IN WORLD POLITICS

ABSTRACT

Systemic approaches or theories which are aimed to comprehend wholeness of processes are used both in natural and social sciences. Such approaches or theories in international relations discipline were emerged after the Second World War. In this framework, there has been developed various approaches or theories in the discipline, using different variables. World system approaches are among those addressing political, economic and social processes on macro scale, and explaining these processes in a holistic sense. World system approaches evaluate these processes on world scale, and utilized on other fields such as sociology, history, economy and philosophy. The Long Cycles Theory of George Modelski which is one of the world system approaches addresses the leadership and transformations in world politics. Modelski claims that a nation-state becomes leader in global political system, and this process continues on cyclical rhythms. Each long cycle brings about a new leader. However, Modelski's approach is not only aiming to explain leadership in world politics but also to model development of global political system. Thus, this attempt distinguishes the long cycle theory from traditional system models in international relations.

Keywords: World System, George Modelski, Modern World System, Global Political System, Nation-State.

279

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerde sistem kavramı II. Dünya Savaşı sonrası dönemde alana dâhil olmaya başlamıştır. Bu dönemden önce politik bilim, sosyoloji ve tarih gibi alanlarda sistemik ya da yapısalcı analizler yapılırken II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan uluslararası yapı, uluslararası ilişkiler uzmanlarını sistemik modeller veyahut teoriler ortaya koymaya yöneltmiştir. Bu çerçevede David Singer, Karl Duetsch, Richard Rosecrance ve Morton Kaplan gibi isimler uluslararası politik sisteme ilişkin modeller ortaya koymaya çalışmışlardır. Özellikle Morton Kaplan'ın sistem modelleri uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde oldukça popüler bir konumda olmuştur. Bunun yanı sıra realist okul içerisinde Kenneth Waltz'un 1979 yılında yayınlanan *Theory of International Politics* adlı eseri uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde en fazla referans verilen kaynaklardan biri olmuş ve 1980 sonrası uluslararası politikaya ilişkin tartışmalar Waltz ve onun eleştirileri çerçevesinde gerçekleşmiştir. Yukarıda belirtilen isimlerin ortaya attığı yaklaşımlar daha çok devlet merkezli modeller ortaya koyarken, John Burton'ın *Dünya Toplumu* gibi devlet dışı aktörleri de analizlere dâhil eden modeller geliştirilmiştir. Bununla birlikte uluslararası sistem yaklaşımları ağırlıklı olarak devlet merkezlidir.

Politik süreçleri geniş ölçekli ve sistemik açıdan değerlendiren diğer bir yaklaşım dünya sistemi yaklaşımlarıdır. Dünya sistemi yaklaşımları, uluslararası ilişkiler alanındaki sistem yaklaşımlarından daha geniş ölçekli analizlerde bulunan, sosyoloji, tarih, ekonomi ve felsefe gibi alanlardan istifade eden yaklaşımlardır. Bu çerçevede *dünya tarihi* ya da *sosyal değişim* unsurlarına makro ölçekli önermeler ve modeller geliştirilmektedir. Bu bakımdan birincil analiz birimi dünya sisteminin bütünüdür. Ancak bu durum ulus-devlet gibi birim düzeyinde analizlerin yapılmadığı anlamına gelmemektedir. Dünya sistemi yaklaşımları birim düzeyinde de analizlerde bulunmaktadır ancak birincil analiz düzeyi sistemiktir.

Dünya sistemi yaklaşımları içerisinde önemli isimlerden biri de George Modelski ve onun *Dünya Politikasında Uzun Döngüler* (Long Cycles in World Politics) teorisidir. Dünya politikasında uzun döngüler teorisi, spesifik olarak dünya politikasının, genel olarak küresel sistemin döngüsel ritimlerini ortaya koymaya çalışan bir teoridir ve dünya sistemi yaklaşımlarının niteliklerini bünyesinde

barındırmaktadır. Çalışmada Modelski'nin dünya politikasında uzun döngüler teorisinin temel nitelikleri ortaya konacaktır. Bu çerçevede öncelikli olarak sistem yaklaşımının temel unsurları ve dünya sistemi yaklaşımlarının ortak özellikleri belirtilecektir. Devam eden kısımlarda Modelski'nin dünya politikasına getirdiği önermelerin ayırt edici karakteristikleri tanımlanacaktır.¹ Zira Modelski'nin yaklaşımı yalnızca ulus-devletlerin liderlik olgusunu açıklamaya yönelik değildir. Modelski aslında küresel politik sistemin gelişimini modellemeye çalışmıştır ki bu girişim onu uluslararası ilişkilerdeki geleneksel sistem modellerinden ayırmaktadır.

1. GENEL SİSTEMLER TEORİSİ VE SİSTEM KAVRAMI

Sistem düşüncesi endüstriyel üretimden silah sanayisine, kitle iletişimden politikaya uzanan bir yelpazede bahsi geçen bir kavramdır. Bu durumun ortaya çıkmasında özellikle teknoloji belirleyici olmuştur. Buharlı makine, otomobil ya da radyo alıcıları gibi sistemlerin ortaya çıkması, mühendislik meselesini gündelik hayat için önemli kılmıştır. Diğer yandan üretim, finans, politika ve toplum benzeri unsurlara ilişkin meseleler sistemik açıdan ele alınmaya başlanmış ve bu da bir sistem yaklaşımını gerekli hale getirmiştir (Bertalanffy, 1968: 3-5).

Sistem kavramı ve sistemin teorik bir unsur olarak analizlere dâhil edilmesi aslında oldukça eskidir. Bunun temelinde insanların olaylar arasında gizli bir bağ olduğunu varsayarak olayları birbirlerine bağlı olarak görmeleri bulunmaktadır. Örneğin Aristo, doğada metafiziksel bir hiyerarşi olduğunu ileri sürerken, daha yakın zamanlarda Hegel, sistemin parçalarının bütününe toplamından farklı olduğunu, bütünü parçaları tanımladığını ve parçaların birbirlerine bağlı olduğunu ileri sürmüştür (Skyttner, 2005: 49-50). Ancak 1950'lere kadar farklı bilim alanlarına uygulanabilecek bir genel sistemler yaklaşımının gelişme gösteremediği görülmektedir. Bu durum ortaya çıkmasında klasik (modern) bilim anlayışı belirleyici olmuştur (Köni, 2001: 6). Bilindiği üzere klasik bilim anlayışında fenomen, parçalar

¹ George Modelski'nin akademik disipline katkıları hususunda Türkçe literatürde yapılmış bir çalışma için ayrıca bakınız. Yener Kutsal Yenilmez, "George Modelski", *Savaş Kuramları*, Erhan Büyükkakıncı (Ed.), Ankara: Adres Yayınları, 2015, 714-743.

arasındaki etkileşime indirgenerek açıklanmaya çalışılmıştır. Örneğin klasik fiziğin temel amacı, natürel fenomeni parçalar ya da birimler arasındaki etkileşime indirgeyerek nedenselci (ya da istatistiksel) açıdan açıklamaktır (Bertalanffy, 1950: 154). Benzer şekilde Descartes da *Yöntem Üzerine* adlı eserinde her bir sorunsalın mümkün olduğunca ayrı basit parçalara ayrılması gerektiğini ileri sürmektedir (Bertalanffy, 1972: 408). Bu anlayış bilimin (ve felsefi düşüncenin) diğer alanlarına da sirayet etmiş ve bütünün niteliğine ilişkin genel ve tüm alanlara uygulanabilir yapılar ortaya konmamıştır.

282

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Bütüne yönelik çıkarsamalarda bulunmak ve ayrı bilim alanlarından ziyade tüm bilim dallarına uygulanabilecek bir *Genel Sistemler Teorisi* (GST) oluşturma çabaları 1930'larda başlamış ve 1950'lerde artarak devam etmiştir. Bu eğilimin ortaya çıkmasındaki temel faktör, klasik bilim anlayışının parçalara ayırdığı bilgi alanları arasında bir eş güdüm ya da izomorfik bir bağlantı kurmaktır. Bu çerçevede GST'nin temel vizyonu, farklı inceleme alanlarına uygulanabilir modeller, prensipler ve yasalar ortaya koymaktır. Buna göre çeşitli inceleme alanları vardır ancak genel anlamda farklı alanlara uygulanabilecek formülasyonlar ve modeller bulunabilir. GST'nin temel iddiası şudur: Şayet genel anlamda sisteme ilişkin sorular sorulabilirse farklı alanlara uygulanabilecek sistemik önermelere ulaşılabilir (Bertalanffy, 1968: 33-34). Başka bir deyişle GST'nin temel hedefi, farklı disiplinler arasında uygulanabilir teorik modeller ortaya koymak ve bilgiyi bir bütün olarak ele almaktır (Boulding: 1956: 197). GST'nin temel nitelikleri şu şekilde belirtilebilir: (Skyttner, 2005: 53-54)

- *Birimlerin Karşılıklı Bağımlılığı ve İlişkisi*: İlintisiz ve bağımsız unsurlar hiçbir zaman bir sistem oluşturmaz.
- *Holizm*: Holizm, tüm sistemlerin ve niteliklerinin, sistemi oluşturan parçaların toplamı olarak değil, bir bütün olarak ele alınması gerektiğini belirtir. Sistem bir bütün olarak işler ve yalnızca parçalarının nasıl işlediği anlaşılabilir ele alınamaz (Zahle, 2013: 425-428).
- *Hedefe Sahip Olma (Goal Seeking)*: Sistemik etkileşim belli bir hedefe yönelik olmalı ya da nihai bir durum ortaya çıkarmalıdır ki bu durum dengenliktir (equilibrium).
- *Girdi ve Çıktılar*: Girdiler bir sisteme dışarıdan gelen uyarıcılardır ve bu uyarıcılar sistem içerisinde belli bir süreçten geçerek çıktılara

dönüştürülür. Kapalı sistemlerde girdiler bir kere belirlenir; açık sistemlerde ise yeni ya da ek girdiler çevreden elde edilir.

- *Dönüşümcü Süreçler:* Tüm sistemler, girdileri çıktılara dönüştürmek durumundadır. Canlı (living) sistemlerde bu dönüşüm daha çok döngüsel niteliktedir.
- *Entropi:* Bu durum an itibariyle bir sistemde var olan düzensizlik ya da gelişigüzelektir (randomness). Canlı olmayan tüm sistemler düzensizliğe meyillidir. Durgunluk seviyesine ulaşıldığı ve herhangi bir olayın gerçekleşmediği aşamaya gelindiğinde maksimum entropi gerçekleşir.
- *Regülasyon:* Sistemi oluşturan ve birbirleriyle ilintili olan objeler, belli bir düzen içerisinde olmalıdır. Bu durum sistemin hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için elzemdir. Regülasyon, sapmaların düzenlenip ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir. Bu noktada geri bildirim etkin bir kontrol için önkoşuldur. Canlı ve varlığını sürdüren (surviving) sistemler istikrarlı bir dinamik dengesizliğe sahiptir.
- *Hiyerarşi:* Sistemler, genel olarak karmaşık (complex) sistemlerdir ve daha küçük alt-sistemlerden oluşurlar. Bu çerçevede sistem, alt-sistemlerde üst-sistemlere gittikçe daha karmaşık bir niteliğe dönüşür.
- *Denksonluluk ve Çoklusionluluk (Equifinality and Multifinality):* Söz konusu kavramlar, sosyal ya da biyolojik sistemler gibi birimler arasındaki etkileşimlerin yeni nitelikler ortaya çıkarabilme yeteneğinin olduğu açık sistemlerde, nihai çıktılarının ilksel koşulların ortaya çıkarabileceği koşullardan farklı durumlara yönelebileceğini ve bu sürecin farklı araçlarla gerçekleşebileceği belirtmektedir (Hammond, 2013: 981-982). Kapalı sistemlerde nihai aşama ilksel koşullar tarafından belirlenir. Örneğin, güneş sisteminde gezegenlerin t zamandaki konumu, t₀ zamandaki konumuna bağlıdır (Bertalanffy, 1968: 40). Açık sistemlerde ise farklı ya da benzer sonuçlar aynı ya da farklı araçlarla ortaya çıkabilir.

Yukarıda belirtilen unsurlar temelinde sistem “objeler ve onların nitelikleri arasındaki ilişkilerle birlikte olan bir objeler seti” (Hall, Fagen, 1956: 18) ya da “aralarında düzenli ilişkiler bulunan, ortak özelliklere sahip ve birinde meydana gelen değişikliğin diğerlerini de etkilediği bağımlı

değişkenler dizisi" (Arı, 2013: 399) olarak tanımlanabilir. Bir sistem, onu oluşturan unsurlardan ayrı olarak işlevlere, amaçlara, ilişkilere ve niteliklere sahiptir. Başka bir deyişle bir sistem, etkileşimde bulunan değişkenler bütünüdür ve bunlar bir araya gelerek birbirilerinin eylemlerinin etkilendiği bir bütün ortaya çıkarırlar. İnsanın dolaşım sistemi, mekanik bir motor, bir üniversitenin idari mekanizması gibi unsurlar birer sistemdir (Dougherty, 1976: 598).

Sistemler, objelere ya da birimlere, bu birimlerin çeşitli niteliklerine ve belli ilişki kalıplarına sahiptir. Sistemin objeleri ya da unsurları sistemin parçalarıdır ve bunlar çok çeşitli olabilir. Temel objeler atomlar, yıldızlar, kemikler, kaslar gibi fiziksel ya da maddi unsurlardır. Nitelikler ise objelerin özellikleridir. Örneğin atomun unsurları elektronlar, atomların enerji durumu, çekirdekdeki atomik parçaların sayısı ya da atomun ağırlığı gibi unsurlar objelerin nitelikleridir. İlişkisellik ise sistemi bir araya getiren bağdır (Hall, Fagen, 1956: 18).

Tüm sistemler genel olarak bazı ortak niteliklere sahiptir. Bu nitelikler genel ve soyut olarak şu şekilde belirtebilir (Skyttner, 2005: 50-54; Pidwirny, 2002: 61-63):

- Tüm sistemler belli ortak karakteristiklere sahiptir ve bunlar evrensel olarak uygulanabilir.
- Sistemler belli sınırlara sahiptir ve bu sınırlar dâhilinde içerde ve dışarda kalan unsurlar belirlenir.
- Sistemler realiteyi genelleştirir.
- Realitenin genelleştirilmesi soyutlamayı gerektirmektedir.
- Sistemler belli bir işlev görmektedir.
- İşlevlerin görülebilmesi için bir itici gücün (driving force) olması gerekmektedir.

2. DÜNYA SİSTEMİ YAKLAŞIMLARI

Dünya sistemi yaklaşımları, uzun erimli ve büyük ölçekli sosyal değişimi açıklamaya ve anlamaya yönelik bir çerçeve sunmaktadır. Söz konusu çerçeve Immanuel Wallerstein'in *Modern Dünya-Sistemi* teorisi ile birlikte sosyal bilimler alanında popüler hale gelmiştir

(Chase-Dunn, Grimes, 1995: 389). Ancak günümüzde dünya sistemi yaklaşımları oldukça gelişmiş ve çeşitlenmiştir. Tek bir teorinin tüm alan üzerinde hâkimiyet kurduğunu ileri sürmek güçtür. Bu bakımdan tek bir dünya sistemi teorisinden ziyade, Kuhn'un kullandığı şekilde, bir dünya sistemi paradigmasından bahsetmek gerekmektedir (Hall, 1999: 2). Zira çok çeşitli alanlarda makro ölçekli analizlerin olduğu dünya sistemi önermeleri bulunmaktadır. Politik bilim ve uluslararası ilişkiler alanında George Modelski, William R. Thompson ve Karen Rasler gibi isimler sistemik etki ortaya çıkaran savaşların ve uluslararası ilişkilerin anlaşılmasında jeopolitik ve teknolojik unsurların önemine değinmişlerdir. Christian Suter ise dünya ekonomisi ve dünya finansal piyasalarındaki borç döngüleri üzerinde durmuştur. Candice Bradley, Carmella C. Moore, Michael L. Burton ve Douglas R. White ise dünya ekonomisi içerisinde kadınların rolüne ve toplumsal cinsiyetin etkisine yönelik çalışmalarda bulunmuşlardır (Hall, 1999: 2-3). Dünya sistemi yaklaşımları içerisinde konuların farklılığına rağmen genel olarak bazı ortak özelliklere sahiptirler. Bu niteliklerin hepsi bir dünya sistemi teorisi içerisinde olabileceği gibi bunlardan biri ya da birkaçı da bulunabilir.

İlk olarak bir dünya sistemi vardır. Bu sistem sosyal bir sistemdir ve şu ya da bu şekilde karşılıklı bağımlı olan politik, ekonomik ve kültürel alt-sistemlere bağlıdır (Thompson, 1983a: 8). Dünya sistemi yaklaşımları sistemi bütün olarak ele alırken tarihsel bir yöntem izlerler. Örneğin Wallerstein'a göre kapitalist modern dünya-sistemi, işlevsel ve coğrafi iş bölümüne dayanan, sosyal bir sistemdir ve 16. yüzyılda ortaya çıkmıştır (Wallerstein, 2011: 348-349). Andre Gunder Frank ve Barry K. Gills'e göre Wallerstein'ın yaklaşımı Avrupa merkezlidir ve çağdaş dünya sisteminin ortaya çıkması açısından daha insan-merkezli bir yaklaşımın ileri sürülmesi gerekmektedir. Çağdaş dünya sistemi en az 5.000 yıllık ve Avrupa ve Batı'nın bu dünya sistemi içerisindeki hâkimiyeti yalnızca yeni bir gelişmedir (Frank, Gills, 1993). Chase-Dunn ve Thomas D. Hall ise dünya sistemi yaklaşımının 10.000 yıl önceye, yani Neolitik Devrime kadar götürülmesi gerektiğini ileri sürerler (Hall, 1999: 6).

Dünya sistemi analizinin ikinci temel varsayımı, sistem içerisinde ortaya çıkan eylemlerin ya da gelişmelerin, en faydalı şekilde dünya sisteminin yapısı ve sistemin kritik süreçleri açısından ele alınabileceğidir. Dünya sistemi yaklaşımları birey, grup, ulus ya da topluluk düzeyinde yapılacak olan analizlerin yeterli açıklamalar

ortaya koyamayacağını ileri sürmektedir. Bu bakımdan etkileşim düzeyine bakılmaksızın ortaya çıkan gelişmeler, sistemik ya da yapısal bağlamda ortaya konmalıdır. Ayrıca dünya sistemi yaklaşımları, majör ekonomik, politik ya da kültürel süreçleri, düzenli ve döngüsel ritimler temelinde ortaya koymaya çalışmaktadır. Yaklaşım içerisinde döngüler konusunda çok farklı önermeler vardır ancak mutlak suretle şu ya da bu döngüye dayanmaktadır (Thompson, 1983a: 9). Örneğin Wallerstein, kapitalist modern dünya-sisteminde ortalama 40-50 yıllık *genişleme* (Kontradiëff A) ve *daralma* (Kontradiëff B) dönemleri görüldüğünü ve düşüş dönemlerinde merkezde devletler arasındaki rekabetin arttığını belirtir (Hopkins vd., 1982: 53-54). Ana akım dünya sistemi teorilerinden farklılıklar göstermekle birlikte, çağdaş devlet sistemi dâhilinde analizler yapan Charles F. Doran'ın *Güç Döngüsü* (power cycle) teorisine göre ise devletler uzun dönemde yükseliş, olgunluk ve düşüş aşamalarından geçer. Doran'a göre bu süreç kaçınılmaz olarak döngüsel olmamakla birlikte döngüsel nitelik göstermesi kuvvetle muhtemeldir (Doran, 1983).

Döngüler sosyal değişimin de temelini oluşturmaktadır. Tek bir jenerasyondan daha uzun süren döngülerin yapıları hem çok karmaşıktır hem de daimi olarak sistemin evrimi doğrultusunda gerçekleşmektedir. Sosyal bilimlerde döngüler, doğa bilimlerinden farklı olarak, sabit dönemselliklerden ziyade kendisini tekrarlayan sıralılıklardır. Uzun döngüler mekanik bir süreç değildir ancak evrilen bir sosyal sistem boyunca ilişkilerin, süreçlerin ve temaların bir tekrarıdır. Bu döngülerle birlikte dünya sistemin kendisi sadece değişmemekte aynı zamanda zaman içerisinde hem niteliksel hem de niceliksel anlamda evrilmektedir (Goldstein, 1988: 5).

Dünya sistemi yaklaşımlarının üçüncü niteliği geleneksel disiplin sınırlarını aşmasıdır. Yukarıda belirtildiği gibi dünya sistemi yaklaşımları uzun erimli ve geniş kapsamlı bir analiz çerçevesidir. Bu bakımdan antropoloji, ekonomi, politika, sosyoloji, tarih vb. birçok alana uygulanabilir niteliktedir. Dünya sistemi yaklaşımları tarih, sosyoloji, antropoloji vb. birçok disiplinden istifade etmektedir ve bu bakımdan disiplinler-arası ya da disiplinler-ötesidir. Dünya sistemi yaklaşımları sosyal, ekonomik ve politik etkileşimlerin disiplinler sınırlar içerisinde ele alınmasına karşıdır. Geleneksel disiplinler, bir analiz unsurunu ya da başlıklarını ele alıp diğerlerini dışarıda bırakmak eğiliminde olurken, dünya sistemi yaklaşımları bilgi ortaya

çıkarmak olan tüm unsurlardan istifade edebilir (Thompson, 1983a: 10).

Dördüncü olarak dünya sistemi yaklaşımları holistik bir yöntem benimserler. Dünya sistemi yaklaşımlarında tek bir analiz düzeyi vardır ki o da dünya düzeyidir. Dünya ölçeğinde var olan unsurlar ya da gelişmeler ayrı ayrı ele alınmaktan ziyade, karşılıklı ve sisteme yönelik kurucu olarak ele alınırlar (Goldstein, 1988: 2). Zaman ve mekân açısından tekil süreçlere yapılan vurgu hem kalıplaşmış ve düzenli hale gelmiş ilişkileri hem de sistemin gelişimini ve formasyonunu ortaya koymak açısından önemlidir. Örneğin kapitalist dünya-sistemi bağlamında sistem, kapitalist bir formatta ortaya çıkmış ve coğrafi olarak küresel bir niteliğe doğru evrilmiştir (Hopkins, 1982: 165). Dünya sistemi yaklaşımları hem zaman hem de mekân olarak kapsayıcı ve tekil bir sosyal eylem sistemi yaklaşımını benimserler (Hopkins vd., 1982: 54).

287

IJSl 10/2
Aralık
December
2017

3. MODELSKİ VE DÜNYA POLİTİKASINDA UZUN DÖNGÜLER

Dünya politikasında uzun döngüler, küresel politik sistemin ritimlerinin çalışmasıdır. Uzun döngü kavramının temel referansı, söz konusu süreçlerin zamansal boyutudur ve bu süreçlerin zaman boyunca değişim derecesini ortaya koymaktır. Zaman üzerine odaklanılmasından ötürü uzun döngü teorisi, politik süreçlerin zaman perspektifinden ele alındığı bir yaklaşım (chronopolitics) kapsamı dâhilinde olduğu ileri sürülebilir. Bununla birlikte uzun döngülerin temel ilgi alanının büyük ölçekli sistemler olmasından dolayı, makro politik süreçlerin zaman perspektifinden ele alındığı bir yaklaşım (chronomacropolitics) olarak anlaşılması gerekmektedir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, uzun döngüler büyük ölçekli politik sistemlerin ritimlerinin çalışmasıdır (Modelski, 1987a: 1).

Modelski kendi yaklaşımını geleneksel uluslararası ilişkiler disiplini içerisindeki uluslararası sistem yaklaşımlarından ayırmaktadır. O'na göre geleneksel uluslararası ilişkiler ve uluslararası sistem yaklaşımları tarihselliğe yeteri kadar ilgi göstermemektedir. Bu bakımdan geleneksel uluslararası ilişkiler, ulus-devletin ideolojisi olarak işlev gördüğü şekilde eleştirilerle karşı karşıya kalmaktadır. Dünya politikasına sistemik açıdan yaklaşırken politik bilimden istifade edilmeli ve tarihsel bir yaklaşım benimsenmelidir (Modelski, 1972: 7-9).

Modelski'nin dünya politikası yaklaşımı geleneksel uluslararası ilişkiler ve uluslararası sistem yaklaşımlarının eksikliklerini gidermeye yönelik alternatif bir yaklaşımdır. Dünya politikası yaklaşımının çalışma alanı yeryüzü ve insandır. İnsan, tarihin çeşitli dönemlerinde karmaşık ve kapsamlı bir etkileşim ağı tesis etmiştir. Bu etkileşimler küresel politikanın temel niteliğini oluşturmaktadır. Bu çerçevede dünya politikası çalışanları için temel sorunsal nokta şunlardır: Dünya toplumu kendisini nasıl idare etmektedir? Dünya politikasını şekillendiren temel unsurlar nelerdir? Politik organizasyonların dünya toplumu ya da küresel politika üzerindeki etkisi nedir? (Modelski, 1972: 10) Bu sorular bağlamında yapılacak dünya politikası analizi hem küresel toplumun hem de dünya düzenlerinin tarihsel olarak ele alınmasını gerektirmektedir.

3.1. Toplumsal Bir Sistem Olarak Modern Dünya Sistemi

Modelski'ye göre dünya sistemi sosyal bir sistemdir ve bu bakımdan sosyal sistemlerin bağlı olduğu düzenliliklere tâbidir. Modelski kendi modelini ortaya koyarken sosyolog Talcott Parson'un sosyal sistem teorisinden istifade etmiştir. Bilindiği üzere Talcott Parson'un temel amacı çözümleyici ve sistematik olan büyük bir sosyal teori inşa etmektir. O'na göre böyle bir teori, bir eylem teorisi olmalıdır. Parson'un temel amacı aktörlerin sosyal sistemler içerisinde nasıl eylemde bulunduğu ve sosyal sistemlerin nasıl işlediğini ortaya koymaktır. O'na göre bir toplumsal sistem, fiziksel ya da çevresel bir boyuta sahip ve içerisinde çok sayıda birey-eyleyenin olduğu bir sistemdir. Birey-eyleyenlerin eylemlerine aracılık eden unsur ise sistemdir. Parsons, her ne kadar toplumsal sistemi bir etkileşim sistemi olarak görse de toplumsal sistemin incelenmesinde etkileşimin kendisini temel unsur olarak ele almamıştır. O, sistemin temel unsuru olarak statü-rol konseptini kullanmıştır. Bu ne eyleyenlerin bir boyutu ne de etkileşimin bir boyutudur; tersine toplumsal sistemin yapısal bir bileşkesidir (Ritzer, 2014: 472). Bu sistemde insanlar rollere göre sosyalleşir ve rolüne uygun olarak eylemde bulunur. Bu bakımdan normlar eylemlerin referans noktasıdır. İnsanlar toplumsal normlara uydukça ödüllendirilirler; aksi durumda ise cezalandırılırlar. İnsanların öğrenme kabiliyetinin olması onların sistem içerisindeki kural ve normları öğrenebilmesini sağlamaktadır. Bu durum toplumsallaşmadır. Başka bir deyişe, insanların içerisinde bulunduğu topluma adaptasyonudur (Erkilet, 2015: 78-79).

Parson'un toplumsal sistem çözümlemesi yalnızca yapısalcı değil aynı zamanda işlevselcidir. O'na göre toplumsal sistemler bir takım işlevleri görmek durumundadır. İlk olarak toplumsal sistemler, diğer sistemlerle uyumlu işleyecek şekilde yapılaşmalıdır. İkinci olarak toplumsal sistemin varlığını sürdürebilmesi için diğer sistemlerden gerekli desteği alması gerekir. Üçüncü olarak sistem, eyleyenlerinin gereksinimlerinin önemli bir kısmını karşılamalı ve üyelerinin yeterli katılımını elde etmelidir. Nihai olarak ise potansiyel bozucu davranışları engelleyici ya da cezalandırıcı denetim mekanizmaları olmalıdır. Toplumsallaşma ve toplumsal denetim, toplumsal sistemin dengesinin sürmesine olanak sağlayan temel mekanizmadır (Ritzer, 2014: 472-73).

Parsons'a göre herhangi bir sistemin dinginliğinin devam ettirmesi için gerekli olan unsurlar şunlardır:

1. Sistem kendi öz karakteristiğini korumalıdır.
2. Sistem çevreye uyum sağlamak durumundadır.
3. Sistem işlevlerini devam ettirmelidir.
4. Sistemin öğeleri arasında işlevsel bir uyum olmalıdır (Köni, 2001: 20-21).

Modelski, modern dünya sisteminin oldukça karmaşık bir yapıya sahip olduğunu ileri sürer. Bu çerçevede Talcott Parsons'un yaklaşımını referans alarak modern dünya sisteminin farklı etkileşim düzeylerinden (dikey farklılaşma) ve çeşitli işlevsel alt-sistemlerden (yatay farklılaşma) oluştuğunu ileri sürer. Dünya sistemi içerisinde küresel, bölgesel, ulusal ve lokal düzeyde etkileşimler vardır. *Dikey farklılaşmada* eylemin gerçekleştiği düzeyler söz konusudur. Bu düzeyler analitik olarak birbirinden ayrı olsa da birbirleriyle bağlantılıdır. *Yatay farklılaşmada* ise her biri belli bir işlevi gören ekonomi, politika, toplum (societal community) ve kalıpların idamesi (pattern maintenance) gibi işlevsel alt-sistemler bulunmaktadır. Yatay farklılaşma, Modelski'nin modern dünya sisteminin işlevsel boyutunu oluşturmaktadır. Küresel ekonomi mevcut coğrafi erişim koşulları içerisinde oluşturulan networklerden ve ulus-aşırı şirketlerin dâhil olduğu kıtalar-arası ekonomik ilişkilerden oluşmaktadır. Küresel düzeydeki kalıpların idamesi ise medyayı, üniversiteleri, bilim ve öğrenme süreçlerini içermektedir. Bunlar küresel düzeydeki bilgi ve

iletişim akışını sağlayan araçlardır. Küresel toplum, küresel sistemin sosyal alt-yapısını oluşturmaktadır ve küresel sorunların çözümünde özellikle elitler arasında etkileşimi ve dayanışmayı sağlamaktadır. Modern dünya sistemi içerisinde küresel politik sistem, küresel sistemin diğer alt-sistem türleri içerisinde en önemli olanıdır ve modern dünya sistemi içerisindeki devinimin için belirleyicidir. Küresel politik sistem, küresel düzeyde kolektif eylemlerin organize edildiği ve küresel sorunlara yönelik çıktılarının oluşturulduğu işlevsel bir alandır. Bu politik sistem, liderlik için mücadele eden birimler arasındaki dönemsel ilişkilerin düzenlendiği bir networktür. Diğer politik sistemler gibi küresel politik sistem de *politika yapma* (politicking) ve *siyasalardan* (policy) oluşmaktadır. Politika yapımı liderlik için gerçekleştirilen mücadeleye işaret ederken, siyasa küresel kolektif hedeflerin gerçekleşmesine yönelik izlenecek yöntemlerden oluşmaktadır. Küresel politik sistem dünya sisteminin en üst düzeydeki politik yapısıdır. Küresel politik sistemin en üstte olmasının sebebi en kapsamlı sorunlarla ilgilenilmesidir. Bu seviyede elitler arasında etkileşim yaşanır ve bunlar tabana sirayet eder. Küresel politik sistem alt düzeydeki etkileşimleri yönlendirir. Bu bakımdan küresel politika diğer düzeydeki politikalardan ayrı tutulmalıdır. *Dünya politikası* (world politics) bir bütün olarak dünya sisteminin siyasasına işaret eden bir kavramdır (Modelski, 1987b: 8-9).

Modelski'nin dünya sistemi yaklaşımı bir eylemler bütünüdür ve bu eylemler düzen ve adaletin sağlanmasına ilişkindir. Dünya politikası dünya toplumunun düzenine ve adaletine ilişkin eylemler dizidir. Dünya toplumu içinde politikalar belli işlevler görmektedir. Bu bakımdan politika, tüm toplumlar için olduğu gibi dünya toplumu için de gereklidir. Başka bir deyişle dünya toplumu içerisinde politika, toplumsal bir sistem olan dünya sisteminde düzen ve adaletin gerçekleşmesi işlevini görmektedir. Öyle ki bu düzen ve adalet dünya toplumu için kamusal bir mal gibidir ve tüm toplumun yararındadır. Bu politikanın temelinde güç bulunmaktadır. Sistem içerisinde güce sahip olan birim, sistemin işlemlerini sağlamaktadır (Modelski, 1987b: 11-13). Nasıl ki bir toplum içerisinde ekonomi, idari hizmetler, yargı, sanat, kültürel eylemler vb. unsurlar gibi belli bir işlev görüyorsa, politika da bir toplumun düzenli ve adaletli bir şekilde işlemlerini sağlamaktadır. Dünya sistemi açısından bakıldığında Modelski, bu düzen ve adalet işlevinin iki şekilde gerçekleşebileceğini ileri sürmektedir: Organizasyonlar ve networkler. Organizasyonlar imparatorluklar, şehir devletleri, ulus-devletler ya da BM gibi

örgütlerdir. Bunların hepsi var olan sistem içerisinde düzen ve adalet üretirler. Networkler ise aktörler arasındaki karmaşık bağlantısallıktır. Bunların çıktılarını ölçmek güçtür ancak yine de düzen ve adalet üretebilirler. Networklere örnek olarak piyasalar gösterilebilir. Piyasanın istikrarlı ve düzenli bir şekilde işlemesi için sermaye sahipleri arasında bağlantılar kurulmaktadır (Modelski, 1972: 13-14).

Modelski'nin dünya sistemi yaklaşımı Parsons'un modeliyle uyumlu olarak işlevselcidir ve küreselden lokale uzanan bir ölçüde sistem işlemektedir. Bu işleyen sistemde küresel politik sistem en belirleyici süreçtir ve diğer tüm sistemler küresel politik sistemin altında ve ona bağlı olan (subordinate) sistemlerdir. Bu sistem içerisinde, sistemin işleyişinin gerçekleşmesinde en önemli aktör *dünya gücüdür* (world power). Dünya gücü, modern dünya sisteminde küresel liderlik pozisyonu dolduran, sistem içindeki en aktif ve etkin aktördür. Modelski'ye göre küresel liderlik, dünya politik sisteminde doldurulması gereken bir roldür. Diğer tüm politik sistemlerde olduğu gibi küresel politik sistemde de liderlik rolü vardır ve liderlik konumunda olan birim, küresel politikanın ihtiyacı olan hizmetleri yerine getirmektedir. Küresel politikanın gereklerine en uygun olan aktör, küresel liderlik konumunu işgal etmektedir. Bu bakımdan liderlik yalnızca bir kapasite ya da güç birikimi değildir. Liderlik, küresel politikanın işlemlerini sağlayan, sorunları belirleyen, kaynakları mobilize eden ve sorunlara çözüm getiren roldür. Küresel politik sistemde dünya gücünün yanı sıra *meydan okuyan güç* (challenger) ve diğer büyük güçler bulunmaktadır. Meydan okuyan güçler, küresel politik sistemde liderlik pozisyonuna gelmeye çalışırlar. Bu bakımdan dünya gücü ile meydan okuyan güç ya da güçler arasındaki mücadele, küresel politik sisteme devinim kazandıran önemli bir ilişki biçimidir (Modelski, 1972: 9-14).

Modern dünya sistemi içerisinde küresel politik sistemin liderliği döngüsel olarak 100 yıllık dönemler halinde bir ulus-devletten başka bir ulus-devlete geçmektedir. Ancak dünya liderliğinin uzun döngüsü, politik davranışın evrensel olarak geçerli bir yasası değildir; bundan ziyade modern dünya sisteminin kendisini tekrar eden bir karakteristiğidir. Modelski'ye göre herhangi bir dönemdeki dünya sistemi zaman ve mekân açısından ele alınmalıdır (Modelski, Morgan, 1985: 394). Bu bakımdan modern dünya sistemi zaman ve mekân açısından belli bir dönemi işaret etmektedir. Mekân olarak modern dünya sistemi okyanus ötesi bir yapı göstermekte ve modern öncesi

zamanlardaki kıtalar-arası yapıdan farklılık arz etmektedir. Zaman olarak ise 1500'lü yıllardan itibaren şekillenmeye başlamış ve 2000'lere doğru da olgunluk seviyesine yaklaşmıştır. Bunun yanı sıra yapısal olarak modern dünya sistemi orta derecede bir karmaşık sistem olarak karakterize edilebilir (Modelski, 1983: 116).

3.2. Dünya Politikasının Evrimi ve Ulus-Devlet

Modelski'ye göre küresel politik sistem içerisinde 15. yüzyılın sonundan itibaren (modern) ulus-devlet hâkim aktör konumundadır. Bunun sebebi küreselleşme yönelimli dünya sisteminde, ulus-devletin ortaya çıkan duruma daha uygun tepkiler vermesidir. Modelski, dünya sisteminin artan oranda küreselleşme yönünde evrildiğini ileri sürer. Ancak küreselleşme süreci tek değişkenli bir süreç değildir. Küreselleşme içerisinde farklı değişkenler ve süreçler vardır. Küreselleşme süreçleri ya da küresel sistem süreci kültürel, sosyal, politik ve ekonomik unsurlar açısından analitik hale getirilebilir ve her bir süreç yeni kurumsallaşmalar ortaya çıkarmaktadır (Modelski, 2000: 45). Bu çerçevede küreselleşme, küresel ekonomi, küresel politik sistem, küresel topluluğun ortaya çıkışı ve evrilen sistemin sorunlarını tanımlayan genel bir küreselleşme süreci şeklinde bölümlere ayrılabilir. Küresel ekonomi, devam eden ticari ve endüstriyel gelişim aşamalarıyla üretimde uzmanlaşmaya doğru giden bir süreçtir. Küresel politik sistem ise küresel liderlik yoluyla emperyal yayılma süreçlerinden oluşmaktadır. Küresel politik sistemde liderlik, var olan küresel sorunların çözümünün gerçekleştiği bir konumdur. Küresel topluluğun ortaya çıkışı ve gelişimi ise demokratik bir temele oturmaktadır. Bu durum "*demokratikleşme olmadan küreselleşme olmaz sloganıyla*" imlenebilir zira demokratik bir temel olmaksızın bir toplumun uzun ömürlü olması olası değildir. Tüm bu süreçler senkronizedir ve birbirlerini destekleyicidir (Modelski, 2008: 20).

Dünya politikasının evrimini sağlayan döngüsel süreçler dört aşamadan oluşmaktadır. Bunlardan ilki *gündem-belirlemedir* (agenda-setting). Bu aşamada var olan düzen tanımlanır ve ortaya çıkacak olan yeni düzenin temelleri belirlenir. Bu aşama sorunların belirlenmesi aşamasıdır ve bu sorunlar hangi devletin lider konuma geleceğini göstermesi açısından önemlidir. İkinci aşama olan *koalisyon-oluşturma* (coalition-building) aşamasında ise küresel politik sistemin temel belirleyici unsurları olan dünya gücü ile ona meydan okuyan güç ya da güçler arasında bir kamplaşma ortaya çıkmaktadır. Üçüncü aşama

olan *makro-karar aşaması* (macro-decision) savaş aşamasıdır. Makro-karar, liderlik rolüne hangi aktörün geleceğinin belirlenmesi konusunda belirleyici olan aşamadır. Zira bu aşamada koalisyonlar arasında ortaya çıkacak olan küresel nitelikteki savaş, liderlik sürecini belirlemektedir. Son aşama ise *icradır* (execution). Bu aşama makro karar aşamasının icra dönemidir ve küresel savaş sonrası dönemde bu aşamaya geçilir. Bu aşama dünya gücünün belirgin hale geldiği ve sistem içerisinde gücünün sorgulanmadığı bir dönemdir. Daha kesin bir şekilde ifade etmek gerekirse küresel liderlik pozisyonundaki gücün tartışılmadığı ve kesin olduğu dönemdir. Bu aşamada dünya gücünün sistem içerisindeki etkinliği artar. Bu etkinliğin artışının temel sebebi dünya gücü konumunda olan aktörün elindeki güç yoğunlaşmasıdır (Modelski, 1999: 16-19).

293

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Tablo 1. Dünya Politikasının Evrimi (U.D.=Uzun Döngü)

Gündem Belirleme (Küresel Sorunlar) Dönemler	Koalisyon Oluşumu	Makro-Karar (Küresel Savaş)	İcra Dünya Gücü Meydan Okuyan	
A. AVRASYA GEÇİŞİ (ÖNKOŞULLAR)				
930 Enformasyon	960 Sung Hanedanı'nın ortaya çıkışı	990 Liao ile Savaş	1020 Kuzey Sung	U.D. 1
1060 Bütünleşme	1090 Reform grupları	1120 Çin ile Savaş	1160 Güney Sung	U.D. 2
1190 Dünya İmparatorluğu?	1220 Moğol Konfederasyon u	1250 Moğolların Çin'i Fethi	1280 Cenova, Moğol İmparatorluğu	U.D. 3
1300 Ticaret, Deniz bağlantılarının oluşumu	1320 Gemicilik Bağlantıları	1350 Cenova, Moğolların bozgunu	1385 Venedik (Timur, 1405)	U.D. 4

Tablo 1. (Devamı)

B. BATI AVRUPA (KÜRESEL ÇEKİRDEK)				
1420 Keşifler	1460 Burgonya bağlantısı	1494 İtalya ve Hint Okyanusu Savaşları	1516 Portekiz İspanya	U.D. 5
1540 Entegrasyon	1560 Calvinist enternasyonaliz izm	1580 Hollanda- İspanya Savaşları	1609 Hollanda Cumhuriyeti Fransa	U.D. 6
1640 Politik Çerçeve	1660 Anglo- Hollanda İttifakı	1688 Büyük İttifak Savaşları (Augsburg Ligi Savaşları)	1714 Britanya I Fransa	U.D. 7
1740 Endüstri Devrimi	1763 Ticaret Topluluğu	1792 Devrimci/N apolyon Savaşları	1815 Britanya II Almanya	U.D. 8
C. POST-BATI AVRUPA (KÜRESEL ORGANİZASYON)				
1850 Bilgi Devrimi	1873 Anglo- Amerikan Özel İlişkisi	1914-1945 I. ve II. Dünya Savaşları	1945 ABD	U.D. 9
1973 Bütünleşme	2000 Demokratik Geçiş	2026 (Küresel savaşızsız dönem)	2050	U.D. 10
2080 Politik Çerçeve				U.D. 11

Kaynak: George Modelski, William R. Thompson, "The Long and the Short of Global Politics in the Twenty-First Century: An Evolutionary Approach". George Modelski, "From Leadership to Organization: The Evolution of Global Politics", *The Future of Global Conflict*, Volker Bornschiefer, Christopher Chase-Dunn (Eds.).

Küresel politik sistemin evrimi, 1000'li yıllarda Avrasya coğrafyasında başlayan ve daha sonra Batı Avrupa'da *küresel çekirdeğin* (global nucleus) oluşmasıyla ivme kazanan bir süreçtir. Modelski'ye göre küresel politik sistemin evrimi, Sung Hanedanı döneminde Asya coğrafyasıyla birlikte başlamıştır. 11. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar olan süreçte Avrasya bölgesi dünya sisteminin *aktif bölgesidir* (active zone) zira belirtilen dönemde matbaa, pusula, barut ve ateşli silah gücü gibi küresel örgütlenmeler için gerekli olan unsurlar bu bölgede ortaya çıkmıştır. Dünyanın diğer bölgeleriyle karşılaştırıldığında, özellikle Doğu Asya'da ortaya çıkan bu inovatif süreç, öncelikli olarak Kuzey Sung tarafından başlatılmış ve daha sonra ikinci döngüde Güney Sung tarafından devam ettirilmiştir. Ancak Çin, dışa dönük bir deniz gücü konumundayken 14. yüzyılın sonuna doğru dışa kapalı ve içe dönük bir yapıya dönüşmüştür. Bu dönemde Çin coğrafyası, bir *dünya imparatorluğu* kurma hedefindeki Moğolların baskısı altında kalmıştır. Bununla birlikte, Moğollar yalnızca Çin coğrafyasında değil, Avrasya coğrafyasının diğer bölgelerinde de etkili olmuş ve küresel politik sistemin etki kapasitesi Batıya doğru genişlemiştir. Moğol Konfederasyonu'nun dağılmasında sonra Timur bölgede kısa süreyle hâkim hale gelmiştir. Ancak 13. ve 14. yüzyıllar küresel politika içerisinde sırasıyla Cenova ve Venedik şehir devletlerinin etkin olduğu dönemlerdir. Bu şehir devletleri, Akdeniz bölgesinde denizlerde hâkim konumda olmuş ve güçlü bir deniz ticaret ağı kurmuşlardır. Bu politik örgütlenmeler içerisinde Venedik, küresel bir politik gücün bölgesel bir prototipi olmuş ve küresel politikanın bir sonraki aşamasına bir köprü oluşturmuştur (Modelski, 2000: 46-48).

Ulus-devletin 15. yüzyılın sonu itibariye dünya sistemi içerisinde etkin hale gelmesi öncesinde küresel politik sistem içerisinde iki politik örgütlenme modeli etkilidir: İmparatorluklar ve şehir devletleri. Modern devletlerden önce imparatorluklar, sistem içerisinde hâkim konumda olan politik örgütlenmelerdi ve sistem içerisinde düzeni sağlayan ya da düzen üreten birimlerdi. Ancak bu yapıların coğrafi ve işlevsel etki alanları, ulus-devletle karşılaştırıldığında kısıtlıydı. Bu durumun ortaya çıkmasının en önemli sebepleri üretim sistemlerinin zayıf olması, üretimin ağırlıklı olarak tarıma dayanması, nüfuslarının görece olarak yetersiz olması, idari yapının zayıflığı ve gücün kendi ellerinde toplanmasının getirdiği atalettir. Küresel politik sistem açısından bakıldığında gücün tekeli bir şekilde toplanması, yüksek maliyetlerde düşük çıktı anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle gücün belli bir merkezde

toplanması, politik sistemin girdilere yeterli ve uygun tepkiler verememesine sebep olmuş ve böylece hem adalet hem de düzen bozulmuştur (Modelski, 1972: 31-41). Şehirler ise ulus-devletlerle benzerlikler taşımakla birlikte, *küresel erişebilirlik* (global reach) yeteneği açısından gerekli olan kapasiteyi sürdürebilecek ekonomik ve politik alt-yapıya sahip olamamıştır. Küresel bir politik örgütlenmenin bölgesel bir prototipi olan Venedik'in etkisi Akdeniz bölgesiyle sınırlı kalmıştır (Modelski, 2000: 49).

296

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Dünya sisteminin küreselleşme süreci içerisinde ulus-devlet, modern dünya sisteminin gelişiminde oldukça belirleyici bir aşamayı temsil etmektedir. Bu dönemle birlikte modern dünya sisteminin küresel niteliğinin arttığı görülmektedir. Öncelikli olarak küresel ölçekte nüfusun artması, sistemin küresel kapasitesinin artmasında önemli bir belirleyicidir. Nüfus artışının nedensel bir şekilde sistemin küreselleşmesini ortaya çıkardığı ileri sürülmemekle birlikte, sistemin küresel kapasitesinin artmasıyla eş güdümlü olarak dünya nüfusu da artış göstermiştir (Modelski, 2000: 25-26). İkinci olarak küresel ölçekte erişebilirlik kapasitesi artmıştır. Küresel ölçekte erişebilirlik kapasitesinin artmasında deniz gücü belirleyici bir faktördür. Teknolojik gelişmelerle birlikte deniz gücünün öneminin artması, dünya toplumunun etkileşim ölçeğinin de artmasını beraberinde getirmiştir (Modelski, 1987b: 10). Üçüncü olarak sistem daha karmaşık bir nitelik almıştır. Sosyal organizasyonun ölçeğindeki artış, sosyal karmaşıklığın evrilmesiyle birlikte organizasyonun gelişimini sağlamıştır. Sistemin daha karmaşık bir konuma gelmesi, ortaya çıkan sorunlarla baş edebilme yeteneğinin artmasını sağlamıştır. Son olarak modern dünya sisteminin ortaya çıkışı, gücü tekelleştiren imparatorlukların ataletine bir tepkidir. Güç üzerinde tekel oluşturan imparatorluklarda hiyerarşinin zirvesinde olan kişi ya da zümreler, gücü kendi ellerinde biriktirmeye çalışmışlar ve bunu da daha çok askeri yollardan yapmışlardır. Bu çerçevede küreselleşme sürecinde 1500'lü yıllarla birlikte otonom yapılar ortaya çıkmıştır. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, güç merkezleri çoğullaşmıştır (Modelski, 1972: 41-49).

Küresel politik sistemin evrimi Batı Avrupa tarafından ivmelenen ve daha sonra tüm küreye yayılan bir süreçtir. 1500'e kadar modern dünya politikasının karakteristiği Avrupa'da embriyo halinde bulunmaktaydı. Sistemin küresel kapasitesinin artmasıyla birlikte bu karakteristikler tüm küresel sistemin karakteristiği haline gelmiştir.

Bu karakteristiklerden ilki küresel çaptaki operasyonlara ilişkin kapasitedir. Avrupalı devletler uzun-menzilli seyahatler gerçekleştirmeye yeter dayanaklıkta ve teknolojiye askeri ve donanma gücü geliştirmişlerdir. İkincisi bağımsızlıktır. Avrupa bir imparatorluk değildi ve onun eylemleri tek bir merkez tarafından düzenlenmiyordu. Kutsal Roma İmparatorluğu, 13. yüzyıla gelindiğinde politik otoritesini kaybetmişti ve Papalık da sadece dini lider görünümündeydi. Üçüncüsü milliyetçiliktir. Avrupa içerisinde birkaç monarşi (Portekiz, İspanya, Fransa ve İngiltere), topluluklarının güçlü desteğini almayı başarabilmişti. Filizlenmekte olan milliyetçilik akımı bu monarşilerin konumlarını güçlendirdi. Ulus-devletin ortaya çıkışı da bu dönemde gözlemlenebilir bir nitelik almıştır (Modelski, 1972: 44-45). Ulus-devlet formasyonu öncelikle birkaç devlet ile başlamış ve daha sonra bu sistemin sağladığı yararlar diğer politik oluşumlara sirayet etmiştir. İlk aşamada küresel eylemler birkaç devlet tarafından başlatılmış; daha sonra ise büyük güçler arasında rekabet başlamış; üçüncü aşamada ise ulus-devlet en fazla talep edilen politik örgütlenme birimi olarak evrensel hale gelmiştir. Özellikle büyük güçler en başarılı politik örgütlenme modeli olarak ön plana çıkmış ve şehir devletleri gibi daha küçük ölçekli politik birimler için bir rol model olmuştur (Modelski, 1987b: 100).

Modelski'nin yaklaşımında dünya sisteminin evrimi bitmiş bir süreç değildir. Sistemin evriminde ulus-devletin okyanus ötesi erişim kapasitesinin arttırması kritik bir aşamadır ancak sistemin evriminde nihai bir aşama değildir. Modelski'ye göre dünya sistemi uzun dönemde evrilen bir öğrenme sürecidir. Bu süreçte dünya sistemi içerisinde küresel sorunlara daha iyi yanıt verecek bir politik örgütlenme biçimi ortaya çıkabilir ya da var olan dönüşebilir. Ancak bunun ne zaman olacağını kestirmek güçtür (Modelski, 2005: 203-204). Bu çerçeveden bakıldığında ulus-devletin dünya sistemi içerisindeki konumu zamansaldır. Ulus-devlet dünya politik sisteminin küreselleşmesinde önemli bir aşamayı temsil etmektedir ve bu aşamada politik süreçler ulusallaşmıştır. Bununla birlikte evrilen dünya sistemi içerisinde, küresel politik sistem daha karmaşık hale gelecek ve sistemin sorun çözme kapasitesi artacaktır. Bu duruma uyum sağlayan politik örgütlenme sistem içerisinde başat konuma gelecektir. Ulus-devletin orijinal formu ya dönüşüme uğrayacak ya da yeni bir politik örgütlenme modeli ortaya çıkacaktır.

3.3. Dünya Politikasının Uzun Döngüsü ve Küresel Liderlik

Modelski'nin modern dünya sistemi içerisindeki en önemli unsur dünya politikasının uzun döngüsüdür. O'na göre küresel politik süreçler dalgalanmalar gösterir ve bu dönemlerde sisteme hâkim olan bir ulus-devlet inisiyatif almaktadır. Modelski, küresel düzendeki bu dalgalanmaları *dünya liderliğinin uzun döngüleri* olarak adlandırmaktadır. Uzun döngü süreçleri dünya meselelerinde kimin üstün güç olduğunu belirlemektedir (Thompson, 1983b: 43). Bu çerçevede en basit anlamıyla uzun döngüler, küresel politik sistemin evrimi sürecinde, ortalama 100 yıllık bir süreden oluşan ve her bir uzun döngüde yeni bir dünya gücünün küresel politik sistem içerisinde hâkim hale geldiği ve süreçleri yönlendirdiği dönemlerdir. Bu sistem içerisinde 15. yüzyılın sonundan itibaren ulus-devlet sistem içerisinde hâkim hale gelmiştir. Bu bakımdan modern dünya sistemi içerisinde uzun döngüler, 100 yıllık bir dönemde bir ulus-devletin dünya gücü konumunda olduğu ve küresel politik sistemi yönlendirdiği bir dönemdir (Modelski, 1987b: 100; 1987c: 115). Bu süreç içerisinde dünya politikasının mevcut durumuna en uygun tepkileri veren ulus-devlet, sistem içerisinde başat konuma gelmekte ve sistemin işleyişinin sağlamaktadır. Ancak dünya politikasının uzun döngüsü basit bir şekilde 100 yıllık dönemler halinde bir ulus-devletin sistem içerisinde başat konuma gelmesi değildir. Dünya politikasının uzun döngüleri, spesifik olarak dünya politikasında, daha genel olarak ise dünya sisteminin küreselleşme yönünde evriminde belirleyici bir aşamalarlardır. Başka bir deyişle her bir uzun döngü, küresel politikanın evriminde bir aşamadır ve bu aşamalar bir bütün olarak sistemin daha karmaşık bir aşamaya gelmesini imlemektedir (Modelski, 1996: 331-333). Dünya politikasında uzun döngüler iki düzeyde (mode) açısından ele alınabilir: *Sistemik düzey* (systemic mode) ve *ulus-devlet düzeyi* (nation-state mode).

3.3.1. Sistemik Düzey

Sistemik düzey, modern dünya sistemi içerisinde yeni politik formların ortaya çıkışını belirtmektedir. Bu dönemler yaklaşık 100 yıllık aralıklarla meydana gelen ve ortalama 25-30 yıl süren küresel nitelikteki savaşların gerçekleştiği bir dönemi işaret etmektedir. Bu küresel savaşlar gelecekte ortaya çıkacak olan yeni dünya gücünün belirlenmesinde en önemli aşamadır zira savaştan galip çıkan devlet ya da devletler koalisyonundaki devletlerden biri, bir sonraki küresel

lider konumuna gelmektedir. Uzun döngü teorisi içerisinde küresel liderliğin bir devletten başka bir devlete geçişi doğrudan genel savaş evreleriyle (ya da sistemik geçişle) ilgilidir. Bu bakımdan küresel politikada savaşlar, hangi ulus-devletin sistem içerisindeki lider olacağını belirlediği bir seleksiyon mekanizmasıdır (Modelski, 1996: 336). Modern dönemde bu savaşlar karar aşamasının en önemli unsurlarıdır ve sistemik etkiler ortaya çıkarmaktadır. Bu dönemde küresel savaşlar, her biri dört aşamadan oluşan tüm uzun döngülerde görülmüştür. Küresel savaşlar, uzun döngünün en sert politik döngüsüdür; sistemik kararı etkileyen bir güç testidir; uzun döngünün bir evresi olarak son jenerasyona yakın bir zamanda gerçekleşmiştir; küresel sistemik bir süreçtir; tüm devletleri olmasa bile çoğu devleti içerisinde barındırır. Küresel savaşların yapısal sebepleri sistemik bir bozulmayla ilgilidir; onun sonuçları dönemseldir ve yeni bir liderlik kararını içermektedir (Modelski, 1987b: 43).

299

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Tablo 2. Uzun Döngüler ve Küresel Savaşlar

Uzun Döngü*	Küresel Savaş	Dâhil olan küresel güçler**
5	1494-1516 İtalyan ve Hint Okyanusu Savaşları	<i>Portekiz</i> +İspanya+(İngiltere) vs. Fransa
6	1580-1609 İspanya- Hollanda Savaşı	<i>Hollanda+İngiltere+Fransa</i> vs. İspanya
7	1688-1713 14. Louis Savaşları	<i>Britanya+Hollanda</i> vs. Fransa (İspanya, Rusya)
8	1792-1815 Napolyon Savaşları	<i>Britanya+Rusya</i> vs. Fransa (Hollanda, İspanya)
9	1914-1945 I. ve II. Dünya Savaşları	<i>ABD+Britanya+Fransa+Rusya</i> vs. Almanya (Japonya)

Kaynak: George Modelski, William R. Thompson, *Seapower in Global Politics, 1494-1993*. *Uzun döngülerin numaralandırması Tablo 1'den uyarlanmıştır. **Dünya güçleri italik olarak yazılmıştır. Parantez içine alanlar tam olarak savaşlara dahil olmamıştır.

Modern dünya birbirini tekrarlayan düzenlilikler gösteren savaşlarla doludur. Her şeyden önce bir savaş evresi, bir jenerasyon süresi kadar, yani 25-30 yıl kadar sürmüştür. Bu bakımdan bu süre, döngünün bir evresini oluşturacak fasıladan oluşmaktadır ve belli bir jenerasyon tarafından tecrübe edilir. İkinci olarak her bir savaş, küresel ölçekte katılıma sahiptir. Özellikle 1494'ten sonra küresel politik sistemin ölçeği genişledikçe savaşların etki alanı da genişlemiştir. Üçüncü olarak küresel savaşlar, dünya politik sisteminde ortaya çıkan yapısal krizlerin bir sonucu olarak görülebilir. Bu savaşlar öncesinde sistemdeki büyük güçler arasında ciddi sorunlar vardır ve dünya gücünün liderliğine yönelik bir meşruiyet sorunu bulunmaktadır. Bu bakımdan küresel ölçekte sistemik etkileri olan bir savaş ortaya çıkmaktadır. Son olarak her bir küresel savaş, yeni bir küresel sistemik yapı oluşturmaya yönelik sistemik bir karardır. Başka bir deyişle, küresel savaş sonrasında yeni bir dünya politik yapısı ortaya çıkmaktadır (Modelska, 1987b: 44-46). Sistemik düzeyde lider konuma gelen bir ulus-devlet, birbirinin izleyen dört aşama sonrasında konumunu kaybetmektedir:

1. *Küresel Savaş*: Küresel düzenin istikrarsızlaştığı ve kaynak dağılımının bozulduğu bir dönemdir. Bu durum büyük bir savaşa sebep olur ve dünya gücü konumu kaybeder. Böylece sistemik düzeyde bir uzun döngü sona ererken başka bir uzun döngü onun yerini alır.
2. *Dünya Gücü*: Bu aşama küresel savaş ertesi dönemdir ve savaştan galip çıkan devlet kendi düzenini empoze eder. Dünya gücü bu aşamada sistem içerisinde en güçlü ve etkin devlet konumuna yükselir ve bu durumu diğer devletler tarafından sorgulanmaz. Bu bakımdan bu aşamada sistem içerisinde bir meşruiyet krizi yoktur. Kısacası bu aşama, dünya gücünün konumunun tartışılmaz ve kesin olduğu dönemdir. Zira bu dönemde dünya sistemi içerisindeki *güç yoğunlaşması* (concentration) dünya gücünün lehinedir.
3. *Gayri-meşrulaşma (Delegitimation)*: Bu aşamada dünya gücünün liderliği sorgulanmaya başlamaktadır. Bunun en önemli sebebi de dünya gücünün, küresel politik sistemdeki sorunlara uygun çözümler üretmemesidir. Başka bir deyişle, dünya gücünün inovasyon kapasitesi zayıflamaktadır.

4. *Gücün Seyrelmesi (Deconcentration)*: Bu aşamada dünya gücünün sistemdeki etkinliği azalır ve rakip koalisyonlar ortaya çıkar. Dünya gücünün empoze ettiği sistemde çatışmalar ortaya çıkmaktadır. Ancak bu dönemde dünya gücünün tanzim ettiği sistem hala işler durumdadır (Thompson, 1983b: 42).

Tablo 3. Modern Dünya Sisteminde Küresel Politikanın Uzun Döngüleri (Sistemik Düzey)

KÜRESEL SAVAŞ	DÜNYA GÜCÜ	GAYRI-MEŞRULAŞMA	SEYRELME MEYDAN OKUYAN
PORTEKİZ DÖNGÜSÜ			
1494-1516 İTALYAN VE HİNT OKYANUSU SAVAŞLARI	1516-1539 Portekiz	1540-1560	1560-1580 İspanya
HOLLANDA DÖNGÜSÜ			
1580-1609 İSPANYA- HOLLANDA SAVAŞI	1609-1639 Hollanda	1640-1660	1660-1688 Fransa
BİRİNCİ BRİTANYA DÖNGÜSÜ			
1688-1713 14. LOUIS SAVAŞLARI	1714-1739 Britanya I	1740-1763	1764-1792 Fransa
İKİNCİ BRİTANYA DÖNGÜSÜ			
1792-1815 FRANSIZ DEVRİMİ VE NAPOLYON SAVAŞLARI	1815-1849 Britanya II	1850-1873	1874-1914 Almanya
AMERİKAN DÖNGÜSÜ			
1914-1945 I. VE II. DÜNYA SAVAŞLARI	1945-1973 ABD	1973-2000	

301

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Tablo 3'te görüldüğü üzere modern dünya sisteminin ortaya çıkışından itibaren dört devlet küresel politik sistemin liderliğini üstlenmiştir. Bu devletler küresel politik sistemin gerekliliklerine en uygun tepkileri vermişler ve sistemde hâkim konuma gelmişlerdir. Portekiz'in görece olarak istikrarlı bir ulusal politik ortam sağlaması, güçlü bir donanmaya sahip olması ve bir deniz ticaret ağı kurması, küresel politik sistemin gerekliliklerine uymasını beraberinde getirmiş ve küresel liderlik konumuna yükselmiştir. Devam eden dönemde Portekiz'in kapsamı genişleyen küresel politik sisteme uygun yanıtlar üretememesi, sistemdeki etkinliğinin azalmasına sebep olmuş ve Portekiz liderliği, İspanya'nın meydan okumasıyla karşılaşmıştır (Modelski, 1987b: 69-74). 1580-1609 İspanya-Hollanda savaşları sonrasında Hollanda küresel politik sistemde liderliği ele geçirmiştir. Hollanda'nın liderliğinin temelinde, ulusalcılık fikrini erken dönemde sistemde başarıyla uygulaması, kapitalizmin verimli bir şekilde uygulandığı dünya çapında bir ticaret ağı kurması ve deniz gücünü geliştirmesi bulunmaktadır. (Modelski, 1987b: 74-80). Ancak Hollanda, Kıta Avrupası'nda olması sebebiyle 14. Louis Fransa'sının baskısı altında kalmış ve 1688-1713 yılları arasında gerçekleşen 14. Louis Savaşları ertesinde liderlik Britanya'ya geçmiştir. Britanya küresel politik sistemde iki uzun döngü süresince lider konumda olmuştur: 1714-1815 ve 1816-1945. Birinci döngüsünde Britanya, denizlerde hâkimiyet kurmuş, Avrupa'da güç dengesini başarıyla uygulamış ve oldukça verimli bir merkantilist ve kolonyal politika izlemiştir. 1740-1748 Avusturya Veraset Savaşlarıyla Kıta'da tek bir gücün egemen olması engellenmiş ve 1756-1763 Yedi Yıl Savaşları sonrasında imzalanan 1763 Paris Andlaşmasıyla okyanus ötesi ticaret ve sömürge elde etme konusunda avantaj sağlamıştır (Modelski, 1987b: 80-83). İkinci döngüde ise Britanya'nın denizlerdeki üstünlüğü sorgulanmış ve küresel politik sistem içerisinde izole olmuştur. Amerika'nın Bağımsızlık Savaşı sırasında İspanya, Fransa ve Hollanda'nın baskısı altında kalan Britanya'nın üst üste iki uzun döngü boyunca küresel liderlik konumunu sürdürmesinin en temel sebebi Endüstri Devrimi'ni başlatması ve başarıyla sürdürmesidir. Öyle ki bu durum Britanya'nın inovasyon kapasitesini geliştirmiş ve bu bakımdan 19. yüzyıl Britanya'nın küresel sistemde etkin olduğu dönem olmuştur (Modelski, 1987b: 84-87). 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Britanya liderliğindeki küresel politik sistem, Almanya, ABD ve Japonya'nın sistem içerisindeki maddi kapasitelerini arttırmaları neticesinde tehdit edilmeye başlanmış ve I. ile II. Dünya Savaşları sonrası dönemde küresel liderlik ABD'ye

geçmiştir (Modelski, 1987b: 87-93). Modelski, Soğuk Savaş öncesi dönemde ABD'nin uzun döngüsünün 2000-2030 yılları arasında SSCB'nin meydan okumasıyla karşı karşıya kalacağını ve ABD döngüsünün sona ereceğini belirtmekteydi. SSCB'nin dağılması sonrasında ABD'nin uzun döngüsünün 2026 yılına kadar aksak bir şekilde devam edeceğini ve 2050 yılında bir meydan okumayla karşı karşıya kalacağını ileri sürmüştür. Ancak bu meydan okumanın hangi devlet tarafından gerçekleştirileceği belirsizdir (Modelski, 2008: 24).

3.3.2. Ulus-Devlet Düzeyi

Modelski'nin dünya sistemi yaklaşımında bir ulus-devlet, küresel politik sistem içerisinde liderlik pozisyonunu doldurmakta ve sistemin işleyişinde temel aktör konumuna gelmektedir. Bu bakımdan toplumsal bir sistem olan modern dünya sistemi içerisinde ulus-devlet kendisine verilen bir rolü yerine getirmektedir. Bir ulus-devletin dünya gücü konuma gelebilmesi için bazı koşulları sağlaması gerekmektedir. Geçmişteki dünya gücü örneklerine bakıldığında zaman bir dünya gücünün özellikleri şunlardır: Coğrafi durumları genellikle ada ya da yarımadadır; ulusal politikası istikrarlı ve dışarıya karşı açıktır; ekonomide diğer devletlerin önündedir; küresel ölçekte (özellikle deniz gücüyle) politik-stratejik etki ortaya çıkarabilecek kapasiteye sahiptir (Kuman, 1987: 61). Bu nitelikler tarihsel olarak dünya gücü pozisyonunu doldurmuş olan tüm devletlerde görülmüştür. Tüm bu nitelikler dünya gücünün, küresel politik sistemin sorunlarına çözüm getirebilmesi için gerekli olan unsurlardır.

Bir dünya gücünün ortaya çıkışı ya da bir ulus-devletin bu rolü üstlenmesi basit bir güç yoğunlaşması değildir. Dünya politikası döngüsel devinimlerle ilerleyen evrimci bir öğrenme sürecidir. Bu süreçte büyük güçler arasında küresel sisteme en fazla uyum sağlayan ve elinde güç biriken devlet dünya gücü konumuna yükselmektedir. Bu bakımdan devlet seviyesinde bakıldığında dünya gücü de bir öğrenme süreci yaşamaktadır. Bu öğrenme süreci sistemik düzey ile birlikte devam etmektedir.

Tablo 4. Uzun Döngüler

	SİSTEMİK DÜZEY	ÖĞRENME DÜZEYİ (BİR FAİL OLARAK DÜNYA GÜCÜ)
AŞAMA	Tanımlama ya da gündem belirleme (clarification)
AŞAMA	Koalisyon Oluşturma
AŞAMA	Küresel Savaş	Makro-Karar
AŞAMA	Dünya Gücü	Uygulama ya da İcra (implementation)
AŞAMA	Gayrı-Meşrulaşma	
AŞAMA	Gücün Seyrelmesi	

304

IJSI 10/2
Aralık
December
2017**Kaynak:** George Modelski, *Long Cycles in World Politics*.

Yukarıdaki Tablo'da görüldüğü üzere bir ulus-devletin sistem içerisinde başat konuma gelmesi süreci küresel savaş öncesinde başlamaktadır. Bu dönemde liderlik konumuna gelecek olan ulus-devlet sistemin gerekliliklerine adapte olmakta ve makro-karar aşamasından sonra icra aşamasında liderlik konumuna yükselmektedir. Bu hususta Tablo 1'deki Portekiz döngüsüne bakıldığında Portekiz, 1516/18-1580 yılları arasında güçlü bir donanma ve deniz ticaret ağı kurmuş ve iç politikasında görece bir istikrar sağlamıştır. 1494-1516 İtalyan ve Hint Okyanusu Savaşları sonrasında sistemde dünya gücü konuma gelen Portekiz, bu konumu 1580'de son bulmuş ve süreç Hollanda-İspanya küresel savaş evresiyle devam etmiştir. Portekiz, 1516/18 yılında dünya gücü konumuna yükselmiştir ve 1516/18-1540 arası dönem bu rolün uygulanması aşamasını oluşturmaktadır. Ancak Portekiz'in mevcut dünya politikasına uyum gösterme süreci bu zamanın gerisine gitmektedir. 1420 yılından itibaren dünya politikasının gündemini yeni yerlerin keşfi oluşturmaktadır. Bu dönemde küresel politik sistem içerisinde lider konumunda bulunan şehir devleti Venedik, küresel politikanın gerekliliklerine uygun yanıtlar üretmemiş ve etki alanı Akdeniz coğrafyasıyla sınırlı kalmıştır. Bu dönemde Portekiz dünya ticari bağlarını okyanuslara kaydırmaya başlamış ve okyanusları geçebilecek deniz gücü (özellikle ateş gücüne sahip büyük gemiler) geliştirmiştir. Bu bakımdan bu 15. yüzyılın başı itibarıyla Portekiz, küresel sistemin gerekliliklerine uyum sağlamış ve devam eden süreç dünya liderliği konuma yükselmiştir.

Bu uyum süreci yalnızca harici çevreyle ilgili değildir. Bunun yanı sıra, dünya gücü konumuna gelecek olan devlet, ulusal politikada gerekli dönüşümü gerçekleştirmek durumundadır. Dünya gücü olmanın gereklilikleri arasında istikrarlı ve dışa açık bir toplum olma gerekliliği bulunmaktadır. Bu bakımdan ulusal ortamda sosyal ve politik uyumun sağlanması gerekmektedir. Bu durum harici çevreye uygun tepkiler verilmesi ve inovatif girişimler yapılabilmesi için gereklidir.

Tablo 5. Uzun Döngünün Dâhili ve Harici Aşamaları (Dünya gücü öğrenme süreci)

DÖNGÜ AŞAMALARI			
	Dâhili Tanımlama Koalisyon Oluşturma	Makro-Karar	Harici İcra
Portekiz 1430-1540	Ulusal Bütünleşme, Keşifler	Hint Okyanusuna deniz seferleri	Üsler ve Ticaret
Hollanda 1540-1640	Dâhili kargaşa İspanya'ya karşı çıkış	İspanya'ya karşı küresel savaş	Doğu Hindistan Şirketi Batı Hindistan
Britanya I 1640-1740	Püriten Devrim Restorasyon	14. Louis'e karşı savaş	İngiltere Bankası Doğu Hindistan Şirketi
Britanya II 1740-1850	Yedi Yıl Savaşları Sanayi Devrimi	Napolyon Savaşları	Serbest Ticaret Demir Yolları
ABD 1850-1970	İç Savaş (Sistemin)Yeniden İnşası	I. ve II. Dünya Savaşları	Özgür Dünya

Kaynak: George Modelski, *Long Cycles in World Politics*.

Yukarıdaki Tablo'da görüldüğü gibi öğrenme süreci hem içe hem de dışa yönelik bir süreçtir ve bu iki sürecin birbirini destekleyecek şekilde ilerlemesi gerekmektedir. Bu bakımdan, her ne kadar Modelski'nin yaklaşımı makro-sistemik düzeyde dünya politikasındaki döngüsel süreçleri ele alsada birim düzeyde analizlerde de bulunmaktadır. Modelski, küresel liderlik pozisyonuna gelmek isteyen devletin harici çevredeki gereklilikleri yerine getirmesi gerektiğini ileri sürerken aynı zamanda bu sürecin devletin dâhili dönüşümüyle bir arada gitmesi gerektiğini de ileri sürer. O'na göre

küresel politik sistemde lider olmak isteyen devlet, bu konuma gelme iradesine sahip olmalıdır (Modelski, Modelski, 1988).

3.3.3. Küresel Lider ve Deniz Gücü

Modelski'nin uzun döngü teorisinin en önemli unsuru deniz gücüdür. Nasıl ki Wallerstein modern-dünya sisteminde bir devletin üretim, ticaret, sermaye ve yatırım konusundaki üstünlüğü, onun modern dünya-sistemindeki yerini belirliyorsa, Modelski'nin modern dünya sisteminde deniz gücü birincil değişkendir ve diğer süreçler deniz gücüne bağlı olarak belirlenmektedir. Deniz gücü yalnızca liderlik içinde değil, liderliği belirleyen diğer girdi unsurları olan ekonomik, sosyal ve kültürel gelişim için de önemlidir zira donanmalar, devletlerin küresel ölçekte eylemde bulunabilmesinin birincil enstrümanlarıdır. Çağdaş kullanımda deniz gücü, donanma gücüne sahip olmayı ve okyanuslar üzerinde kontrol tesis etmeyi sağlamaktadır (Modelski, Thompson, 1988: 3)

Modelski'ye göre deniz gücü, dünya politikasında lider konumdaki devlete iki açıdan fayda sağlamaktadır. Bunlardan ilki savaş alanlarında sağladığı faydadır. Küresel ölçekte etki ortaya çıkaran savaşlarda donanmalar avantaj sağlamak için önemli bir araçtır. Donanma açısından üstün olmayan devletler, bölgesel ya da kıtasal başarılar sağlasa da savaşlarda nihai başarıya ulaşamazlar. Bu durum kara gücünün önemsiz ya da etkisiz olduğu sonucunu ortaya çıkarmaz ancak kara güçlerinin donanma tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Bu durum özellikle I. ve II. Dünya Savaşlarında net bir şekilde görülmüştür. Modelski, Mahan'ı referans alarak, I. ve II. Dünya Savaşları sırasında Müttefiklerin temelde bir kara gücü olan Almanya'ya karşı üstünlüklerini denizleri kontrol etmesine bağlamaktadır. Özellikle II. Dünya Savaşı'nda Müttefik güçlerin denizlerdeki üstünlüğü, Almanya ve Japonya arasında bağ kurulmasını engellemiştir (Modelski, Thompson, 1988: 11-12).

Küresel nitelikteki savaşların yanı sıra deniz gücü, küresel politik sistemdeki mevcut durumu korumak için gereklidir. Deniz gücü her şeyden önce politik düzeni istikrarlı tutar ve diğer devletlerin sürpriz bir saldırısını ya da ilk vuruşu önlemeye yarar ve diğer güçlü aktörlerin kıtalararası askeri faaliyette bulunması engeller. İkinci olarak donanmalar, anavatanın korunması açısından önemlidir. Üçüncü olarak deniz gücü, ticaret yollarının korunması ve alternatif

güçlerin buraları kontrol etmesinde engelleyici bir rol oynar (Modelski, Thompson, 1988: 12-13).

Deniz gücünün yukarıda sağladığı yararlarının yanı sıra, küresel sistem içerisindeki devletlere inovatif açıdan destek sağlamaktadır. Deniz gücünün gelişmeye başladığı 15. yüzyıla birlikte küresel politik sistemin erişebilirlik ölçeği artmıştır. Başka bir deyişle, sistemin etki alanı genişlemiştir. Diğer yandan, donanma gücündeki gelişmeler, dünyada teknolojik ve programsal gelişmelerin de önünü açmıştır. Bu süreç Portekiz tarafından başlatılmış ve günümüzde artarak devam etmiştir (Modelski, Thompson, 1988: 23-24).

Tablo 6. Dünya Güçleri ve Donanma Yenilikleri

DÜNYA GÜCÜ	ASKERİ DONANIM	PROGRAM	DİĞER UNSURLAR
PORTEKİZ	Karavela Gemisi, 1430 civarları Büyük Kalyon (Nau) 1500 civarları Kalyon, 1515 civarı Deniz topçu ateşi	Okyanus gücü, 1415 Okyanuslar arası seferler Okyanuslarda üstler arası network	
HOLLANDA	Bakır Zırh	Mercator projeksiyonu, 1554	Hava ölçümü, Ateş gücü gelişmiş (Racebuilt) Kalyon, (İngiltere)
BRİTANYA I	Gelişmiş Kalyon (Sovereign of the Seas), 1637	Savaşma teknikleri, 1653	
BRİTANYA II	Kronometre, 1765-73	Kolonyal donanma politikası	Güçlü patlayıcılar
ABD	Savaşlarda zırhlı savaş gemileri (1862) Hava gücüyle desteklenen donanma (1908)	Deniz Savaşı Okulu, 1884 Deniz Gücü, 1890	Zırhlı gemiler (Britanya), Dreadnought Zırhlısı (Britanya) 1906 Uçak gemileri (Britanya) 1916

Kaynak: George Modelski, William R. Thompson, *Seapower in Global Politics*.

Görüldüğü üzere Modelski'nin uzun döngü teorisinde deniz gücü belirleyici bir öneme sahiptir. Bir devletin küresel liderlik pozisyonuna ulaşması için mutlak suretle donanma açısından üstünlük kurması gerekmektedir. Bu çerçevede Modelski, donanma gücü açısından, küresel güçler ile dünya gücü arasında ayrıma gider. Küresel güçlerin donanma harcamaları diğer küresel güçlerin toplam donanma harcamalarının en az %5'ne ya da savaş gemileri sayısı tüm küresel güçlerin toplam savaş gemilerinin en az %10'nuna eşit olmalıdır. Aynı zamanda bu güçlerin donanmaları, okyanuslarda faaliyette bulunabilecek kapasitede olmalıdır. Dünya gücü ise dünya toplam donanma harcamalarının en az %50'sini yapmalı ya da diğer küresel güçlerin toplam savaş gemilerinin en az %50'sine sahip olmalıdır. Bir dünya gücü, bu eşiğe ulaştıktan sonra düşüş gösterse dahi konumunu sürdürebilir. Dünya gücünün konumunu kaybetmesi için bir meydan okumayla karşı karşıya kalması gerekmektedir (Modelski, Thompson, 1988: 44-45).

Deniz gücünün önemi ilerleyen dönemlerde de devam edecektir. Modelski'ye göre 20. yüzyılın ortalarından itibaren hava ve uzay konusunda önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Bu bakımdan deniz gücünün hava ve uzay gücüyle bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak deniz gücü hala birincil konumunu korumaktadır ve inovasyon için gereklidir. Özellikle uçak gemileri ve gelişen nükleer silahlarla birlikte deniz-altından atılan balistik füzeler politik/stratejik düzeyde belirleyici olacak olan unsurlardır (Modelski, Thompson, 1988: 140-146).

SONUÇ

Çalışmada Modelski'nin dünya politikasında uzun döngüler teorisinin karakteristik unsurları ele alınmıştır. Uzun döngüler teorisinde küresel politik sistemde liderliğin bir ulus-devletten başka bir ulus-devlete geçişini modellemeye yönelik bir girişim olmakla birlikte, tarihsel olması ve dünya politikasının bütününe sosyal dönüşümüne odaklanması sebebiyle geleneksel uluslararası sistem yaklaşımlarından farklılaşmaktadır. Modelski'ye göre spesifik olarak küresel politik sistem, daha kapsayıcı olarak ise dünya sistemi küreselleşme ya da bütünleşme yönünde evrilmektedir. Modern dünya sistemi, dünya sistemi zamanı içerisinde belli bir dönemi temsil etmektedir. Bu bakımdan modern dünya sistemi zamansaldır. Bunun yanı sıra modern dünya sistemi mekân olarak okyanus ötesi

bir yapı göstermekte ve modern öncesi zamanlardaki kıtalar-arası yapıdan farklılık arz etmektedir. Modern dünya sistemi içerisinde küresel liderlik ortalama 100 yıllık dönemlerde halinde bir ulus-devletten başka bir ulus-devlete geçmektedir. Bu süreçte küresel politik sistemin gereklerine en fazla uyum sağlayan ulus-devlet, sistem içerisinde hâkim konuma gelmekte ve süreçleri yönlendirmektedir. Küresel liderliğin bir devletten başka bir devlete geçişinde küresel nitelikteki savaşlar belirleyicidir. Bu bakımdan küresel savaşlar bir seleksiyon sürecidir zira hangi ulus-devletin lider olacağı bu savaşlarla belirlenmektedir.

Modelski'nin uzun döngüler teorisi yalnızca küresel liderliğin bir devletten başka bir devlete geçişini modellemeye yönelik bir girişim değildir. Sistem içerisindeki temel aktörler olan devletler etkinliklerini arttırmaya çalışmakla birlikte aynı zamanda düzen üreten birimlerdir. Her bir liderlik olgusu sistemin küresel meselelere yönelik çözüm kapasitesini arttırmakta ve sistem daha karmaşık hale gelmektedir. Bunun yanı sıra küresel politik sistemin evrim süreci savaşız bir geçiş sürecini de başlatabilir. Başka bir deyişle küresel politik sistemin daha bütünsel hale gelmesiyle birlikte sistemik geçişler savaş yerine demokratik yollar vasıtasıyla gerçekleşebilir. Bu husus uzun döngüler teorisinin en güçlü unsurlarından biridir.

Uzun döngüler teorisini geleneksel uluslararası sistem yaklaşımlarından ayıran en önemli unsur, sistemin tarihsel ve sosyolojik olarak değerlendirilmesi yoluyla küresel çapta sistemik değişimi ortaya koyabilmesidir. Bu değişim vurgusu hem sistemin hem de sistem dâhilindeki aktörlerin statik değil dinamik olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Sistem evrim yönünde değiştiğçe aktörler de kaçınılmaz olarak değişecek ve sisteme adapte olacaktır. Aslında bu adaptasyon süreci bir zorunluluktur. Zira Modelski'nin dünya sistemi yaklaşımında çevre, birimlerin adaptasyonunu gerekli kılmaktadır. İmparatorluk ve şehir devletleri yerine modern ulus-devletin hâkim politik örgütsel yapı olarak küresel süreçleri yönlendirmesi bu geçişi göstermesi açısından önemlidir. Bütünleşme yönünde evrilen dünya sistemi içerisinde hâkim politik birimler dönüşüme uğrayacaktır ve hangi politik birimin sistem içerisinde belirleyici olduğu anlayabilmek için küresel politik sistemin niteliklerini ortaya koymak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Arı, Tayyar (2013). *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*. Bursa: MKM Yayıncılık.

Bertalanffy, Ludwig V. (1972). The History and Status of General Systems Theory". *The Academy of Management Journal*, 15(4), 407-426.

Bertalanffy, Ludwig V. (1968). *General System Theory: Foundations Development, Applications*. New York: George Braziller Press.

Bertalanffy, Ludwig V. (1950). "An Outline of General System Theory". *British Journal for the Philosophy of Science*, 1(1), 134-165.

Boulding, Kenneth E. (1956). "General Systems Theory-The Skeleton of Science". *Management Science*, 2(3), 197-208.

Chase-Dunn, Christopher; Grimes, Peter (1995). "World-Systems Analysis". *Annual Review of Sociology*, 2, 387-417.

Doran, Charles F. (1983). "Power Cycle Theory and the Contemporary State System". *Contending Approaches to World System Analysis*, William R. Thompson (Ed.), California: Sage Publication, 165-183.

Dougherty, James E. (1976). "The Study of Global System", *World Politics: An Introduction*, James N. Rosenau; Kenneth W. Thompson; Gavin Boyd (Eds.), Michigan: Free Press, 597-624.

Erkilet, Alev (2015). *Toplumsal Yapı ve Değişme Kuramları: Sorokin-Parsons-Dahrendorf-Merton*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.

Frank, Andre G.; Gills, Barry K. (1993). "The 5,000-Year World System: An Interdisciplinary Introduction". *The World System: Five Hundred Years or Five Thousand?*, Andre Gunder Frank; Barry K. Gills (Eds.), London: Routledge Press, 3-58.

Goldstein, Joshua S. (1988). *Long Cycles: Prosperity and War in the Modern Age*. New Haven: Yale University Press.

Hall, A. D.; Fagen, R. E. (1956). "Definition of System". *General Systems Yearbook 1*, 18-28.

Hall, Thomas D. (1999). "World-Systems and Evolution: An Appraisal New Directions in World-Systems Research". *World-Systems Theory in Practice: Leadership, Production, and Exchange*, P. Nick Kardulias (Ed.), Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, 1-25.

Hammond, Debora (2013). "Systems Theory". *The Encyclopedia of Philosophy and Social Sciences*, Byron Kaldis (Ed.), California: Sage Publications, 979-984.

Hopkins, Terence K. (1982). "World-Systems Analysis Methodological Issues". *World-Systems Analysis: Theory and Methodology*, Terence K. Hopkins;

310

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Immanuel Wallerstein; Robert Bach; Christopher Chase-Dunn; Ramkrishna Mukherjee (Eds.), California: SAGE Publications, 145-158.

Hopkins, Terence K.; Wallerstein, Immanuel; Bach, Robert I.; Chase-Dunn, Christopher; Mukherjee, Ramkrishna (1982). "Patterns of Development of the Modern World-System". *World-Systems Analysis: Theory and Methodology*, Terence K. Hopkins; Immanuel Wallerstein; Robert Bach; Christopher Chase-Dunn; Ramkrishna Mukherjee (Eds.), California: SAGE Publications, 41-83.

Köni, Hasan (2001). *Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasetteki Yeri*. Ankara: ASAM Yayınları.

Kuman, Shumpei (1987). "The Theory of Long Cycles Examined". *Exploring Long Cycles*, George Modelski (Ed.), Colorado: Lynne Reiner Publishers, 56-84.

Modelski, George (2008). "Globalization as Evolutionary Process". *Globalization as Evolutionary Process Modeling Global Change*, New York: Routledge Press, 11-29.

Modelski, George (2005). "Long-Term Trends in World Politics". *Journal of World-Systems Research*, 11(2), 195-206.

Modelski, George (2000). "World System Revolution". *World System History: The Social Science of Long-Term Change*, Robert A. Denemark; Jonathan Friedman; Barry K.Gills; George Modelski (Eds.), London: Routledge Press, 24-53.

Modelski, George (1999). "From Leadership to Organization: The Evolution of Global Politics". *The Future of Global Conflict*, Volker Bornschier; Christopher Chase-Dunn (Eds.), London: SAGE Publications, 11-39.

Modelski, George (1996). "Evolutionary Paradigm for Global Politics". *International Studies Quarterly, Special Issue: Evolutionary Paradigms in the Social Sciences*, 40(3), 321-342.

Modelski, George (1987a). "The Study of Long Cycles". *Exploring Long Cycles*, George Modelski (Ed.), Colorado: Lynne Reiner Publishers, 1-15.

Modelski, George (1987b). *Long Cycles in World Politics*. London: Macmillan Press.

Modelski, George (1987c). "A System of the Long Cycle". *Exploring Long Cycles*, George Modelski (Ed.), Colorado: Lynne Reiner Publishers, 112-128.

Modelski, George (1983). "Long Cycles of World Leadership". *Contending Approaches to World System Analysis*, William R. Thompson (Ed.), California: SAGE Publications, 115-139.

Modelski, George (1972). *Principles of World Politics*. New York: Free Press.

Modelski, George; Modelski, Sylvia (1988). *Documenting Global Leadership*. London: Macmillan Press.

Modelski, George; Morgan, Patrick M. (1985). "Understanding Global War". *The Journal of Conflict Resolution*, 29(3), 391-417.

Modelski, George; Thompson, William R. (1999). "The Long and the Short of Global Politics in the Twenty-First Century: An Evolutionary Approach". *International Studies Review*, 1(2), Prospects for International Relations: Conjectures about the Next Millennium, 109-140.

Modelski, George; Thompson, William R. (1988). *Seapower in Global Politics, 1494-1993*. London: Macmillan Press.

Pidwirny, Michael J. (2002). *Fundamentals of Physical Geography*. 2nd edition, <http://www.physicalgeography.net/fundamentals/contents.html>.

312

Ritzer, George (2014). *Klasik Sosyoloji Kuramları*. 6. Baskıdan Çev. Himmet Hülür, Ankara: De Ki Basım Yayım.

Skyttner, Lars (2005). *General Systems Theory: Problems, Perspectives, Practice*. Singapore: World Scientific Publishing.

Thompson, William R. (1983a). "World System Analysis With and Without the Hyphen". *Contending Approaches to World System Analysis*, William R. Thompson (Ed.), California: SAGE Publication, 7-24.

Thompson, William R. (1983b). "The World-Economy, the Long Cycle, and the Question of World-System Time". *Foreign Policy and the Modern World-System*, Pat Gowen; Charles W. Keyley (Eds.), Beverly Hills: Sage Publications, 35-62.

Wallerstein, Immanuel (2011). *The Modern World System I Capitalist Agriculture And the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. California: University of California Press.

Yenilmez, Yener K. (2015). "George Modelski", *Savaş Kuramları*, Erhan Büyükkakıncı (Ed.), Ankara: Adres Yayınları, 714-743.

Zahle, Julie (2013) "Holism in The Social Sciences". *The Encyclopedia of Philosophy and Social Sciences*, Byron Kaldis (Ed.), California: SAGE Publications, 425-430.

SUMMARY

Systemic approaches or theories which are aimed to comprehend wholeness of processes are used both in natural and social sciences. Such approaches or theories in international relations discipline were emerged after the Second World War. In this framework, there has been developed various approaches or theories in the discipline using different variables. World system approaches aims to explain political, social, economic etc. processes on macro-scale, and to evaluate such processes in a holistic sense, utilizing on other fields such as sociology, history, economy and philosophy. In this sense, the main objective of these approaches is to develop macro-scale propositions in order to explicate *world history* or *social change* on systemic level. World system approaches became popular with the *Modern World-System Theory* of Immanuel Wallerstein. However, research scope of world system approaches is quite diversified, ranging from international relations to women participation in production processes. So, it could be said that rather than assuming a single theory dominates the field, in Kuhn's sense, there is a paradigm in world system studies. Despite this diversification, there are some common denominators in world system approaches. First, world system is a social system, and superordinate to political, economic or cultural systems. Second, developments in system can be explained on macro-level, referring to critical processes. Third, world system approaches are cross or trans-discipliner. Finally, these approaches explain processes in a holistic sense.

One of the world system approaches is *the Long Cycles in World Politics* of George Modelski. The long cycle theory addresses the leadership and transformations in world politics. Modelski claims that modern world system was emerged at the end of 14th Century, corresponding with the rise of nation-states in world politics. Modern world system, in the sense of Talcott Parson's model, is a social system comprising of different interaction levels (vertical differentiations) and processes (horizontal differentiations). Interaction levels consist of global, regional, national and local, all of which are connected to each other. Processes are the functional dimensions of world system including political, economic, societal and cultural. In this framework, global political system is the most significant element in world system since it directs the relevant processes in world system.

Modelski demonstrates that global political system is an evolutionary process destined to globalization, meaning the integration of systemic processes. The globalization of world politics started approximately in 1000s in Eurasian continental area. However, by 15th century, the European continent was significant in this globalization since nation-state accelerated the processes. European continent was a phase in global political system in which global nucleus of world politics was shaped. The most important reason of this situation is that nation-states have produced more appropriate outputs for the

globalization of world politics. In this processes, sea power is quite determining since technologically superior naval forces expanded the scope of modern world system.

Modeslki evaluates global political system in cyclical manner, and each cycle is directed by a nation-state named *world power*. The long cycle theory claims that each long cycle lasts for approximately 100 years, consisting of four phases in systemic mode: Agenda-setting, coalition-building, macro-decision and execution. In this period, a nation-state undertakes world leadership position in world politics, and produce order for world politics. So, global leadership is a position to provide so-called public goods for world society. However, global leadership of a nation state is questioned in the system by the time of progress, and a challenger emerges in order to change the current global political system. Subsequently, a global war occurs between world power and challenger, possible including other major powers in world politics. So, the long cycle finishes, and a new nation-state turns out to be a global power.

However, the long cycles are not merely a transition period from a nation-state to another. They are the cyclical rhythms of global political system ensuring evaluation of world politics specifically, and of world system generally since each long cycle renders global political system more complex. To put it into another way, each long cycles improve problem solving capacity of world politics. In this schema, world powers are vectors of this process as each takeover is a reaction to world political situation. A nation state which is more responsive and appropriate to global problems gains leadership position in world politics until another takeover.

YAYIN İLKELERİ ve YAZIM KURALLARI

YAZAR REHBERİ

Uluslararası hakemli bir dergi olan Uludağ University The Journal of Social Inquiry / Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi yılda 2 kez (Aralık ve Haziran aylarında) yayımlanır.

Dergiye gönderilecek yazılar, makale, kitap tanıtımı, eleştiri ve örnek olay çalışmalarını içermektedir. Bu yazılar daha önce başka bir dergi vb. çalışmada yayımlanmamış ve yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.

Yazılar Türkçe ve İngilizce dillerinde olabilir. Yazılar yayımlanmak üzere kabul edildiğinde Uludağ University The Journal of Social Inquiry / Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi bütün yayın haklarına sahip olacaktır.

Dergiye gönderilen yazıların ilk değerlendirmesi yayın kurulu tarafından dergi yazım kurullarına uygunluğu bakımından yapılır. Uygun bulunan çalışmalar uluslararası kabul gören benzerlik tarama programlarınca (akademik kurallara uygun bir biçimde atıf yapılan bire bir alıntılar, kaynakça ve dipnot dışarıda tutularak) taranır. %15’den fazla benzerlik tespit edilen çalışmalar hiçbir işlem yapılmadan, tarama sonuç raporu ile birlikte yazar / yazarlarına geri gönderilecektir.

Bu aşamadan sonra çalışma 2 hakeme gönderilecek; hakemlerden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, rapor çerçevesinde düzeltilmesine, yazının geri çevrilmesine veya üçüncü bir hakeme gönderilmesine karar verilecek ve durum yazara/yazarlara en kısa sürede bildirilecektir.

Yazar/yazarlardan istenecek düzeltmelerin en geç 1 ay içinde yapılarak yayın kuruluna ulaştırılması gerekir.

YAZIM KURALLARI

Anlatım ve Üslup

Makaleler Türkçe veya İngilizce dillerinde yazılabilir. Cümleler dil bilgisi ve imla kurallarına uyularak yazılmalıdır.

Türkçe makalelerde imla ve noktalama kuralları için Türk Dil Kurumu’nun Güncel Türkçe Sözlük ve/veya Büyük Türkçe Sözlük’ü ile Türkçe Yazım ve İmla Kılavuzundan yararlanılmalıdır. Türkçe

Güncel Sözlük ve Türkçe Büyük Sözlük ile Türkçe Yazım ve İmla Kılavuzuna aşağıdaki web adresinden de ulaşılabilir.

<http://www.tdk.gov.tr/>

İngilizce makalelerde ise Longman Dictionary of Contemporary English, Oxford Advanced Learner's Dictionary, Cambridge Advanced Learner's Dictionary kaynaklarından yararlanılabilir. Longman, Oxford ve Cambridge'in sözlüklerine aşağıdaki web adreslerinden de ulaşılabilir.

<http://www.ldoceonline.com/>

316 <https://www.oxforddictionaries.com/>

<http://dictionary.cambridge.org/>

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Başlıklar

Çalışma konusuna uygun bir makale başlığı seçilmelidir.

Makale içindeki bölüm başlıkları normal rakamlarla numaralandırılmalıdır. (1, 2, 3 gibi)

Bir bölümde alt başlıkların sayısı en fazla dört olmalıdır.

Başlıkların numaralandırılması aşağıdaki gibi olmalıdır:

1. BİRİNCİ BÖLÜM BAŞLIĞI

1.1 Birinci Derece Alt Bölüm Başlığı

1.2. Birinci Derece Alt Bölüm Başlığı

Başlıklar koyu ve sola hizalı olmalıdır.

Öz, özet ve anahtar kelimeler dâhil olmak üzere metindeki tüm başlıklar koyu gösterilmelidir.

Yazar ve İletişim Bilgileri

Makale başlığından hemen sonra yazar/yazarların adı soyadı belirtilmelidir. Yazar/yazarların adı ve soyadından sonra yıldız işaretli dipnot oluşturulmalı ve yazar/yazarların bağlı bulunduğu kurum/üniversite bilgileri ile e-posta adresi belirtilmelidir.

Birden fazla yazarlı makalelerde, yazarlardan bir tanesi sorumlu yazar olarak belirtilmelidir.

Gerektiğinde editörün yazarla iletişimde kullanılmak üzere yazar/yazarların cep telefonu numaralarını bildirmeleri önemle rica

olunur. Bu bilgiler makale yayınlanırken kesinlikle kullanılmayacaktır.

Öz

Makalenin başında biri Türkçe biri İngilizce olmak üzere 200 kelimeyi aşmayan öz (abstract) yer almalıdır.

Anahtar Kelimeler

Türkçe ve İngilizce öz (abstract) kısmından sonra yapılan çalışmanın ilgi alanını tespitine yönelik 5 kelimedenden oluşan *anahtar kelimeler* verilmelidir.

Özet

Makalenin sonunda Türkçe yazılmış çalışmalar için İngilizce, İngilizce yazılmış çalışmalar için Türkçe, 750 kelimeyi aşmayan özet (summary) yer almalıdır.

Metin

Metin formatı aşağıdaki şekillerde sunulmalıdır.

Makale 8000 kelimeyi geçmemelidir.

Özel semboller haricinde, metin, dipnot, öz, özet, denklemler ve kaynaklar “**Times New Roman**” karakterinde yazılmalıdır.

Metin word formatında 1.5 satır aralığında ve 12 punto; dipnot, öz, özet, denklem ve kaynakça ise tek satır aralığında 10 punto harf büyüklüğünde yazılmalıdır.

Transkripsiyonlu metinler için “Times Turkish Transkripsiyon” fontu tercih edilmelidir.

Giriş bölümüne numara **verilmemelidir**.

Metin içinde kısaltma kullanılacaksa bu kısaltmalar ilk kullanıldığında açıklımından sonra parantez içerisinde gösterilmelidir. Örneğin: Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)

Metin içinde dipnotlar ek bilgi vermek için kullanılmalı ve normal rakamlar ile numaralandırılmalıdır.

Tablolar, Şekil ve Grafikler

Tüm tablo, şekil ve grafikler normal rakamlarla numaralandırılmalıdır. (Şekil 1 / Tablo 1 / Grafik 1, Şekil 2 / Tablo 2 / Grafik 2 gibi.)

Tablo ve şekillerin başlıkları, tablo ve grafiklerin üstünde yer almalıdır.

Tablo ve şekillerin başlıkları tek satır aralığında ve 10 puntoda yazılmalıdır.

Makalede kullanılan tablo şekil ve grafikler yazarın kendisine ait değilse **mutlaka kaynağın** tablo, şekil ve grafiklerin alt kısmında gösterilmelidir.

Tablo ve şekiller için dipnotlar, * (yıldız) simgesi ile gösterilerek 10 punto harf büyüklüğü ile yazılmalıdır.

318 Formül ve Denklemler

Formüller sola hizalı olarak ve numaralandırılarak yazılmalıdır.

Denklemler (1), (2), (3)... şeklinde numaralandırılmalı ve 10 punto harf büyüklüğünde yazılmalıdır.

Bilim Alanı Kodu (JEL KODU)

Çalışma yapılan alanla ilgili bilim kodu/jel kodu bilgisi girilebiliyor ise yazar/yazarlar 3 tane bilim alanı kodunu yazmalıdırlar. Bilim/Jel kodlarına aşağıdaki web adresinden ulaşılabilir.

<http://www.aeaweb.org/jel/guide/>

Teşekkür

Çalışmaya destek olan kurum ve kişiler varsa bunlara ilişkin teşekkür yazısı yazılabilir. Teşekkür yazısı, makalenin ilk sayfasında dipnot olarak verilebileceği gibi kaynaklar kısmından önce ayrı bir başlık altında da verilebilir.

Atıflar

Yazar, yararlandığı kaynakların atıf yazımında **APA** (Amerikan Psikoloji Birliği) yayın kılavuzu taslağına uymalıdır. APA Kurallarına aşağıdaki web adresinden ulaşılabilir

www.apastyle.org

Örnek:

- Tek yazarlı eserlerde: (Tezcan, 2014: 118), (Giray, 2010a: 35)
- İki yazarlı eserlerde: (Özdal, Karaca, 2015: 35)
- İki'den fazla yazarlı eserlerde: (Gönlübol vd., 1996: 45)

Kaynakça

Kaynakça, metin içinde atıf yapılan kaynakların tamamını içermelidir.

Dergi ve kitap isimleri italik olmalıdır.

Kaynakça, yazar soyadına göre alfabetik olarak sıralanmalıdır.

Bir yazara ait birden fazla esere atıfta bulunulmuşsa yazarın eserleri, en yakın tarihli olandan en eski tarihli olana doğru kronolojik olarak sıralanmalıdır.

Sürelî yayınlar ve derleme kitaplardaki makaleler için sayfa numaraları belirtilmelidir.

Sürelî Yayınlar:

Reçber, Kamuran; Aydın, Çiğdem (2004). "Avrupa Birliğinde İnsan Haklarının İhlal Edilmesi Halinde Öngörülen Yaptırımlar". Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 53 (1), 89-115.

Kitaplar:

Özdal, Barış; Karaca, Kutay (2015). *Diplomasi Tarihi I*. Bursa: Dora Yayınevi.

Ansiklopedi Maddeleri

Bohannon, Paul, (1968). "Law and Legal Institutions," International Encyclopedia of Social Sciences, Vol. IX, (ed.), David L. Shils, W. Place, McMillan and Free Press, 73-77.

Çalışma Raporları:

Frankel, Jeffrey A., (2000). Globalization of the Economy, Working Paper 7858, Cambridge

Kitap Bölümü/Derleme Yayınlar:

Tezcan,ERCÜMENT (2014). "Avrupa Parlamentosu", Akçay, Belgin; Göçmen, İlke (Der.). Avrupa Birliği, Ankara: Seçkin Yayınları, 117-142.

Kurumsal Kaynaklar:

DPT (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990-1994*, Ankara:

İnternet Kaynakları:

Reçber, Kamuran (2002). "Les Relations Entre l'UEO et l'UE Dans le Cadre des Dispositions du Traité sur l'UE",

<http://www.ridi.org/adi/articles/2002/200208rec.htm> (Erişim Tarihi 04.04.2016).

Tezler

Özdoğan, Mehmet (1979). "Fikirtepe", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gazete Makalesi

Yıldırım, A. Ekber (2017). "Genç Çiftçi Hibe Desteğinde Şartlar ve İstenen Belgeler", Dünya Gazetesi (12 Nisan 2017).

Yazarı Olmayan Gazete Haberi

Otomotivde Rekor Üretim Gerçekleşti, (12 Nisan 2017), Dünya Gazetesi

Makale Gönderimi:

Yazılar doc. ve pdf. formatında iki dosya hâlinde sbdergi@uludag.edu.tr adresine gönderilmelidir.

Gerektiğinde editörün yazarla iletişimde kullanılmak üzere yazar/yazarların cep telefonu numaralarını bildirmeleri önemle rica olunur. Bu bilgiler makale yayınlanırken kesinlikle kullanılmayacaktır.

Telif Hakkı Düzenlemesi

Yayına kabul edilen tüm makale ve materyallerin telif hakkı Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne aittir.

Gizlilik Beyanı

Bu dergide yer alan isim ve adresler sadece derginin belirtilen amacı için kullanılacaktır. Başka bir amaç ve başka bölümde kullanılmayacaktır.

AUTHOR GUIDE

International Journal of Social Inquiry is published twice a year (December and June).

The journal includes research articles, book presentations, critics and case studies. These articles should not have been published elsewhere or sent for publication previously.

Articles can be written in Turkish and English. When the articles are accepted Uludağ University Journal of Social Inquiry will have all publishing rights.

The initial evaluation of the manuscripts submitted to the journal is made by the editorial board in terms of its suitability for the journal writing standarts. Eligible studies will be scanned with internationally accepted academic plagiarism detector (excluding individual citations, bibliographies and footnotes cited in accordance with academic rules). Studies with more than 15% similarity will be sent back to the author/authors together with the scan result report.

After this phase, the study will be sent to 2 referees. In the direction of the report from the referees, it will be decided whether the article will be published, corrected in the report frame, rejected or sent to third referee, and the author / authors will be notified about the situation as soon as possible.

Corrections requested from the author/authors should be made within 1 month at the latest and sent to the editorial board.

WRITING STANDARTS

Expression & Literary Style

Articles can be written in Turkish and English. Sentences should be written in accordance with the grammer and orthographic rules.

For grammer and ortographic rules in Turkish articles, Turkish Language Association's Güncel Türkçe Sözlük and/or Büyük Türkçe Sözlük and Türkçe Yazım ve İmla Kılavuzu should be used. These Dictionaries are also available from the following web address:

<http://www.tdk.gov.tr/>

For grammer and ortographic rules in English articles, Longman Dictionary of Contemporary English, Oxford Advanced Learner's Dictionary, Cambridge Advanced Learner's Dictionary can be used.

These Dictionaries are also available from the following web addresses:

<http://www.ldoceonline.com/>

<https://www.oxforddictionaries.com/>

<http://dictionary.cambridge.org/>

Titles

An appropriate article title should be chosen for the study topic.

Section titles in the article should be numbered with normal numbers. (1, 2, 3 ... etc.)

The number of subtitles in a section should be four at most.

The numbering of titles should be as follows:

1. SECTION TITLE

1.1. First Degree Subheadline

1.2. First Degree Subheadline

Headings should be bold and left-aligned.

All titles in the text, including abstract, summary and keywords, should be shown in bold.

Author and Contact Information

Name and surname of the author/authors should be indicated after the article title. Asterisked footnotes should be created after the author/authors' name and surname and the institution/university information and e-mail address to which the author/authors are affiliated should be shown.

In more than one authoritative article, one of the authors must be specified as the corresponding author.

In case of necessity, please be sure to notify the author/authors' mobile phone numbers so that the editor can communicate with the author. This information will never be used when the article is published.

Abstract

An abstract which does not exceed 200 words should be written both in Turkish and English.

Keywords

After the Turkish and English abstracts, the keywords consisting of 5 words should be given to correct the interest of the study.

Summary

Turkish summary for articles in English and English summary for articles in Turkish which does not exceed 750 words should be written.

Text

Text format should be presented in the following form.

The article should not exceed 8000 words.

Except for special symbols, text, footnote, abstract, summary, equations and sources should be written in "Times New Roman".

Text in word format with 1.5 lines and 12 pt; footnotes, abstracts, summaries, equations and bibliographies should be written in 10 point font size in single line spacing.

For transcribed texts, "Times Turkish Transcription" font should be preferred.

The "introduction" should not be numbered.

If an abbreviation is used in the text, these abbreviations should be shown in parentheses when used for the first time. For example: Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)

Footnotes in the text should be used to provide additional information and should be numbered with normal numbers.

Tables, Figures and Graphics

All tables, figures and graphics should be numbered with normal numbers. (Figure 1 / Table 1 / Figure 1, Figure 2 / Table 2 / Figure 2).

The headings of tables, figures and graphics should be placed on top of them.

The headings of tables, figures and graphics must be written in single line and 10 pt.

If the tables, figures and graphics used in the article do not belong to the author himself, the source should be given at the bottom of the tables, figures and graphics.

Footnotes for tables and figures should be written in 10 point letter size with * (star) symbol.

Formulas and Equations

Formulas should be written left aligned and numbered. The equations should be numbered as (1), (2), (3) ... and should be written in 10 pt font size.

Science Field Code (JEL CODE)

If the scientific code/jel code information related to the study field can be entered, the author / writers should write 3 scientific field codes. Science / jel codes can be found at the following website:

<http://www.aeaweb.org/jel/guide/>

Acknowledgement

If there are institutions and persons supporting the work, a thank-you note can be written. Acknowledgements can be given as a footnote on the first page of the article or under a separate title before the "references".

Citations

The author must comply with the APA (American Psychological Association) publication guidelines in citation of the sources he uses. APA Rules are available at the following web address:

www.apastyle.org

Bibliography

The bibliography should include all of the references cited in the text.

Journal and book names should be italic.

The bibliography must be sorted alphabetically by author surname.

If more than one studies belonging to one author are found, the studies of the author should be ordered chronologically from the most recent to the earliest one.

Page numbers for periodicals and articles in compilation books should be specified.

Periodicals:

Reçber, Kamuran; Aydın, Çiğdem (2004). "Avrupa Birliğinde İnsan Haklarının İhlal Edilmesi Halinde Öngörülen Yaptırımlar". Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 53 (1), 89-115.

Books:

Özdal, Barış; Karaca, Kutay (2015). *Diplomasi Tarihi I*. Bursa: Dora Yayınevi.

Encyclopedia Articles:

Bohannon, Paul, (1968). "Law and Legal Institutions," International Encyclopedia of Social Sciences, Vol. IX, (ed.), David L. Shils, W. Place, McMillan and Free Press, ss. 73-77.

Study-Work Reports:

Frankel, Jeffrey A., (2000). Globalization of the Economy, Working Paper 7858, Cambridge

Book Chapters:

Tezcan, Ercüment (2014). "Avrupa Parlamentosu", Akçay, Belgin; Göçmen, İlke (Der.). Avrupa Birliği, Ankara: Seçkin Yayınları, 117-142.

Corporate Resources:

DPT (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990-1994*, Ankara.

Online Resources:

Reçber, Kamuran (2002). "Les Relations Entre l'UEO et l'UE Dans le Cadre des Dispositions du Traité sur l'UE", <http://www.ridi.org/adi/articles/2002/200208rec.htm> (Erişim Tarihi 04.04.2016).

Theses:

Özdoğan, Mehmet (1979). "Fikirtepe", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Newspaper Articles:

Yıldırım, A. Ekber (2017). "Genç Çiftçi Hibe Desteğinde Şartlar ve İstenen Belgeler", Dünya Gazetesi (12 Nisan 2017).

News:

Otomotivde Rekor Üretim Gerçekleşti, (12 Nisan 2017), Dünya Gazetesi

Article Submission

Articles in doc. and pdf. format file should be sent to sbdergi@uludag.edu.tr.

Please be sure to notify the author/authors' mobile phone numbers so that the editor can communicate with the author in case of necessity. This information will never be used when the article is published.

Copyright

The copyright of all articles and materials accepted for publication belong to Uludağ University Social Sciences Institute.

Privacy

Names and addresses in this magazine will only be used for the purpose of the journal, which is stated above. It will not be used for another purpose or another part.

326

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

ESKİ SAYILAR / OLD ISSUES

CİLT-VOLUME: 10 • SAYI-ISSUE: 1 • HAZİRAN-JUNE 2017

ISSN: 1307-8364

e-ISSN: 1307-9999

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Editör'den	vii
Editor's Note	viii
İçindekiler-Contents.....	ix

327

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Klasik Bale Temsilinin İzleyiciler Üzerindeki Etkisi <i>The Effects of Classical Ballet Performance on Audience</i> Gülay GÖĞÜŞ, İsmail M.GÖĞÜŞ.....	1
--	----------

Patent Valuation In The Scope Of Corporate Tax Law Exception <i>Kurumlar Vergisi Kanunu İstisnasına Göre Patent Değerleme</i> Fehmi Ali ILDIR	27
---	-----------

Uluslararası Terörizmin Gelişimi ve Dini Motivasyonlu Terör Olgusu <i>Development of International Terrorism and the Phenomenon of Religiously Motivated Terror</i> Sezgin KAYA	53
---	-----------

Refik Halid Karay'ın Gurbet Hikâyeleri Adlı Eserinde Öteki Bağlamında Araplar ve Avrupalılar <i>Araps and Europeans as Context of the "Other" in the Work of Refik Halid Karay's Gurbet Hikâyeleri</i> Gözde ÖZLEM	81
--	-----------

Şehir Tarihi ve Turizm: Bursa Örneği <i>Urban History and Tourism: The Case of Bursa</i> Funda SONGUR	99
---	-----------

Nasıl Toprak Oluyoruz? <i>How Do We Become Soil?</i> Mustafa ŞAHİN, Hüseyin S. BAŞKAYA	125
--	------------

The Role of Social Media Activism in New Social Movements: Opportunities and Limitations <i>Yeni Sosyal Hareketler Bağlamında Sosyal Medya Aktivizminin Rolü: Fırsatlar ve Sınırlamalar</i> Sezen RAVANOğLU YILMAZ	141
Migrations from Caucasia to Anatolia and Caucasian Immigrants <i>Kafkasya'dan Anadolu'ya Gçler ve Kafkasyalı Göçmenler</i> Ayşenur BİLGE ZAFER	165

328

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

CİLT-VOLUME: 9 • SAYI-ISSUE: 2 • ARALIK-DECEMBER 2016

ISSN: 1307-8364

e-ISSN: 1307-9999

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Editör'den	vii
Editor's Note	viii
İçindekiler	ix

Turkey's Foreign Dependence on Energy and Wind Power as an Alternative Energy Resource <i>Türkiye'nin Enerjide Dışa Bağımlılığı ve Alternatif Enerji Kaynağı Olarak Rüzgar Enerjisi</i> Ferhat ARSLAN.....	1
--	----------

329

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Ekonomik Karşılıklı Bağımlılık Kapsamında AB-Çin İlişkileri <i>Economic Interdependence between the EU and China</i> Emine AKÇADAĞ ALAGÖZ.....	33
---	-----------

Tibet Budizmi'nde İnanç Esasları ve Ölüm Ötesi <i>The Faith Basics in Tibetan Buddhism and beyond the Death</i> Ahmet GÜÇ / Aliya SHARAFULLİNA.....	57
--	-----------

Örgütsel İletişim ve Motivasyon İlişkisi -Bir Uygulama- <i>The Relationship between Organizational Communication and Motivation: An Application</i> M. Kürşad TİMURÖĞLU / Ensar BALKAYA.....	89
---	-----------

The Representation of 2015 Ankara Bombings in Canadian Media <i>2015 Ankara Bombalı Terör Olayının Kanada Medyasında Temsili</i> Huriye TOKER / Taylor RAE (Gluska).....	115
---	------------

Bursa'da Vatan Cephesi <i>The Fatherland's Front in Bursa</i> Bilal TUNÇ.....	137
--	------------

CİLT-VOLUME: 9 • SAYI-ISSUE: 1 • HAZİRAN-JUNE 2016

ISSN: 1307-8364

e-ISSN: 1307-9999

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Editör'denvii

İçindekiler ix

Bursa / Hisar Bölgesi Mozaikleri ve Geometrik Desen

Repertuarı

Mosaics of Bursa / Hisar Region and the Geometric Motif Repertory

Hazal ÇITAKOĞLU1

Sanal Kaytarma ve İş Performansı İlişkisi: Sağlık ve

Tekstil Sektörü Çalışanlarının Karşılaştırılması

Relationship between Cyberloafing and Work Performance:

Comparison of Health and Textile Industry Workers

Mine AFACAN FINDIKLI33

Bir Vergi Güvenlik Önlemi Olarak Kontrol Edilen Kurum

Kazancı ve Türkiye-Hollanda Çifte Vergilendirmeyi Önleme

Anlaşması Açısından Uygulamasının İncelenmesi

As a Tax Security Measure Earning of Controlled Foreign

Corporation and Examining of the Implementation in term of

Turkey-Netherlands Avoidance of Double Taxation Treaty

Fevzi RİFAT ORTAÇ ve Selin ERTÜRK ATABEY63

The Impact of EU Conditionality on Democratisation in Turkey:

The Case of Civil-Military Relations in the Period of 1999-2008

AB Koşulluluğunun Türkiye'nin Demokratikleşmesi Üzerine Olan Etkisi:

1999-2008 Dönemi Sivil-Asker İlişkileri Örneği

Fatma Zeynep ÖZKURT79

Anadolu Miken Seramiği Geometrik Motif Repertuarına

Genel Bir Bakış

An Overview to the Geometric Motif Repertoire of Anatolian

Mycenaean Pottery

Nur Deniz ÜNSAL.....109

330

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

CİLT-VOLUME: 8 • SAYI-ISSUE: 2 • ARALIK-DECEMBER 2015

ISSN: 1307-8364

e-ISSN: 1307-9999

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Editör'den	vii
Editor's Note	viii
İçindekiler-Contents.....	ix

Mahalli İdare Düzeyinde Mali Kuralların İncelenmesi <i>An Examination of Fiscal Rules for Local Governments</i> Tolga DEMİRBAŞ	1
---	----------

331

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

The Impact of Russia's Historical Economic Position on Russian Identity and Nationalism <i>Rusya'nın Tarihsel-Ekonomik Konumunun Rus Kimliği ve Milliyetçiliği Üzerindeki Etkisi</i> Mert GÖKIRMAK	33
--	-----------

Türk Mukavemet Teşkilatı'nda Muhabere 1955-1974 <i>Communication in Turkish Resistance Organization</i> Ulvi KESER	61
---	-----------

Avrupa Birliği Hukuku ve Avrupa Birliği Adalet Divanı İçtihatları Işığında Ticari Şirketlerin Yerleşme ve Serbest Dolaşım Özgürlüğü <i>The Freedom of Establishment and Mobility of Corporations in Consideration of European Union Law and European Court of Justice's Awards</i> Sinan Can KONYALI	115
--	------------

Hanlıklar Döneminde Kuzey Azerbaycan'ın Osmanlı ile Siyasi İlişkileri <i>Political Relationship Northern Azerbaijan with Ottoman in the Period of Khanates</i> Dadash MUTALLİMOV	155
--	------------

Richard Rosecrance'nin Sistem Modeli Perspektifinden Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Analizi <i>The Analysis of Post Cold War International System from Richard Rosecrance's System Model Perspective</i> Yusuf YILDIRIM	179
--	------------

CİLT-VOLUME: 8 • SAYI-ISSUE: 1 • HAZİRAN-JUNE 2015

ISSN: 1307-8364

e-ISSN: 1307-9999

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Editör' den	vii
Editor's Note	viii
İçindekiler	ix

332

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinde Son Gelişmeler <i>Recent Developments in Taxation of Electronic Commerce</i> Hakan AKAR, Yiğit Alp YURTER.....	1
Hata Terimlerindeki Otokorelasyonun Dickey Fuller Birim Kök Testinin Gücü Üzerindeki Etkisi: Simülasyon Model Yaklaşımı <i>The Effect of Autocorrelation in Error Terms on the Power of the Dickey Fuller Unit Root Test: A Simulation Approach</i> Mehmet ÇINAR, Atilla HEPKORUCU.....	29
Kurumsal İtibar Ölçümlendirme Yaklaşımları Üzerine Yazınsal Bir İnceleme <i>Approaches of Measuring Corporate Reputation: A Literature Review</i> B. Aydem ÇİFTÇİOĞLU, Benan GÖK.....	63
Osmanlı Modernleşmesinin Hukuk Eksenli Bir Okuması Reşat Kaynar'ın "Türkiye'de Hukuk Devleti Kurma Yolundaki Hareketler" <i>A Juridical-Based Reading of Ottoman Modernisation: Reşat Kaynar's 'The Movements Towards Founding a 'Rechtsaat' in Turkey"</i> Ekin ERDEM.....	79
Bursa'nın Antik Deniz Limanları <i>Ancient Sea Harbors of Bursa</i> Serkan GÜNDÜZ.....	105
Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Bayrak ve Diğer Sancak Radyoları 1963-1974 <i>Bayrak and the Other Military Radios in Turkish Cypriot Struggle History 1963-1974</i> Ulvi KESER.....	147
Tüketicilerin Renk Algısı ve Cinsiyet: Pazarlama Bakış Açısından Bir Araştırma <i>Consumers' Color Perception and Gender: A Research from Marketing Perspective</i> Ayşe BİCAN ŞEN, ERKAN ÖZDEMİR.....	183

CİLT-VOLUME: 7 • SAYI-ISSUE: 2 • ARALIK-DECEMBER 2014

ISSN: 1307-8364

e-ISSN: 1307-9999

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Editör'den vii

Editor's Noteviii

İçindekilerix

Rusya Federasyonu Kaynaklı Olduğu İddia Edilen Siber
Saldırıların Analizi

Analysis of Alleged Cyber Attacks from Russian Federation

A. Burak DARICILI 1

3B Yazıcı: Atlantik ve Avrasya Rekabetinde Yeni Bir Faktör

3D Printing: A New Factor in the Struggle between Atlantic and Eurasia

Burak KORKMAZ17

Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinde Vergi Teşvikleri ve
Etkinliği:

Türkiye Uygulaması

Tax Incentives in Research and Development Activities: Turkish Practice

Filiz GİRAY / Özgür Mustafa ÖMÜR31

Serbest Bölgeler ve Ekonomik İşlevleri Yönüyle Değerlendirilmesi

Evaluation of Free Zones and Economic Functions

Özhan ÇETİNKAYA / Nur Belkıs BEKTAŞ53

333

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

